

**TC**

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**

**EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA KADIN VE EĞİTİM**

**Emel AKBAL**

**Danışman**

**Yrd. Doç. Dr. Özlem FEDAİ**

**İZMİR**

**2012**

**TC**

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**

**EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA KADIN VE EĞİTİM**

**Emel AKBAL**

**İZMİR**

**2012**

## **YEMİN**

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kemal Tahir’in Romanlarında Kadın ve Eğitim” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu doğrularım.

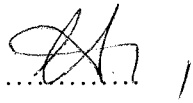
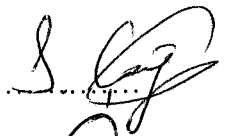
Emel AKBAL

Ocak 2012

İzmir

**Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne**

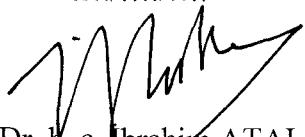
İşbu çalışma, jürimiz tarafından.....  
.....Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi..... Anabilim Dalı  
.....Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Yüksek Lisans Programında  
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER   
Üye : Yrd. Doç. Dr. Sabahattin GABİN   
Üye : Yrd. Doç. Dr. Özlem FEDATİ 

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10/01/2012

  
Prof. Dr. H. c. İbrahim ATALAY  
Enstitü Müdürü



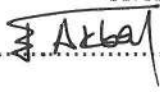
T.C  
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYINLAMA İZİN FORMU

|                          |                                                                                                                            |
|--------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Referans No</b>       | <b>422588</b>                                                                                                              |
| Yazar Adı / Soyadı       | Emel AKBAL                                                                                                                 |
| Uyruğu / T.C.Kimlik No   | T.C. 68923189714                                                                                                           |
| Telefon / Cep Telefonu   | 05067813155                                                                                                                |
| e-Posta                  | msiakbal@hotmail.com                                                                                                       |
| Tezin Dili               | Türkçe                                                                                                                     |
| Tezin Özgün Adı          | KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA KADIN VE EĞİTİM                                                                                |
| Tezin Tercümesi          | IN THE NOVELS OF KEMAL TAHİR WOMEN AND EDUCATION                                                                           |
| Konu Başlıkları          | Türk Dili ve Edebiyatı                                                                                                     |
| Üniversite               | Dokuz Eylül Üniversitesi                                                                                                   |
| Enstitü / Hastane        | Eğitim Bilimleri Enstitüsü                                                                                                 |
| Bölüm                    | Türk Edebiyatı Bölümü                                                                                                      |
| Anabilim Dalı            | Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı                                                                           |
| Bilim Dalı / Bölüm       | Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı                                                                             |
| Tez Türü                 | Yüksek Lisans                                                                                                              |
| Yılı                     | 2012                                                                                                                       |
| Sayfa                    | 280                                                                                                                        |
| Tez Danışmanları         | Yrd. Doç. Dr. ÖZLEM FEDAİ                                                                                                  |
| Dizin Terimleri          | Kadın edebiyatı=Women literature<br>Kadın olgusu=Women reality<br>Kadın eğitimi=Women education                            |
| Önerilen Dizin Terimleri |                                                                                                                            |
| Yayınlama İzni           | <input checked="" type="checkbox"/> Tezimin yayınlanmasına izin veriyorum <input type="checkbox"/> Ertelenmesini istiyorum |

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayını için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

01.02.2012

İmza:..........

Yazdır

## ÖN SÖZ

1950 sonrası Türk romanının tanınmış yazarlarından Kemal Tahir'in (1910-1973), şiirle başlayıp ardından hikâye ile devam eden sanat hayatının önemli bir yerini kapsayan romanları, âdeta onun fikrî, siyasî ve ideolojik anlayışının bir yansıması gibidir.

Bu çalışmada, yazarın on dokuz romanındaki kadın kahramanlar, sosyal konumları, yaşadıkları yerler, suça itilme sebepleri ve yazarın onlara yaklaşım tarzı açısından ele alınmıştır. Bu kadınlar genel olarak yazarın köyü, hapishaneyi ve tarihi konu alan romanlarındaki konumları açısından değerlendirilmiştir. Böylece yazara göre, kadının toplum içindeki konumu yansıtılmıştır.

“Kemal Tahir'in Köy Romanlarında Kadın” başlıklı bölümde, köy yaşantısı içinde hak ettikleri değeri göremeyen kadınlar; erkekler ve toplumun geneli tarafından nasıl algılandıkları üzerinde durulmuştur. Düğün merasimlerinde ve çeşitli âdetlerde nasıl yer aldıkları belirlenmiştir. Yine romanlardaki kadınların anne ve eş olarak aile hayatındaki konumları, cinselliği algılayış ve yaşayışları incelenmiştir.

“Kemal Tahir'in Hapishane Romanlarında Kadın” başlıklı bölümde, romanlardaki kadınların özellikleri, bu kadınları suça iten nedenler, erkeklerin suç işlemelerindeki etkileri, hapishane içindeki günlük yaşayışlarına ait kimi durumlar, cinsellikle ilgili düşünceleri ve erkeklerin onları cinsellik açısından nasıl algıladığı incelenmiştir.

“Kemal Tahir'in Tarihî Romanlarında Kadın” başlıklı bölümde, hem Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde hem de Millî Mücadele dönemi ve sonrasında kadınların toplum hayatındaki yeri, devletin kurulmasına ve müdafaasına katkıları gibi durumlar incelenmiştir.

“Kemal Tahir'in Romanlarında Eğitim” başlıklı son bölümde ise yazarın romanlarında genel olarak, toplum yaşantısı içinde eğitime verilen değer, halkın eğitilmiş kişilere bakışı, toplumda eğitim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar, ortaya

ıkan b t l inanışların toplum üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler incelenmeye çalışılmıştır.

Kemal Tahir'in, hemen hemen tüm romanlarında bulunan fakat bunların çok azında olumlu özellikleriyle ön plana çıkarılan kadın kahramanların genelinde, dikkat çeken özellik, eğitimsiz ve suça meyilli kişiler oluşlarıdır. Hayatının bir bölümünü Anadolu'nun çeşitli hapishanelerinde geçiren ve kadınları, özellikle Anadolu kadınlarını, burada karşılaştığı suçlu kadınlardan ve mahkûm erkeklerden dinleyerek tanıyan yazarın, eserlerindeki kadın kahramanların bir kısmı bu dönemden izler taşımaktadır. Dolayısıyla kadın kahramanlarına yönelik olumsuz bir bakış açıcı taşıması normal karşılanabilir. Ancak yazar bu olumsuz bakış açısına rağmen kimi zaman kadınların bu durumuna sebep olan gerekçeleri eleştirirken eğitimin de önemini vurgular.

Bu çalışmada, kişisel azmi ve başarılarıyla örnek olup çalışma şevki aşılayan, mükemmeliyetçi tavrı ve eleştirileriyle de çalışmayı tamamlamakta yol gösterici olan çok kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Özlem FEDAI'ye,  ğrencisi olduğum ilk günlerden bu yana üzerimdeki hakkını ödeyemeyeceğim, çalışmanın başından itibaren fıkri ve manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sabahattin AğIN'a, düzenli ve titiz çalışmanın, sistemli olmanın önemini öğrendiğim, saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER'e, teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, çalışmalarımda her an yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen annem Fatma AKBAL ve babam H.Hüseyin AKBAL'a, sonsuz desteği ve yürekten cesaretlendirmesiyle eğitimimin her aşamasına emei geçen değerli hocam İbrahim EREN'e, sonsuz şükranlarımı sunarım.

## İÇİNDEKİLER

|                    |     |
|--------------------|-----|
| • Ön Söz.....      | i   |
| • İçindekiler..... | iii |
| • Özet.....        | vii |
| • Abstract.....    | ix  |

## 1. BÖLÜM

|                                                                  |          |
|------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>GİRİŞ.....</b>                                                | <b>1</b> |
| 1.1. ANA HATLARIYLA TÜRK TOPLUMUNDA VE TÜRK ROMANINDA KADIN..... | 1        |
| 1.2. ANA HATLARIYLA TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİM.....                  | 12       |
| 1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....                            | 22       |
| 1.4. Problem Durumu.....                                         | 22       |
| 1.5. Alt Problemler.....                                         | 23       |
| 1.6. Sayıtlılar.....                                             | 23       |
| 1.7. Sınırlılıklar.....                                          | 23       |
| 1.8. Tanımlar.....                                               | 24       |
| 1.8.1. Kadın.....                                                | 24       |
| 1.8.2. Eğitim.....                                               | 24       |
| 1.8.3. Öğretim.....                                              | 25       |
| 1.8.4. Gerçeklik.....                                            | 25       |
| 1.8.5. Toplumcu Gerçekçilik.....                                 | 25       |

|                 |    |
|-----------------|----|
| 1.8.6. Tip..... | 25 |
|-----------------|----|

|                       |    |
|-----------------------|----|
| 1.9. Kısaltmalar..... | 26 |
|-----------------------|----|

## **2. BÖLÜM**

|                                          |           |
|------------------------------------------|-----------|
| <b>İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....</b> | <b>27</b> |
|------------------------------------------|-----------|

|                                        |    |
|----------------------------------------|----|
| 2.1. İlgili Yayın ve Araştırmalar..... | 27 |
|----------------------------------------|----|

## **3. BÖLÜM**

|                    |           |
|--------------------|-----------|
| <b>YÖNTEM.....</b> | <b>30</b> |
|--------------------|-----------|

|                            |    |
|----------------------------|----|
| 3.1. Araştırma Modeli..... | 30 |
|----------------------------|----|

|                             |    |
|-----------------------------|----|
| 3.2. Evren ve Örneklem..... | 30 |
|-----------------------------|----|

|                                |    |
|--------------------------------|----|
| 3.3. Verilerin Toplanması..... | 30 |
|--------------------------------|----|

|                            |    |
|----------------------------|----|
| 3.4. Veri Çözümlemesi..... | 30 |
|----------------------------|----|

## **4. BÖLÜM**

|                                  |           |
|----------------------------------|-----------|
| <b>BULGULAR ve YORUMLAR.....</b> | <b>32</b> |
|----------------------------------|-----------|

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| 4.1. TÜRK EDEBİYATINDA KÖY HAYATINI ANLATAN ROMANLAR VE KADIN..... | 32 |
|--------------------------------------------------------------------|----|

|                                                         |    |
|---------------------------------------------------------|----|
| 4.2. KEMAL TAHİR’İN ROMANLARINDA KÖYÜN ELE ALINIŞI..... | 37 |
|---------------------------------------------------------|----|

|                                                 |    |
|-------------------------------------------------|----|
| 4.3. KEMAL TAHİR’İN KÖY ROMANLARINDA KADIN..... | 51 |
|-------------------------------------------------|----|

|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| 4.3.1. Geleneksel Kültür, Âdet ve İnanışların Öznesi Olarak Kadın..... | 60 |
|------------------------------------------------------------------------|----|

|                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.3.2. Evlilikle İlgili Merasimler ve Anlayışlar İçinde Kadın.....           | 66  |
| 4.3.3. Aile Yaşamında Kadın.....                                             | 86  |
| 4.3.4. Köy Yaşamında Cinsellik ve Kadın.....                                 | 90  |
| 4.4. KEMAL TAHİR'İN HAPİSHANE ROMANLARINDA KADIN.....                        | 110 |
| 4.4.1. Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınları Suça İten Nedenler.....         | 123 |
| 4.4.2. Hapishanedeki Günlük Yaşayışı İçinde Kadın.....                       | 127 |
| 4.4.3. Erkek Mahkûmların Suç İşlemesinde Kadının Etkisi.....                 | 133 |
| 4.4.4. Hapishane Yaşamında Cinsellik ve Kadın.....                           | 140 |
| 4.5. KEMAL TAHİR'İN TARİHÎ ROMANLARINDA KADIN.....                           | 155 |
| 4.5.1. Kemal Tahir'in Romanlarında Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Kadın..... | 155 |
| 4.5.1.1. Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları).....                               | 157 |
| 4.5.1.2. Bacıyân-ı Rûm Dışındaki Kadınlar ve Kadına Bakış.....               | 165 |
| 4.5.2. Kemal Tahir'in Romanlarında Millî Mücadele ve Kadın.....              | 168 |
| 4.5.2.1. Millî Mücadelede Olumlu veya Olumsuz Rol Oynayan Kadınlar.....      | 172 |
| 4.5.2.2. Millî Mücadele ve Sonrasında Cinsel Obje Olarak Kadın.....          | 196 |
| 4.6. KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA EĞİTİM.....                                 | 209 |
| 4.6.1. Köy Romanlarında Eğitim.....                                          | 209 |
| 4.6.1.1. Köy Enstitüleri.....                                                | 219 |
| 4.6.2. Hapishane Romanlarında Eğitim.....                                    | 229 |
| 4.6.3. Tarihî Romanlarında Eğitim.....                                       | 234 |

**5. BÖLÜM****SONUÇ VE DEĞERLENDİRME**

|                                  |     |
|----------------------------------|-----|
| 5.1. Sonuç ve Değerlendirme..... | 246 |
| 5.2. Tablolar.....               | 258 |

**6. BÖLÜM****KAYNAKÇA**

|                                   |     |
|-----------------------------------|-----|
| 6.1. İncelenen Eserler.....       | 261 |
| 6.2. Yararlanılan Kaynaklar ..... | 262 |

## ÖZET

Çağının aynası konumunda olan yazarlar, yaşadığı dönemin siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri başta olmak üzere, pek çok değerine, romanlarında yer verirler. Yaşadıkları dönemin atmosferini; kendilerine özgü, yetenekli, belirgin ve etkileyici bir yazı diliyle yansıtırlar.

Kemal Tahir, on dokuz romanını kaleme aldığı süre zarfında, yakından takip ettiği sosyal ve siyasî gelişmeleri kimi zaman eleştirel kimi zaman çözümücü bir şekilde eserlerinde ele almıştır. Hayatının 1938-1950 yılları arasındaki dönemini, tutuklandığı ve mahkûm edildiği ‘Bahriye Davası’ nedeniyle hapisanelerde geçiren yazar, bu dönemde yattığı Çorum, Çankırı, Malatya, Nevşehir cezaevlerinde Anadolu insanını yakından tanıma fırsatı bulur.

Kemal Tahir, bu dönemden itibaren oluşturmaya çalıştığı “Anadolu Türk’ü” mozağının içinde kadına ayrı bir önem verir. Köy romanları, Tarihî romanlar ve Hapishane romanları başlıkları altında gruplandırabileceğimiz romanlarında, farklı kadın tiplerine ve özelliklerine değinir.

Kadınların aile içindeki konumları, evlilikten beklentileri ve eşleriyle yaşadıkları sorunlar, cinselliğe olan eğilimleri, yazarın hemen hemen tüm romanlarında karşımıza çıkar. Bununla birlikte romanlarında ‘Osmanlı Kadın’ tabiriyle ifade edebileceğimiz, kişilik ve yöneticilikleri bakımından güçlü kadınlar ön plana çıkabildiği gibi; çevresindeki insanlara, milletine veya vatanına karşı sorumluluk hisseden, kendisini bu değerlere adayan kadınlar da romanlarda yer alır. Yazarın romanlarında idealize edilen tüm kadınların bu özellikleri taşıması ayrıca dikkat çekicidir.

Kemal Tahir romanlarında idealize kadınlarının yanı sıra, suça meyilli ya da suçlu kadınlara da yer verir. Hapishanedeki tutuklu veya mahkûm kadınların durumlarına da değinerek, kimi zaman eleştirel kimi zaman ise acıyan bir tavırla “drama düşmüş” olan bu kadınları ele alır.

Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında Köy Enstitüleri aracılığıyla eğitim konusunu ve eğitim için uygulanan politikayı değerlendirir. Bu okulların



ülkenin eğitim yaşamına çok katkısı olmadığını ve politik amaçlara hizmet ettiği tezini savunur. Bununla birlikte, yazarın romanlarında, genel olarak eğitim ve içeriği hakkında pek fazla bilgiye rastlanmaz. Köy ve hapishane romanlarında halk, özellikle cehalet ve bunun sonucu olan birtakım yanlış inanışlarla ön plana çıkar. Yazar, eğitilmiş kişilere ise genellikle tarihî romanlarında yer verir. Ancak onlarında aldıkları eğitim hakkında verilen bilgi ayrıntılı değildir.

Yazarın romanlarında çok farklı kesimden çeşitli kadın tipleri ve yaşadıkları problemler dile getirilmiştir. Yazara göre, bu sorunun en önemli nedeni kadınların gerek toplumsal hayatta gerek özel hayatlarında pasif kalmalarıdır. Bununla birlikte erkek egemenliğinin olduğu toplumsal yapı, kadına gereken değeri vermemekte onu genel olarak cinsel bir obje olarak görmektedir. Romanlarda bu durumun kadına yansımaları anlatılırken eğitimin kadınlar açısından önemi, olaylar ve bu olaylara karşı takınılan tavırlar üzerinden verilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Kemal Tahir, Kadın, Eğitim, Hapishane, Köy

## ABSTRACT

The writers as a mirror of their eras give place to many values and political, social, economic or cultural features of their times in their works. They reflect the atmosphere of their time via using their own, talented, identified and inspiring way of writing.

Kemal Tahir refers the social and political developments, that he observes closely during the time he wrote his nineteen novels and sometimes in a critical way, sometimes in a constructive way he gives information. Between 1938-1950 years in which the writer led his life under arrest due to the “navy case”, he gets the chance of seeing Anatolian people in Çorum, Çankırı, Malatya and Nevşehir prisons.

Kemal Tahir gives a specific value to woman role in the “Anatolian Turk” concept that of which he tries to make after this term. He applies for various women characters and their different features in his mainly three-village, historical and prison novel groups.

The writer also indicates the role of women in the family, their hopes from marriage, their problems with their husbands and their sexual tendencies almost all of his works. Furthermore in his novels besides the women who have strong characters in terms of personality, administration and can be called as “Ottoman Woman” are first appealed, the women- who feel responsibility for their nation, country and the people around them, devote their lives to these values – are also handled. It’s also particularly an attractive point that all the women idealized in his novels have these devoted values.

In his novels, Kemal Tahir applies for the characters of ideal women just as he sets forth the women who have tendency to commit a crime or who are criminals. He also handles the situation of women who are arrested or imprisoned, sometimes feeling pity and sometimes in a criticizing approach for these “drama lived” members of society.

The novelist, aims to handle education system and evaluates the policy followed in education with the presence of Village Institute Schools in the country in

his “Bozkırdaki Çekirdek” book. He claims that these schools don’t attribute much for the education life of the country but they serve for the political aims of the government. Nonetheless, readers rarely come up with much information about education, or the components of education in his works. Especially in his village and prison groups of novels; the society is generally seen with its illiteracy and the misbelief in result. The author, generally gives place for educated people especially in his historical type of books, still the information about education of such characters is not detailed.

In Kemal Tahir’s books, from a large variety of social life, very different women figures and the problems they live are described. According to the writer; the main reason for such problems is, the passive role of women they take both in their private and social life. Moreover not giving the deserved value to women in a man dominated society and the general view regarding them as a sexual object are also thought within the reasons of these problems. While reflecting this situation on women in his novels, it is explained by the importance of education for women, through the events and the reactions against the events.

**Key words:** Kemal Tahir, Woman, Education, Prison, Village

## 1. BÖLÜM

### GİRİŞ

#### 1.1 ANA HATLARIYLA TÜRK TOPLUMUNDA VE TÜRK ROMANINDA KADIN

Tarihsel süreç içerisinde erkekle birlikte yer alan kadın, Türk tarihine bakıldığında sürekli bir değişim içerisinde olmuştur. Kimi zaman bu değişim dinsel vb. faktörler nedeniyle olumsuz şekilde gerçekleşse de yaşanan yeni gelişmeler Türk kadını ileri aşamalara götürmüştür.

İlk Türk devletlerine baktığımızda, kadının toplum içinde önemli bir statüye sahip olduğunu söylememiz mümkündür. Orta Asya’da hakan adı verilen Türk hükümdarlarının yetkilerini, hatun adındaki eşleriyle paylaşması söz konusudur (Altındal, 1994:10). Orhun Yazıtları’nda Bilge Kağan, babası Elteriş (İlteriş) ile annesi Elbilge (İlbilge) Hatun’un tahta birlikte çıktığından söz eder. Benzer durumlar Dede Korkut Hikâyeleri’nde de örneklendirilir. Hikâyelerdeki Banu Çiçek, Selcen Hatun, Burla Hatun gibi kadın kahramanlar yer alırken, *Şecere-i Terakkime*’de göçebe Oğuzlar’da Burla Hatun, Barçın Salur gibi beylik yapan bazı kadınlardan bahsedilir (Kalkan, 2010:409-413).

İlk Türk devletlerinde ayrıca, kanun niteliğindeki emirnameler, Hatun’un imzası olmadığı sürece uygulanamazdı. Leyla Kırkpınar, *Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın* adlı kitabında konuyla ilgili şunları söyler:

Velayet-i amme, hakan ile hatunun her ikisi de müştereken tecelli ettiği için; bir emirname yazıldığı zaman, “*Hakan Emrediyor ki*” ibaresiyle başlarsa, muta olmazdı. Muta olması için *behemahâl* “*Hakan ve Hatun Emrediyor ki*” sözüyle başlaması lazımdı. Hakan tek başına bir elçiye huzuruna kabul edemezdi. Elçiler ancak sağda hakan, solda hatun oldukları bir zamanda ikisinin birden huzuruna çıkardı (Kırkpınar, 2009:48).

Orta Asya steplerinde göçebe bir hayat süren Türklerin kadınları da, tıpkı erkekleri gibi kılıç kalkan kullanabilecek, ata binecek şekilde yetiştirilir. Hakanla birlikte ülke devletin başında bulunan Hatun’un mahiyetinde, ok atmakta usta atlı kadın birlikleri vardır (Kalkan, 2010:414). Hatunlar eş veya anne olarak, oğullarının

ve kocalarının olmaması durumunda “*Terken*” (Türkan) unvanı ile devleti idare edebilirlerdi (Kırkpınar, 2009:51).

Evlenme kadının ehliyeti üzerine bir etki yapmazken kadın kendi soyadını taşımaya devam etmekte ve mallarını dilediği gibi değerlendirmekte özgürdür (Altındal, 1994:10). Evlilik konusunda babanın kız çocuklar üzerinde sonsuz bir hakkı yoktur. Kız evlenmeden önce bu evliliği kabul ettiğine dair bir belirti göstermelidir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmut, bazı bölgelerde erkeğin istediği kızla evlenebilmek için öncelikle kızı, at koşturma, ok atma gibi yarışmalarda yenmesi gerektiğini belirtir. Boşanma konusunda da boşanmanın söz konusu olduğu, *Divân-ı Lügât-it Türk* gibi kimi kitaplarda boşanmayla ilgili geçen ifadelerin yer almasından anlaşılmaktadır. *Divân-ı Lügât-it Türk*’te geçen “*yawlak tullığ beğden kerü yalnıuz tul yeğ*”<sup>1</sup> sözü gerekli durumlarda boşanmanın gerçekleştirilebileceğini gösterir (Kalkan, 2010:418-423). Bu durum İslâmiyet öncesi Türk toplumlarında kadın erkek eşitliğini göstermesi bakımından değerlidir.

Kadınlar, eski Türk destanlarında da yerlerini alırlar. Manas Destanı’nda adı geçen iki şamandan biri kadinken, bu şamanın bildiği olaylar bütün ülkeyi etkileyecek olaylardır. Yine Türk destanlarındaki kahramanların, eşlerinin veya annelerinin sözlerini dinleyerek ölümden kurtuldukları, egemenlik kurdukları görülür. *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde, Deli Dumrul eşinin sayesinde ölümden kurtulmuştur (Kalkan, 2010:444-448).

*Dede Korkut Hikâyeleri*’nde, erkek çocuklar el üstünde tutulmakla birlikte kız çocuklar da değersiz sayılmaz. Hikâyelerde Bay Bican’ın beylere, Allah’tan bir kız evlat vermesi için dua ettirmesi dikkat çekicidir. Ayrıca bu hikâyelerde, kadınları kötüleyen ifadelere pek rastlanmaz. Kadınların hilekâr vb. olduğunu söyleyen sözler bulunmakla birlikte bunlar sınırlıdır (Kalkan, 2010:510-511).

İslâmiyet’ten önceki Türk toplumlarında önemli bir statüsü olan ve yazılan eserlerde bu şekilde yer alan kadının, İslâmiyet’in kabulüyle birlikte geri plana düşmeye başladığını görürüz. Özünde kadına ve kadına verilen haklara karşı

---

<sup>1</sup> Kötü dilli kocadan yalnız dul daha iyi.

olmaması hatta çeşitli ayet ve hadislerle kadına verdiği değeri göstermesine rağmen, ortaya çıktığı Arap kültürünün etkisiyle İslâmiyet, kadının toplum hayatı içinde pasivize olmasına neden olmuştur.

Bu durumun yansımalarını edebiyat eserlerinde de görmek mümkündür. İslâmiyet'in kabulünden sonra yazılan eserlerde kadına bakışın değişimi hakkında Atiye Kalkan; "Kutadgu Bilig'in yazıldığı döneme ulaştığımız andan itibaren ki kadın ikincil konuma düşmüş ve ona kötülükler atfedilir olunmaya başlamıştır. Dede Korkut'un tasvir ettiği kadınlarla Yusuf Has Hacıp'in tasvir ettiği kadınlar arasında bir hayli fark vardır." (Kalkan, 2010:513), derken konuyla ilgili olarak *Kutadgu Bilig*'den şu örneklerle yer verir:

Kadını boş bırakma kapalı tut.

Aslında bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa iyi olur; eğer dünyaya gelirse onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır.

Kadında vefa yoktur.

Kadının meyvası zehirdir (Akt. Kalkan, 2010:514-515).

İslâmiyet'in kabulünden sonra kadının yaşamında değişiklikler olmuş, ancak bu değişiklikler onun geçmişten gelen kimi özelliklerini tamamen ortadan kaldıramamıştır. Selçuklular zamanında ahilik geleneğinin bir kolu olarak Bacıyân-ı Rûm adı verilen teşkilâtların kurulması bunun en basit örnekleridir. Teşkilâtın kurucusu olarak bilinen Fatma Bacı, Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetname'sinde de, "Fatma Ana, Kadıncık, Kadıncık Ana" gibi isimlerle yer almaktadır (Bayram, 2002:367). Söz konusu topluluk Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında, Orhan Gazi döneminde de karşımıza çıkar.

Ancak Osmanlı Devleti döneminde, dinî kuralların etkisini arttırmasıyla birlikte kadının statüsündeki düşüş devam eder. Bu dönemde, başta şehirler olmak üzere kadın giyiminde çarşaf ve peçenin yaygınlaştığı, sokağa çıkma konusunda çeşitli kurallar getirildiği, bunlarla ilgili olarak fermanlar yayımlandığı görülür (Kurnaz, 1991: XIII). Afet İnan'ın saptamalarına göre; kadınların erkeklerle sandala binmeleri, ferace biçiminde yenilik yapmaları, ince kumaştan ferace giymeleri, haftada dört günden fazla sokağa çıkmaları yasaklandığı gibi, bir süre sonra, bütün

bir hafta boyunca çıkmaları, babaları veya oğullarıyla dahi olsa sokakta yürümeleri, faytona binmeleri gibi yasaklar söz konusu olmuştur (Kırkpınar, 2009:76-77).

Osmanlı toplumunda Müslüman kadınlar için geçerli olan bu kurallar, Müslüman olmayan kadınlar için geçerli değildir. Dolayısıyla Leyla Kırkpınar'ın da dediği gibi, İslâmiyet cahiliye kadınıni içinde bulunduğu bataklıktan yukarı doğru yükseltirken, eski Türk kadınıni sahip olduğu düzeyden geriye doğru çekmiştir (Kırkpınar, 2009:56).

Osmanlı dönemi edebî eserlerine baktığımızda kadının, İslâmiyet öncesindeki kahramanlık vb. özelliklerinin ortadan kalktığını görürüz. Kadın artık, hem Halk edebiyatında hem de Divân edebiyatında, sevilen olma özelliğiyle konu edinilir. Hatta kimi zaman sadece cinsel bir obje olarak görülür. Bu dönemde Halk edebiyatında özellikle Karacaoğlan şiirleri kadını ele alması bakımından dikkate değerdir:

Elif'i dersen nazlıdır nazlı  
 Esmâ'yı dersen de seyf ala gözlü  
 Söyletme Şerife'yi bülbül avazlı  
 Söylüyor Zelha'nın dilleri güzel  
 ...  
 Döne güzelliğin halka bildirir  
 Kamer pınarlardan da kabın doldurur  
 Eşe yürüyüşünde beni öldürür  
 Sevmeli Cennet'i boyları güzel (Yardımcı, 2003:102).

Karacaoğlan, “kadını sevmeyi sever” diyebiliriz. Ona göre Elif, Esmâ, Şerife, Zeliha ve diğer kadınlar arasında bir fark yoktur; her kadının sevicecek bir özelliği vardır. O, kimi zaman halkın açıkça söylemekten çekineceği cinsel duyguları ifade ederken de aslında toplumun kadına bakışını yansıtır:

Şeyda bülbülün dillenmiş  
 Koynunda memeni kirlenmiş  
 Emilmeyi emilmeyi (Yardımcı, 2003:103).

Halk edebiyatında, “elma yanaklı, kömür gözlü, ince belli” güzeller şiirlere konu edilirken, Divân edebiyatında da hemen hemen tüm şiirlerde karşımıza çıkan ortak bir kadın imajı söz konusudur. Divân edebiyatının kadın imajını oluşturan “keman kaşlı, ok kirpikli, nokta ağzlı, ejderha saçlı, ince belli” güzeller hayalle gerçek arasında bir yerde tasvir edilir.

Şiirlerinde mecazî aşkı ele alan Nedim’in, *Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana / Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana* diyerek bahsettiği güzel aslında, *Yok bu şehir içre senin vasf ettiğin dilber Nedim / Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana* mısralarında dile getirdiği gibi hiç olmamıştır. Bununla birlikte tıpkı Karacaoğlu’nın Halk edebiyatında yaptığı gibi o da Divân edebiyatında yazdığı kimi beyitlerinde cinselliği çağrıştıran ifadelerle yer vermiştir (Genç, 2010:430):

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişdi va’d  
Cümlesinden neyleyim kâfir peşimân oldu hep

Osmanlı dönemi edebiyatında bu şekilde yer alan kadın toplumsal anlamda ilk gelişmelerini Tanzimat dönemiyle birlikte yaşar. Batı’yı örnek olarak yapılmaya çalışılan yeniliklerden o da etkilenmiştir. Bu dönemde kadın hayatında görülen değişimler için İlber Ortaylı şunları söyler:

Osmanlı kadınının hayatı ayrı bir renge bürünmüştür. Bu renk değişikliğini sadece modadan, günlük yaşamdan, tüketim kalıplarındaki farklılaşmadan, yabancı dil öğrenmek veya piyano çalmak gibi yeni zevklerden ibaret görmemek gerekir. 19.yüzyılda, Osmanlı ülkelerinde tarımda, eğitimde görülen bazı yapısal değişimler ve bütün dünyanın yaşadığı haberleşme ve teknolojiye devrimin Osmanlı topraklarına da yansması, klasik aile yapısını büyük şehir kadar, kırsal alanda da yavaş yavaş değişim geçirmeye zorlayacaktır (Akt. Kırkpınar, 2009:86-87).

Bu gelişmeler söz konusuken 19. yüzyıl İstanbul’unda, başta Kafkaslar olmak üzere farklı coğrafyalardan gelen kadınların köle olarak alınıp satıldığı, devlet tarafından düzenlenen pazarlar vardır. Toplumda esir, köle ve cariye olarak yer alan bu kadınların durumu ve genel olarak toplumdaki kadınların sıkıntıları Tanzimat dönemi romanlarında geniş bir şekilde işlenir.

Ahmet Mithat Efendi, yazdığı romanlarda evlilik konusu üzerinde özenle durur. *Vah*’ta beşik nikâhı gibi eski adetleri, *Çengi*’de karşı tarafı tanımadan



evlenmeyi eleştirir; *Felsefe-i Zaman*'da evlilikte mutlu olmanın zorluğunu işler. Cariye konusuna Ahmet Mithat'ta olumlu bir yaklaşım vardır. Yazar adı geçen eserlerinde cariyelerle evlenen erkeklerin mutlu olduğunu gösterirken tek zararlı cariyesi *Felsefe-i Zenan*'daki Mahtaban'dır (Esen, 1990:46-48).

Namık Kemal *İntibah* (1876) romanında, yine cariyelik kurumu üzerinde dururken cariyelerin sosyal haklarının olmaması romanda dikkat çeker. Taner Timur'un şu tespiti cariyelerin toplumdaki diğer kızlarla aynı konumda olmadığını göstergesidir:

Ali Bey'in annesi oğluna şu öğütte bulunur: “Şimdi sana bir kibar kızı bulsam, almadan göremeyeceksin, aldıktan sonra şayet hoşlanmazsan ömrün oldukça azap içinde kalırsın.” Oysa bir cariye alırsa “beğenirsen koynuna alacaksın, istediğin gibi terbiye edeceksin” (Timur, 2002:33).

Ali Bey, okuma-yazma bilen, ev işi yapan, iyi yetiştirilmiş bir cariye olan Dilaşub'u, kızdığı anda muhabbet tellalına satabilir (Esen, 1990:53). Bu durum ev içinde eş olmasına rağmen, cariyenin hiçbir hakkı olmadığını gösterir. Timur'a göre, özellikle köleliği ele alan Osmanlı romanlarında cariyelerin karşımıza hiçbir zaman mutlu insanlar olarak çıkmadığını söyler. *İntibah*'taki Dilaşub, *Sergüzeşt*'teki Dilber ve *Zehra*'daki Sırrıcemal mutlu değillerdir (Timur, 2002:34).

Tanzimat döneminde kadın hakları için çeşitli faaliyetlerde bulunulması ise, II. Abdülhamit döneminde yoğunluk kazanır. Edebî alanda Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi gibi aydınlar kadın konusuyla ilgili makaleler kaleme alırlar. Tanınmış sanatçılar kadının ezilmesini önlemeye yönelik mücadele ederler (Kırkpınar, 2009:87-90). Tanzimat dönemi yazarlarından Namık Kemal yayımladığı makalelerde, Türk nüfusunun yarısını oluşturan kadınların, sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için iyi bir eğitim almaları gerektiğini savunur. Zira çocukların hayatları boyu alacakları eğitimin temelleri aile kurumu içinde anneden alınır (Kerman, 1998:260). Kadınlara bu düşünceyle yaklaşan Namık Kemal, *Vatan yahut Silistre* adlı oyununda Zekiye'yle ilk kez, okuyan, cesur, mücadelecisi ve evden dışarı çıkan yeni bir kadın tipi ortaya çıkarır (Esen, 1990:8). Ahmet Midhat Efendi kadınların eğitimini önemseyerek, *Diplomalı Kız* idealiyle çalışan kadını yüceltir.

Ayrıca 1910'da yazdığı son romanı *Jön Türk*'te feminizme yaklaşımını görmek mümkündür.

Tanzimat döneminde açılan eğitim kurumları, kadınların tekrar günlük hayata katılması için vesile olmuştur. Kadının günlük hayata katılımını sağlayan iki önemli eğitimden biri, mahalle mektebini bitiren ve İnâs Rüştîyelerine devam etmeyen kızların el becerilerini geliştirmeye yönelik kurslarken diğeri, daha çok üst tabakadaki kadınların aldığı konak eğitimidir. Osmanlı saraylarındaki harem eğitiminin, Tanzimat dönemine uydurulmuş birer biçimi olan konak eğitimi, entelektüel kadın tipini yaratması bakımından önemlidir. Böylece II.Abdülhamit döneminden itibaren klasik ev kadınının yanında işçi ve entelektüel olmak üzere iki farklı kadın tipinin ortaya çıkması söz konusu olmuştur (Işın, 1988:22-24). Ekonomik hayatta ise, sayıları sınırlı olmakla birlikte ticaretle uğraşan kadınların bulunduğunu görmek mümkündür.

Tanzimat'a kadar belirli bir mesleği olmayan Türk kadının, sahip olduğu ilk meslek öğretmenliktir. Başlangıçta mezun oldukları okullarda veya paşa konaklarında çalışan bu öğretmenler, II.Meşrutiyetten sonra gündelik hayatta aktif rol oynarlar (Işın, 1988:25).

Meşrutiyet yıllarında, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi pek çok kadın örgütü kurulur. Bu cemiyetler özellikle kadın haklarını savunmayı amaçlamıştır (Toprak, 1988:34).

Balkan ve I.Dünya Savaşları yıllarında kadının toplumdaki yerinde değişiklikler gözlenir. Silâh altına alınan erkeklerle azalan, çalışan erkek nüfusunun yerine kadınlar iş sahasında yer alır. Bu dönemde pek çok kadının, öncelikle hastanelerde hemşirelik olmak üzere, fabrika, yol yapımı, sokak temizliği gibi işlerde çalıştığı bilinmektedir.

Yine 1915'te, Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın öncülüğünde (Kırkpınar, 2009:100) Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyyesi kadınları çalışma alanında istihdam etmeyi amaçlar. Bu nedenle İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu'nda

çeşitli fabrikalar açılır. Bu arada bir süre sonra cemiyet aracılığı ile kadınlar gönüllü olarak askere alınır ve ordunun geri hizmetinde görevlendirilir (Toprak, 1988:34).

1917’de dini esaslara dayanmakla birlikte, aile hukukunu düzenlemekte ciddi bir önemi olan Hukuk-u Aile Kararnamesi yayımlanır. Buna göre kadınlara boşanma hakkı tanınırken, evlenme din adamlarının yetkisinden alınıp devlete verilir. Ayrıca erkeğin çok kadınla evliliği eşin rızasına bırakılır (Esen, 1990:9).

Kurtuluş Savaşı yıllarında kadınlar, cephede erkekleriyle birlikte büyük yararlılık göstermiştir. Başta Hâlîde Edip olmak üzere, mitinglerle işgallere karşı tepkiyi dile getiren kadınlar, daha sonra cephe gerisinde de görev alarak ordunun silâh ve cephane taşınmasında yararlılık göstermiştir.

Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Türk kadını, Türk romanında da ele alınmıştır. Bahsettiğimiz mitingler Hâlîde Edip Adıvar’ın *Ateşten Gömlek* ve Hıfzı Topuz’un *Çamlıca’nın Üç Gülü* romanlarında önemli yer tutar.

Samim Kocagöz’ün *Kalpakkıllar* ve *Doludizgin* romanlarında Damat Ferit Paşa’nın başkâtibinin kızı Müjgan; Hıfzı Topuz’un *Çamlıca’nın Üç Gülü*’nde Perihan, Neriman ve Ümran kardeşler ile Perihan’ın arkadaşı Nazan, Millî Mücadele’ye destek amacıyla istihbarat toplarlar.

Mehmet Rauf’un *Hâlâs* romanında eşini, oğullarını ve damadını savaşta şehit vermiş bir Türk kadını olan Hacı Molla; Kemal Tahir’in *Yorgun Savaşçı* romanında Neriman Millî Mücadele döneminde saklanmak zorunda kalan veya Anadolu’ya geçmeye çalışan kişilere yardım ederler. Hâlîde Edip, *Ateşten Gömlek* romanında cephede hemşirelik yapan Ayşe kişisine yer vermiştir. Reşat Nuri’nin *Çalıkuşu* romanında, Feride de savaşın başlamasıyla boşaltılıp hastaneye çevrilen okulda bir ara hemşirelik yapar.

Aka Gündüz’ün *Dikmen Yıldızı* romanında, İnebolu’da cepheye mermi taşıyan kadınlardan bahsedilir. Bekir Büyükarkın’ın *Bozkır’da Sabah* romanında Nihâl ve annesi orduya lojistik destek verir (Altınkaynak, 2004).

Kurtuluş Savaşı'nı ele alan romanlarda bu şekilde karşımıza çıkan kadınlar, toplumsal yaşamda romanlara yansımayan, savaşla ilgili değişik faaliyetlerde de bulunur. Asıl örgütlenmelerini Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'yle tamamlayan kadınlar, Sivas'ta İrade-i Milliye gazetesinin çıkarılmasına destek oldukları gibi gazetenin basım ve dağıtımını da sağlamışlardır. Savaşta kadınların önemli bir yeri olduğunu düşünen Atatürk de, gazeteci Hâlîde Edip'i Türk kadınlığının simgesi olarak görür (Kırkpınar, 2009:128-133). Hâlîde Edip'le milliyetçi bir kadın tipi ortaya çıkar. Kadınlara verilecek haklar bile milliyetçiliğin korunması ve devamı için gereklidir. Nitekim kendisi daha 1909'da, *Mehâsin*'de şöyle yazar:

Bir kadın evvelâ Osmanlı bir vatanperverdir... Vatanın hukuku kadınlık hukukundan bin kat mühim ve muhteremdir, onun için kadınlar bugün hukukumuz diye haykırırken bunu kendileri için değil, vatana yetiştirecekleri evlâda lazım olan terbiyeyi verebilmek için olduğunu der-hâtır etmelidirler.

...

Kadınlar vatan için deruhte edeceğiniz en müşkil, en uzun teşebbüslerinizde size yardım edecek tabî ve hakiki arkadaşlarınızdır; onlar... milletin münteha-yı tekâmülüne doğru açtığınız yola işleyen yoldaşlarınız, meslektaşlarınızdır. Onları yalnız şiirleri tezyin ettiklerine inandıracak çarpık fikirler vermektense, kendi mesai-i fikrinize, hayatınıza muvazi bir terbiye vermeğe çalışınız... (Akt. Durakbaşı, 1988:39)

Elde edilen zaferlerin arkasından Türk toplumu yeni bir oluşum içine giriyordu. Bu oluşum çerçevesinde yapılanan yeni Türk kimliğinin içinde Hâlîde Edip'in de dediği gibi kadına önemli bir yer verilmeliydi. Nitekim aynı düşünceye sahip olan Mustafa Kemal de, Eskişehir-İzmit gezisi sırasında yaptığı bir konuşmada: "Kadınlarımızı da erkeklerimiz gibi aynı derece-i tahsilden geçirmeliyiz. Erkeklerle lazım olan kısımlarla beraber, kadınlıklarını da öğretmeliyiz", (Akt. Kırkpınar, 2009:137) derken kadınların toplumda erkeklerle aynı seviyeye çıkarılması gerektiğini vurgular.

Kadınlarda toplumda erkeklerle eşit olacağı bu yeni oluşumda, Mustafa Kemal'in işaret ettiği iki önemli kadın örneği de vardır. Bunlardan ilki evli oldukları süre içerisinde yapılan yenilikleri yansıtıcısı, çağdaş Türk kadını ve yeni modern

cemiyetin simgesi olan Latife Hanım; diğeri kültür alanında yapılan reformların sembolü olan Afet İnan'dır (Kırkpınar, 2009:145-146).

Yeni Türk kadınının yasal kazanımlarının ilki 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'yla gerçekleşir. Bu yasayla çok eşlilik yasaklanırken, evli olan erkek ve kadına eşit boşanma hakkı tanınıyordu. Boşanan ailelerde çocukların velayeti eski kanunda sadece babaya bırakılırken, yeni kanunla anne veya babadan birine bırakılıyordu. Miras konusunda kadına erkek kardeşleriyle eşit haklar veriliyor, mahkeme şahitliğinde kadının ve erkeğin şahitliği denk kabul ediliyordu (Kırkpınar, 2009:165).

Yasal hakların kazanımının ardından sıra siyasal hakların kazanımına gelmiştir. 3 Nisan 1930'da, Türk kadınına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını veren Yeni Belediye Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından, 5 Aralık 1935'te Milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilir. Bu hak bütün kadınlara verilen en önemli haktır diyebiliriz. Mustafa Kemal, Kızılcahamam gezisi sırasında karşılaştığı ve cephede pek çok yarar sağladığını öğrendiği Satı Kadın isminde bir kadın muhtarın adını, mebus seçimlerine katılması için Afet İnan'a not ettirir. Mebus seçildiğinde ne olduğunu anlamayan kadına bütün muhtarların başı olduğu açıklanır. Tufan Yazman ise konuyla ilgili şunları söyler:

Görülüyor ki Atatürk, Türk kadınına, parlamentoya girme hakkı verirken, Türk köylü kadınına da ihmal etmemiştir. Köyünde seçimle muhtar olan, yurt savunmasına iştirak eden, tabanca ve bıçağı olan, köyün emniyetine de katılan, sorumluluk yüklenen... cesur, konuksever, doğuştan aydın Türk kadını sembolünü bulunca bir an düşünmeden hemen BMM'ne aday göstermiş ve onun kişiliğinde gelecekteki Türk kuşaklarına bir örnek, bir ders vermek istemiştir (Akt. Kırkpınar, 2009:199).

Ancak Atatürk dönemindeki bu durum çok partili süreç içerisinde devam etmemiştir. Atatürk döneminde meclise giren kadın vekillerin erkek vekillere oranı sonraki dönemlerde yakalanamamıştır. Demokrat Partinin tutucu yapısının yanı sıra, 1946 yılından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin kadınlara yönelik stratejisinin değişmesi de söz konusu durumda etkilidir (Kırkpınar, 2009:221). Ancak kimi olumsuz durumlara rağmen, Türk kadınının Cumhuriyet'le birlikte, siyasî alandan iş hayatına pek çok alanda kendine, çok daha güçlü bir şekilde yer bulduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Kadın konusu Cumhuriyet'ten sonra da romanlarda yerini alır. Edebî konumları ve düşünce yapıları birbirinden farklılıklar gösterse de, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa ve sonraki yıllarda Ahmet Hamdi Tanpınar ele aldıkları ve yansıttıkları kadın tipleri bakımından benzerlik gösterirler. Batılılaşma çabaları eleştirilirken ahlakî yapı tehlikede görülür. Reşat Nuri için *Çalılıkı* romanındaki Feride dışında kadınlar, çürümenin ve ahlakî yozlaşmanın tehdidi altında görülür. Akatlı'ya göre, Peyami Safa'da, İslâmî değerlerin sarsılmasıyla kötü yola sürüklenen kadınlar karşımıza çıkarken; Yakup Kadri'de, zaten çaresiz olan kadınlar kendini koruyamayacak ve kötü yola düşecektir. Ona göre, Batılılaşma ile çağdaşlaşma düşünceleri değerlerin sarsılmasına yol açmıştır. Yapıtlarını 1949 sonrasında yayımlayan Tanpınar bile hâlâ, Doğu-Batı kültür ikilemi tartışılırken birey olma çabasındaki kadın imgesine yer vermektedir (Akatlı, 1984:5-6).

Cumhuriyet'in ilânından sonra pek çok hak elde eden, gerek siyasî gerek sosyal alanda önemli atılımlar yapan kadının, Türk romanında ekonomik, sınıfsal, toplumsal vb. konumu açısından gerçekçi bir şekilde ele alınması 1950'li yıllardan itibaren söz konusu olmuştur. Fusun Akatlı konuyla ilgili şunları söyler:

Kırsal ve kentsel kesimlerdeki kadın, köylü, işçi, küçük burjuva aydın kadın imgelerinin belirli çizgileri, elli yıllık Cumhuriyet döneminin ikinci yarısında ancak gölgelerden arınabilmiştir. Kadın iktisadî, toplumsal, ruhsal, düşünsel, ahlaksal, cinsel sorunlar düzleminde ancak bu dönemde yansıyabilmiştir yazınımıza doğrucu bir biçimde (Akatlı, 1984:6).

Edebiyatımıza işçi kız ve işçi kadın imgesi Orhan Kemal'le girerken, kırsal bölge ve köylü kadını imgeleri Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt'la girer. Yaşar Kemal'in *Irazca'sı*, Fakir Baykurt'un *Meryemce'si* köy yazınında birer ilk örnek olmuştur (Akatlı, 1984:6).

Görülüyor ki, Türk toplumunda tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimler geçiren Türk kadını, kimi zaman sosyal hayatta erkeklerle eşit seviyede yer alırken kimi zaman, kısmen de dinin etkisiyle, geri planda kalmıştır. Zamanla kadınlık (dişilik) özellikleriyle daha fazla ön plana çıkan kadınlar, Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar geçen süre içerisinde edebî ürünlerde yerini almıştır. Gerek Halk edebiyatında gerek Divân edebiyatında yer alan kadınlar, ilerleyen

süreçte pek çok yazar tarafından özenle ele alınmış ve kadınların sosyal hayat içerisinde yaşadığı görücü usulü evlenme, cariyelik, kölelik pek çok sorun yazarlar tarafından, topluma ayna tuttuğuna inandığımız romanlarda anlatılmıştır. Bununla birlikte kadınların Millî Mücadele’de gösterdiği etkinlikler, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra yaşadıkları değişimler vb. de romanlarda yerini almıştır.

Bu çalışmada biz, 1950 romanının önemli bir ismi olan Kemal Tahir’in, romanlarındaki kadınları ele alış biçimini inceleyeceğiz.

## 1.2. ANA HATLARIYLA TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİM

Türkiye’de eğitimin sistemli bir hâle getirilmesi Cumhuriyet’le birlikte gerçekleşirken, öncesindeki süreç içerisinde de eğitim söz konusudur. İslâmiyet öncesi Türklerde dinî bir gereklilik olarak görülmeyen eğitim, özellikle hayat şartlarının gerektirdiği şekillerde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ata binebilmek, iyi silâh kullanabilmek gibi konularda gerçekleştirilen eğitim, varlığın devam ettirilmesi için yeterlidir. Bununla birlikte toplumsal hayatın düzenlenmesini sağlayan en önemli bilgi geçmişten beri süregelen töreler ve geleneklerdir.

Türklerin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Kitabeleri ile Göktürkler, bilgili ve bilgisiz kağanın karşılaştırmasını yaparken aslında bilginin önemini de göstermiş olurlar:

“...Dört taraf hep düşman imiş, ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış hep tabi kılmış başıya bas eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş. Doğuda Kadirkan ormanına kadar Batıda demir kapıya kadar kondurmuş, ikisi arasında pek teşkilâtsiz Göktürk öylece oturuyormuş. Bilgili kağan imiş. Cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabii, ili tutup töreyi düzenlemiş. Ondan sonra küçük kardeşi kağan olmuş tabii, oğulları kağan olmuş tabii ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, bilgisiz kağan oturmuş. Buyruku da bilgisiz imiş tabii kötü imiş tabii beyleri milleti ahenksiz olduğu için Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için aldatıcı olduğu için küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için bey milleti karşılıklı çekiştirttiği için Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış kağan yaptığı kağanını kaybedivermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu hanımlık kız evladı cariyeye oldu...” (Akt. Ünalın-Öztürk, 2008:100).

Eski Türklerden kalan “*Kut belgüsi bilig*”<sup>2</sup> gibi atasözleri, bu dönemde bilgiye verilen önemi gösterirken; var olan şartlar nedeniyle eğitim, halk arasında yaygınlık gösterememiştir (Ünalın-Öztürk, 2008:106).

İslâmiyet’in kabulüyle birlikte eğitim almak veya diğer bir deyişle bilgi sahibi olmak, dinî bir gereklilik hâline de gelmiştir. Hz. Muhammed’e gelen ilk vahinin “Oku!” (Alak Sûresi, 1.ayet) olması, eğitimin İslâm dini için önemini de ortaya koymaktadır. Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Kadın Eğitimi* isimli çalışmasında, İslâm dininin eğitime bakışından söz ederken, konuyla ilgili kimi hadislerle özellikle dikkat çeker. Koçer’in, “Bilenlerle bilmeyenler eşit olurlar mı?”, “İlim kadın erkek her Müslümana farzdır.”, “Şüphe yok ki kadınlar erkeklerin dengi, benzeri ve tam eşitidirler.” (Koçer:89), gibi Buharî Külliyyatı’nı kaynak göstererek verdiği hadisler, İslâm dininin eğitim konusunda bir kız-erkek ayrımı yapmadığını göstermektedir.

10. yüzyılın ortalarına doğru Müslüman olan Karahanlı hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han ve diğer Müslüman Türk devletlerinin yöneticileri, çeşitli okullar açmaya başlamışlardır. Anadolu’da ilk büyük medreseler, 12. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Osmanlı Devleti döneminde de medreseler önem taşımaya devam etmekle birlikte, başkent ya da büyük ticaret merkezi konumundaki şehirlerde tekkeler, daha küçük yerlerde ve köylerde zaviyeler aynı süreçte kurumsallaşmıştır. Bunların dışında eğitimin en basit kurumları olan, “sıbyan mektebi” ve “mahalle mektebi” gibi isimlerle de anılan mektepler, diğer bir eğitim kurumuydu (Sakaoğlu, 1991:16-18). Sıbyan mektepleri, çocuklara Kur’an okumayı öğretmenin yanı sıra, namaz kılma usullerini, namazda okunacak ayetler ile duaları öğretmek ve yazı yazdırmak gibi üç önemli amaçla kurulmuş mekteplerdi (Taşkın, 2008:345).

Diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi Osmanlı devletinde de bu okullar, özellikle İslâm dinini öğretmek ve yaymak amacıyla açılmış kurumlardı. Ancak özellikle kız ve erkek öğrencilerin birlikte gidebildiği mekteplerde sistemli ve metotlu bir eğitim söz konusu değildi. Herhangi bir programı olmayan mahalle mekteplerinde, erkek öğrencilerden ayrı olarak kendilerine ayrılmış bir köşede

<sup>2</sup> Kudretin belgesi bilgidir.



okuyan kız öğrencilerin medreselere gidebilmeleri de yasaktı. Ailenin istemesi bile kız çocuklarının eğitime devam etmesine olanak vermiyordu (Sakaoğlu, 1991:19).

Kuruluş dönemi Osmanlısına baktığımızda, o dönem eğitim kurumlarıyla ilgili net bir bilginin bulunmadığını görürüz. Ancak, 1332 yılında Orhan Bey tarafından İznik'te açılan ilk Osmanlı Medresesi, tipik bir Selçuklu medresesi örneği göstermektedir. Bu kurum da pozitif bilimler yerine İslâm dininin öğretilmesine ağırlık vermiştir. Kuruluş döneminde açılan diğer medreselerle birlikte pozitif bilimler de önem kazanmıştır. Eğitim alanındaki en büyük atılımlar ise Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1559'da yaptırdığı Süleymaniye Medresesi ile eğitim doruk noktasına ulaşmıştır (Sakaoğlu, 1991:23-32). Bunun nedeni Süleymaniye Medreseleri'nin kendinden önceki medreselerde bulunmayan özellikleridir. Ordunun doktor ihtiyacını karşılamak için eklenen Tıp Medresesi ve Darüşşifa ile matematik öğretimi için kurulan dört medreseyle Süleymaniye Medresesi, din dışındaki konularda da eleman yetiştiren bir kurum olmuştur (Taşkın, 2008:353). Ancak 16. Yüzyıldan sonra tekrar pozitif bilimlere ve felsefeye sırtını dönen medreseler çağın başarılı eğitim kurumları olma özelliğini yavaş yavaş yitirmiştir (Sakaoğlu, 1991:23-32).

Müslüman olan, bulûğ çağındaki her erkeğin, gerekli koşulları yerine getirerek yazılabildiği medreseler, 17. yüzyılda kapatılması istemiyle karşı karşıya kalmıştır. Kazak Abdal'ın şu satırları da, bozulan medrese yapısı ve eğitimcilerine halkın bakışını yansıtmaları bakımından önemlidir:

Ormanda büyüyen adam azgını  
Çarşıda pazarda insan beğenmez

Medrese kaçkını insan bozgunu  
Selâm vermeye derviş beğenmez

Âlemi ta'neder yanına varsan  
Seni yanıltır bir mesele sorsan  
Bir cim çıkmaz eğer karnını yarsan  
Câmiye gelir de erkân beğenmez (Sakaoğlu, 1991:34).

Bu dönemde özellikle dinî bilimlere önem verilmesi gerektiği, insanı hem bu dünyada hem de diğer dünyada mutluluğa götürecektir bilginin din olduğunun düşünülmesi, başta din adamları olmak üzere yetkili kişilerin, halkı yararlı bilimlerden uzaklaştırmasına neden olmuştur.

17. yüzyılda, Koçi Bey, müderrisler hakkında şunları söyler: “Bilim yolundakiler büsbütün kimlik değiştirmişlerdir. Eğitim yasaları sanki yürürlükte değildir... Eskiden bilim kadrolarında tek cahil yoktu. Oysa günümüzde bilgin kim, cahil kim bilinmiyor.” İlerleyen zamanlarda da bu cahillik devam eder. Şehit Ali Paşa’nın 1716’da el konan kitapları, içerisinde tarih, felsefe ve astronomi de olduğundan Şeyhülislam Ebu İshak İsmail Efendi’nin fetvasıyla kütüphaneye vakfedilemez. İki sene sonra, ilk devlet basımevini açtıran ve Arapça tarihleri Türkçeye aktartan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, bedelini canıyla öder (Sakaoğlu, 1991:39-40).

Konuyla ilgili bir değerlendirme yapan Necdet Sakaoğlu da şunları söyler:

Fatih’ten 18. yüzyıl sonlarına gelinceye değin bu kurumların yazgısı hep kötüye gitmiştir. Oysa sistemin kurumsal tutarlılığı, işletmelerinin vakıf güvencesinde sürekliliği; öğretim programlarının uyumlu ve sistemli oluşu; öğrencilerin bir külliye atmosferinde yoğun ve çok yönlü eğitim sürecine tabi tutulmaları; ders geçme yöntemiyle yıl kayıplarının önlenmesi, cer yöntemiyle kırsal kesimle, medreselerin büyük kentlerin merkezi semtlerinde bulunuşu ile de kent halkıyla sürekli ilişki sağlaması vb. bakımlardan medrese düzeni ve eğitimi –kötüye gidiş önlenbilse- faydalı sonuçlar verebilirdi (Sakaoğlu, 1991:43).

Osmanlı’da medreseler dışında çeşitli eğitim kurumları da söz konusudur. Bunlardan ilki askeri eğitim kurumlarıdır. “Ocak” adı da verilen bu kurumlar okuma-yazma eğitimi yapmayan, askeri eleman yetiştiren örgün eğitim kurumlarıdır. Bir diğer kurum olan Enderun ise, sarayda bulunan ve Fatih zamanında kurulan, jimnastik ve müzik eğitimi yanında dil, edebiyat, matematik öğretimi de veren tek kurumdur. Yine sarayda bulunan ve Harem-i Hass-ı Hümayun adı verilen, kadınlara ayrılmış bölümde acemi cariyelerin, padişaha hizmet için sıkı bir eğitimden geçirildikleri bilinmektedir (Sakaoğlu, 1991:44-47).

Osmanlı medreselerinde ve yüksek mevkili memurların yetiştirildiği eğitim kurumlarının durumu bu şekilde iken, asıl çoğunluğu oluşturan halkın eğitimi

yukarda bahsedilen yetersiz mahalle mekteplerinde gerçekleştirilir. Bunun dışında, tekkelerde, camilerde, kahvehanelerde nasihat almak, özellikle meslekleri usta-çırak ilişkisinde öğrenmek söz konusudur.

“Sıra” gecelerinde erkekler arası okunan anlatılan bahnâme türü açık saçık öyküler, masallar, cenk kitapları (Battalnâme, Gazavat-ı Hz. Ali gibi), trajik aşk öyküleri (Kerem ile Aslı, Ferhad ile Şirin), Doğu romanları (Tutinâme, Bülbülname, Behram-ı Gûr, Ebu Ali Sina), düz ya da manzum din kitapları (Muhammediye, Ahmediye, Envarü'l-âşıkın) da dolaylı yoldan olsa bile halkın eğitimine katkı sağlıyordu. Gezginci halk ozanları, cerre çıkan medrese öğrencileri, meddahlar, tarikat şeyhleri, dervişleri, hatta gelip geçenler de halk kültürünü besliyordu (Sakaoğlu, 1991:48).

Osmanlı’da, devletten bağımsız olarak var olan bir diğer eğitim türü ise, Ahî teşkilâtı içinde gelişen eğitimidir. Bu eğitim, bireyin fikirlerini, davranışlarını ve duygularını, İslâm dini esaslarına uygun olarak düzenlemesini hedefleyen bir eğitimidir (Eser, 2010:21). Söz konusu bu eğitimle ilgili Anzavur Demirpolat ve Gürsoy Akça şunları ifade eder:

Ahî zaviyeleri, diğer bütün fonksiyonlarından önce eğitim fonksiyonlarıyla tanımlanmaktaydı. Birer eğitim ocağı olan zaviyelerde özellikle yamak ve çırakların okur- yazarlık vasfına sahip olmalarına büyük önem verilirdi. Nitekim, okur-yazar olmayana fütüvvet düşmeyeceği kabul edildiğinden, okur-yazar olmayanın ahi olması düşünülemezdi. Zaviyelerde, okur-yazarlık eğitimine ilaveten dini, ilmi, edebi bilgilerle, Kur-an-ı Kerim okuma ve Türkçe, Arapça v.b. diller öğretilirdi. Ayrıca kabiliyetli ve istekli olanlara güzel yazı ve musiki gibi dersler de verilirdi. Zaviyelerdeki bu eğitimin neticesinde ahî esnaf ve sanatkârları, ilmî eserleri okuyabilir ve ilmî mevzular üzerinde fikir yürütebilirlerdi. Dinî, tarihî ve ilmî eserleri takip ederler, kendileri de şiirler ve destanlar yazarlardı (Demirpolat-Akça:368).

Ahîlik eğitim ve öğretiminde asıl amaç, ahlâklı, faziletli ve terbiyeli insan yetiştirmek olmuştur. İlaveten kaliteli usta ve teknik elemanlar yetiştirilerek toplumun sanat ve ekonomik hayatına katkıda bulunmak, ülke güvenliği tehlikeye düştüğü zamanlarda devlet güçleriyle birlikte hareket edecek milis kuvvetler hazırlamak da amaçlanmıştır. Bu amaçlar muvacehesinde ahîlik eğitimini, meslekî eğitim, ahlâkî eğitim ve askerî eğitim olarak sınıflandırmak mümkündür (Demirpolat-Akça:369).

Farklı alanlarda eğitim veren Ahîlik kurumunun en önemli eğitimi şüphesiz usta-çırak ilişkisine dayanan meslekî eğitim boyutudur. Ahîlerin mutlaka bir sanat veya iş sahibi olması gerekir, aksi takdirde bu kişiler teşkilât içerisinde yer alamazlardı. Ahîlikte kişiye bilgiler, iş başında “yaparak ve yaşayarak öğrenme” metodu şeklinde öğretilirdi. Ahîliğe giren kişi öncelikle çırak sayılır, daha sonra

ustasının yanında sanat öğrenmeye başladılar. Mesleğinde istenen seviyeye gelen çıkarak törenle kalfalığa terfi ettirilirdi. Ustalığa kadar devam eden bu süreç içerisinde, olgunlaştığına karar verilen usta, isterse kendi iş yerini açabilirdi (Eser, 2010:22).

Ahîliğin kadın kolu olarak düşünülen Bacıyân-ı Rûm örgütlenmesi de kendi içinde bir eğitim anlayışına sahiptir. “Bacıyân-ı Rûm teşkilâtı, yetim ve kimsesiz kalan genç kızları, dul kadın ve çocukları himaye etmek, eğitmek, iş sahibi yapmak” (Eser, 2010:23) gibi işlevlere de sahip olan bir kurumdur. Savaş sırasında, ülke savunmasına destek veren bu kadınlar, bunun için gerekli olan ata binme, silâh kullanma konusunda da eğitimlidirler.

Osmanlı Devletindeki, önemli sosyal eğitim kurumlarından biri olan Ahî teşkilâtı içinde de zamanla, medreselerdeki gibi çeşitli bozulmalar söz konusu olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin bozulan eğitim kurumları için önlem almaya başlaması ve eğitimde batılılaşma çalışmaları III. Selim dönemiyle birlikte başlar. Özellikle ordunun, savaşlarda olumsuz sonuçlar alması üzerine askerî alanda yoğunlaştırılan bu çalışmalar, eğitimin modernleşmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda kurulan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun ve sonrasında kurulan Mühendishane-i Berr-i Hümayun önemlidir. III. Selim zamanında başlayan bu yenilikler II. Mahmut zamanında da devam etmiştir (Sakaoğlu, 1991:61-62).

Tanzimat döneminde sivil okullar, mahalle mektepleri ve rüştiyelerden oluşmaktaydı. 1869’da yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamname ile Osmanlı Devletinde eğitim ilk kez sistemli bir hâle getirilmiştir. Bu Nizamname ile kız çocuklarının eğitimi hakkında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Buna göre 7-11 yaş arasındaki kız çocuklarının, sıbyan mektebine devamı zorunlu hâle getirilmiştir. 6. ve 15. maddelere göre sıbyan mektebinin süresi 4 yıldır. Bir yerde bulunan iki sıbyan mektebinden biri kız öğrenciler için ayrılacaktır. Böyle olmayan yerlerde kız öğrenciler, kendi mektepleri yapılarına kadar erkeklerin mektebine gidecek ancak ayrı bir yerde, erkeklerle karışmadan oturacaklardır (Kodaman, 1980:109;Unat, 1964:38).

Yine Nizamname'ye göre, büyük şehirlerde kız rüştiyeleri açılacaktır. Nizamname'de ayrıca açılan bu kız okullarına öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da Dâr'ül Muallimât (Kız Öğretmen Okulu) açılması planlanmıştır. Bu dönemde Kız Öğretmen Okulu'nun yanı sıra, Ebe Mektebi ve Kız Sınayi Mektebi de kurulmuştur

II. Abdülhamid döneminde, 1876'da ilân edilen ve ilk resmi anayasa sayılan Kanun-i Esasi ile kız çocukları da dâhil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda herkesin, öğretimin birinci kademesine devamı zorunlu hâle getirilmiştir. Bununla birlikte II. Abdülhamid Mülkiyeye önem vererek 1879'da Mekteb-i Mülkiye'nin açılışını yapmıştır (Sakaoğlu, 1991:100).

II. Meşrutiyet'le birlikte, özellikle Balkan savaşlarından sonra eğitime verilen önem artmıştır. Bu dönemde kız öğrenciler için de pek çok yeniliklere gidilmiş, 1911'de İstanbul'da lise düzeyindeki ilk kız idadisi açılmıştır. Bu okul 1913'te İstanbul İnâs (Kız) Sultanisi adını almıştır. Kız öğrenciler için ilk üniversite de İnâs Dar'ül-Fünûn'u adıyla 12 Eylül 1914'te açılmıştır (Doğramacı, 1989: 21-22).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yer aldığı dönem ile, arkasından gelen Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinde, içinde bulunulan koşullar nedeniyle vatanın kurtarılması ön plana alındığı için, Türk eğitim hayatı bir kenara bırakılmıştır. Ancak 6 Mayıs 1920'de, TBMM Maarif Vekilliğine seçilen Rıza Nur, üç gün sonra okunacak olan Hükümet Programına eğitimle ilgili hükümler de katabilmek için bir eğitim stratejisi belirlemiştir. Sakarya Savaşı'nın başlamasından bir ay önce 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Maarif Kongresi toplanmıştır ve eğitimle ilgili sorunlar ele alınmıştır (Sakaoğlu, 1992:13-16).

Cumhuriyet'le birlikte eğitim, daha sistemli bir hâle getirilirken, kız öğrencilerin eğitime katılma fırsatları da arttırılmıştır. 1924'te ilân edilen Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitim birleştirilmiş, karma eğitim kesin olarak gerçekleştirilmiştir. Lozan Antlaşması ile kendi dillerinde eğitim yapmalarına olanak sağlanan azınlıkların okulları ve yabancı okullar, 1924-1930 arasında getirilen çeşitli düzenlemelerden ötürü cazibesini yitirmiştir. Hatta bu okulların bir kısmı, Türkçe ve Türk kültürü derslerinin zorunlu kılınması, devlet okullarının parasız hâle getirilmesi

şeklindeki kimi düzenlemelerin neden olduğu, öğrenci eksikliğinden dolayı kapanmıştır.

1928’de “Harf Devrimi” yapılmış, ardından Millet Mektepleri açılarak toplu hâlde bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Bu okullarda temel amaç, halka okuma yazma öğretmek, bu beceriyi kazananlara hayatları ve işleri için gerekli bilgilerin verilmesini sağlamaktır (Sakaoğlu, 1992:46-47).

Millî Şef (İsmet İnönü) dönemi olarak adlandırılan 1938-1950 yılları arası ise eğitim için önemli atılımların yapıldığı bir süreçtir. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, İsmet İnönü’den aldıkları direktif doğrultusunda çalışmaya koyulmuş, o dönemde var olan acil öğretmen ihtiyacı nedeniyle, İlk Öğretim Genel Müdürlüğü’nü yürüten İ. Hakkı Tonguç’un, 1939’da Birinci Eğitim Şurası kararları doğrultusundaki, “Eğitmen Yetiştirme ve Köy Enstitüleri” projesi uygulamaya konulmuştur (Sakaoğlu, 1992:88-89).

1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu’nda genellik ve eşitlik, eğitim hakkı, fırsat eşitliği, karma eğitim gibi ilkelerle kız ve erkek çocukların eğitiminde eşitlik sağlanmıştır. 1982 Anayasasının, 42. Maddesinde yer alan, “ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır”, ifadesi eğitimi zorunlu hâle getirmiştir.

Türkiye tarafından 1985’te imzalanan “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nde (CEDAW)<sup>3</sup>, “Eğitim Hakkı” başlığını taşıyan 10. madde; sözleşmeyi imzalayan devletlere, eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayırımı önleyen uygun önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir. Sözleşmenin 10. maddesinde devletlerin şu tedbirleri alacağı ifade edilmektedir:

**a.** Meslek ve sanat rehberliği verilmesinde, kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da eğitim kuruluşlarına girme ve bu kuruluşlardan diploma almada eşit

<sup>3</sup> Bk. Ayrıntılı bilgi için, ÖZDAMAR, D. (2009). *Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesine dair sözleşme (CEDAW) ve ek ihtiyari protokol’ün, iç hukukumuza, özellikle yeni aile hukukumuza etkisi*. Ankara: Seçkin Yayınları

şartların sağlanması; bu eşitlik okul öncesi eğitim ile genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde, ve her çeşit mesleki öğretimde sağlanır;

**b.** Aynı öğretim programına katılmaları, aynı sınavlara girmeleri, nitelik bakımından aynı düzeydeki eğitimcilerden eğitim almaları, aynı nitelikteki bina ve eğitim araçlarına sahip olmaları sağlanır;

**c.** Erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi için karma eğitim ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olacak diğer eğitim türleri teşvik edilir; özellikle okul kitapları, ders programları gözden geçirilir ve bu öğretim metoduna göre uyarlanır;

**d.** Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmada aynı imkânlar sağlanır;

**e.** Erkekler ile kadınlar arasında var olan eğitim açığını mümkün olan en kısa sürede kapatmayı amaçlayan yetişkinler için programlar ile okuma yazma programları da dahil, sürekli eğitim programlarına katılmaları konusunda aynı imkânlar sağlanır;

**f.** Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kızlar ile kadınlar için eğitim programları düzenlenir;

**g.** Spora ve beden eğitimine faal olarak katılmalarını sağlamak için aynı imkânlar tanınır;

**h.** Aile planlaması hakkında bilgi ve tavsiyeler dahil, aile sağlığını ve iyiliğini sağlayamaya yardımcı olacak özel bazı eşitsel bilgiler verilir.<sup>4</sup>

Sözleşme kapsamında gereken çalışmalar yapılırken, 1990 yılında kabul edilerek imzalanan Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1994 yılında 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kurallarına dönüştürülür.

1998 verilerine bakıldığında, Türkiye’de okuma-yazma bilen kadınların toplam nüfus içindeki oranının % 77,7, erkeklerin oranının ise % 94,0 olduğu görülür. 1996-1997 öğretim yılına kadar zorunlu eğitimin 5 yıl olduğu ülkemizde,

<sup>4</sup>([http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n\\_haklar%C4%B1#Kad.C4.B1n\\_e.C4.9Fitiminin\\_tarihi\\_geli.C5.9Fimi](http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1#Kad.C4.B1n_e.C4.9Fitiminin_tarihi_geli.C5.9Fimi) 23.08.2011)

kız-erkek okula gitme oranları birbirine yakinken bu oranlar bir önceki öğretim yılı olan 1995-1996 öğretim yılında, kızlarda % 88,2, erkeklerde % 92,3'tür. Bununla birlikte 5 yıllık zorunlu eğitim 1997 yılından itibaren 8 yıla çıkarılmış, bu karar 1997-1998 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur (Özgen-Ufuk: 1066-1067).

Yıllar içinde okuma-yazma oranı artarken, kız ve erkek çocuklar arasındaki oran farkının da azaldığı gözlemlenmektedir. Eğitimde Türkiye'nin hedefi, 2013 yılına kadar kız ve erkek çocuklar için okula gitme oranını yüzde 100'e ulaştırmaktır. Bu kapsamda pek çok proje ve kampanya başlatılmıştır. Bu projelerde gerek uluslararası kuruluşlar, gerekse sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün destekleri alınmaktadır.

Türkiye, kız ve erkeklerin eğitime eşit katılımını sağlamak amacıyla başlattığı eğitim seferberliğiyle, kırsal kesimde okulu bulunmayan köy ve daha küçük yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağındaki nüfus ile yoksul ailelerin çocuklarının ilköğretim hizmetlerine kavuşturulmasını sağlamak amacıyla yatılı ve pansiyonlu ilköğretim okulları açmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin ağırlıklı olarak okula devam etmedikleri Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde, yörenin kültür yapısı da dikkate alınarak kız öğrencilerin okula devamlarının sağlanması amacıyla Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının (YİBO) artırılması planlanmaktadır. Bu çerçevede, zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkmasından sonra, YİBO'ların sayısı üç kattan fazla artarak okullardaki kız öğrenci kontenjanı artırılmıştır. Bunun yanında, Millî Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planlamasında her ilde en az bir YİBO'nun "Kız YİBO"ya dönüştürülmesini planlanmaktadır.<sup>5</sup>

Ayrıca sivil toplum kuruluşları ile özel sektörün yürüttüğü, "Haydi Kızlar Okula" ve "Baba Beni Okula Gönder" gibi kampanyalarla kız çocuklarının eğitime devam etmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

---

<sup>5</sup>([http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n\\_haklar%C4%B1#Kad.C4.B1n\\_e.C4.9Fitiminin\\_tarihi\\_geli.C5.9Fimi](http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1#Kad.C4.B1n_e.C4.9Fitiminin_tarihi_geli.C5.9Fimi) 23.08.2011)



Bunun yanı sıra, endüstri alanında kalifiye eleman yetiştirmek amacıyla, çeşitli sanayi ve meslek kuruluşlarının gerçekleştirdiği eğitimler de söz konusudur.

Biz de çalışmamızda, ana hatlarıyla günümüze kadar bu şekilde gelişme gösteren eğitim olgusunun, Kemal Tahir'in romanlarında yer alış şeklini, özellikle kadınların eğitimiyle ilgili durumların romanlara yansımalarını, tespit edip değerlendirmeye çalışacağız.

### **1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Kadına verilen değerden yola çıkarak bir toplumun yapısı ve dinamikleri hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kadına verilen değer yeterli değildir.

Günlük hayattaki her türlü konunun işlenebildiği romanlar, gerçek ya da gerçeğe yakın kişileri ele alırken hayata da ayna tutar.

Kemal Tahir romanlarında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ele aldığı dönemlerde kadına verilen -daha doğrusu verilmeyen- değeri, kadın-erkek ilişkilerindeki sosyal adaletsizliği, toplumda kadına yüklenen sorumlulukları etkili bir şekilde ele alır.

Yazarımız, romanlarında toplumun çeşitli kesimlerinden kadınları ele alırken cehâletin neden olduğu birtakım durumlara da yer vermiş, kadınların yanlış tavır ve davranışlarının nedenini bu cehâlete bağlamıştır.

Bu nedenlerden dolayı, Kemal Tahir'in romanlarının kadın ve eğitim açısından incelenmesinin büyük bir önem taşıdığı görülmektedir.

### **1.4. Problem Durumu**

Çalışmamızın problem durumu, Kemal Tahir'in romanlarında kadın ve eğitime ait verilerin saptanıp değerlendirilmesi, karakter özellikleri ortaya konan kadınların, eğitimleri ve sosyal yaşamları bakımından incelenmesi ve yazarın görüşlerinin ortaya konulmasıdır.

### 1.5. Alt Problemler

Tez çalışması hazırlanırken ele alınan alt problemler şunlar olmuştur:

1. Hangi eserlerin hangi ölçütler içerisinde incelemeye alınacağı.
2. Kemal Tahir'in eserlerindeki kadınların sınıflandırılma kıstasları; hangi ortak niteliklerin ön plana çıkarılması gerektiği.
3. Yazarın oluşturduğu kadın kahramanlar üzerinden toplumu yansıtmaya çalıştığı.

### 1.6. Sayıtlar

Kemal Tahir, toplumda kadına yönelik var olan olumsuz bakış açısını kadın kahramanları üzerinden dile getirmeye çalışmıştır.

Yazarın kimi kadın karakterlerinde, yer yer kendi yaşamının izleri, yansımaları mevcuttur.

Yazar, oluşturduğu kadın karakterler üzerinden toplumdaki çarpıklıkları ve bozulmaları dile getirirken tek suçun kadınlarda olmadığını belirterek konu üzerinde düşündürmeyi amaçlar.

### 1.7. Sınırlılıklar

Toplumcu gerçekçi yazarlarımız arasında önemli bir yere sahip olan Kemal Tahir, bu anlayış çerçevesinde başta Türk tarihi olmak üzere eserlerinde pek çok önemli konuyu ele almıştır. Bu durum yazarın eserleri üzerine yapılan inceleme çalışmalarının özellikle tarihî romanları üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Kemal Tahir'in romanlarındaki kadın kahramanlar üzerine yeterli çalışmanın yapılmamış olması bizim için bir sınırlılık yaratmıştır. Bununla birlikte çalışmamız, Kemal Tahir'in romanlarındaki kadın kahramanlarla sınırlıdır. Ancak yer yer kadın kahramanlarla ilgili kimi durumların daha iyi anlaşılabilmesi için, erkek kahramanların düşüncelerine de yer verilmiştir.

## 1.8. Tanımlar

### 1.8.1. Kadın

‘Kadın’ ve ‘Kadınlık’ öncelikle bir niteliktir. Kişinin cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp yaşamı boyunca kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak onun gelişmesi ile bütünleşen bir özelliktir (Sağ, 2001:11).

### 1.8.2. Eğitim

Eğitim sözcüğü, Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde, 1. “Belli bir konuda bir bilgi ve bir bilim dalında yetiştirme ve geliştirme, eğitme işi.”: 2. “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye.” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005: 605).

Cahit Kavcar, *Edebiyat ve Eğitim* adlı eserinde, eğitim için; “En geniş ve genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir.” (Kavcar, 1994: 1), ifadesini kullanmıştır.

Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* adlı eserinde eğitim için; “Eğitim (Osm. terbiye/ İng. Education), kişinin zihnî, bedenî, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona birtakım amaçlara dönük yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki tüm çalışmalardır.” (Akyüz, 2000:2), ifadesini kullanmıştır.

Mahmut Tezcan ise eğitimi; “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.” (Tezcan, 2000:82) diyerek tanımlamıştır.

Yapılan tanımlardan anlaşıldığı gibi, eğitimle amaçlanan; bireyin davranışlarında kendi, yaşantıları aracılığıyla istenilen yönde davranış değişiklikleri oluşturmaktır. Böylece kişinin, hem kişisel gelişimine hem de yaşamsal alanda olayları farklı bir bakış açısıyla ele almasına ve değerlendirmesine yardımcı olmaktadır.

### 1.8.3. Öğretim

Öğretim sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde, 1. “Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim.”: 2. “Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme işi.” (TDK, 2005: 1533) olarak tanımlanmıştır.

Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* adlı eserinde, öğretim için; “Öğretim (Osm. tedris, tâlim/ İng. enseignemen, instruction) teşkilâtlı, düzenli bir öğretim kurumunda öğretmenler tarafından öğrencilere, araç gereç kullanılarak bilgi öğretilmesi çalışmalarının tümüdür.” (Akyüz, 2000:2), ifadesini kullanmıştır.

Dolayısıyla öğretimin, eğitimin sistemli hâle getirilmiş şekli olduğunu söyleyebiliriz.

### 1.8.4. Gerçeklik

Gerçeklik sözcüğü, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, 1. “Gerçekçi tutum ve davranış, realizm.” 2. “Gerçekleri olduğu gibi yansıtmaya çalışan sanat çığır, realizm.” 3. “Bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu benimseyen bir görüş, realizm.” (TDK, 2005: 750) olmak üzere, farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

### 1.8.5. Toplumcu Gerçekçilik

Toplumcu gerçekçilik, realizm akımının 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'daki karşılığıdır. Marksist ideolojinin sanatçıya ve doğal olarak onun eserine yansımadır. Özünde “toplum için sanat” anlayışını güden bu akıma göre, her sanatçı içinde bulunduğu çağa karşı sorumludur. Dolayısıyla bu sorumluluk doğrultusunda, toplumda görülen olumsuzluklar eserlerde estetik bir şekilde işlenerek tekrar okuyucuya sunulur.

### 1.8.6. Tip

Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde romanlardaki tip kavramını; “Duyuş, davranış, düşünüş ve eylem itibariyle; meslek, mizaç ve işlevleriyle ötekilerden ayrılırlar. Beşerî meziyet ve kusurlar onlarda daha belirgin, daha

somutlaşmış gibidir. (...) Tip diye nitelenen kişi, toplumsal kimliğiyle ‘temsili’ bir nitelik taşır.” (Tekin, 2008:98) olarak tanımlamıştır.

Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3/ Tip Tahlilleri* adlı eserinde, hakkında uzun uzun bilgi verdiği ‘tip’ kavramı için şunları söyler; “Hayatı en ince ayrıntılarına kadar tasvir eden romanlardaki şahıslar umumiyetle karmaşıktırlar. Çeşitli yönleri vardır. Onları bir kelime veya bir formül ile özetlemek hemen hemen imkânsızdır. Eski çağlara ait destanlar ile mesnevilerde, umumiyetle, karakterleri aynı kalan kişilere rastlanır. “Tip” adı verebileceğimiz bu basit ve sabit karakterli kişiler, küçük farklarla, aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülür. Tip kelimesi bu bakımdan da onlara uygun düşer. Zira “şahsiyet” yegâne olduğu halde, “tip”, az önce de belirttiğim gibi küçük farklarla, başka eserlerde de karşımıza çıkar.

Tipler sosyal bakımdan manâlıdır. Onlar muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de vardır.” (M.Kaplan, 2005:5)

### 1.9. Kısaltmalar

|       |                         |
|-------|-------------------------|
| Akt.  | : Aktaran               |
| Bk.   | : Bakınız               |
| C.    | : Cilt                  |
| S.    | : Sayı                  |
| s.    | : Sayfa                 |
| Üniv. | : Üniversitesi          |
| BMK.  | : Bir Mülkiyet Kalesi   |
| EŞİ.  | : Esir Şehrin İnsanları |
| EŞM.  | : Esir Şehrin Mahpusu   |
| HŞİ.  | : Hür Şehrin İnsanları  |
| RYK.  | : Rahmet Yolları Kesti  |
| vb.   | : Ve benzeri            |

## 2. BÖLÜM

### 2.1. İLGİLİ YAYIN ve ARAŞTIRMALAR

Bu çalışmaya başlarken çıkış noktası olarak Kemal Tahir'in romanlarındaki kadın kahramanların sosyal hayattaki yeri ve konumunun ele alınışını anlamak düşüncesi esas alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Kemal Tahir'i anlama hususunda çeşitli araştırmalar yapılmış ve bunlardan bir kısmında ise yazarın kadınlar üzerindeki görüşleri üzerinde çalışılmıştır.

1. AKATLI, F. (1984). **“Türk Yazınında Kadın İmgesi”**. Milliyet Sanat, Aralık 1984
2. AKDAŞ, A. (2006). **Elif Şafak’ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
3. ALTUNBAŞ, S. (2007). **Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
4. COŞKUN, S. (2006). **Kemal Tahir –Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri-** . Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
5. ÇERİ, B. (1996). **Türk Romanında Kadın**, İstanbul: Simurg Yayınları.
6. DEMİR, Kemal T. (1979). **Kemal Tahir’den Fatma İrfan’a Mektuplar**. İstanbul: Sander Yayınları
7. DEMİR, Kemal T. (1989). **Notlar Sanat/ Edebiyat 2. (Hz. Cengiz Yazoğlu)**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
8. DOĞRAMACI, E. (1989). **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**. Ankara: TC İş Bankası Kültür Yayınları.
9. DURAKBAŞI, A. (1988). **“Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”**. Tarih ve Toplum Dergisi S.51

10. DURMUŞ, R. (2008). **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Roman ve Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
11. ESEN, N. (2006). **Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
12. ESEN, N. (1990). **Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası
13. ESEN, N. (1991). Türk Romanında Güçlü Kadınlar, **Türk Dili**, Sayı 479, s. 380- 384, (Kasım 1991).
14. FEDAI, Ö. (2010). **"Mektuplar Da Hayata Dahil". Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
15. FEDAI, Ö. (2010). **"Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınlar". Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
16. GÖREN, D. (2008). **Adalet Ağaoğlu'nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
17. GÜLENDAM, R. (2006). **Türk Romanında Kadın Kimliği**. Konya: Salkımsöğüt Yayınları
18. GÜLENDAM, R. (2008). **"Kemal Tahir'in Kadın Mahkûmları: Karılar Koşuşu"**. Turkish Studies Dergisi
19. GÜZELCE, I. (2006). **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
20. IŞILDAK, M. (2003). **Meşrutiyet Dönemi (1908-1922) Roman ve Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi**, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi

21. IŞIN, E. (1988). **“Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”**. Tarih ve Toplum Dergisi S.51
22. KERMAN, Z. (1998). **“Romancılarımızın İdeal Kadın Tipleri”**. Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri. Ankara: Akçağ Yayınları
23. KIRKPINAR, L. (2009). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**. İzmir: Zeus Kitabevi
24. KURNAZ, Ş. (1991). **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
25. RAN, Nâzım H. (1996). **Kemal Tahir’e Mapushane’den Mektuplar**. İstanbul: Milliyet Yayınları
26. SAĞ, V. (2001). **Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk**. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi C.1 S.1
27. SÖNMEZ, E. (1972). **“Türk Romanında Aile Yapısı”**. Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi C.4 S.1
28. ÖĞÜT, H. (2006). **“Edebiyat, Aşk, Arzu, Kadın”**. Varlık Dergisi. Şubat 2006
29. UYANIKER, F. (2007). **Millî Mücadelede Türk Kadını**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
30. PINAR, E. (2007). **Kemal Tahir’in Hikâye ve Romanlarında Anadolu**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
31. TANSEL, Fevziye A. (1988). **İstiklâl Harbi’nde Mücâhit Kadınlarımız**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
32. YAKAR, A. (1973). **Türk Romanında Millî Mücadele**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi



### 3. BÖLÜM

#### YÖNTEM

##### 3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmaya hâkim olan araştırma modeli; eser merkezli yöntemdir. “Kemal Tahir’in Romanlarında Kadın ve Eğitim” konusu betimleyici ve analiz edici bir çalışma ile ele alınmıştır. Çalışma alanının roman olması sebebiyle roman inceleme yönteminden de zaman zaman yararlanmıştır.

##### 3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evreni, Kemal Tahir’in romanları iken, örneklemini Kemal Tahir’in romanlarındaki, karakter, eğitim ve sosyal yaşamları bakımından incelenip değerlendirilen, tüm kadınlardır.

##### 3.3. Verilerin Toplaması

Verilerin toplanması aşamasında, öncelikle Kemal Tahir’in romanları ele aldıkları konular bakımından sınıflandırılmış, bu sınıflandırma “Köy konulu romanlar”, “Hapishane konulu romanlar” ve “Tarihî romanlar” olarak belirlenmiştir.

Belirlenen sınıflandırma çerçevesinde ilgili konu başlıklarıyla ilgili inceleme çalışmaları araştırılmış ve ulaşılan kaynaklar değerlendirilmiştir. Kemal Tahir’in hayatı ve edebî serüveni araştırılarak romanlarında ele aldığı konularda kadının yeri ve kadına bakış açısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın verileri, Kemal Tahir’in romanları ile Cumhuriyet öncesi ve sonrası Türk kadınının eğitimine yönelik okunarak toplanmıştır.

##### 3.4. Veri Çözümleme

Verilerin toplanması aşamasında, çalışmamızın hangi başlıklar altında sınıflandırdığımızı belirtmiştik. Kemal Tahir’in romanlarındaki kadın kahramanlar, roman konusunun köy, hapishane ve tarih olmasına göre sınıflandırılmış, sosyal ortam ve eğitim yaşamlarının bu kahramanların kişilik özellikleri ile etkileşimi

üzerinde durulmuş ve yazarın romanlarındaki kadın karakterler bu açılardan değerlendirilmiştir.

## 4. BÖLÜM

### BULGULAR ve YORUMLAR

#### 4.1. TÜRK EDEBİYATINDA KÖY HAYATINI ANLATAN ROMANLAR VE KADIN

Türk romanında “köy” kavramının mekân ve tema olarak ele alınması ilk kez Tanzimat döneminde karşımıza çıkar. Bu dönemde “toplum için sanat” anlayışını benimseyen yazarlarımız, bireysel konular yerine sosyal konulara ağırlık vermeye başlarlar. Namık Kemal, Recaizâde Mahmut Ekrem ve Ahmet Midhat Efendi gibi bazı romancılarımız eserlerinde sosyal konulara yer verir.

Bu sanatçılardan Ahmet Midhat Efendi sosyal konulara yer verirken, mekânda da değişiklikler yapar. Roman ve hikâyelerinde mekânı İstanbul’un dışına taşımaya çalışır. Bu sosyal çevrelerden biri de köydür. Yazarın *Bir Gerçek Hikâye* (1876) ve *Bahtiyarlık* (1885) adlı eserleri, köye yönelişin ilk örnekleridir. Özellikle *Bir Gerçek Hikâye*, olayların köyde geçmesi ve kişilerin köylü olması nedeniyle önemlidir. Ancak olaylar köyde geçmesine rağmen, kitabın köy meselelerini etraflıca ele almadığı düşünülür. *Bahtiyarlık* romanı ise, başkahramanının şehirli olması gibi nedenlerden dolayı köy romanı sayılmaz (Narlı, 2009:28).

Köy gerçeğini realist olarak ele alan ilk roman, Nabizâde Nâzım’ın *Karabibik* (1890) adlı eseridir. Ramazan Kaplan, köylünün meselelerinin, roman ve hikâyede başlı başına bir konu hâline getirilmesinin *Karabibik*’le başladığını söyler (R.Kaplan, 1997:20). Mehmet Kaplan ise *Karabibik* üzerine yazdığı bir yazıda, “Nabizâde, Anadolu köylüsünü tanımayan okuyucularına, onu tanıtmak için, ‘vukuatına zemîn-i cereyan olan yerlerde ahâlinin sûret-i maişet ve meşguliyetleri hakkında” bilgi vermiştir.” diyerek, yazarın amacının, köye yabancı olanlara köy ve köylü hayatı ile ilgili bilgi vermek olduğunu belirtir (M.Kaplan, 2006:335).

Tanzimat’tan hemen sonra gelen Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî dönemlerinde bağlı kalınan Batılı anlayış nedeniyle köy romanları kaleme alınmamıştır. II.Meşrutiyet’ten sonra 1910 yılında Ebubekir Hazım (Tepeyran) tarafından kaleme alınan *Küçük Paşa*, köy sorunlarına değinen ikinci önemli eserdir. Eserin ilk bölümü

“Anadolu’da bir köy...” ifadesiyle başlar. İlerleyen bölümlerde bu köyden çıkan bir ailenin oğlu olan ama şehirde konak hayatı içinde yetişen Salih’in köyüne döndüğünde yaşadığı zorluklar anlatılır. Eserde bir taraftan da köylülerin sorunlarına yer verilmektedir (Enginün, 2006a:387-394).

Millî Edebiyat döneminde sanatçılar, yeniden sosyal konulara yönelmişlerdir. Bu defa mekân olarak genellikle Anadolu ele alınmıştır. Reşat Nuri’nin *Çalıkuşu* (1922) romanı bu dönemde köyü mekânsal ve tematik olarak ele alan eserlerden biridir. Romanda, bir gönül meselesinin ardından İstanbul’dan uzaklaşmak için Anadolu’ya giden Feride, burada çeşitli zorluklarla karşılaşır. Anadolu’da bulunduğu süre içerisinde güzelliği nedeniyle pek çok dedikoduya maruz kalır. Zeyniler Köyü’nde annesi kötü yola düşen Munise’yi evlâtlık alır. Munise on dört yaşında kuşpalazı hastalığından ölür. Feride yaşanan olaylardan sonra Anadolu’dan ayrılır. Ancak Millî Edebiyat dönemi aydınının Anadolu ve köy kavramlarına uzak oluşu, bu dönemde konunun derin bir şekilde ele alınmasını engellemiştir.

İnci Enginün’e göre, Millî Mücadele yıllarında köylünün bağımsızlığa olan katkısı herkesin beğenisini kazanır. Atatürk’ün, 1923 yılında İzmir’de düzenlenen İktisat Kongresi’nde, “kılıcın yerini sabanın alması gerektiğini” belirtmesi ve “köylü efendimizdir” demesi, gözleri yeniden köye çevirir (Enginün, 2006b:283).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından 1940’lı yıllara kadar yazılan romanlara bakıldığında; “köy” kavramının yazarlarca hâlâ tam olarak anlaşılamadan, Anadolu’ya uzak aydınların gözüyle ele alındığı görülür. 1942 yılından itibaren, aydınlarımızca “köy romanı” kavramı benimsemeye başlanır. Böylelikle, bu tarihten önce yazılan *Yaban* (1932) ve *Çalıkuşu* (1922) gibi romanlar, Anadolu’ya dışarıdan bakan aydınların romanları olarak eleştirilir. Özellikle Yakup Kadri bu konuda şiddetli eleştirilere maruz kalır (Yalçın, 2005:84). Suut Kemal Yetkin’in, yapılan eleştirilere şöyle karşılık verdiğini görürüz:

Romancı, Yakup Kadri gibi, köy sorunlarını bütün acılığı ile yaşamış güçlü bir sanatçı olursa, doğrudan doğruya köylü olmasa bile yarattığı elbette ölümsüz bir eser olur. *Yaban* ortada duruyor. Bu romana, köye dıştan bakılmış bir aydın romanı demek tamamıyla yersizdir (Akt. Yalçın, 2005:84).

Yazarların köye bakış açılarının geliştiği yerlerden biri 17 Nisan 1940'da İsmail Hakkı Tonguç tarafından kurulan Köy Enstitüleridir. Böylece köyü, köy insanını ve köy meselelerini yakından tanıyan yazarlar yetişmiştir. Bu yazarlar, bir anlamda enstitülerin verdiği eğitimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kemal Karpat, bu eğitimi şöyle anlatmaktadır:

Programda edebiyata önem veriliyordu. Sık sık dünya klâsikleri okunuyor, özellikle Türk folkloruna ve halk müziğine eğiliniyordu. Dil konusunda, öğrencilere arı Türkçeyi kullanmaları öğütleniyor, duydukları, konuştukları gibi içtenlikle yazmaları söyleniyordu (Karpat, 1962: 39).

Böylece Türk romanında, köy konusunu ele alan iki tip yazar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, az veya çok köyle bir ilişkisi bulunan ve köyü bu şekilde gözlemleyen yazarlardır. Yaşar Kemal, gözlem konusuyla ilgili olarak şunları ifade eder:

Röportajlarımı uzun araştırmalardan sonra yaparım. Bölge, insanlar, bilmediğim bölge, bilmediğim insanlarsa orada uzun kalırım. Her şeyiyle, ağacı, kuşu, folkloru, dedikodusu, geçimi, ölümü, kalımı ile çok yakından ilgilenirim. Şivelerini konuşmağa, onlar gibi olmağa çalışırım. En sonunda onlardan biri olurum... (Akt. Karpat, 1962: 32).

Köy konusunu ele alan ikinci tip yazar ise Köy Enstitülerindeki gözlemleri aracılığıyla bilgi edinenlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın, 1945'te yayımlamaya başladığı *Köy Enstitüleri Dergisi*, enstitü kökenli köy yazarlarının varlığında, önemli bir rol üstlenmiştir. Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Mehmet Başaran bu yazarlardan sadece birkaçıdır.

Mahmut Makal'ın, 1950 yılında yayımlanan *Bizim Köy*'ü, köy hayatına dair tutulan notlardan oluşmakla birlikte, köy romanının öncülerinden sayılmaktadır. Bu kitapta Makal; ekonomik sıkıntılar, ilkel malzemeler kullanma, toprak meselesi, yeni teknolojilere yabancılaşma ile sosyal yardımlaşma ve kooperatifleşme gibi beş temel unsur üzerinde durur (Yalçın, 2005:87). Mehmet Narlı'ya göre, *Bizim Köy*'den sonra yazılan köy romanlarının tematik özellikleri de az çok *Bizim Köy*'deki gibidir (Narlı, 2009: 136).

Bir başka enstitülü yazar Fakir Baykurt'un, 1959'da yayımlanan *Yılanların Öcü* adlı romanı, yine, köy gerçeklerini anlatması bakımından önemlidir ve olumlu

eleştiriler alır. Romanın merkezinde Irazca ve Muhtarın çatışması yer almaktadır. Bir kadın olmasına karşın Irazca, romanda otoriteye karşı çıkan gücü temsil eder.

Baykurt, köyü ele alma biçimini, “Çalışan kırk bin Türk köyünün acısını, çilesini, sesimizin yettiğince duyurmaya çalışalım. Bu bizim için hem haktır, hem görevdir.” (Baydar, 1960:43) cümleleriyle anlatır.

Fethi Naci’ye göre özellikle, Köy Enstitülü yazarlarda, köye dair var olan bilgi, onları ister istemez köy romanı yazmaya yönlendirmektedir. Fakir Baykurt ve Mahmut Makal’dan yaptığı örneklemeler bu konuda Fethi Naci’yi şöyle destekler:

Fakir Baykurt, Beş Romancı Tartışıyor da şöyle diyor: “Benim alt bilincim Burdur izlenimleri, Burdur malzemesiyle dolu... Adeta köy romanı yazmaya mahkûmum. İstesem de şehir romanı yazamam. Yazarsam özentî olur.” Mahmut Makal da şöyle diyor: “Ben, Köy Enstitülerini bitirdikten sonra döndüm, yeni baştan köyü tanımaya başladım. Tanırken de yazmak içimden geldi.” (Akt. Kalpakçıoğlu, 1990:263).

Köy Enstitülü yazarların toprağa ve insana bakışları, gerçeklik akımı ve dönemin ideolojik yaklaşımlarıyla birleşince, 1960’lı yılların sonlarına kadar kendisini hissettiren köy romanı anlayışı edebiyatımıza yerleşmiş olur. Ancak bu yazarlar, köyü yalnızca çıplak bir fotoğraf gerçekçiliğiyle anlatmaya çalışmış, Alemdar Yalçın’ın ifadesiyle, “Fransız gerçekçilerinden *Fleury* ve *Duranty*’nin anket ve rapora dayanan nesnelleştirme ve gözlem anlayışının etkisinde” kalmışlardır (Yalçın, 2005:85).

Enstitülü yazarların bu tutumuna karşın, Kemal Tahir, yazdığı köy romanlarında köy gerçeğinin tarihsel boyutuna da değinir. Kemal Tahir’le birlikte, Kemal Karpat’ın da bahsettiği, yukarıda geçen iki tip köy yazarının dışında, farklı bir yazar tipinden de bahsetmek gerekir. Karpat, bu durumla ilgili şunları ifade eder:

“Köy yazarlarının yanları sıra bir kısmı köyden bir kısmı orta-tabakadan gelme başka birinci sınıf yazarlar da ortaya çıktı: Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz ve İlhan Tarus, hikâyeleriyle romanlarında köyü, köyle şehirli arasındaki bağları incelediler.” (Karpat, 1962: 40).

Türk edebiyatında köy konusunu ele alan romanlara baktığımızda, köye iki farklı bakış açısıyla yaklaşıldığını söyleyebiliriz. Yazılan romanlardan birinci

gruptakiler köyü, köylü-aydın açısından ele almıştır. Bu romanlarda, kentten köye giden aydınların, bulundukları bölgedeki olumsuzlukları düzelterek, Türk köylüsünü daha iyi bir yarına ulaştırma amacı vardır. Yine bu romanlarda köylüleri olumsuzluktan kurtaracak aydınlar, genellikle bir öğretmen, savcı, hâkim ve subay gibi meslek gruplarından seçilir.

Konuyla ilgili olarak Mehmet Narlı, 1950'lere kadarki kuşağın, Anadolu romanları adı verilen romanlarında; çatışma durumunun kazanan tarafını, her zaman devletin öngördüğü gelişmeleri hedefleyen kişiler olması gibi, bazı benzer noktaları olduğunu belirtir. Narlı, bu romanları daha çok umut ve heyecan romanları olarak niteler. 1950'lerden sonra ise, çatışmanın "eziyet çekenler ve onlara eziyet çektirenler" arasında olduğunu belirtir (Narlı, 2009:63).

Bununla birlikte, köy gerçeği eserlerde, çok farklı şekillerde karşımıza çıkar. Kimi zaman halkın geri kalmışlığı ve cehâleti, kimi zaman yaşanan dönemin önemli olaylarının, köy hayatı ve köy insanları üzerindeki yansımaları eserlerde yer alır. Örneğin, 1949'dan itibaren Türkiye'ye gelen traktör ve tarımda makineleşmenin etkileri, Kemal Bilbaşar'ın hikâyelerinde, Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* (1958) adlı romanında ve Yaşar Kemal'in yazdığı *Çukurova Yana Yana*'da karşımıza çıkar (Karpas, 1962:46).

1950 ile 1960 yılları arasında, Anadolu'da görülen olaylardan, muhtar- köylü problemleri, su ve toprak kavgası, eşkıyalık, eğitimsizlik ve beraberinde ortaya çıkan bâtil inançlar, din ve gelenekler; Yaşar Kemal'in *Teneke*, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın *Ötelerin Çocuğu*, Esat Enis'in *Despot*, Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü*, Fahri Erdinç'in *Alinin Biri*, Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak*, Talip Apaydın'ın *Yarbükü*, Yaşar Kemal'in *İnce Memet*, Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti*, Tarık Dursun Kakinç'in *İnsan Kurdu*, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* vb. ile işlenmiştir (Özlük, 2009:60).

1960 ile 1980 yılları arasında ise, 27 Mayıs 1960 İhtilâli ve 1980'e gelinceye kadar geçen sürede meydana gelen siyasî, ekonomik ve kültürel değişimler de edebiyatta kendisini gösterir. İşsizlik, fakirlik, toprak kavgaları, ekonomik güçlükler, ağalığa tepkiler, idari yapıyı eleştiri, kan gütme, eşkıyalık, evlilik, sağlık, din, bâtil

inançlar, gelenekler gibi bir önceki dönemde romanlarda yer alan konular bu dönemde de, Talip Apaydın'ın *Emmioğlu*, Abbas Sayar'ın *Yılık Atı*, Kemal Tahir'in *Büyük Mal*, Ömer Polat'ın *Saragöl*, Fakir Baykurt'un *Irızca'nın Dirliği*, Kemal Bilbaşar'ın *Başka Olur Ağaların Düğünü*, Yılmaz Güney'in *Boynu Bükük Öldüler*, Dursun Akçam'ın *Kanlıderenin Kurtları*, Lütfi Kaleli'nin *Haşhaş*, Reşat Nuri Güntekin'in *Kan Davası*, Yaşar Kemal'in *Yılanı Öldürseler*, Ümit Kaftancıoğlu'nun *Yelatan*, Ferit Edgü'nün *Kimse*, Yusuf Ziya Bahadın'ın *Güllüceli Kâzım*'ında vb. söz konusu edilir (Özlük, 2009:60).

Özetle; 1950-1980 yılları arasında işsizlik, toprak mücadelesi, susuzluk gibi ekonomik güçlükler; aydın-köylü ayrılığı, uyumsuz evlilikler, sağlık ve eğitim alanındaki problemler, iş bulmak için köyden şehre göç eden köylünün sıkıntıları, devrimlerin köy ve kasabalardaki etkileri, kan gütme ve eşkıyalık gibi yasaya ve ahlaka aykırı tutumlar köy konulu romanlara karşımıza çıkan konulardandır.

#### 4.2. KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA KÖYÜN ELE ALINIŞI

Alemdar Yalçın, belli bir tarihten itibaren Anadolu deyiminin bütün bir vatan coğrafyasının sembolü olması ve Anadolu'nun, önceleri “halka doğru”, daha sonra “mektepten memlekete” anlayışıyla ön plana çıkması nedeniyle, Anadolu'yu işleyen romanlar için “Anadolu romanı” ifadesini kullanır. Ona göre, konularının ele alınışı hemen hemen birbirine çok yakın olan bu romanların yazılışı, 1940'lı yıllara kadar devam eder. Bu tarihten sonra ise, Kemal Tahir'in *Göl İnsanları* adlı hikâye kitabına yazdığı ön sözdeki görüşler, Anadolu anlayışı yerine radikal bir toplumcu ideolojinin mesajlarını taşıyan, “Köy romanı” düşüncesini hâkim kılar (Yalçın, 2006:159). Kemal Tahir'in, “Bunlar aslında hikâyeden çok romana hazırlık yazılarıydı”, dediği *Göl İnsanları*, (Timur, 2002:190) Nâzım Hikmet'e göre de, “Türk edebiyatının en güzel dört hikâyesi olarak kalacak” olan bir başyapıttır (Ran, 1996:68).

Kemal Tahir, ilk romanı olan *Sağırdere*'den (1955) itibaren yazdığı kimi romanlarında köye ve köylülerle has sorunlara, köye has çıkar çatışmalarına, kadın-erkek ilişkilerine, bâtıl inançlara, cinsel sapkınlıklara yer vermiştir. *Sağırdere* romanıyla ilgili olarak Ramazan Kaplan şöyle bir tespitte bulunmuştur:



Sağirdere, yazıldığı dönemin köy romanları arasında, köylüyü gelenekler içindeki yaşayışıyla en yoğun olarak ele alan romandır. Mustafa'nın çevresinde ağırlık kazanan olaylarla düğün, eğlence, delikanlı- genç kız ilişkileri ve delikanlılar arasındaki gelenekçi davranışlar üzerinde durulur. Ancak Sağirdere'de gençlerle ilgili tutumlar, geleneklerin merkezini oluşturur (R.Kaplan, 1997:258).

Tahir Alangu ise Nâzım Hikmet'e katılan bir değerlendirme yaparak şunları söyler:

Şehiri görmek ve orada çalışmakla birlikte Anadolu köylüsünün değişmez kalışının nedenlerine kadar iniyor. Dışarıya karşı kapalı, yüzyıllardır yaşama savaşının iyice pekiştirdiği, devletin ve kanunların dışına düşmüş, kendi eski töresel düzen ve yöntemlerini yürüten köylü yaşayışının gerçeğine işleyecek bir ustalığa ulaştığı görülüyor (Akt. Coşkun, 2006:40) diyerek *Sağirdere* romanını değerlendirir.

Mehmet Narlı, *Köyün Kamburu* (1959) romanıyla, klasik ağa-köylü çatışması şeklinde karşımıza çıkan köy romanı şablonunun kırıldığını ve köy hayatı içindeki daha karmaşık çatışmaların ele alındığını belirtir (Narlı, 2009:145).

Şecaattin Tural da, birbirinin devamı olan *Yediçimar Yaylası* (1958), *Köyün Kamburu* ve *Büyük Mal* (1970) romanlarından yola çıkarak, Kemal Tahir'in, zenginliğin ve ekonomik gücün temelinde her türlü bayağılığın yer aldığı tezini ileri sürdüğünü söyler. Yazara göre, köylüler geri kalmışlıkları nedeniyle bu çarkın içinde yer alırken kimi zaman kurnaz davranarak bu sistemden pay almaya da çalışır. Dolayısıyla yazar, idealist köy romancılarının hayalindeki köylü tipinin gerçekçi olmadığını ispat etmek amacındadır (Tural, 2011:180).

Kemal Tahir, romanlarında, köy insanların yaşadıkları olaylara verdikleri tepkilerin ve sahip oldukları tutumların sebebini, o zamana kadar kişiliklerini oluşturduğu düşünülen siyasî ve sosyal çevre dışında, genetik ve natüralist etkilere de dayandırmasıyla, köy romanına farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Yazar, köy romanlarında, kahramanlarını gözlemlediği gerçekler ışığında kurgulayarak meydana getirir. Ancak onun meydana getirdiği Anadolu insanında, başta fiziksel eksiklikler olmak üzere, başka birtakım eksiklikler söz konusudur. "Yazar adeta Anadolu'nun ihmal edilmişliğini, eksikliğini, bu eksik, sakat kahramanlar vasıtasıyla ortaya koymak istemektedir." (Coşkun, 2006:108).

*Sağırdere* romanında, kahramanlardan Topal İsmail ve Kulaksızın Yakup Ağa, bu eksiklikleri isimlerinin önünde birer nam olarak taşımaktadırlar. Sadece kişilerin isimlerinde değil, romanların isimleri de Anadolu'daki kimi, aksaklıkları dile getirmek ister gibidir. *Sağırdere, Körduman, Köyün Kamburu...* Kemal Tahir, bu durumu hayatın realitesine bağlar:

Ben romanlarımda çok sert realitelere dokundum. Bu realiteler üzerinde sahici köylülerden konke tenkitler gelirse, bu tenkitler de yanlışlarımı –bunlar ne kadar büyük yanlışlar olurlarsa olsunlar- meydana çıkarırsa ben hatamı hemen kabul ederim. Böyle bir yola gitmek gerçekçi yazarlar için elbette faydalıdır.

(...) Ama sanatta bu dokunma, yazmayacaksın diye olmuyor. Sağır derenin sağır, kör dumanın kör olmadığını ispatlamak lazım. (Demir, 1989:30)

Kemal Tahir, eksikliklerini de anlatmaya çalıştığı köylülere yönelik, bu olumsuz bakış açısı nedeniyle, Yakup Kadri'nin *Yaban*'ına yaklaştırılabilir. *Bozkırdaki Çekirdek* romanında, Keşiş Düzü'ne Köy Enstitüsü kurulması amacıyla köye gelen grup içinde yer alan, Emine Güleç'in şu yorumu köy hayatına yabancı şehirli aydının köylüye bakışını yansıtmaları bakımından, *Yaban*'daki aydının, köylüye bakışına benzetilebilir:

Emine öğretmen, Ankara'nın gezginci pazarlarında da sık sık tutulduğu çağ değıştirme yanıltısına kaptırmıştı kendini... Sanki, 1943 Türkiye'sinin bir kasabasında değil, on ikinci yüzyıl Avrupa'sında herhangi bir derebeyi şatosunun gölgesine sığınmış, herhangi bir panayırdıydı. Eski kadın giyimleri satan adam, sanki, bozuk Latincenin çoktan ölmüş kelimeleriyle bağıırıyordu. Yüzündeki anlam, el kol sallayıları bile, ortaçağıındı. Yalnız eski kadın urbaları satıcısı değil, bütün bu dünya, uçsuz bucaksız tozlu yollarda açıklıktan, taundan kırılarak, sayısız eşkıya pusularını, engizisyon zindanlarını, sayısız kurbanlar vere vere aşp bugüne ancak yedi yüz yılda ulaşabilecekti (*Bozkırdaki Çekirdek*:89).

Buna göre Emine Güleç için, 1943 Türkiye'sindeki bir kasabanın, Ortaçağ Avrupa'ndaki halktan bir farkı yok gibidir. Emine Güleç, enstitüye gitmek için toplanan çocuklar için de şunları düşünür:

Öğrencilerin hepsi de sözleşmişler gibi en eskilerini giymişlerdi. Meydana getirdikleri küme, ilk bakışta ne olduğu bilinmez bir canlı şeyin üstünü örten paçavra yığınınına benziyor, kımıldanışı insanın yüreğini ürpertiordu. (*Bozkırdaki Çekirdek*:212)

Yazar, bu bakış açısı nedeniyle pek çok eleştiri alır. Kimi eleştirmenlerce, köy romanı yazmasına rağmen, köy konusunda geniş bir bilgi birikimine sahip olmadığı, bu yüzden köye has çevre ve mekân ayrıntılarına girmediği; kimilerince de köylü olmadığı için köy yazarı sayılamayacağı iddiasıyla eleştirilir (Korkmaz, 2004:424).

Ayrıca bazı eleştirmenler, köy insanını çıkarıcı, cinsel yönden sapkın kişiler olarak tanıttığı için de yazarı eleştirir. Şecaattin Tural'a göre, bu eleştiriler dönemin aydınlarının, köye bakışlarındaki ideolojik anlayıştan kaynaklanmaktadır. Tanzimat'tan itibaren halka yönelen, halkı gidip yakından tanımamalarına rağmen, Millî Edebiyat anlayışıyla, Anadolu'yu ve insanını saflığın ve bozulmamışlığın simgesi kabul eden, Anadolu insanının Millî Mücadele dönemindeki fedakârlıkları ve çabalarıyla bu düşünceleri pekiştirilen aydınlar için, Kemal Tahir'in anlattığı köylüler elbette kabul edilemezdir (Tural, 2011:178-179).

Millî Mücadele'den sonra, o dönem çıkan dergi ve gazetelerde yaşanan felâketin kaynağı olarak aydınların, onu bu felâketten kurtaranların da halk olduğunun işaret edilmesi, bu nedenle halkın cahil ve basit görülmemesi gerektiği temasının işlenmesi, onların önemsenmesini sağlamıştır (Yalçın, 2006:166). Atatürk'ün aşağıdaki sözleri de köylünün devlet tarafından ne kadar önemsendiğinin göstergesidir:

Yedi asırdan beri cihanın muhtelif aktarına sevk ederek, kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cabbarlıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu sahib-i aslînin huzurunda kemal-i hicab ve ihtiramla vaz-ı hakikîmizi alalım... (Akt. Yalçın, 2006:166).

Her ne kadar, aydınlar ve devlet bu anlayışlarla halka yönelse de realist bir yazar olan ve roman üzerine yazdığı notlarda, “Bir realist romancı istese de realitenin dışında, üstünde, önünde veya arkasında bulunamaz, realiteye aykırı mevzular seçemez. Uydurmaktan hazzetmez.” (Demir, 1989:52) diyen Kemal Tahir'in, Anadolu insanını, duyduğundan, anladığından, tanıdığından farklı; saflık ve masumiyetin simgesi olarak ele alması da beklenemez.

Kemal Tahir'in, Anadolu insanını duyması, anlaması ve tanınmasından kasıt, daha önce pek çok araştırmacının da belirttiği gibi, yazarın Anadolu insanını birebir köy hayatı içinde değil, hapis yattığı dönemde, hapishanelerdeki tutuklu ve mahkûmlardan dinleyerek tanınmasıdır. Fahir İz, Kemal Tahir'in Anadolu'yu hapishaneden tanınması ve bunun gerçekleri yansıtması ile ilgili tereddüdünü *Yüzyılımızın Türk Romanı Üzerine Düşünceler* (1981) başlıklı yazısında dile getirir. İz yazısında, hapis hayatıyla tanışmaya kadar İstanbul'da yaşayan, bunun dışında sadece birkaç ay Zonguldak'ta bulunan Kemal Tahir'in; hapishanedeki katil, hırsız, soyguncu, kaçakçı vb. suçlulardan dinlediği köylü profilini, milyonlarca köylü üzerine genellemesinin ne kadar sağlıklı olduğunu düşünür (İz, 1981:60-63).

Ancak Kemal Tahir'e göre, köylüyü tanımak için köyde doğup büyüme gibi bir zorunluluk söz konusu değildir. Köylü romanı yazmak için, kültürlü olmak, memleket ve dünya hakkında genel bilgi sahibi olmak gerekir. Dahası bu bilgiyi özel manalarda yeniden değerlendirme gücüne sahip olup köylüyü tanımak gerekir. Bir romancının sadece doğduğu çevreyi yazmasını beklemek, gerçek romancının gücünü inkâr etmek olur (Demir, 1989:18).

Kemal Tahir, köy romanı yazma sebebini onlarla on üç sene boyunca aynı çatı altında yaşamasına bağlar. Üstelik köylüler hakkında bilgisi olan yazar, onları yerinde inceleme fırsatı bulduğunu belirtir (Demir, 1989:25-26). Yine yazar, hapishaneden tanıdığı Anadolu hakkında edindiği bilgilerin sağlamlığını, Kemal Sülker'e yazdığı, 26 Temmuz 1947 tarihli bir mektupta şöyle anlatır:

Bizim Anadolumuz, Türk Edebiyatına bir türlü enine boyuna girememiştir. Onu hâlâ biz Erenköy ile karıştırıyoruz. Sizler ve bizler için bu sürgünlük ve mahpusluk iyi bir fırsat oldu. Anadolu'yu, köylüsü, kasabalısı ile yakından ve yanılmayacak kadar iyi tanıdık (Akt. Fedai, 2010:73).

Kemal Tahir, başta *Sağırdere* ve *Körduman* romanları olmak üzere, "Türk köylüsünü yakından tanımanın verdiği kolaylıkla halkbilimsel açıdan önemli" (Er, 1986:13) veriler ortaya koymuştur. Dolayısıyla söz konusu iddiaların veya eleştirilerin hiçbirisi, onun köy konusuna eğilen ve bunu başarılı bir şekilde işleyen bir yazar olduğu gerçeğini değiştirmez. "Köyü yazan romancılardan beklediğimiz bir şey, bence, Türk milletinin müşterek, yani birleşik ruhunu, davranışlarını keşfetmeye

çalışmaktır”, diyen Kemal Tahir, köy toplumunun farklı açılardan ele alınıp değerlendirilmesi, içinde bulunduğu değişimin fark edilmesi gerektiğini belirtir (Narlı, 2009:135).

Köyü tanımadan köy romanı yazdığı gerekçesiyle suçlanan yazarın, notlarında dile getirdiği şu ifadeler onun köye bakışı ve köy hakkındaki fikirlerini dile getirmesi bakımından dikkate değerdir kanısındayız:

Bizim memleketimizdeki özellikleri içinde köy, her zaman şehirle içli dışlı yaşamıştır. Bu iççelik, kişilerin, köylü şehirli olarak yanyana gelmeleri biçiminde olduğu gibi, iyice şehirleşmiş ailelerimizin yarısının hâlâ köylerde yaşamalarında, bunlardan en şehirleşmişinin iki göbek gerisinin köye dayanmasında görülür (Demir, 1989:11).

Osmanlılarda yerleşik hayat konusunu ele alan, Feridun M. Emecen, şehir halkının bir kısmının, şehirde ikamet etmekle birlikte, yakın köylerde toprak sahibi olmaları nedeniyle, kır kesimiyle doğrudan ilgili olduğunu belirtir. Dolayısıyla ziraat yanı ağır basan Osmanlı şehirde, şehirliyle köylüler arasındaki irtibat kesin çizgilerle ayrılamaz (Emecen, 1999:94). Kemal Tahir’in tespiti, bir nevi, Osmanlı’daki bu durumun günümüzde var olan bir devamıdır.

Şehirli ve köylü ayrımı yapmadan, bütün toplumu bir köy toplumu olarak değerlendiren yazar düşüncelerini şu şekilde devam ettirir:

Ben Anadolu kasabalarının dördünde beşinde yıllarca kaldım. Bunların yarısından çoğu vilâyet merkeziydi. Bu vilâyet merkezlerinde oturan yerlileri, o vilâyet köylülerinden hiç de farklı görmedim (Demir, 1989:29).

Yazarın bu anlayışla ele aldığı köy, romanlarında, pek çok farklı konuyla karşımıza çıkar. Kemal Karpat, köylünün hayatını yöneten kuralların; Anadolu’da eski medeniyetlerden kalma inançlar, Orta Asya’dan Türklerle gelen düşünceler ve İslâm’ın yayılışıyla gelen yeni itikatların bir bütünü olduğunu söyler (Karpat, 1962: 44). Kemal Tahir’in köy romanlarında, Karpat’ın bahsettiği bu birleşim kendisini gösterir. Köydeki halk genel olarak eğitimden uzak, cahil bir kalabalıktır. İnsanlar çoğu zaman bilimsel olayları bile açıklamaktan acizdir. Sebebi tam olarak açıklanamayan olaylar genellikle, Allah’ın bir hikmeti olarak görülür ve üzerinde düşünülmez. *Sağırdere* romanda, Kulaksızın Yakup Ağa’nın oğlu Mustafa ile Pelvan Vahit, Sağırdere’nin suyunun, yazın niçin azaldığını bir türlü anlayamazlar:

-Ağaç kısmı, kışın yaprağını neden döker Pelvan?

-Bilmem...

-Öyle ya... Kışın yaprak daha lazım. Üşümesin diye...

-Ağan Murat bilir! Sormadın mı?

-Sordum. Kaç kez sordum. Anlattı, ama aklımda kalmamış.

-Aklında nesi kalacak Allahtandır.

-Orası öyle... Elbet Allahtan... Şu bizim Sağırdere'nin suyu da yazın kesilir, kışın akar. İşin tersine bak! Aslında köy adamına su, yaz günü lâzım.

-İşte gördün mü, bu da Allahtan... (*Sağırdere*:23)

İnsanlardaki bu cehâlet, bâtil inanışların çokça görülmesine de neden olmuştur. Yine *Sağırdere*'de, Kulaksız Yakup Ağa'nın oğlu Mustafa, yüzünü yıkamadan evden çıkmanın uğursuzluk getireceğine inanır. Arkadaşı Vahit'in, kapının önünde ters dönmüş ayakkabılarını, uğursuzluk getireceğini düşünerek düzeltmek ister.

Eğitimdeki bu problem bir süre sonra, köy insanlarının dini yanlış yorumlamalarına da yol açar. Kadını erkeği bütün köylü zaman zaman, muskaldan ve hocaların okuduğu dualardan medet umar. *Sağırdere* romanında, Kulaksız Yakup Ağa'nın oğlu Mustafa, sevdiği kıza ulaşabilmek için yarasa kemiğinden yapılan tılsımdan medet umar:

Kuşağının arasından Topal İsmail'in bunca yalvarmalardan sonra getirdiği tılsımlı yarasa kemiğini çıkardı. Kulhuvallah okuyarak, kemiğin ısıtacak yanını titreyen eliyle Ayşe'nin sırtına, yukarıdan aşağıya üç kere sürdü. Bunu yaparken dişlerini öyle sıkıyordu ki, çenesiyle beraber sırtı da sızlamaya başlamıştı. "Belki bir uğursuzluk olur, yanlış olur da fayda vermez," diye avucunun içindeki kemiğe baktı: "Tamam! Doğru sürmüştük!... Soğutacak yanı değil, ısıtacak yanı!... Aferin!" (*Sağırdere*:134)

Eğitim problemleri ve cehâlet dışında, Kemal Tahir'in köy toplumunda ele aldığı bir diğer konu eşkıyalıktır. Halk edebiyatında, adalet arayan kahramanı temsil eden eşkıyaların, toprağına bağlı olan ve onu elde etmek isteyen köylüleri, aç gözlü ağalara ve acımasız memurlara karşı koruma çabası, önemli bir esin kaynağı oluşturmuştur (Karpat, 1962:48).

Köy romanının ikinci dönemi diyebileceğimiz, 1950-1960 yılları arasında popüler bir konu olmaya başlayan eşkıyalığın, en tanınmış örneklerinden biri, Kemal Tahir'in yazdığı *Rahmet Yolları Kesti*'dir (1957). Daha önce, *Sağırdere* ve *Körduman* romanlarında, isim olarak birkaç eşkıyanın yer aldığı görülse de, bunlar yazarın eşkıyalık konusu için, ilk denemeleri kabul edilebilir. Konuyla ilgili asıl roman olan *Rahmet Yolları Kesti*'de, eski eşkıyalardan Uzun İskender, Katır Adil ve Kuru Zeynel'le; eşkıyalığa heveslenen Maraz Ali'nin, Kasım Dede'yi soymaları ve sonunda yakalanıp tutuklanmaları anlatılmaktadır.

Duygu Köksal, *Cemil Meriç ve Kemal Tahir'de "Sahnenin Dışındakiler"* isimli yazısında, eşkıyalığın hem millete aitlik hem de kanun dışılık gibi iki zıt özelliği bir arada taşıdığını söyler ve Kemal Tahir'in, özellikle –bir köy romanı olmamakla birlikte- *Yorgun Savaşçı* romanında, eşkıyalığı bu zıtlık bağlamında kullandığını belirtir (Köksal, 1995:121).

Buradaki eşkıya Yaşar Kemal'in eşkiasına yakın, halkı toprak ağalarının ve devletin adaletsizliğinden koruyan bir nevi Robin Hood'dur. Tüm Anadolu eşkıyalık edebiyatında görüldüğü gibi K. Tahir'in eşkıyaları da normlara uymayan davranışlar, eşitlikçilik, kimseye hesap vermemek, kişisel özelliklerle övünmek, güce tapmak gibi özellikler taşır. K. Tahir'in en çok Çerkes Ethem'in kişiliğinde sessiz, güçlü, cinsiyeti en aza indirilmiş ideal eşkıya tipini çizer. *Yorgun Savaşçı*'da ön plana çıkarttığı eşkıyalık olgusu ile Tahir, Kuvayi Milliye hareketinde otoritenin kayganlığını sezdirir. Bir anlamda roman, Tahir'in deyimiyle, başıbozukların askere, askerin başıbozuğa rahatça dönüşebildiği bir dönemi çizer (Köksal, 1995:121).

Kemal Tahir'in eşkıyalıkla ilgili asıl romanı *Rahmet Yolları Kesti*'yi, konuyla ilgili bir diğer roman olan, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i (1955) ile karşılaştırmamız gerekirse, arada belirgin bir yorum farkı olduğunu söyleyebilir. Konuyla ilgili olarak Ramazan Kaplan, Yaşar Kemal'in, bazı haksızlıkların insanı eşkıya yapışını "meşru" göstermeye çalıştığını ve konuyu ekonomik yönü de bulunan bir olay olarak gördüğünü söyler. Kemal Tahir ise, Yaşar Kemal'den farklı olarak, çevreyi ve o çevrenin insanlarını öne çıkartır (Kaplan, 1997:192).

*Rahmet Yolları Kesti*'de, Kemal Tahir, eşkıyaların bazı özelliklerini vererek eşkıyalığın benimsenmeyecek bir yol olduğunu göstermeye çalışır. Roman, yine eşkıyalığın, devlet gücü karşısında yok olmaya mahkûm olduğu teziyle de *İnce Memed*'den farklı bir özellik gösterir.

Çoğu zaman, aynı konulara, farklı bakış açılarıyla yaklaşan iki yazar olan, Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'i birbirinin antitezi olarak nitelendirebiliriz. Eşkîyalık konusunun ele alınışında da, aynı durum söz konusudur. “Yaşar Kemal'in DP dönemine kadar uzattığı halkçı eşkıya efsanesini, Kemal Tahir, ilk romanlarından birinde, daha cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, gerçekçi bir şekilde sona erdirmiştir.” (Timur, 2002:191).

Kemal Tahir de, eserini yazdığı dönem içerisinde ortaya çıkan tartışmalarla birlikte romanı hakkında şunları dile getirmiştir:

“Bizde eskiden beri yerleşmiş, sebepleri meydanda olan bir ters lejant var. Halkçılığı ve halkın despotik idareye karşı baş kaldırmasını çok pis haydutluk şekli olan eşkıyalıkla karıştırırlar. Halk arasında dolaşan eşkıya türküleri ve serüvenleri bazı şehirli yazarları aldatır. Onları, eşkıyalarda halk kahramanı aramaya, daha da kötüsü bulmaya götürür. Aslında halkın despotik idareye karşı direnmesi her ne kadar ilk zamanlarda, şuursuz davranışlar, eşkıyalığa benzer çıkışlar gibi görünürse de, bir toplumda gerçek ve köklü halk başkaldırıları birikimi varsa, bu hareketler katiben sürgit eşkıyalar tarafından yürütülmez. Bilhassa milletlerin kurtuluş mücadelelerinde eşkıyaların göründükleri olmuşsa da, bu haydutlar sosyal hareketle çok kısa bir süre beraber yürürler. Sonra hakiki halk kuvvetleri tarafından ortadan kaldırılırlar. Rahmet Yolları Kesti, bu gerçeğin, Anadolu'nun belli bir özelliklerinden, eşkıyalığa hevesli insanlarımızın kişisel dramlarıyla beraber aydınlatılmıştır.” (Akt. Pınar, 2007:33)

*Sağırdere* ve *Körduman* ikilemesinde köy halkı arasındaki çekişme, tartışma, anlaşmazlık gibi kaotik durumlarda da gelenekselleşmiş ve en önemlisi kanun dışında yer alan “bir hak arama veya iddia etme” (R.Kaplan, 1997:201) eğiliminin hüküm sürdüğü, bir anlamda medeni hukuka ters gelen bir halk hukukunun ağırlıklı olarak rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. *Körduman* romanında, Mustafa'nın babasının telkinleriyle, daha önce sevdiği ancak sonrasında Hocaların Hakkı'yla evlenen Ayşe'yi baştan çıkararak öç almaya yönlendirilişi anlatılır. Romanda, köyde öç alma yöntemlerinden biri olarak, karşı tarafın namusunu lekelemek anlayışı ön plana çıkarılır.

Kemal Tahir, *Yediçınar Yaylası* ile bu romanın devamı niteliğindeki *Köyün Kamburu* ve *Büyük Mal*'da daha farklı bir konuyu ele alır. Daha önce başka yazarların romanlarında da ele alınan “ağalık” konusunu, ağaların güç hâline gelişlerindeki bazı yolları belirterek ele alır. Bu uğurda yapılan dalavereler ve



çevrilen oyunlar anlatılır. Özellikle, romanlardaki Çalık Kerim ve Kara Abuzer, ağa olmak için türlü oyunlara kalkışan iki önemli kahramandır. *Yediçınar Yaylası*’nda, Kara Abuzer, Kenan Efendi’nin mallarını ele geçirmek için, karısı Emey’in kadınlığını kullanmaktan çekinmez.

‘Bizim buralarda ağa-âyan kısmının çoğu, nasıl türemiştir, sen benden iyisini bilirsin. Böylelerinin fazla değil, iki göbek gerisine bak, ya tütün kaçakçısı çıkar, ya da çarık hırsızı... Köy yerlerinin eşkıya yataklarını da unutmayalım. Bunlar, karılarını bunca yıl gözleri önünde kullanan eşkıyayı, zaptiye pususuna itelediklerinin sabahı, ağalık minderine kurulurlar (*Yediçınar Yaylası*:63).

Kemal Tahir’in romanlarındaki ağalık anlayışı, *Yediçınar Yaylası* romanının ilk bölümünün adıyla somutluk kazanır: ‘Ağalık Vermekle...’ (olur). Bu anlayış, benzer konuları işleyen, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Bilbaşar gibi yazarların, konuya yaklaşımından farklıdır. Bu yazarların, toprak düşkünü ve bu nedenle köylüyle karşı karşıya gelen ağalık anlayışının aksine, Kemal Tahir’in ağaları, aldığı sürece değil verdiği sürece ağa olacağına inanır.

Mehmet Narlı, *Köyün Kamburu* ile ilgili olarak, bu romanın köy romanı şablonunu kırdığını belirtir. Daha önceki romanlarda ele alınan ağalar ve köylüler arasındaki çatışma, artık daha karmaşık bir hâl almıştır. Narlı, romanla ilgili fikirlerini şöyle ifade eder:

Ekonomik yapıdan eşkıyalığa, cinsel saplantılardan siyasete kadar, toplumun yaşama biçimini oluşturan her tabana uzanır. Sosyal ve siyasal gelişmelerin etkisinde gelişen köylü tutumunda genetik ve natüralist etkiler aranması, köy romanı için yeni bir bakıştır (Narlı, 2009:145).

Bahsi geçen bu üç romandan hareketle Kemal Tahir’in, köyü ve köylüyü, sosyal ve siyasal yapının içinde ele aldığını ve böylece bir anlamda, “Anadolu insanı” tanımını ortaya koymak istediğini söyleyebiliriz. Yine Narlı, Kemal Tahir’in bu durumla ilgili olarak “bütüncül bir bakış” getirdiği iddiasındadır. Ona göre, kesin çizgilerle iyi kötü ayrımı yapmak veya bilinçli bir sosyalisti köye göndermek gibi yollar, Kemal Tahir’e göre yararlı değildir.

Köy konusunda bu şekilde kendisine has özellikleri olan Kemal Tahir, Alemdar Yalçın’a göre, “Osmanlı toprak sisteminin, Batıdaki serflik ve derebeylik

sistemine benzemediğini” köy romanlarını yazdığı sırada keşfeder (Yalçın, 2005:174).

Köyü genellikle yukarıda belirtilen konularla ele alan Kemal Tahir, halkın yaşayışıyla ilgili unsurlara ve geleneklere de köy konulu romanlarında sırası geldikçe yer verir. *Sağırdere*, yazıldığı dönemin köy romanları arasında, köylüyü gelenekler içindeki yaşayışıyla en yoğun olarak ele alan romandır (R.Kaplan, 1997:258). *Sağırdere* romanı, Anadolu’da “ferfene” adı verilen bir âdetle başlar. Ferfene, uzun kış gecelerinde köylerde, genellikle köy gençlerinin katılımıyla gerçekleştirilen eğlencedir. Ferfeneye katılanlar, hep birlikte şarkılar söyler, oyunlar oynar, yemekler yer. Bazı köylerde sadece erkeklerin katıldığı ferfeneler olduğu gibi, bazı köylerde karma veya sadece kadınların katıldığı ferfeneler de olabilir. Kemal Tahir’in romanında, kadınlar arasında bir ferfene söz konusudur. Kadınlar toplandıkları ferfene evinde türküler eşliğinde oyunlar oynar, yemekler hazırlar. Yaşar Kemal gibi, köyü ve köylüyü yakından gözlemleme fırsatı olmayan Kemal Tahir, Anadolu halkını ve âdetlerini, hapis yattığı süre içinde tanıdığı mahpuslardan dinleyerek öğrenmiş ve buna rağmen eserlerine başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

*Sağırdere* romanında, yer alan diğer bir gelenek, “Yarenlik” teşkilâtının uzantılarıdır. Romanda, “başağa”lık geleneğinin, köy halkının birlik ve düzenindeki etkisi ele alınmıştır. Kemal Tahir’in açıklamalarına göre, Çankırı köylerinde köy delikanlıları her sene bir “büyük başağa”, bir “küçük başağa”, bir de “çavuşbaşı” seçerler. Bunlar delikanlıları çeker çevirir, anlaşmazlıkların çözülmesini sağlar (*Sağırdere*:46).

Köy romanlarında, ekonomik sıkıntılar veya töreden kaçma gibi çeşitli nedenlerle görülebilen, köyden kente gidiş olgusu, Kemal Tahir’in köy romanlarında da karşımıza çıkar. Genellikle iş bulmak amacıyla gidilen şehirlerde, evli olanlar şehir dışındaki yeni yapılaşmalarda, bekâr olanlar ise hanlarda veya kiralık odalarda yaşamlarını sürdürürler. *Sağırdere* romanında da, Kulaksızın Yakup Ağa’nın oğlu Mustafa, sevdiği kız olan Ayşe’den uzak kalmak için gittiği Ankara’da, öncelikle hemşerilerinin yanına gider. Mustafa’ya iş bulana kadar yardımcı olan hemşerileri, handa onunla aynı odayı paylaşırlar.

Köy romanlarında bu şekilde pek çok geleneğe ve olguya yer veren yazarın, köy romanı ve yazarlarıyla ilgili belirttiği aşağıdaki fikirler, hem köy romanları yazmasındaki amaçlarını, hem de romanlarında; muhtardan ağaya, sıradan köylüden eşkıyaya kadar, farklı kişileri seçme nedenlerini açıklaması bakımından aktarmaya değerdir:

Köy romanı, yani köyü yazan romancılardan beklediğimiz bir şey bence, benim kanaatimce, Türk milletinin müşterek, yani bileşik ruhunu, davranışlarını keşfetmeye çalışmaktır. (...) Köyü, köylülüğün muhtelif zümrelere mensup kişileriyle, kişilerinin ruhuyla eğer tespit edebilirsek, sanırım ki pek ilmî bir şey olmasa da Türk ruhu dediğimiz bu tipi, mozayik hâlinde meydana getireceğiz. Asıl mühim olan nokta budur. (Akt. Kalpakçıoğlu, 1990:264)

Kemal Tahir, köydeki farklı zümrelere mensup insanları ele almak ve onları “kişilerin ruhuyla” tespit etmek gerektiğini söylerken, onları farklı açılardan ele almak gerektiğini dile getirmiştir. Yani bir kişi, içinde bulunması gereken en uygun ruh hâliyle, en gerçekçi şekilde anlatılacaktır. Zaten, “Asıl önemli nokta budur” dedikten sonra sözlerinin devamında, “Bunu bizim sosyologlarımız, bizim tarihçilerimiz, bizim filozoflarımız, diğer böyle sosyal işlerle uğraşan düşünürlerimiz henüz daha yapmış değillerdir.” (Akt. Kalpakçıoğlu, 1990:264) diyerek nesnelliği de kastettiğini ekler. Ancak Fethi Naci’ye göre, “sevgisizliğin romancısı” olan Kemal Tahir, kahramanlarını sevmez ve böylece kahramanlarına (köy insanlarına), düşüncesinin aksine, öznel bir şekilde yaklaşmış olur. Naci, özellikle aynı çevredeki olayları anlatan ve yaklaşık yarım yüz yıllık bir süreyi kapsayan, *Büyük Mal*, *Yediçimar Yaylası* ve *Köyün Kamburu* romanlarında, kimsenin kimseyi sevmediğini söyler. Kemal Tahir’in bu romanlarda, insanlara ve insani ilişkilere bakışını açıklamak için de, “nefret etmek” deyimini kullanır (Kalpakçıoğlu, 1990: 276).

*Büyük Mal* romanında geçen şu ifadeler, köy hayatında insanların “öküz”den farklı görülmediğinin, Fethi Naci’nin deyimiyile, insanların birbirine sevgi duymadığının göstergesidir:

Bu senin Sülük Beyinin, benim hesapça, şu kadar yüz öküzü vardır, her biri Sülük Beyin kesesine çabalamaktadır. Yarın üç yüze yakın öküzün borcunu yatıracak pankaya Sülük Beyiniz, öğleden sonra, herifler yeniden borçlanmış gibi çekip alacak yatırdığını gerisin geri... (*Büyük Mal*:23)

Fethi Naci'ye göre, Tahir'in köy insanlarına yönelik bu olumsuz bakışı, bir başka köy romancısı olan Yaşar Kemal'de gözlenmez. Örneğin Yaşar Kemal, *Ölmez Otur*'nda köylüye dekoratif bir unsur olarak değil, "insan" olarak bakar. Uzaktan bakıldığında birbirine benzer görünen köylülerin, aslında farklı kişilikleri olan, ayrı ayrı iç dünyalara sahip bireyler olduğunu gösterir (Kalpakçıoğlu, 1990:293).

Orhan Kemal de, Kemal Tahir'e gerçekçilik konusunda çoğu kez eleştiride bulunur. Ona göre, "aydınlık gerçekçilik" çevresinde insanların net bir şekilde iyi veya kötü olarak değerlendirilmesi gerekir. Oysa Kemal Tahir, köy romanlarında insanların kötü göstermenin de ötesine gider. Kurtuluş Kayalı, Fethi Naci'nin "kimse kimseyi sevmiyordu" ifadesinin, Orhan Kemal'in eleştirilerinin ileri gitmesi olarak nitelendirir:

İnsanın farklı ve çelişik özellikleriyle birlikte sunulması değişik bir ortamın oluştuğunu göstermektedir. Ancak Kemal Tahir'in romanlarındaki görelî durumu fark etmek gerekmektedir.(...)Kemal Tahir'in romanlarında tarihin erken dönemlerine yönelindiği ve kent söz konusu olduğu zaman farklı bir insan portresi gündeme girmektedir. Doğu/Batı farklılaşması ve mücadelesi insana bakış açısını da farklılaştırmaktadır. Bu anlamda **Devlet Ana** ve **Yol Ayrımı** ile köy romanlarını ve özellikle **Büyük Mal**'ı farklı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Köylülükteki durumu ancak bir yerde değişik şartlar oluştuğu zaman olumlamaktadır (Kayalı, 2002:672).

Kayalı'nın belirtmek istediği şey, Kemal Tahir'in köy insanına karşı çizdiği olumsuz bakış açısının sevgisizlikten değil, durumun gereğinden kaynaklandığıdır.

Benzer şekilde Kemal Tahir'e yöneltilen eleştirilerden bazılarını, Dursun Kırbaş şöyle dile getirir:

K.Tahir'e getirilen eleştirilerin başında "İnsanları sevmediği" eleştirisi gelmektedir. E.Tonguç «Romancının bütün eserlerinde bu hümanizmden uzak, insancıl olmayan, soğuk, insanlara karşı düşmanca kahramanlarını yerin dibine batırdıkça zevklenerek sadist davranışa rastlanır» demektedir. Asım Bezirci Yeni A dergisinde yayınlanan bir yazısında «... Halkı aşağılamaktan vazgeçmesini» önermektedir (Kırbaş, 1987:72).

Kırbaş bu eleştirilerin aksine Tahir'in, sadece kendi halkını değil tüm milletleri kucaklayan bir insan sevgisi olduğunu savunur. Romanlarında, hapis hanede tanıdığı kadınlardan, Alman faşizminin zulmüne uğrayan insanlara kadar tüm kahramanlarına sevgiyle yaklaştığını söyler (Kırbaş, 1987:75). Ancak, cahillik ve köy yaşantısındaki olumsuzlukların daha gerçekçi yansıtılması gereği,

yazarı köylü kahramanlarına karşı böyle olumsuz bir tutumuna götürmüştür. Bu olumsuzluktan özellikle de kadınlar payını almıştır:

Yazarın bir çoğu birbirinin devamı olan köy romanlarında, köylülerin hemen hepsinin suçlu oluşu, insanî ve ahlakî değerlerin yozlaşmış olması da bizce Kemal Tahir'in Osmanlı sonrasında toplumsal bir çöküşe doğru gittiğimize, kadın mefhumunun da bu bakımdan bir değer yitimine uğradığına olan inancından kaynaklanmaktadır (Fedai,2010:401).

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, Kemal Tahir'in romanlarda sadece kendi düşüncelerini anlatmadığıdır. O, bir sanatçı olmanın da etkisiyle, var olanı kurguyla birleştirir. Yani, köy romanlarındaki kadınları ele alırken onları cinsel bir meta olarak gösterdiği ve olumsuz olarak nitelenebilecek tutum, sadece yazarın köy kadınına bakışını değil, o dönem köy toplumunun kendi kadınına bakışını yansıtmaktadır:

Kemal Tahir, hemen her eserinde anlatıcı kişi olarak meseleleri ve kahramanları toplumsal kaidelerden hareketle ele alır. O, bir düşünce etrafında Türk toplumunu tahlil etmeye ve anlamaya çalışmaktadır. Bu sebeple, yazarın kadını cinsel obje olarak gördüğü, sadece cinsel obje olarak anlattığı şeklindeki eleştiri yerine, kadının cinsel obje olarak görülmesini anlattığı kaydedilebilir (Coşkun, 2006:128).

Ayrıca yazarın, bu insanlara karşı var olan tutumunun diğer tüm romanlarda da aynen devam etmediğine dikkat etmek gerekir. Çünkü yazar, kişilerini anlattığı olayların gidişatına uyacak şekilde, yeri geldiğinde olumlamadan kaçmayacak bir biçimde çizmektedir.

**Devlet Ana** kuruluş dönemindeki bir devletin ortamına, insanına olumlu bakmaktadır. O dönemde ortamın iyimser olduğunu ifade etmiştir. Bitirilmemiş **Batı Çıkmazı** romanının insanı ise kötümserdir. **Batı Çıkmazı**'nın yayınlanmış olması hâlinde farklı bir insan tipi ortaya çıkacaktı. Bu dağılma döneminin insanı olup "kimse kimseyi sevmiyordu" zihniyetini somutlaştıracak unsurlar içerecekti. Aslında bu durum anlatılan dönemin farklılığından ortaya çıkan bir fotoğraftı (Kayalı, 2002:674).

Bu karşılaştırmadan da anlaşılacağı üzere, Kemal Tahir aynı dönemi anlatan iki farklı romanda, insanlara yönelik iki farklı bakış açısı da oluşturabilir. Bu yazarın insiyatifinde olan bir durumdur ve kahramanlarını sevmekten veya sevgisizlikten kaynaklanmamaktadır. Unutulmamalıdır ki, gerçekçi bir şekilde ele alınmak istenen insanı, istenilen şekilde anlatabilmek için içinde yaşadığı, siyasî, sosyal ve ekonomik yapıyı, yetiştiği kültürü bir bütün olarak ele almak gerekir. Dolayısıyla bütün

şartların olumsuz olduğu bir sosyal yapı içerisinde iyi bir insan beklemek biraz zorlama bir beklenti olacaktır.

Sonuç olarak Kemal Tahir, köy konulu romanlarında benzer tarzda yazılan romanlara konu bakımında farklı özellikler getirmese bile, yazdığı romanlarda konulara yorum farkı getirdiği aşikârdır. Hapishane hayatı içinde karşılaştığı insanlardan dinleyerek tanıdığı köyü, eserlerinde başarılı bir şekilde yansıtmış, yazdığı romanlarla köy romanına farklı bir bakış açısı getirmiştir.

#### 4.3. KEMAL TAHİR'İN KÖY ROMANLARINDA KADIN

Kemal Tahir'in hapis yattığı 1938-1950 yılları arasında Türkiye'de, Batı'yı yakalamak için önemli gelişmeler yaşanırken Anadolu'da ihmal edilen köylüler, özellikle kadınlar, yazar tarafından özenli bir şekilde ele alınmıştır (Fedai, 2010:395). Yazar bu romanlarında kadınları sadece dekoratif birer unsur olarak görmez, aynı zamanda toplum gözünde nasıl bir değere sahip olduklarını da aktarır.

Yazarın köy romanlarında ele aldığı kadınlar, köy yerinde ev işleriyle uğraşan gerektiğinde tarla, davar işlerinde eşlerine yardımcı olan kahramanlardır. Sosyal hayat içerisinde pek fazla söz hakkına sahip olmayan bu kadınların, kiminle evlenecekleri konusunda da düşünceleri önemli değildir. Aileleri tarafından başlık parası karşılığında bir mal gibi satılabilir veya razı olup olmamaları önemli olmaksızın, onları isteyen erkekler tarafından kaçınılabirler. Ataerkil toplum düzeninin de etkisiyle sadece eşleri tarafından değil, yeri geldiğinde erkek çocukları tarafından da azarlanabilirler.

Yazarın eserlerinde nadir olmakla birlikte evinde söz sahibi olan, erkekler gibi at binen, silâh kullanan kadınlar da romanlarda yer almaktadır. Bu kadınlar, yazar tarafından genellikle “Osmanlı Kadın” olarak nitelendirilirler. Örneğin *Büyük Mal*'de, Emey Hanım'ın sedef kaplı küçük brovningi vardır. Attığını vuran Emey, daha sonra intikam almak için Hacı Kenan'ı da bu silâhla öldürür.

Bu romanlarda “kadın” yerine “karı” ifadesinin kullanılması da dikkat çekicidir. Olaylar karşısında mantıklı yorumlar yaptıkları zamanlarda bile, toplum nazarında “karı” oldukları için, hiçbir şeyden anlamayacakları söylenerek kadınların

fikirleri göz ardı edilmiştir. Yazarın eşkıyalık olgusunu ele aldığı *Rahmet Yolları Kesti* romanında, eşi Kuru Zeynel'in tekrar mahpus damlarına düşmesini istemeyen Kadriye ile Zeynel'i kötü bir iş için götürmek isteyen Uzun İskender Ağa arasında şöyle bir konuşma geçer:

“ - ... İskender Ağa siz sakın hayırlı bir işe gelmediniz mi?

- Aman hayırsız iş olduğunu nereden bildin bre Kadriye bacı?

- Ben bilirim. Benim herifin hâlinde belli... Kötü işe gideceği zaman bir huy peydahlar. Çoluğu çocuğu haşlar. Bana iki gündür bir etmediğini komadı. Bak İskender Ağa, adamın aklına olmaz işler getirme! Vaktiyle kötü yollara gittiniz, mahpus damlarında süründünüz. Benim herif o gün bugündür yeminli. (...) Oh İskender Ağa şunlara bak! –uyuyan çocukları gösterdi- : Ben karı başımla bunları nasıl doyururum? Biz acımızdan ölürüz (...) - Yemenisinin ucuyla gözlerini kuruladı-: Ben karı başımla... Siz mahpus damındayken... (*Rahmet Yolları Kesti*:171)

Buna rağmen Kuru Zeynel, Uzun İskender Ağa'nın teklifini kabul eder. Romanın sonunda yakalanırlar ve Kadriye söylediklerinde haklı çıkar.

Kemal Tahir, 1934 yılında ilk eşi Fatma İrfan'a yazdığı bir mektubunda şunları söyler:

“Kadın, yirminci asırda bile saçı uzun aklı kısa, eksik etek, kaşık düşmanıdır. Zamanımızda kadıncağızların en büyük düşmanı da çok bilmiş olmalarıdır. Eh kızım, çok bilen çok yanılır. Hele kadın olursa.

Hele izzet-i nefis kadına hiç yakışmaz. Hoş izzet-i nefissiz bir kadın da pek bayağı, hatta iğrenç bir mahlûktur. Fakat erkeğine karşı nefis izzeti vakitli vakitsiz şahlanan kadın aile birliğinin en az güvenilir tarafıdır.

Kadınlar sevmek için yaratılmışlardır. Küçücük kuzuları boynuzlu koçlardan daha çok severiz. Boynuz kadının fena kullanılan izzet-i nefsidir.” (Demir, 1979:32-33)

Eşi Fatma İrfan'a, bir kadının mutlaka izzet-i nefis sahibi olması gerektiğini söyleyen Kemal Tahir'in, köy romanlarında kadınlara hitaben genellikle “karı” kelimesi kullanılır. Bunun yanı sıra, “orospu” , “kahpe” gibi nitelermelerin çokluğu da dikkat çekicidir. Yazarın köy romanlarında, onun bir kadında bulunmasının gerektiğine inandığı izzet-i nefisten ziyade, cinselliğe düşkünlükleri olan hatta doymak bilmeyen cinsel açlıklarıyla karşımıza çıkan kadınların, bu şekilde nitelendirilmeleri manidardır. Bu nitelendirmeler, cinsel açlıklarının kimi zaman

sapkınlık derecesine ulaştığını gördüğümüz kadınların, bu durumunu vurgulamakla kalmaz, köyde kadınlara karşı var olan olumsuz bakış açısını da yansıtır. Bekâr veya evli olduklarını önemsemeden, istedikleri erkeklerle birlikte olup cinselliklerini doyurmak isteyen ve bunun için her türlü riski göze alan kadınlar, yazar tarafından özellikle bu şekilde nitelendirilmiştir diyebiliriz.

Yazarın köy romanları içerisinde sadece *Körduman*'da, bir yerde “bayan” ifadesi geçer. Bu hitap, Topal İsmail tarafından hâkimin hanımı için kullanılır.

“İcabı düşünöldü: Yamörenli İsmail'in Köprölü muhtarının döşegini çaldığı anlaşıldı. Yedi ay mahpusluk verdik. Hadi oğlum, temyiz hakkın var. Yat da çık!” der. Kaputu giyer, bastonu eline alır, döner evine, bayanının yanına... (*Körduman*:226)

Yazarın köy romanlarında kadınlar, gerek köydeki erkeklerin gerekse kadınların cinsel dürtülerinin fazla olması sebebiyle çok küçük yaşlarından itibaren, erkekler tarafından “cinsel meta” olarak görülürler. Kadınlar her durumda, erkeklerin ihtiyaçlarını karşılayacak birer araçtırlar. *Sağırdere*'deki Topal İsmail'e göre, “*İnsan zengin olmalı, zengin olmalı ki altı ayda bir kız ehli kızdı taze gelin almalı, böylece her gün körpe et yemeli.*” (*Sağırdere*: 95) dir.

Bu bakış açısının dışında, erkeklerin kadınlara yönelik olumsuz nitelemeleri de romanlarda çokça karşımıza çıkar. Bunlardan biri, kadınların yiyeceğe fazla düşkün olmaları sebebiyle erkeklerin gözünde “pisboğaz” olarak nitelenmeleridir. Köyün dar imkânları içinde kadınlar için en önemli şeylerden biri yemişlerdir. Kadınlar, yemişe olan düşkünlükleri yüzünden erkeklerce alaya alınırlar. Bu konuda *Sağırdere* romanında şu ifadeler geçer:

(...) Köylü kısmının karısını sen bilmez misin? Bizim karımız “boğaz” dedin mi, şuraya yatar da ölür. Hepsi kocasından gizli, sapan demirini leblebiciye verir. “Sonunda dayaktan öleceğim!” demez. (*Sağırdere*:28)

Yine, köylerde kadınların, uzun kış gecelerinde kendi aralarında eğlenmek amacıyla toplandıkları ferfene evini basmak isteyen Pelvan Vahit, kadınların yemeğe başlayacakları zamanı bekler ve onların yemeğe düşkünlükleri ile alay eder:

– Asıl şimdi iş çıkaracağız... Yemeğe oturacaklar... Hey karı milleti! Boğaz dedin mi ölür canım! Bunlara pekmezli helvayı rahat yedirmeli mi? (*Sağırdere*:20)



Kadınların yiyeceklere olan zaaflarını kullanan erkekler; ikili ilişkilerde de kadınların bu özelliğinden yararlanırlar. Kadın veya genç kızları elde etmenin en iyi yolu olarak onlara hediye ve yiyecek göndermeyi görürler. Birbirinin devamı olan *Sağırdere* ve *Körduman*'da bu durumun bir zaaf olduğu dile getirilir:

“Tavuğu buğday tanesiyle çekip getirirsin, karıyı üzüm tanesiyle”  
(*Sağırdere*:34)

“Karılara “Kaşık düşmanı” derler ya doğru (...) kuru üzüm, kuru incir, leblebi göndermeyi kim bulmuşsa, iyi bulmuş. Karı milletin pisboğazlığına bakıp da bulmuş.” (*Körduman*:69)

*Sağırdere* romanında, erkeklerin kadınlara yönelik düşüncelerine sık sık yer verilmiştir. Buna göre, kadınlar avanak olduklarından, erkekler için kadınları kandırmak kolaydır. Akılları her işe ermez. Akıllı var fikri yok, ‘saçı uzun akıllı kısa’ olarak değerlendirilirler. Topal İsmail’e göre “*Kız akıllı, kaz akıllı*” dır (*Sağırdere*:87). Boncuk, gümüş alarak ya da bozuk para vererek onları kandırmak kolaydır. Eğer kazanç elde edilmek isteniyorsa, alışverişi de kadınla yapmak gerekir. Akıllı olmadığından kadını aldatması kolay olur.

Romanlardaki kadınlar erkeği yanında gördüğünde; kurt görmüş koyuna döner. Bu romanlarda erkeğe baş kaldırmak söz konusu bile olamaz. Kadın, kendi fikirlerini söylediğindeyse düşüncelerinde haklı olsa bile, bu fikirler erkek tarafından önemsenmez. Fikirlerini söylemeye devam etmesi hâlinde ise erkeği tarafından azarlanır veya boşanmakla tehdit edilir. Ama yaşanan olaylar, kadınların haklılığını ortaya koyduğunda pişmanlık çare olmaz. *Büyük Mal*'da Emey, Sülük Bey'e defalarca, ortak iş yaptıkları Kenan'la ters düşmemesini, aksi takdirde zararlı çıkanın kendisi olacağını söyler. Sülük Bey, kadın akıllıyla söylenen boş lâflar olarak değerlendirdiği bu sözlerin haklılığını, Kenan'ın iftirasıyla düştüğü karakolda kabul eder. Aynı şekilde Emey'in Kenan'a, Sülük'ü şımartmaması hususunda yaptığı konuşmaların haklılığı, yaşanan olaylardan sonra Kenan tarafından da kabul edilir. Böylece yazar, köy romanlarındaki kadınları haklı çıkararak, onların sözlerini değersiz gören erkek kahramanlarına ders vermek istemiştir. Köyde yaşasalar bile akıllı kadınların erkeklere akıllarıyla üstün olabileceğini göstermek istemiştir.

Yazarın köy romanlarında “kaz aklı” olarak nitelendirilen kadın aklı, kimi zaman da çıkarımlarıyla erkekleri hayrete düşürür. *Büyük Mal* romanında Nefise, kocası Sülük Bey’in ölümü üzerine yanına gelip kendisiyle birlikte olmak isteyen Zülfü’ye, kocasının ölümünün arkasında Zülfü’nün olduğunu, çıkarımlarıyla anlatır:

“Kim vurdu Sülük Beyi, seslenip kapıya indirip gecenin bir vakti? Yabancı sese çıkar mısın, sen olsan? Babam vurmadi. Çünkü vuramaz, gerekirse vurdurur. Çerkezler vurmadi. Çünkü bir aylık yolda oldukları bilindi. Kimin çıkarı var, senden başka, benim herifimin ölmesinde?” (*Büyük Mal*:458)

Ayrıca köy romanlarında kimi zaman kadınların, kurnazlıklarıyla erkekleri alt etmeleri de söz konusudur. *Rahmet Yolları Kesti*’de uzun İskender Ağa’nın yanlış işler yapacağını düşünerek ondan uzak durmak isteyen Katır Adil, karısı Elif tarafından İskender Ağa’nın oğlak ziyafetini kaçırmamak için Kuru Zeynel’lerin evine gitmeye razı edilir. Daha sonra eşi Adil’in, İskender Ağa’ya yardım etmesini de Elif’in verdiği onay sağlar. Bu onay, yaşanan gelişmeler sonucunda, Adil’in sonu olur. Bu nedenle kadınlara asla güven olmayacağını anlar. *Sağırdere*’de Cemal Usta Yamörenli Mustafa’ya şöyle öğüt verir:

“ – Tabancaya, karıya, bir de saata kefil olunmaz. Yamörenli bunlar çok zaman, marka işi değil baht işidir.” (*Sağırdere*:307)

Kadınların kurnazlığına bir diğer örnek, *Yediçınar Yaylası*’nda karşımıza çıkan Emey’dir. Emey güzelliğini ve kadınlığını kullanarak önce Çakır Kâhyaların on altı yaşındaki Kenan Bey’ini ayartır, ardından kocası Abuzer’i Yediçınar Yaylası’na yerleştirir. Hatta bu ilişki için Kenan Bey, adam öldürmekten bile çekinmez. Üç ayı geçmeden Emey, Kenan Bey’i, içki ve kadın tutkusunun birleşip yoğunlaştığı bir anda, yayla evinin bütün döşemesini, bakırını, yirmiye yakın konuk yatağını, sürüden elli davarla iki ineği kendisine vermeye razı eder. Abuzer’le birlikte kumar yoluyla Kenan Bey’in tüm mal varlığını ele geçirirler, bir süre sonra Kenan Bey’le Abuzer arasında ortaklıklar kurulur. Emey kadının kurnazlığı sayesinde, vaktiyle lakabı “Kavat Abuzer” olan Abuzer, “Abuzer Ağa”ya dönüşür.

Köydeki erkeklerin, kadına “eş” olarak bakışları tamamen aynıdır diyemsek de genel olarak birbirine benzediğini söyleyebiliriz. Erkekler için aldıkları eşin sürülerine kattıkları hayvanlardan hiçbir farkı yoktur. *Körduman* romanında, Topal

İsmail'in görüşleri, kadınların erkekler gözündeki değerini yansıtmayı bakımından aktarılmaya değerdir:

Fukaranın karı alması, bir çift öküz almaktır. Hemi de sözden anlar bir öküz ki aç kalsa hemen ölmez. Hırsıza çalınmaz! (...) Karı öküzden iyidir. Kağının çıkamadığı yere çıkar. İnmediği derelere iner. Nal istemez, mih istemez! (...) Kışın karıları beslemek öküzleri beslemekten kolaydır hey ahmak! Sayımcılar geldi, kaçırmazsın. Yalnız bir kötülüğü var: Ölürse gönü satılmaz, kesersen eti kavurma olmaz da sen mahpus olursun. Buzağısı erkekse ilerde büyür, olur sana bir öküz... Dişiyse biraz büyütür, satarsın eloğluna, parasını alırsın. İnek hesabı. (*Körduman*:175-176)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi köylünün kadına bakışı ve kadına verdiği değer, aslında hayvanlarına verdiği değer kadardır. “Bunun nedeni biraz da, Anadolu’nun eğitimsizliği, cinselliği bir eğlence aracı gibi görüşünden, sefalet içindeki yaşantılarında cinselliği, sefaletlerini aralayan/unutturan bir “mutluluk” kaynağı olarak algılamalarından ileri gelir. Bu sebeple Anadolu köylerinde kadınlar, erkeğini cinsel anlamda mutlu eder, çocuk doğurur, tarla ve evde çalışır, fakat hayvanlardan farklı değildir” (Fedai, 2010:396).

Ancak Yamören köyündeki Kulaksız Yakup Ağa’nın oğlu Murat, köydeki diğer insanlardan farklı düşünür. O, kadına insan gibi davranılmamasına kızar.

“Murat Ağa’n ne der? “Köylü kısmı karı milletini sözüm buradan dışarı, eşek gibi kullanır!” der. “Mal gibi alır, satar” demez mi? Doğru! Mal gibi satarsınız şunları! Mal gibi... Yalanı yok! Eşek gibi dayanın altına yatırmaz mıyız?” (*Körduman*:202)

Murat’ın köy kadınlarında aradığı özellikler de diğer köy erkeklerinin kadınlarda aradığı özelliklerden farklıdır. Köy erkekleri için, birlikte olacakları kadının güzelliği önemliyken; Murat, güzellik kadar zekâyı da önemser. *Sağırdere*’de Mustafa ile Pelvan Vahit arasında kadınların akıllı olması hususunda şöyle bir konuşma geçer:

-Hele sür bakalım Ankara kokusu...

-Eyvallah... -kokladı- : Ooooh!... Ne güzel! Karıları yakarsın Mustafa!...

-Bırak...

-Murat Ağa’m şimdi olsa... “Kokuya aldanacak kızı herkes yakar: Akıllı karıya düşmeli” derdi. (*Sağırdere*:52)

Kulaksız Yakup Ağa'nın oğlu Murat için kadının zekâsı önemliyken, *Yediçınar Yaylası*'nın Kenan'ı için sevdiği kadının kimsesiz olması önemlidir:

“Ne ana, ne kardaş, ne herif... Kimsesiz, bir kız oğlan kız hepsinden iyi... Eve hizmet gördürmeye alırsın, gönlünün çektiği dakika koynuna girersin. Yetim-öksüz olduğundan seslenemez!” (*Yediçınar Yaylası*:253)

Kemal Tahir'in köy romanlarında, köylerde erkeklerin kadına güçlü görünmeleri de son derece önemlidir. Kadınları etkilemek için, erkeklik alâmeti olarak değerlendirilen; “dik duruş”a, “tespih”e, “içilen rakı”lara, “özenle kıvrılan bıyık”lara büyük önem verilir. Pelvan Vahit, Güldane'nin peşine düştüğünden beri bıyıksız olduğuna üzülür, hatta bu nedenle bıyıklı erkekleri kıskanır. Hiçbir erkek, kadınların karşısında kendisine karşı gelinmesi veya erkekliğine leke sürecektir bir davranışta bulunulmasını istemez. Bunu kavga sebebi sayar. Kadınların gözünde, korkak veya eksik göründüklerini düşünmek bile yazarın köylü erkeklerini öfkeliendirir. *Sağırdere*'de, “ferfene” evini basmak isteyen Vahit'i, amacına ulaşamamak kadar sevdiği kız olan Güldane'nin önünde, köpekten kaçmak da öfkeliendirir. Hatta Güldane'den utanarak birden öfkeyle dönüp köpeği bıçaklar. Yine aynı romanda Topal İsmail, adına lâkap olarak yapışmış olan topallığını kadınlara belli etmemek için ağır ağır yürür. Bu rahatsızlığı nedeniyle karısının bile kendisini önemsemediğini söyleyerek hayıflanır. Kimi zaman da karı-kız peşinde dolaşan Mustafa-Vahit ikilisini kıskanır, böyle zamanlarda sakatlığının acısı daha da artar.

Yazarın köyü konu edinen romanlarında bazen, kadınlar için, erkeklerden çekinmek bir yana, erkekleri korkutmak bile söz konusudur: “*Sopa-değnek yürümüş karı takımına kim ne yapabilir?*” (*Sağırdere*:19). *Sağırdere*'de düğün evine kadın kılığında girmek isteyen Mustafa'yı, Meryem yiyebileceği sopa için uyarır. Aslında Mustafa da durumun farkındadır. Kadınların sesini duydukça “*Bir yakalanırsak... Töbe, sopayı çekerler!*” (*Sağırdere*:131) diyerek kendi kendine gülümser. Aynı romanda Topal İsmail, Ramazan ayında oruç tutmadığını, karısının öğrenmesini istemez. Çünkü “*Oruç yiyen herifi ben ne yapayım!*” (*Sağırdere*:32) diyerek kendisini küçümsemesinden korkar.

Eşkıyalık olgusunun ele alındığı ve Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'ine karşılık, eşkıyanın bir halk kahramanı olamayacağı mesajını veren, *Rahmet Yolları Kesti*' de

ise eşkıyaların kadına bakışını görürüz. Bu romanda kadın, “at, avrat, silâh” üçlemesinin bir parçasıdır. Uzun İskender Ağa’ya göre silâh kadın gibidir. Zamanında sakladığı silâhların güzelliğini anlatırken, “üç tane kız gibi” Osmanlı mavzeri olduklarını söyler. “*Silâhın iyisi karının iyisine benzer, kahpelik etmez.*” (RYK:47) Yine İskender Ağa’ya göre, erkeğin bu dünyada insaf etmemesi gereken üç şey, “bindiği at, sevdiği karı ve cebindeki para”dır. Ancak bir başka eşkıya olan Kavlak Ali’ye göre, silâh kadından üstün gelmektedir:

“Kavlak rahmetli: “Silâh kaptıracağın yerde karıyı ver daha iyi...” derdi. Şu hâlde, silâh avrattan muteber bir namus... Öleceksin, vermeyeceksin!” (RYK:153)

Köy konulu bir diğer roman olan *Yediçınar Yaylası*’nda ise, erkeklerin gözündeki değerleri açısından kadınla atın değerlerinin karşılaştırması yapılmaktadır. Çakır Kâhyaların Kenan, almaya heveslendiği soylu Arap atını anlatırken, atın bilekleriyle körpe kız bileklerini karşılaştırır ve bu bileklerin körpe kızlarda bile bulunamayacağını söyleyerek atını öve öve bitiremez. Abdülfettah’a göre ise at, o kadar güzeldir ki uğruna her şey feda edilebilir:

“- Ben böylesini hiç görmedim. Bin altınım olsa sayar alırım, olmazsa üstüne karıyı da veririm. Böyle mal kaçırılmaz.” (*Yediçınar Yaylası*:183)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, yazarın köy romanlarında kadınlar, köy hayatında karşılaştırdıkları her ne olursa olsun erkekler tarafından hep ikinci plâna atılırlar. Bu bazen bir silâh, bazen bir öküz, bazense bir at olmaktadır.

Kemal Tahir’in köy romanlarında kadının köy toplumunda, sosyal bir statüye veya erkekle eşit haklara sahip olması düşünülemez. Çarşıda eşinin iki adım arkasından yürüyen kadın, devletle ilgili bürokratik işlere de karışamaz. Hükümetle ilgili tüm işlemleri erkekler tarafından hâledilir. Geleneksel anlayışa eğitimsizliğin de eklenmesiyle kadınlar, şikâyetlerini bile dile getirmekten çekinirler:

“-Kimindir bu parmak?

-Parmak mı? - kocakarı çenesiyle körpe gelini gösterdi.-: Nah bunun...

-Bunun ise, efendim, geçsin ileri kendisi... Söylesin dileği nedir?

-Vay başıma... Körpe gelin kısmı dert mi yanabilirmiş hükümat kapısında?" (*Büyük Mal*:74)

Yazara göre köy toplumunda kadının konumu o kadar değersizdir ki, erkekler asla kadına güvenmez, onun sözünü kabul etmezler. Erkekler, özellikle hırsızın, kumarbazın yanında kötü kadının tövbesine güvenmezler. Ayrıca adı geçen köy romanlarında, kadınlara değer vermek de erkekler tarafından zayıflık olarak nitelendirilir. Sevdiği kız için erkeğin ağlaması ayıptır, küçüklük olarak görülür.

Köy erkeği, gözünün önündeki köy kadını böyle değerlendirirken, başkalarından dilediği Ankara ve İstanbul kadınlarını hayalinde farklı bir şekilde canlandırır. *Körduman*'da Topal İsmail'in, Mustafa'ya anlattığı İstanbul kadını, her ikisini de şaşırtır. Kadınların kısa etekler giymesi, kaş alması, makyaj yapması, kollarında altın bileziklerle omuzlarına çanta alıp sokaklarda gezmesi, gezerken taksi kullanması, bu insanlara son derece yabancı durumlardır. Söyledikleriyle kendi kadınlarını kıyaslayan İsmail, Yamören'in kadını tercih eder.

Kemal Tahir'in köy romanlarına göre, erkek kahramanların yaptıkları benzetmelerde kadınlara çok fazla göndermede bulunmaları ve yerli yersiz her konunun bir şekilde kadınlara bağlanması da köylerde sıkça görülmektedir. Bu durumu, her ne kadar sosyal yaşam içerisinde, cinsel özellikleri dışında yer almasalar da, erkek toplumu için kadınların vazgeçilmez olmasına bağlayabiliriz. Bununla birlik benzetmelerin genellikle kadınların cinselliklerini çağrıştıracak şekilde yoğunluk göstermesi de dikkat çekicidir.

*Sağırdere*'de Vahit, kendisini arkasına sakladığı sopa ile döven Nail'in bu tutumunu "*Orospu kadın düzeni*"ne (s.49), *Körduman*'da Mustafa, çalışan yarma makinesinin titreyişini, "*kolundan tutulan kadının titremesi*"ne (s.364) benzetir. Yine *Körduman*'da sır çözmek "*kadının şalvarını çözme*"ye (s.451) benzetilirken; *Rahmet Yolları Kesti*'de, günlük hayatta birisini çok dikkatli izlemek "*çıplak karı gözetleme*"ye (s.116), oyun sırasında fincanda sallanan zarlar "*zil vuran kahpeler*"e (s.189) benzetilir. *Yediçimar Yaylası*'nda bir insana her istediğini yaptırmak, "*kahpe karı oynatma*"ya (s.24), Çorum şehri, dış kalesiz bütün ortaçağ kasabaları gibi, karışık hantal, eski püskülüğüyle "*yumruktan sakınmak için başını eğerek yere çökmüş bir dul kadın*"a (s.19) benzetilir. *Bozkırdaki Çekirdek*'te çocukların gülmesi

“kahpe kadın sırtması”na (s.48), Şirin Köy köye giren çıkanın belli olmaması gerekçesiyle “Zilli Zübeyde’nin kerhanesi”ne (s.61) benzetilir.

*Yediçimar Yaylası*’nda, başındaki kara kavuğu yakılan yaşlı kadının bağrıışmaları üzerine Abdülfettah, kadını yatıştırmak için konuşurken, “*Yanmış bir kere... Yakmasalar iyiymiş ya, ateşe vurup yakmışlar. Dinle ki... yanmış bacım, bir yanmışa, bir ölmüşe, bir de gerdekte başına o iş gelmişe çare yoktur.*” (*Yediçimar Yaylası*:162) der. *Körduman*’da, babası Yakup Ağa ile konuşurken canı sıkılan Mustafa, birden Ankara’daki Cemal Usta’sının sözlerini hatırlar “*Can sıkıntısı en çok açlıktan gelir! Ekmek açlığından... Bir de karı açlığından...*” (*Körduman*:438) Aynı romanda Topal İsmail, kendisinden bir konu hakkında bilgi toplamasını isteyen Mustafa’ya şunları söyler:

Meraklanma! Sır çözmek, karının şalvarını çözmeye benzer. İlle överek gökyüzüne çıkaracaksın. “Sen dünya güzelisin!” diye on kez söyledin mi, Şaziye orospusu bile aynayı şurada unuttur da inanıverir. Pelvan’ın da karıdan bir ayrıntısı mı var canım? Yatırmak için zordan çok, oyun ister, oyun!... (*Körduman*:451)

Böylece yazarın köy hayatını anlatan romanlarında, sıradan bir can sıkıntısında veya üzerinde konuşulan herhangi bir konuda erkekler, yerli yersiz sözü kadına getirmektedirler.

#### 4.3.1. Geleneksel Kültür, Âdet ve İnanışların Öznesi Olarak Kadın

Kemal Tahir’in köy romanlarında önemli bir yer tutan kadınlar, halk kültürüyle ilgili çeşitli inanışlara, unsurlara veya motiflere malzeme olarak da karşımıza çıkarlar. *Sağırdere* başta olmak üzere, pek çok romanda bu durumlara rastlarız.

Örneğin *Sağırdere*, “Ferfene” adı verilen bir eğlenceyle başlar. Anadolu’da genellikle erkekler tarafından uzun kış gecelerinde eğlenmek amacıyla yapılan bir toplantı olan bu âdetin, *Sağırdere*’de kadınlar arasında yapıldığını görürüz. Bu toplantıda köyün kadınları bir araya gelerek yemekler hazırlayıp en güzel kıyafetlerini giyerek müzik eşliğinde eğlenirler.

“Bu yukarı mahâllenin ferfenesi, düğünden zorlu arkadaş... Çifte lamba yakmışlar orospular... Düğün gibi giyinmişler. Şal kuşaklar çıkmış

sandıklardan. Üçeteklerin yabanlıkları çıkmış... Helva tenceresini görsen bulgur kazanı sanırsın. Bu ferfeneye mahâlleden topladıkları ekin, üç panganot etmiş...” (*Sağirdere*:11)

Eğlence içerisinde kadınlar türkü de söyler. Türküler bir anlamda, Anadolu’da, anne, baba, eş ve eşin ailesinin yanında duygularını dilediği gibi söyleyemeyen kadının “ruh aynası” gibidir. Bazen sevgiliye duyulan özlem, bazen evlâda edilen dua, türkülerde gizlidir. Ferfene evinde de kızlar türkülerle birlikte duygularını ortaya koyarlar. Tren durağında demirbaş işçi olarak çalışan Muratla nişanlı olan Feride, “Tren Yolu” türküsünü daha bir güzel söyler:

Bu yaz da böyle geçti  
Yara kavuşamadım  
Tren ocağın sönsün  
Nerde benim Murat’ım (*Sağirdere*:18)

Duygularını türkülere dökerek kendilerini ifade eden kızlar kimi zaman da türküler tutturulmasına sebep olurlar:

Ağası evlenir evlere gitmez,  
Mustafa’yı türkü etti Ayşe kız!  
Arslan hey! Yavru hey! (*Sağirdere*:168)

Kadınlar için sadece türküler yazılmaz, maniler de söylenir:

Evvel bahar aylarını görünce  
Karı kısmı dama çıkar yan gelir  
Güzelleri uğrun uğrun gözleyip  
İsmail’in bacağına can gelir  
Yavru hey! Keklik hey! (*Sağirdere*:101)

Pırava’nın Mistik Cennet’in gönlünü edebilmek için kadına maniler okur:

Koca Tanrı budur senden dileğim  
Bir kavuştur cennette al canımı  
Bir soyayım, bir sarayım yatayım  
Kıymeti yok vuslatta al canımı (*Büyük Mal*:328)



Üşüdü gül üşüdü  
 Kar yağdı gül üşüdü  
 Bir güldün aklım aldın  
 Bu nasıl gülüşüdü (*Büyük Mal*:328)

Sadece erkekler değil, kadınlar de yeri geldiğinde sevdikleri erkekler için maniler söyler. Nefise, Civanşah için şöyle maniler yakar:

Biz de bel bağladık okur yazara  
 Şahcivan bir yana dünya bir yana  
 Canımız çıkmadan girdik mezara  
 Ecelsiz ölüm var bilsin yârenler (*Büyük Mal*:444)

Yârin bahçesinde gül var mı ola  
 Aşkın defterinde öl var mı ola  
 Ölürüm dedim yar ölsün demiş  
 Ölümünden öteye yol var mı ola (*Büyük Mal*:444)

Gündüz bende  
 Geceler gündüz bende  
 Yangını yardan tatlı  
 Bak gece gündüz bende (*Büyük Mal*:446)

Bu maniler kimi zaman kızın yaşı için söylenir:

On birinde bir yar sevdim  
 Taze açmış güle benzer  
 On ikide şeker şerbet  
 Oğul vermiş bala benzer (*Körduman*:52-53)

On birinde ay yüzüne bakılır  
 On ikide kızın nazı çekilir  
 On üçünde ak gül olur açılır  
 On dördünde her bir yeri bal olur (*Körduman*:375)

Kemal Tahir'in köy romanlarında yine kadınlarla ilgili olarak çeşitli halk hikâyelerine ya da dini olaylara ve kişilere telmihte bulunulur. Özellikle Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha anlatılarına yapılan göndermelerle kadın-erkek ilişkileri

arasında benzerlikler kurulur. Sevdığı kızı kaybetmek, gerdek gecesi olacaklar gibi konularda yorumlar yapılır:

“(...) kızı bu akşam isteyecekler ya da yarın akşam... Anası galiba razı olmuş... Topal İsmail elini çabuk tutsun... Yoksa Kerem’in arpa tarlası gibi yanarsın!..” (*Sağirdere*:58),

“Gelin kısmı konuştu mu, Kerem düğmeleri çözdü demektir.” (*Sağirdere*:141),

cümlelerinde olduğu gibi, Kerem’e telmihte bulunularak kadın, geleneksel anlatılara yerleştirilir.

Nail, Mustafa’ya; sevdiği kızla görüşebilmesi için çeşme dönüşü Ayşe’nin yolunu kesip ondan su istemesini önerir. Aslında bu, köy ortamında sevdiği kızın duygularını yoklamanın bir yoludur. Nail burada Kerbelâ Olayı’na telmihte bulunur.

“-Cami aralığından önüne çıktın mı, bakracın birisini tutarsın: “Gözleye gözleye gözleyemez oldum, şu bakracı ver de elinden bir su içelim,” dersin. Bakracı elbet verir. İmansız dedikse büsbütün yezit, firavun değil ya... Hasan Hüseyin Efendimizin Kerbelâ cenginde düşmanı değil ya...” (*Sağirdere*:59)

Yine Mustafa’nın Fadik ile görüşmesini sağlamak amacıyla Topal İsmail, Fadik’in okula başladığını, Mustafa’nın da okula gitmesini söyler. Bunu dile getirirken Leylâ ile Mecnûn hikâyesine telmih yapar:

“-Fadik okula yazıldı. Mustafa da yazılsın. Bir hocanın öğrencisi olurlar. Kitapta yeri vardır. Leylâ kitabında... Okurken delikanlı kısmı, kızları kolay aldatır, yakarışı daha iyi tutar besbelli...” (*Körduman*:84)

*Yediçınar Yaylası*’nda, Cemile’nin güzelliği Yusuf kıssasına telmih yapılarak anlatılır. Yine başka romanlarda da Yusuf kıssasına göndermeler vardır:

“Bu dünyada erkeklerden Yusuf Peygamber, karılardan Züleyha anamız güzellikten yana birinciye gelirler. Kitabın yazdığı budur. Ama ne hâlt edelim ki, Cemile kahpesinin yanında, Züleyha anamız, kocakarı bile sayılmaz.” (*Yediçınar Yaylası*:43)

“Yahu Kenan Efendim, bu Cennet nasıl bir kahpe... Erkek Ezrail’i bir kahpe... Hayır aklım kesti. Yusuf peygamber olsa, dayanamaz ve de aklını sıçrattığından nefsinin zaptedemez. Basılır ki, büsbütün rezil olmacasına...” (*Büyük Mal*:327)

“(...) Nefise’ye geldi mi oynaktır orospu ve de körpenin bilmezi Civanşah şurda kalsın, uçkuru, Zeliha anamız gibi dünya güzelinin elinden çekip alan Yusuf peygamber fukarasını günaha sokar ki, hık demesine bırakmaz.” (*Büyük Mal*:420)

Kemal Tahir’in köy yaşamını anlattığı romanlarında kimi zaman, kadınlarla ilgili hadislerin yer aldığı da görülür. *Yediçinar Yaylası*’nda, Deli Elvan, erkek milletin kadınlara tutkunluğunun boşa olmadığını ispatlamak isterken şöyle bir hadise yer verir:

“Peygamber ne buyurmuş bakalım? “Ben bu ölümlü dünyada, güzel karıları severim bir, bir de güzel kokuları severim!” buyurmuş.” (*Yediçinar Yaylası*:71)

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kadınlara yönelik ilginin fazlalığı, erkeklerin hayatlarında önemli bir yer tutmaları, köy hayatında çeşitli inanışların doğmasına da neden olmuştur. Bu inanışlar özellikle kadınları elde edebilmek için ortaya çıkan bâtil inanışlardır.

Batıl inançlar, bazen geleneksel inanç silsilesine bağlı olarak bazen de yanlış din bilgisine dayalı bir inancın tezahürü olarak kendisini göstermektedir. Bu batıl halk inançlarının temelinde elbette eğitim eksikliği yatmaktadır. Cehâletin var olduğu süreçte bu boşluğu, yanlış inançlar ve buna paralel olarak eksik din anlayışları dolduracaktır (Eronat, 2005:96).

Bâtıl inançlar, bugün bile toplumumuzda her kesimden insan arasında varlığını sürdürmektedir. Ama bâtil inanışlara daha çok geri kalmış toplumlarda, özellikle köylerde rastlanır.

Kemal Tahir’in romanlarındaki bâtil inançlar arasında, köylerde olduğu kadar Anadolu hapisanelerinde de yaygın olan üfürükçülük ve muskacılık ilk sırada yer alır. Sonrasında din ve ölümle ilgili bâtil düşünceler gelir. Sevilen kadını elde edebilmek için sıcaklık muskaları yaptırmak, yarasa kemiğinden medet ummak bu inanışların başlıca örnekleridir.

*Sağırdere* romanında, Battal Ağa’nın düğünüyle birlikte birtakım bâtil inanışlar da dile gelir. Yamörenliler, nikâhın kıyıldığı sırada, birinin bıçağını kınına sokmasının ya da saatin kapağını kapatmasının, damadın geline yaklaşmasını engelleyeceğine inanırlar. Bu inanç onlar için o kadar önemlidir ki; nikâh, sabah namazında kıyılır. Yine, gerdek gecesi, iki kişi dam başında nöbet tutar.

Bu inanışların bir yansıması olarak Mustafa, sevdiği kız olan Ayşe'nin, Hocaların Hakkı'yla evlendiği gün, nikâh kıyılırken bir bıçağı kınına sokar, saatin kapağını kapatır. Kızın bineceği hayvanın üzengisinden kırk tane taş geçirilir. Ancak yine de istenilen sonuca ulaşamaz.

*Körduman*'da, Yamören'de âfet nedeniyle ekinlerin olmaması, köyün kadınları tarafından, kışın yâren eğlencesine genelevden kadın getirilmesine bağlanır. Hovardalığa giden erkeğin evinde bereket olmayacağına inanılır. *Büyük Mal* romanında Sülük Bey, Emey'in hatırlattığı "Hızır Kesesi" adını verdikleri uğurlu bir hamaili almadan dışarı çıkmaz.

"Sülük Bey, besmeleyi çekip Emey anasını uzattığı uğurlu hamail kesesini aldı, öptü başına koydu. Bu küçük kitap kılıfının adı evde,"Hızır Kesesi"ydi. İşlemeli bir kese ki, sırtasından meşini görünmez. Babası Abuzer Seferberlikte, yayla yokuşunda düşüp ölmüş bir topçu çavuşunun boynundan çıkarıp almış, "Dağ köylerinden olmalı ki yokuşa vurmuş, dağın ayıları hamailden ne anlasın" diyerek Emey karısına vermişti." (*Büyük Mal*:16)

Yine aynı romanda, aslen sara hastası olan Toprak Hatun'un, genç yaşta dul kaldıktan sonra, kimseyle adının çıkmamasını ve sürekli bayılmasını, cinlere bağlarlar. Hatta daha ileri gidip onun cinlerle evlendiğini iddia edenler bile vardır.

*Körduman*'da Kulaksızın Yakup, Hocalardan intikamını almak için Murat'a, adamın karısını ayartması için, "karıları çileden çıkarma muskası" yaptırıp vermeyi teklif ettiğini söyler. *Rahmet Yolları Kesti*'de, Uzun İskender'in istediği kızı alabilmesi için Bilal Efendi, karısının elindeki kitabı alarak ona muska yazmak ister:

"-Hey şaşkın! Dediğim kitap nasıl bir kitap? Muska kitabı... Bir muska yazacağız pehlivan, biz muskayı Sungurlu'da yazmaya başladık başlamadık, kız Sarıca'dan, yani bir konaklık yerden bir kez "Ah!" diyecek, yanmaklığa başlayacak..." (*RYK*:52)

Ancak erkekler zamanla, asıl muskanın para olduğu gerçeğini kabullenirler. Topal İsmail'e göre kızları, yazılan muskalardan çok, alınacak hediyeler, uğurlarına harcanacak paralar yola getirir. Mustafa, Ayşe'yi, muskayla tılsımla değil, 150 kuruşluk kundura ile getirmiştir. Ancak durum her ne olursa olsun yazarın köy konulu romanlarında, kadın-erkek ilişkilerinde "muska" medet umulan en önemli nesne olmaya devam eder.

Muskanın yanı sıra, romanlarda kadın ve erkeklerin arasını yapmaktaki kullanılan en önemli araçlardan biri de, “sıcaklık kemiği” olarak anılan “yarasa kemiği” dir. *Sağirdere*’de Mustafa, sevdiği Ayşe’yi ele geçirmek için bu yarasa kemiğinden medet umar:

“Kuşağının arasından Topal İsmail’in bunca yalvarmalardan sonra getirdiği tılsımlı yarasa kemiğini çıkardı. Kulhuallah okuyarak, kemiğin ısıtacak yanını titreyen eliyle Ayşe’nin sırtına, yukarıdan aşağıya üç kere sürdü. Bunu yaparken dişlerini öyle sıkıyordu ki, çenesiyle beraber sırtı da sızlamaya başlamıştı. “Belki bir uğursuzluk olur, yanlışlık olur da fayda vermez.” diye avucunun içindeki kemiğe baktı: “Tamam! Doğru sürmüştük!... Soğutacak yanı değil, ısıtacak yanı!... Aferin!” (*Sağirdere*:134)

Sadece kadın-erkek ilişkilerinde değil, sağlık için de doktor yerine hocalara gitmek, kadınlar ve erkekler arasında yaygındır. Böylece okuma, üfürükçülük gibi bâtil inanışlar, halkın temel inanışlarının içinde de yer almaya başlar.

Cahillik ve eğitimsizlik olarak nitelendirebileceğimiz bu durum, bir süre sonra hocalar tarafından din istismarlığına dönüşür ve hocaların, kadınları kullandığı bir yöntem hâlini alır. *Körduman*’da Topal İsmail, ekinini çalmak istediği köyün imamını böyle anlatır:

Bir erkek hastalanır, “Aman hoca yetiş nefes ediver!” diye yalvarırsın, “Dur, elimdeki şu işi bitireyim de gidelim”der. Bir kadın hastalanır, “Aman hoca” demenle pire gibi sıçrar, “Yürü evladım, aman gidelim yürü!” diyerek seğirtir. (*Körduman*:13)

Görülüyor ki, türküler, maniler ve çeşitli halk hikâyelerinde önemli bir yer teşkil eden kadınlar, Kemal Tahir’in köy romanlarında da bu geleneksel kültür değerleri ve inanışlar kapsamında, geniş bir şekilde ele alınmıştır.

#### 4.3.2. Evlilikle İlgili Merasimler ve Anlayışlar İçinde Kadın

“Düğün” âdetleri, Türk sosyal yaşamında önemli âdetlerdendir. Anadolu topraklarında önemli bir yere sahip olan bu âdetde eğlencenin güzelliği, düğünün süresi, düğün sırasında yapılan harcamalar, düğün yapan ailelerin, özellikle de erkek tarafının şanını yüceltir. Köylerde ağaların düğünleri, hem komşu köylerin ileri gelenlerine hem de kendi köylüsüne gücünü ve kudretini göstermesi için ele geçen önemli fırsatlardandır. Kemal Tahir de köy toplumu için çok önemli olan bu

hadiseyi, halkın nabzını yansıtmak amacıyla romanlarında ele almış; bu törenler içinde kadın olgusunu değerlendirmiştir.

“Köy yerinde ergen delikanlının birinci şerefi: Düğün kurmaktır. Davulun gümbür gümbür gümbürdemeli, davulun gürültüsü yedi kat gökleri tutmalı (...) Ne dedim? “Delikanlının şanı şerefi düğün” dedim.” (*Köyün Kamburu*:25)

Köy hayatı içerisinde düğün dernek kurmak, gelin gitmek, kızlar için ayrı bir öneme sahiptir. Kemal Tahir’in romanlarındaki kadınlar için de durum böyledir. *Sağirdere* romanında Feride, Kulaksızın Yakup Ağa’nın büyük oğlu Murat ile nişanlıdır. Evlilik öncesinde gençlerin birbirini tanınması için geçen sürecin, resmiyete dökülmesi olarak görülen önemli bir durum olan nişanlılık da böylece romanda yerini alır.

Günlük hayatta olduğu gibi, yazarın romanlarında da erkeğin sevdiği kıza ilgisini göstermesinin değişik yolları vardır. Bunlardan biri araya çeşitli aracı kadınlar koyarak sevdikleri kızlara hediyecek eşya, çerez, yemiş yollamaktır. Romanların pek çoğunda erkek kahramanların sevdikleri kızlara bu tip hediyeler gönderdiği görülmektedir. Buna karşılık kızlar hediyeği geri çevirir veya gelen hediyeleri kabul ederek kendilerinin de hediyeği yollayan erkeğe, ilgileri olduğunu gösterir. Nail Ağa, Mustafa’ya sevdiği kız olan Ayşe’ye ilgisini göstermek için neler yaptığını sorar, Mustafa:

“- İşte... Bıyığımızı tutuyoruz. Şapkayı çıkarıyoruz. Kollarımızı gökyüzüne açıyoruz... Sonra... Göğsümüzü yumrukluyoruz. Bellettiğin gibi...” (*Sağirdere*:51) der.

Bir başka seferde, Mustafa’nın çeşmeden gelen Ayşe’nin yolunu kestiği görülür. Mustafa sevdiği kıza, elinden su içmeyi teklif eder. Bütün bu girişimlerde kızın ilgisini göstermek için gülümsemesi yeterlidir. Ancak Ayşe, Mustafa’ya su vermeyerek cevabının olumsuz olduğunu belli eder.

*Sağirdere*’de geniş olarak anlatılan düğün merasiminde, düğün günü köyün kadınları allı, morlu, kırmızılı, sarılı basmalar, ipekli elbiseler giyerek köyün meydanına toplanırlar. “Dibek alayı” adı verilen bir topluluk, aşağı mahâlleye dibek taşının yanına kadar iner ve orada okunan duaların ardından dibek taşının içine

buğday konularak dövülmeye başlanır. Basit bir düğün âdeti gibi görünmesine karşın, dibek dövülmesinin evlenecek kız için ayrı bir önemi vardır.

Kemal Tahir'in romanlarından anladığımız kadarıyla, düğünde dibek dövülmesi, köy toplumunda önemli bir yere sahip olan "bekâret" kavramının simgesidir. Topal İsmail bu durumu şöyle dile getirir:

“ – Dibek döğülüyor. Karı milleti dibek meselesine hiç dayanamaz. Kız oğlan kızın birinci şerefi dibek... Şimdi, kız evinde tokmak sesini dinlerler de, kocakarılar ağlaşır. Hey Mustafa! Delikanlının ilk karısı mertlik edip çabuk ölürse, bir daha evlenmek var. Kız ehli kız aldın mı, bir dibek daha döğdürürsün. Ama karı kısmının dibegi bir kerecik... Dört kere evlense faydası yok...” (*Sağırdere*:106)

*Sağırdere* romanına göre, dibek dövülmesi, sadece bekâretin simgesi değil aynı zamanda evlenen kızın bir eş üzerine gitmediğinin yani kuma olmadığına da göstergesidir. Pelvan Vahit ve Kulaksızın Mustafa'nın sevdiği kızların bu gençlere yüz vermeyip evli adamlara gelin gitmeyi kabul etmesi üzerine Topal İsmail, delikanlıları şöyle teselli eder:

“ Pelvan Vahit... Kulaksızın Mustafa! Hiç yüreğiniz yanmasın yiğitler!... Gönül verdiğiniz suna boyulular, eşek gibi bir kızlar... Kuma üstüne gittiklerinden dibekleri döğülmeyecek... Kıyamete kadar yansın orospular.” (*Sağırdere*:106)

Yazarın köy konulu romanlarına göre düğünde gelin kıza para ve takı takılması, elbiselik kumaşlar verilmesi diğer âdetlerdendir. Köylü hep bir araya toplanır ve takıları olan kişilerin isimleri çağınarak verdikleri hediyeler köylülere duyurulur. Çalınan tefler eşliğinde, köyün kadınları ve kızları kalkarak oyun oynarlar. İnanişlara göre, başkasının düğününde oynamayan kız, kendi düğününde oyunsuz kalacağı için, genç kızlar düğünlerde oyuna kalkar. Bu oyun etkinliği, kadınlar arasında gerçekleştirilen bir eğlencedir ve erkeklerin görmesi söz konusu değildir. Hatta Kemal Tahir'in köy romanlarına göre, bir erkeğin bunu görmesi, ev sahibini köyün içinde gezemez hâle getirir.

Eğlencenin ertesi sabahı erkek evinden, kız evine gelin sandığı getirilir. Sandığı getiren kişi, kız evine sandığı teslim ettikten sonra, gelini erkek evine götürmekle görevlidir. Kızın evden çıkışı da bir takım âdetler eşliğinde gerçekleşir. Kemal Tahir, romanlarında bu âdetleri de ayrıntılarıyla anlatmıştır. Yüzüne ince

kırmızı bir örtü örtülen kız, sandığı getiren kişi tarafından ata bindirilir. Avlu kapısından çıkarken atı çeken kişinin başının üstünden bozuk para ve şeker serpilir. Köyün evlenme çağındaki diğer kızları, siyah örtülerini ve renkli peçelerini takarak ata binerler. Gelin, köyün camiinin etrafında üç kere dolaştırılır. Bu dolaşımın tamamlanmasının arkasından gelin alayı, davul zurna eşliğinde erkek evine doğru yol almaya devam eder. Bu süre boyunca avluların kapısında bulunan kadınlar “*Uğurlu, bereketli olsun!..*”, “*Ağzınızın tadı bozulmasın!..*” (*Sağırdere*:130) diyerek avuç avuç buğday ve arpa serperler. “Kadınların ‘uğurlu olsun! Ağzının tadı bozulmasın’ şeklindeki ifadeleri, dua motifinin geleneksel yaşam biçimimizdeki önemine işaret etmektedir” (Eronat, 2005:96).

Erkek evine gelen gelinin attan inmesi de ayrı bir törendir. Âdetlere göre, nazlanan gelin, attan inmek için kayınpeder ve kayıinvalideden bir takım hediyeler bekler. *Sağırdere* romanında, Battal Ağa’nın düğününde bu durum şöyle gerçekleşir:

Sayvanın önünde, kız tarafları, dizgiyi, üzengiye tuttular:

-Gelin attan inmiyor!...

Battal’ın anası, birkaç avuç bozuk para serpti:

-Ben bir inek verdim!.. İnsin!..

-Yetmez!..

Kayınbaba elini göğsüne vurdu:

-Ben de, beş tiftik davarı verdim... İnsin!.. (*Sağırdere*:130)

Gelinin attan inip erkek evine gelmesiyle birlikte “Sefa geldin! Havası” adı verilen bir ezgiyle kadınlar arasındaki eğlence yeniden başlar. Eğlencenin akşamında, gerdek gecesinde de âdetler devam eder. Gerdek gecesinin en zor meselesi “karıyı söyletmek”, yani gelinin konuşmasını sağlamaktır. Damatlar bu gece, gelini konuşturmak için çeşitli yöntemler kullanırlar. Kimi para vereceğini söyler kimi çeşitli oyunlarla kızı konuşturmaya çalışır. Eşine cevap veren kızın bu durumu damat tarafından silâh atılarak etrafa haber verilir. Kızın konuşmasının ardından erkek de kız da iki rekât namaz kılar.



Yazarın köy konulu romanlarında tespit edebildiğimiz kadarıyla, gerdek gecesinin bir diğer önemli konusu, özellikle köy toplumu içinde önemli bir yere sahip olan bekârettir. Bu kavram, köy toplumu için o kadar önemlidir ki evlenen çiftin arasında kalmaz, bütün bir köyü ilgilendiren bir hâl alır. *Sağırdere* romanında, düğün gecesi Battal Ağa'nın gerdek odasını bekleyen Pelvan Vahit, yanındaki Mustafa'ya şunları söyler:

“ – Selime şimdi ak bezi yatağın ortasına sermiştir, hay Mustafa! Üstüne kızlık kanı damlayacak ak bezi...

-Sus ulan ayıp!..

-Ayıp olsa, karılar yarın gelip bakarlar mı?

-Karı kısmı rezildir! Karı kısmının işine akıl ermez.” (*Sağırdere*:142)

Vahitle Mustafa'nın akıl erdiremediği bu durum, Topal İsmail'e göre, aslında kadınların işin içine hile karışıp karışmadığını anlamak istemesinden başka bir şey değildir. “*Tavuk kanı, ördek kanı olmayacak... Adam kanı olacak*” (*Sağırdere*:142).

Anadolu'nun birçok yerinde hâlâ yaşayan bir âdet olarak gecenin sonunda kızın bâkire çıkmasının silâhla köylüye haber verilmesi, Kemal Tahir'in köy romanlarında da mevcuttur. *Sağırdere* romanında, gecenin sonunda kızın bâkire çıkması da yine damat tarafından silâh sıkılarak köylüye haber verilir, nitekim Battal Ağa, eşi Selime'nin kız çıktığını haber vermek için yedi kurşunluk bir şarjör silâh boşaltır. *Köyün Kamburu*'nda Parpar Ahmet, eşi Ayşe'nin kız çıktığını, Çakırların Ömer Efendi'nin kendisine verdiği gümüş kakmalı piştovu, pencereden dışarı sıkarak bildirir.

Namus konusuyla birlikte ele alınabilecek olan “bekâret” konusunda, özellikle evlenmeden önce görüştükleri kızlarla ilgili, erkeklerin iki farklı tutumu söz konusudur. Köy yaşamı içerisinde bir kızla flört eden erkeğin, bu kızla ilişkisinde evliliğe dönük ciddi bir tavrı söz konusu değilse evlenmeden önce o kızla ilişkiye girmekte bir sakınca görmediği, ancak onunla evlenmeyi düşünüyorsa düğün gecesi kızın köyde dedikodu konusu olmasını engellemek için, kıza elini sürmediği romanlarda göze çarpmaktadır.

*Büyük Mal*'da Abuzer Ağa, oğluna eş olarak kasabadan kız almak istemez, köyden Çerkez bir kız alır. Çünkü ona göre kasabanın en ufak kızlarında bile türlü türlü oyunlar vardır. Çerkez kızlar ise gençliklerinde flörtler yaşamadıkları için eşiyile başka erkeklerin kıyaslamasını yapamaz ve ilk günden eşlerine bağlanırlar. Kasabadaki kadınlar gibi “hovarda da tutmaz”lar. Uzun süre eşlerinden ayrı kalsalar bile başka erkeklerle görüşmeyi düşünmez, terbiyeleri gereği bu durumdan şikâyet etmezler. Aslında Abuzer Ağa'nın bu düşüncesi, bir evlilikte evlenecek erkeğin güzellik kadar, namus kavramını da aradığını gösterir.

Düğün merasimi boyunca el üstünde tutulan gelinin asıl gelinliği, evlendiği günün ertesinde başlar. Gelin, artık yeni geldiği evin mensubudur. Hatta köy romanlarındaki ifadelerle göre “(...)karnını doyuracağı yerin malı..” dır (*Sağırdere*:170). Gelin, ailesini ölmüş gibi düşünecek, kendisini tamamen yeni geldiği evin hizmetine adayacaktır. Evlenmeden önce, anne ve babasına karşı sahip olduğu sorumlulukları, artık kocası ve kocasının ailesine karşı taşımaktadır.

Ataerkil köy yapısının içinde gelinin saygı göstermesi gereken kişilerin içinde kayınbaba ve kayınvalidesinin yanında kayını da yer almaktadır. Gelin, tıpkı kayınbaba ve kayınvalidesi gibi kayınının da elini öper. Mustafa'nın Ankara'dan Yamören'e döndüğü gece hoş geldin demek için gelinleri Feride, Mustafa'nın elini öper ve kaynanasının arkasına geçer. Kayınının gelmesini bekler, geldiğinde ayakkabısının ipini çözer, çoraplarını çekmek için bekler. Yine bir gelin, karşısındaki kişilerin sözlerine, gelin olduğu için saygı gereği, cevap vermez sadece kendisine söylenenleri dinler ve yapar. Yemekte aileyle birlikte sofraya oturmaz. Yalnızca *Körduman*'daki Kulaksızın Yakup Ağa'nın oğlu Murat'ın eşi Feride, aileyle birlikte sofraya oturur, aslında bu durum da Murat'ın aldığı eğitimden kaynaklanmaktadır:

“ – Haberin var mı Ömer Ağa? Babam bizim gelini de sofraya oturtmakta...

- Öyleymiş... Yakup Ağa'nın işi Ankara'nın memur işi... Şehir yerinde öyledir. Meryem söyledi. Feride, “Kaynatam beni ekmek yemeğe oturtmakta” diye salınmaktaymış...” (*Körduman*:74)

Feride, bu durumu kullanarak köyün içinde salınıp gezinmekte haklıdır, çünkü köydeki diğer gelinlere uygulanmayan bir muamele görmektedir. O da diğer

gelinler gibi, arada sırada kayınbabası tarafından azarlanıp işe koşulmaktadır; ama bu durum biraz da Yakup Ağa'nın terbiye anlayışından kaynaklanır. Gelinini azarlayarak çeşmeye gönderen Yakup Ağa, arkasından baktıktan sonra Mustafa'ya göz kırpar. Bu tavrı gelinine yüz vermeyerek onu terbiye etmek istemesindendir.

Kemal Tahir'in köy romanlarında, kadın kahramanlarının pek çoğu evlenme konusuyla gündeme gelir. *Sağırdere* romanının ilk bölümü, "Düğün" başlığını taşır. Bu bölümde Battal Ağa'nın düğününün anlatıldığı kısımlarda "gelin" ve "evlenme sırasında geline yönelik âdetler" uzun uzun anlatılır. Yukarıda bu âdetlerden bahsetmiştik.

Aile genellikle evlenen bir kadın ve bir erkekle onların çocuklarından meydana geldiği hâlde, bir kadının birkaç erkekle (polyandry) veya bir erkeğin birkaç kadınla birden evli olduğu (polygami) toplumlara da rastlanır. Türk toplumunda polygami kadının ekonomik gücünün olmaması, toplum içinde boşanmış kadının baba evine dönememesi, toplumda boşanmış kadına kötü gözle bakılması gibi nedenlere dayanmaktadır (Sönmez, 1972:62-85).

Kemal Tahir'in yazdığı romanlarda köy hayatında polygami şeklindeki evliliklerin yaygın olduğu görülür. İlk eşten sonraki kadınların "kuma" olarak adlandırıldığı Anadolu topraklarında Kemal Tahir, yazdığı romanlarla kumalık olgusunu ve üzerine kuma gelen kadınların tepkilerini dile getirir.

*Sağırdere* romanında erkek kahramanların pek çoğu evli olduğu hâlde genç kızların peşinden koşmaya devam ederler. Evli olan Nail Ağa, Pelvan Vahit'e sevdiği kız olan Güldane'nin ardında dolaşmaması için haber göndererek onu tehdit eder. Nail Ağa'nın Güldane'ye gönderdiği hediyeler de kız tarafından kabul edilir. Aynı romandaki Hocaların Hakkı da evli olmasına rağmen Mustafa'nın sevdiği Ayşe'nin peşindedir. Daha sonra bu evlilikler gerçekleşir. Yine Mustafa'nın babası Yakup Ağa ikinci eş olarak Binnaz'ı almıştır. Mustafa'nın gurbetçi olarak gittiği Ankara'da da Rifat Efendi iki evlidir.

*Köyün Kamburu*'nda Uzun Hoca, kendisine eski yazı dersine gelen Adviye ile ilgilenmektedir. *Rahmet Yolları Kesti*'de Uzun İskender Ağa eşinin üzerine, Sarıca

Muhtarı Arif Ağa'nın kızını istemeye adam gönderir. Katır Adil, eşi Elif'e ikinci bir eş alabileceğini söyler. Çerçi Süleyman'ın üç eşi vardır.

*Yediçimar Yaylası*'nda Ömer Ağa, Saime Hanım ve Güllü ile evlidir. Aynı zamanda Benli Nazmiye isminde nikâhsız yaşadığı bir sevgilisi vardır. Yanlarında çobanlık yapması için barındırdıkları Abuzer, Fati kadın ve Emey'le evlidir. Dilaver Ağa'nın dört karısı vardır.

Ataerkil yapının etkisiyle erkeğin verdiği kararların sorgulamasının yapılamamasına rağmen, genel olarak yazarın köy romanlarında kadınlar kumaya karşıdır. Ancak bazı durumlarda kadınlar içinde bulundukları koşullar nedeniyle bu duruma itiraz bile edemezler. Kadınların elini kolunu bağlayan bu durumların başında, ataerkil toplum içerisinde soyun devamı olarak görülen bir erkek evlâdı doğuramamak gelir.

Özellikle kırsal kesimlerde, hem soyun devamı olarak görülen hem de tarım toplumu olma sebebiyle potansiyel iş gücü olarak görülen erkek evlât, aileler için son derece önemlidir. Ramazan Gülendam, kırsal kesimlerdeki çocuk anlayışı ile ilgili olarak şunları söyler:

“Doğan her çocuk, yuvaya çakılan bir çivi”dir; hatta yuvanın temelidir. Doğan her çocuğun -özellikle de erkek çocuk-, anne-babaya ve sülaleye toplumda saygınlık kazandıracağına inanıldığı gibi; aynı zamanda ailenin bu yeni üyesi, üretime katılacak yeni bir el, babanın soyunu sürdürecektir, kadının koca evindeki yerini sağlamlaştıracak ve onu aile içerisinde söz sahibi yapacak bir unsurdur. Kız çocuk doğuran kadın horlanıp küçük görülürken erkek çocuk doğuran kadın, hem kocasının çevrede saygınlık kazanmasını sağlar hem de kendi değerini arttırır (Gülendam, 2006:196-197).

*Sağırdere* romanında, Hocaların Hakkı'nın Ayşe'yle evlenmek istemesinin nedeni ilk eşinden bir kızı olması, bir de oğlan çocuk istemesidir.

Ayrıca evlenilecek kızın baba tarafından varlıklı olması da ikinci eş olarak istenmesinde etkili olan bir faktördür. Böylece babasının malı tek evlat olan kıza, yani damada kalacaktır. Yakup Ağa, ikinci eşi Binnaz'ı alışımlı, oğlu Mustafa'ya şöyle anlatır:

“Analığın Binnaz'ı bana vermeyecek oldular. O zamanlar fukaralık boynumuza geçmiş bukağı... Rahmetli anan tarlada uğraşır, ben kira

hayvanıyla Çankırı mağarasından tuz çekerim. Rezillik! Binnaz'ın babası zengin... Bir gün Eğri Ahmet eniştene, “Durum böyle böyle!” dedim. Haftasına bırakmadı, karıyı bana aldı. Babası ölünce analığına 15-20 tarla düştü, belimiz doğruldu.” (*Sağırdere*:73)

Kadının mal varlığı, sadece ikinci eş olmasında değil, eş olarak seçilmesinde de doğrudan etkili bir faktördür. *Köyün Kamburu*'nda Parpar Ahmet'in oğlu Çalık Hafız, Abuzer Ağa ile olan bir konuşmasında niyetinin, gücü yeterse çerçilik yapmak olduğunu, eğer denk gelirse bir de mal sahibi bir kadınla evlenmek istediğini söyler:

“-Öyleyse niyet çerçilik mi hafız?

-Gücüm yeterse çerçilik... Bir de mal toprak, değirmen davar sahibi dul bir karı uydurursam, köy yerinde n'olacak, geçinir gideriz.” (*Köyün Kamburu*:276)

Böyle konuşan Çalık Hafız daha sonra köyün varlıklılarından, Mahir Ağa'nın kızı Petek'le evlenir. Petek, babadan zengin bir kadındır, ayrıca Mahir Ağa tarafından mal bölünmesin diyerek evlendirildiği Selim'in mirası da ölümü üzerine Petek'e kalmıştır: “*Yedi parça bağ, su altında on beş parça tarla, dört yüz dönüm arazi... Şunca davar, büyük baş hayvan... İki çift öküzle bir çift manda... Ya değirmeni n'apalım, koca değirmeni?*” (*Köyün Kamburu*:287) *Büyük Mal*'da yakışıklılığıyla bilinen, kadın düşkünü Zülfü Ağa otuz yedi yaşında olduğu hâlde evli değildir, zengin bir ailenin kızı olmadıkça da evlenmeye niyeti yoktur.

*Yediçinar Yaylası*'nda, Kirkor Efendi ve Ömer Efendi, Kenan'ın evlenmesi için Sungurlu'dan bir ağanın biricik kızını uygun görürler. On dört yaşına yeni girecek olan bu kız, babasının tek çocuğu olduğu ve adamın ölmesi hâlinde bütün malı kendisine, dolayısıyla kocasına, kalacağı için mükemmel bir eş adaydır.

Yazarın romanlarında, iki eşliliğin ev içinde yarattığı sorunlara da değinilir. *Körduman*'da Nail Ağa Güldane'yi aldıktan sonra, evde kadınların birbirleriyle ilgili kıskançlıkları sebebiyle yaşadığı sıkıntıları Mustafa'ya uzun uzun anlatır:

“ (...) Eve girdin mi birinin yüzüne bakmayacaksın. Başımı yere eğip, “Bana ekmek getirin” diyeceksin! Başını yere eğmezsen, “Vay ekmeği ondan istedi” diye kızar birinden biri... İşaret ettin sanır. Önüne geleni yiyeceksin. İçin istemez de yemezsen, “Benim elimden olduğu için... hay benim kara bahtım!” der, ağlar. Suyu hangisi verirse içeceksin, yüzlerine bakmak yok (...) Şimdi tarlaya gidildi, sözgelimi, ekin biçilecek. Birinin yanına geçip durmamalı. İkisi arasına girip sallayacaksın tırpanı(...) Tarlada ögle

ekmeğinden sonra yanlarına yatmayacaksın.(...) Onlar bir yerde, sen bir yerde. Uyku hâli bu... Birisi dokunur, sürünür, öteki kızar.” (*Körduman*:48)

Aynı sıkıntı aslında kadınlar arasında da yaşanmaktadır. Ayşe, gelin gittiği Hocaların Hakkı’nın evinde kuma olmanın sıkıntısını Meryem’e şöyle dert yanar:

“Sen kuma hâlini bilmezsin! Evde yalnız değilim. Bişey yesem, öteki sezinler. “Herif, benden gizli yeni karısını beslemekte!” diyerek Gülizar etmediğini bırakmaz.” (*Körduman*:291)

Evli olmakla birlikte Mustafa’yla yasak ilişkiye giren Ayşe’nin daha sonra Mustafa’yla basılması olayı da aslında ilk eş olan Gülizar’ın çabalarının sonucudur. Başından beri Ayşe ile Mustafa arasındaki ilişkiyi bilen Gülizar, kasıtlı olarak bu durumu bilmiyormuş gibi davranır. Daha sonra Mustafa ile anlaşma yaparak Ayşe’yi evden kovdurmayı plânlar. Bunu yapması karşılığında, kendi kızını Mustafa’ya vermeyi vaad eder.

Yakup Ağa’nın ikinci eşi Binnaz, ikinci eşin ilk eşi tıpkı bir kaynana gibi sayıp saygı göstermesi gerektiğini söyler, ancak kendisi de Yakup Ağa’nın ilk eşiyle sorunlar yaşamıştır.

Kemal Tahir’in romanlarındaki kadınlar genel olarak kuma fikrine karşı iken, köy romanlarıyla tanınan Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* romanında, bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Gülendam’a göre, “Yılanların Öcü’nde, bir erkek birden çok kadınla da evlenebilmektedir ve köydeki kadınlar da, çeşitli nedenlerden dolayı, kadınların aleyhine olan bu gibi durumlardan rahatsız olmaz; bu olumsuzluklara karşı çıkacakları yerde bunları teşvik edici bir tavır sergilerler” (Gülendam, 2006:342).

Kemal Tahir’in köy romanlarında, kumalığın yarattığı bir diğer sıkıntı da nikâh konusunda ortaya çıkar. Kanunlar gereği resmî nikâh tek eşe yapılabileceği için, erkeğin diğer eşlerine imam nikâhı yapılır. *Rahmet Yolları Kesti*’de Çerçi Süleyman, Maraz Ali’yi bir konuda kandırmak için ona küçük eşi üzerine yemin ettiğini, yeminini tutmazsa eşinin boş düşeceğini, bu durumda hülleci gerekeceğini anlatır. Buradan ikinci eşin imam nikâhlı olduğu sonucuna varırız. Aslında imam nikâhı, köyün eskiden beri var olan âdetlerindendir. Dış dünyaya kapalı olan köy toplumu, geçmişten günümüze hep imam nikâhını kullanmıştır. İkinci eş olmamasına

rağmen, *Rahmet Yolları Kesti*'deki Elif de eşi Katır Âdil'le imam nikâhıyla evlidir ve eşinin sözünü tutmaması hâlinde boş olmakla tehdit edilir. Böylelikle kadına hukukî anlamda herhangi bir hak vermemesinin yanı sıra imam nikâhı, erkekler tarafından kullanılan bir tehdit unsuru da olur. Bazı romanlarda ise bir erkeğin birden fazla eşi ve nikâh yapmadan yaşadığı kadın, aynı evde hayatını devam ettirmektedir. *Yediçimar Yaylası*'nda Ömer Ağa ilk eşi Saime Hanım, ikinci eşi Güllü ve sevgilisi Benli Nazmiye ile birlikte yaşamaktadır.

Bununla birlikte *Büyük Mal* romanında Sülük Bey'in resmî nikâhlı eşi Nefise, adamın ölümünden sonra mahkeme yoluyla ve resmî nikâhın verdiği güçle eşinden kalan mirası alıp gitmek ister:

“-Hay hay... Resmen hükümet defterine yazılı karı oldu mu, ölüm hak, miras helal!” (*Büyük Mal*:406)

Kumalık, genellikle iki farklı aileden kadınla evlenme şeklinde olurken bazen erkekler aynı aileden iki kızla olmayı da düşünürler. *Körduman*'da, Ankara'dan dönen Mustafa, hem bir zamanlar sevdiği Ayşe'nin peşinde dolandır hem de Ayşe'nin kız kardeşi Fadik'e âşık olduğunu söyler. Kimi zaman Ayşe, kimi zaman Fadik ağır basar. Fadik'in ağır basmasının nedeni daha çok kız oğlan kız olmasından kaynaklanır. Hatta Mustafa'ya göre, bir nikâh kısılması gerekirse bu Fadik'le olmalıdır. Ancak Mustafa, çözümü yine her ikisi ile de ilişkisini sürdürmekte bulur. Hatta ikisini birden almayı düşünür. Gönderdiği hediyelerde bile âdil olur.

“Kuşağının arasından iki mendil çıkarıp yere serdi (...) Biri mavi, biri kırmızı... Ellerini uğuşturdu: “Allah nasip ederse, mavi mendil Fadik'in, kırmızı mendil Ayşe orospusunun!” (*Körduman*:181)

Mustafa'nın bu fikrini öğrenen Topal İsmail, Çankırı'da bir tüccarın bacanağı ölünce baldızını evine aldığını ve iki kız kardeşe birden olduğunu söyleyerek Mustafa'yı bu işin günah olmadığına ikna eder. Mustafa'nın da tek korkusu aslında böyle bir durumun günah sayılmasıdır.

Evlilikte kadının yaşı da romanlarda geçen bir diğer konudur. Yazarın romanlarında, köy hayatı içerisinde erkekler ve kızlar için on dört, on beş ve on altı yaş, evlenmek için uygun yaşlar olarak görülmektedir. Örneğin, *Rahmet Yolları Kesti*'deki Uzun İskender Ağa'nın isteyeceği kız, on dört yaşındadır. Ancak

erkeklerin beğendikleri kızlara göre bu sınır, on iki yaşa kadar düşmektedir. Başlangıçta erkekler de bu yaşı küçük görseler de, şimdiki kızların eskilere göre daha çabuk yetiştiğini söyleyip bahanelerini hazırlarlar.

Kadının evleneceği erkeğin belirlenmesinde de geleneksel yöntemler söz konusudur. Bunlardan ilki köylerde gayet yaygın olan “görücü” usulüdür. Bu âdetle özellikle “başlık parası” kavramı ön plâna çıkar. Çünkü aileler, kız çocukları için aldıkları başlığı düşünerek hareket ederler. Ne kadar çok başlık gelirse aile için o kadar iyidir. Başlık düşük görülürse, aile kızını vermeyebilir. Bu yüzden yoksulluk, evlenme çağındaki gençlerin belini büken bir dert olur. Pelvan Vahit, bir gün annesini ağlarken görür, aralarında geçen konuşmayı Mustafa’ya şöyle anlatır:

“ Karı dertli... “Fukarayız biz... Fukara olduğumuzdan” dedi... “Şimdi dilediğim yerden sana kız istemeliyim... ‘Yüz lira başlık’ demeliler verip kızı getirmeliyim,” dedi. Fakir olduğumuzdan, hey Mustafa, Güldane’nin babası kızı bize vermez.” (*Sağırdere*:119)

Ailelerin başlık parasına bu kadar önem vermesi köy halkının yargılarını da etkiler. Ekonomisi tarıma dayanan köy toplumunda, ekin ve hasatın önemi artar. *Büyük Mal*’da ekinin verimli olması durumunda, Çorum’un köylüsünün parayı sayıp on bir yaşına kadar ergen kız bırakmayacağına, çifte davullu düğünler kurulup eğlenileceğine dair yorumlar yapılır. *Sağırdere*’de Ayşe, Hocaların Hakkı’ya yüz lira başlık dışında, annesine verilen bir inek ve beş tiftik keçisi karşılığında satılır. Hakkı’nın ilk karısı Gülizar’ın, Ayşe için verilen başlığa, “*Vay emeklerim!*” (*Sağırdere*:85) diyerek karşı çıkması bile bu evliliği engelleyemez.

Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği* adlı eserinde, pek çok romanda karşımıza çıkan “başlık” konusuyla ilgili şunları söyler:

Kırsal kesimlerde veya kırsal kesimden şehre göçmüş ailelerde, babanın veya ailedeki bir başka erkeğin, kızı erkek tarafına belli bir maddî karşılıkla satması şeklinde tanımlayabileceğimiz başlık, (...) kadınla ilgili karşımıza çıkan ve yer yer onun hayatını büyük ölçüde etkileyen sorunlardan biridir. Evlenirken alınan kızın, baba evinden ayrılmasıyla oluşacak ekonomik boşluğu doldurmak ve kızın hazırladığı çeyizin bedelini ödemek amacıyla kızın babasına belli bir miktar para verilmesi, 1940’lı ve 1950’li yıllarda olduğu gibi bugün de kimi bölgelerde –o zamanki kadar yaygın olmasa da- âdettir (Gülendam, 2006:271).



Kemal Tahir'in romanlarında, severek evlenmelerde bile köyün yerleşmiş bir âdeti olması sebebiyle başlık parası söz konusudur. Ancak bu durumda aile, başlığı bir kazanç kapısı olarak görmekten ziyade, âdetlere uymak niyetiyle kabul eder. Yine *Sağırdere*'de Battal Ağa, başlık parası için çok masraf yapmaz, sembolik olarak otuz lira verir. Buna karşılık düğün için kız tarafı “*Kızımızın gittiği yerde yüzü kara çıkmasın!*” (*Sağırdere*:109) diyerek yüz lira harcar. Burada aile için önemli olan kızlarının gelin gittiği yerde rahat etmesidir.

Kemal Tahir'in köy romanlarında, kadının evleneceği erkeğin belirlenmesinde diğer bir durum olan akraba evliliği, *Köyün Kamburu*'nda, Petek ve Selim'in evliliğiyle birlikte karşımıza çıkar. Özellikle köyün varlıklı ailelerinde görülen, kız çocuğunun mirasının evlendiği erkeğe geçeceği korkusuyla, yani ailenin mal varlığının bölüneceği korkusuyla, kızı aile içerisinde bir erkekle evlendirmektir. Anadolu'da bugün bile görülebilen bu durum, tüm gerçekliğiyle Kemal Tahir'in köy romanlarında yerini almıştır. Petek istemediği, üstelik çok yalvardığı hâlde babası tarafından, amcasının oğlu olan sıtmalı, marazlı, suratını ince öksürük sarılığı kaplamış Selim'le evlendirilir. Muhtar Kadir Ağa'nın araya girerek Mahir Ağa ile konuşması bile fayda etmez. Aslında Muhtar Kadir Ağa'nın karşı çıktığı da Petek'in mal bütünlüğü için akrabasıyla evlendirilmesi değil, evlendirileceği kişinin hastalıklı bir erkek olan Selim olmasıdır:

“- Hayır, bu senin işin Allah'a yarar bir iş değil ağa...

-Yahu ne hâlt edelim? “Petek kahpesi çapına uygun hovarda ister” diyerek biz şimdi atadan kalma bunca malımızı elin yabancılarına mı kaptıralım?

-Bu lafın doğru ama, Pis Selim marazlısı için değil... Bak ağa muhtar dediydi, dersin, biz ilerde bu işin rezilliğini çekeriz ki çok çekeriz.” (*Köyün Kamburu*:113)

Evliliklerle ilgili yazarın köy romanlarına yansıyan üçüncü bir durum, birbirine düşman olan iki aile arasındaki husumetin ortadan kaldırılması için, iki aile arasında kız alıp verme durumudur. *Büyük Mal*' da Sülük Bey'le Çakır Kâhyaların Hacı Kenan arasındaki anlaşmazlığın büyümesi ve bu nedenle Kenan Bey'in kurduğu oyunlarla Sülük Bey'in zor duruma düşmesi sonucu, Sülük Bey'in üvey annesi Emey Hanım bu sorunu ortadan kaldırmak için Kenan Bey'e, kızı Nefise'yi,

üvey oğlu Sülük’e vermesini söyler. Kenan Bey başlangıçta bu teklife razı olmaz, hatta bu savaşa son vermek için bir evlilik yapılacaksa bunun Kenan Bey’le Emey arasında olması gerektiğini ima eder; ancak Emey’in dirayeti nedeniyle yirmi yaşındaki kızı Nefise’yi, elli yaşındaki Sülük Bey’e vermeye razı olur. Bu düğün bir anlamda iki aile arasındaki sorunun bittiğinin ilânıdır.

Romanlarda evlilikle ilgili bir diğer durum ise, az da olsa kadınla erkeğin evlenmeden önce, birbiriyle görüşüp konuşmasıdır. *Sağırdere*’de Selime, Battal Ağa ile evlenmeden önce iki yıl kadar görüşmüştür. *Körduman*’da Fadik Mustafa ile Sabriye Vahit ile görüşmektedir. Kadınların evliliğe razı edilmesinde hediye ve yemiş göndermek daha önce belirttiğimiz gibi köy ortamında bir âdet olarak yaygındır. Bu âdet aslında “kaşık düşmanı, pisboğaz” olarak nitelendirilen kadınların bu zaaflarından yararlanmak şeklinde ortaya çıkar. Bu hediyeler, oğlan tarafından tutulan bir kadın aracılığıyla sevilen kıza gönderilir. Bazen erkek, doğrudan kendisi de kızın karşısına çıkıp armağanlarını verebilir. Kadınların bu hediyeleri kabul etmesi görüşmeye onların da niyeti olduğunu gösterir.

Erkeklerin evlenecek kızlarda aradıkları özelliklerin başında, gençlik ve güzellik gelmektedir. Özellikle kırkının üzerindeki erkeklerin yapacakları evliliklerde, genç kızla evlenmek “âb-ı hayat” gibi, erkeğe kırkıktan sonra can verecek bir suya benzetilir. Kırkıktan sonra genç bir kızla evlenmek ve cinsel anlamda onun ihtiyaçlarını karşılayabilmek, erkekliğin şanından olarak değerlendirilir. Bununla birlikte ilerlemiş yaşına karşın genç bir kızla evlenmenin çeşitli riskleri de söz konusudur. Bu risk, özellikle genç eşi, köyün kopuk takımından koruyamamak, namusuna sahip çıkamamaktır.

Erkeklerin evli kadınların peşinde dolaşması, köy içerisinde çok fazla karşılaşılan bir durumdur. Özellikle ergen erkekler, evli kadını kandırmanın, genç kız kandırmaktan daha kolay olduğunu konuşarak birbirlerine genç kız peşine düşmenin aptalca olduğunu söylerler.

“(…) Hiç kızlara gönül verilmeyecekti.

-Ne demek?

-Benim bu sözüm doğru! Kız kısmına gönül vermek yoktu. Bu köyde sahibinin yiyemediği taze keklik sürüyle... Güzel gelinlerden birer seçip, ardına düşecektik..." (Sağırdere:119)

"Diyelim ki kız, kızlığından korkar, karı nesinden korkacak?" (Sağırdere:143)

Eşi gurbete giden kadınlar, köyde diğer erkekler tarafından dul kabul edilir. Bu kadınlar, sahipsiz gibi düşünüldüklerinden köyün serseri takımı bu kadınları rahat bırakmaz. Aslında köydeki tüm kadınlar da bu durumun farkındadır. Bu nedenle *Sağırdere*'de teyzesi, Mustafa'yı Gurbetçi Ömer'in eşi Meryem konusunda, "*Gerdek gecesi, ersiz karıyla, ergen delikanlıyı şeytan kısmı çabuk aldatır!*" (Sağırdere:175) diyerek uyarır. Mustafa, Meryem'le birlikte olurken teyzesinin bu sözünü hep hatırlar. Daha sonra yaptığından dolayı Meryem'e acıyıp kendisinden utansa da bu romanın devamı olan *Körduman*'da kimi zaman: "*Şu Ömer ölse... Pelvan Vahit'in Şaziye Abla'ya gittiği gibi, geceleri gizliden Meryem'e giderdim. Sıcacık yatardık!*" (Körduman:352) demekten kendini alamaz. Meryem ise, o gece olanları sadece acıma hissiyle açıklar.

*Körduman*'da da bir diğer gurbetçi karısı olan Şadiye, ilerlemiş yaşına rağmen, köydeki delikanlıların gözdesidir. Şadiye, "Kalçaları besili koç kuyruğu gibi titreyen, körpelik devri geçmiş ama güzelliği kendine yeten bir kadın"dır. Aslında Şadiye, peşindeki hovardalar nedeniyle yedi köye nam salmış, gençliğinde pek çok erkekle birlikte olmuştur: "*Karı taze gelin. Hem güzel, hem yiğit, hem de yüreği yufka... Yalvarana dayanması yok... "Gönül kırmak günahdır" diye bir dua bellemiş*" (Körduman:97). Fakat sonra kocasına yemin etmiştir. Bununla birlikte gençlik çağlarında eşi askerdeyken Topal İsmail'le yaşadığı bir olaydan sonra, Topal İsmail'le birlikte olmamak için ettiği yemin nedeniyle Topal İsmail Şadiye'ye kinlenmiş, kadının tövbesini bozdurmak için, genç bir delikanlı olan Pelvan Vahit'in aklını çelerek Şadiye'ye tuzak kurmuştur. Topal İsmail, hazırladığı plâna göre, Şadiye'ye, eşi Selim'den haber getirdiğini, kadının bu akşam kendisiyle birlikte hocanın ekinini çalmaya gideceğini söyler. Bu sırada ekinin çalınacağı yerde bekleyen ve kadınla karşılaşan Vahit, kadına hırsızlık için geldiğini anladığını söyler ve onu heyete götürmekle tehdit eder. Başlangıçta bütün bu olanların, Topal'ın oyunu olduğunu söyleyerek feryat eden, komşu namusuna göz koyduğu için Vahit'e

çıkışan Şadiye, daha sonra Vahit’le birlikte olmayı kabul eder. Üstelik sonrasında Vahit olmadan yapamaz.

Biz *Körduman*’dan tanıdığımız Şadiye’nin kocasına verdiği yemini Vahit’le karşılaşana kadar tuttuğunu düşünürken, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında, Şadiye’nin hiç de masum olmadığını, Yamörenli Murat’la ilgili söylenen şu sözlerden anlarız:

Feride’yle evlenmeden önce, topu topu üç karıyla yatmıştı. İlk ikisi, Yamören’e, “Yâren”de oynatılmak için getirilmiş kahpeler... Biri yaşlı, biri inadına körpeydi bunların... Öyleyken hiçbir fark bulamamıştı aralarında... Üçüncüsü Selim’in Şaziye<sup>6</sup>, koynuna hemen de zorla girmişti, askerden izinli geldiği gece... “Bohçamı alır kapına çökerim” diye balta olduğundan, üç dört kere de kendisi gitmişti karının evine... İzni bitince kurtarmıştı yakasını... (*Bozkırdaki Çekirdek*:69)

Evli bir kadının peşine düşme, onun aklını çelmeye çalışma, köy içinde o kadar yaygındır ki sadece ergen erkekler değil, evli olan erkekler bile başka bir erkeğin karısına göz koymaktan, hatta onun için kavga etmekten çekinmezler.

*Sağırdere*’de Hakkı ile evlenen Ayşe, bu romanın devamı olan *Körduman*’da köyün bütün erkeklerinin göz koyduğu bir kadın olmuştur. Evlenmek Ayşe’ye yaramış, güzelliğine güzellik katmıştır. Vahit, Nail, Topal İsmail, Mustafa hepsi Ayşe’nin aklını çelmek için uğraşırlar. Aslında Ayşe; evine, eşine bağlı bir kadındır. Buna rağmen kuma olması, eşi Hakkı’nın cimriliğine karşılık varlıklı yaşayabilme, iyi giyinip kuşanabilme ihtimali yavaş yavaş Ayşe’yi Mustafa’ya iter. Bekârlığında istemediği Mustafa, parasıyla Ayşe’nin gözünü boyar. Her ne kadar Şadiye’de evli bir kadının evlilik dışı ilişkisini görsek de, Ayşe’de karşılaştığımız bu durum, okuyucuda acıma hissini uyandırır. Yazarın çizdiği tabloyla Ayşe’ye kızamaz oluruz. Onca başlık parasıyla Hakkı’ya satılan köyün güzel kızı Ayşe, kundurası olmadığı için Meryem’in verdiği dağıldı dağılacak, topukları sabun gibi erimiş eski kunduralarla çeşmeye gider, giydiği şalvarın yamaları kendisini gören Mustafa’nın yüreğini sızlatır. Böylelikle yazar, namuslu kalmak isteyen bir kadını, evlilik dışı

<sup>6</sup> *Körduman* romanında “Şadiye” adıyla geçen kahramanla, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında “Şaziye” adıyla geçen kahraman, aynı kişidir. Bu isim farklılığı *Körduman* romanında da karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun, yazarın orijinal metinlerini eski yazı ile yazması ve bunların çevirisi sırasında oluştuğunu düşünmekteyiz.

ilişkilere iten nedenleri de gözler önüne sermiş olur. Ancak bu durum, Ayşe'nin yaşadığı evlilik dışı yasak ilişkiyi onaylatmaz.

Bu ilişkinin bir diğer ilginç tarafı, köydeki insanların çıkarları için evli kadınların ayartılmasında erkeklere yardım ettiklerini göstermiş olmasıdır. Öyle ki yakın akrabası olmasına karşılık, Ayşe'nin amcası Ömer ve eşi Meryem, Mustafa'dan kızı alacağı sözünü alarak Ayşe'yle Mustafa'nın arasını yapmak için, Mustafa'ya yardım ederler. Meryem, Ayşe'yle baş başa kaldığı her fırsatta *“Evinde akbuğday yedirmeyen, karısına bir çift kundura almayan herif yere batsın!”* (Körduman:267) diyerek Ayşe'nin eşi Hakkı'yı kötülerken, Mustafa'yı över. Bu iyiliklere karşılık, Mustafa, Ömer Ağalara gerektiğinde para yardımında bulunur, Ayşe'ye göndereceği incirlerden, hediye edeceği kunduralardan Meryem'e de verir. Mustafa'nın Ayşe'ye hediye etmek istediği kunduralar için de Ayşe'nin eşi Hakkı'ya, kunduraları Ayşe'ye, amcası Ömer'in, yazın tarlaları biçmesi karşılığında aldığı söylenecektir. Böylece Ömer Ağa, hem Mustafa'dan hem Ayşe'den faydalanacaktır.

Ayşe ile Mustafa arasındaki bu yasak ilişki ve yaşananlar romanda uzun uzun anlatılır. Bir müddet sonra bu ilişki, köyde duyulmaya başlar ve duyulmasıyla Ayşe'nin peşinde olup ondan yüz bulamayan tüm erkekler birer namus abidesi kesilerek suçlulara cezasını vermek ister. Ahırda bir erkekle (Mustafa'yla) görüşürken yakalanan Ayşe, eşi Hakkı ve Himmet Çavuş tarafından dövülürken, vaktiyle kendisi de Ayşe'nin peşinde olan, Vahit de olaya karışır. Artık Ayşe'nin namusu sadece Hakkı'nın değil, Hakkı'nın bağlı olduğu bütün bir sülalenin namusu olmuştur. Vahit'in ve Himmet Çavuş'un işe karışması da bu sebeptendir.

Bu olaydan sonra Ayşe ile Mustafa, köyde *“Ayşe kızı ahırda bastılar/ Şalvarını dut dalına astılar”* (Körduman:452) şeklinde dillere düşer. Bu durum Ayşe'nin bundan sonraki hayatının daha da zor olacağının göstergesidir. Artık Şadiye'ninki gibi onun da adı çıkmıştır. Bunu Yakup Ağa şöyle dile getirir:

“ Ben Hakkı'nın Ayşe'ye güldüm. Karı alıştı bikez... Bikez orospuluğa alıšan karı, mümkünü yük, haramı bırakmaz. Bu Ayşe kız, Hakkı reziline, görürsün, bir köyün artığını yedirir.” (Körduman:468)

Buraya kadar iki genç ve yasak aşkı varmış gibi görünse de aslında işin iç yüzü görüldüğünden çok farklıdır. Her ne kadar Kemal Tahir'in romanlarında köy yaşantısı, çarpık ilişkiler ve tutumlarla dile getirilse de Ayşe ile Mustafa'nın ilişkisinde köy toplumu ve köy halkı için en önemli değerlerden biri olan "namus" kavramının intikam aracı olarak nasıl kullanıldığını görürüz.

Gençliğinde Ayşe'ye sevdalı olan, hatta onun Hakkı'yla evlenmesi üzerine Ankara'ya gurbete giden Mustafa'dır. Ancak Mustafa'nın köye geri döndüğünde Ayşe'ye olan ilgisi bitmiştir. Hatta Ayşe'nin küçük kardeşi Fadime'ye âşık olmuştur. Ancak Yakup Ağa Mustafa'ya, vaktiyle tekesini kesen Hakkı'dan intikam alınması gerektiğini bunun için de adamın eşi Ayşe'yi ayartmasını, yani onu kullanmasını tembihler:

“Cana değmek salt vurmakla olmaz. Söz gelimi karısını kızını baştan çıkarırsın, alırsın öcünü tatlıca. Köy yerinde barınamaz olur, karıyı boşar evlenir yeniden... Bunlar hep masarifi! Bir de şaşar, karıyı vurursa yallah mahpusa... Anladın mı?” (*Körduman*:124)

Her ne kadar Mustafa ve babası Yakup Ağa, bu planı tasarlayıp uygulasalar da diğer oğul Murat yapılanları asla haklı görmez. Vaktiyle kesilen tekenin intikamı için adamın namuslu karısını baştan çıkarmayı kabul edemez. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa'nın köyden uzaklaşması için karar verir, babasıyla tartışır. Aslında bir taraftan yapmaya çalıştığı Yakup Ağa'nın empati kurmasını sağlamaktır:

“-Horoz benim horoz, dilediği çöplükte eşinir!

-El horozu da bizim çöplükte eşinirse razı mısın?

-Töbe töbe! -Yakup Ağa dizleri üstüne kalktı:- Sen Mustafa'yı erkekten saymaz mısın? Hele bir yanlış yürüsünler, senin kardeşin Yamören'i yakar büsbütün!” (*Körduman*:460)

Yazarın köy romanlarında köylüler, kendi kızlarına, gelinlerine veya eşlerine yapılmasını istemedikleri şeyleri, başka ailelerin kadınlarına yapmak bir erkek için şan, şeref, övünç kaynağı olarak görülmektedir. Kadının namus ve şerefle bu kadar eş tutulması, edilen yeminlerin de genellikle kadınlar üzerinden yapılmasına sebep olur.

Kadının intikam unsuru olarak kullanılması, yazarın köy romanlarında sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. *Rahmet Yolları Kesti*'de Çerçi Süleyman, kindarlığı yüzünden, köyün ileri gelenlerinden Şükrü Ağa'nın evli kızını baştan çıkarıp alır. Yine aynı romanda Muhtar Arif Ağa ile anlaşılamayan Dede Kasım, muhtarın kızını isteyen Uzun İskender'e, kızın verilmemesi hâlinde onu kaçırmamasını, bunun günah olmadığını öğütler. Aslında düşüncesi kin duyduğu Arif Ağa'yı rezil edip muhtarlığı bırakmasını sağlamaktır. Çerçi Süleyman'a göre ise Dede Kasım'ın plânları daha ayrıntılıdır, konuyla ilgili düşüncelerini Uzun İskender'e şöyle anlatır:

“Eski karıyı sana zengin yerden bu Dede alıvermedi mi? Hani karının bunca kan değerinde tarlaları, bunca altunu, beşibirliği?.. Cümlesi Dede'nin yedinde geçti. Aklınca Gülbeniz'in malı da öyle olacak.. Yağma yok Dede Kasım! Bu seferi sen eskiye benzettin mi yandın. Biz bu sefer ölmüş eşek bahasına tarla satacaklardan değiliz!” (RYK:120)

Böylece kadın, sadece namusun ve şerefın kirletilmesinde değil, babadan kalan mirasını, evlilik yoluyla erkeğine taşımasıyla da intikam aracı olarak kullanılmaktadır.

Bazense durum bunun tam tersidir. Medenî Haklar Kanunu'nun verdiği yetkiyle ölen eşin mirasına sahip olabilme, kimi zaman kadını, düşmanın mirasına konma noktasında da intikam aracı olarak önemli kılar. *Büyük Mal*'de Kenan Bey, kızını arasının bozuk olduğu Sülük Bey'e verir, Sülük Bey'in ölümüyle eşine kalan mirası da böylece bir anlamda düşmanı Kenan Bey'e kalır:

“-Bu Yediçınar Yaylası vaktiyle Çakır Kâhyaların değil miydi? Hacı Kenan'ın körpe yangınlığından yararlanıp kuşağına sokmadı mıydı Emey abla? Demek, döndü dolandı, yerini buldu. Emey ablamın bir herifi tutuşturup yakaraktan kazandığını Nefise kahpesi bir başka herifi tüketip kül ederekten çekip geri aldı. Vay ki döneke dünya!” (*Büyük Mal*:406)

Yazarın köy romanlarına göre, evlilikle birlikte bir aile olan kadın ve erkeğin, evlilik kurumunda eşit haklara sahip olması söz konusu değildir. Kadının temel görevi evinin işini görmek, erkeğinin hoşnutluğunu sağlamaktır.

Romanlarda ev işlerini yapan tek erkek *Köyün Kamburu*'ndaki Parpar Ahmet'tir. Ancak bu durum değil erkekler, kadınlar tarafından bile gülmece konusu olur. Ahmet tıpkı bir kadın gibi, bulgurunu, yarmasını yıkayıp kaynatır, yorganına çarşaf çeker, sökük diker, çamaşırını yıkar. Ancak onun da bu uysallığı devam

etmez. Zamanla bir canavar gibi yabanîleşir. Köylüye göre onu hizaya getirmenin tek yolu vardır, o da evlendirmektir.

Aslında köylü bu kararı alırken, evlilik müessesesinin farklı bir işlevini de bize hatırlatmış olur. Evlenmek, sadece birbirini seven insanların birlikte yaşamasına meşruluk kazandırmak için değil, aynı zamanda düzenli bir hayatın temelini atmak için de yapılır. Bu düşünce bugün bile Türk toplumunun yerleşmiş anelerinden biri gibidir. Özellikle Anadolu’da işini eline alan-almayan hemen hemen tüm erkekler hayatlarını bir düzene koymak için, önce askerlik vazifelerini yerine getirmek, ardından yuvalarını kurmak isterler. İşte *Köyün Kamburu* romanındaki Ahmet’i evlendirme kararı da böyle verilir. Kendisi yabanî ve kızgınlığı iflah olmaz bir adama dönüştüğünden, evlendirileceği kız da ona göre belirlenir. Anadolu tabiriyle “davulun dengi dengine çalması”na özen gösterilir. Böylelikle yazarın “sürgün kırımı artıklarından” diye tanımladığı kimsesi olmayan Topal Ayşe, Parpar Ahmet’e eş olarak uygun görülür. Köylü, “*Ayşe kız iyidir. Hele bu eve gelsin, seni adam eder. Tarlayı, orağı birlikte çıkarırsınız. Malına, davarına sahip olursun. Üstün başın düzelir, adama dönersin.*” (*Köyün Kamburu*:24) diyerek bu evliliği gerçekleştirir.

Gerçekten de evliliğin ilk günlerinde karı koca el ele vererek kısa zamanda işlerini toparlarlar. Ancak geçen zamanla Ahmet’in kızgınlığının yeniden artması, zapt edilememesi ile birlikte pek çok köy kadınının sorunu olan başka bir durum ortaya çıkar, o da dayaktır.

“Heyvah ki” Narlıcalıların keyfi uzun sürmedi. Düğünün üçüncü haftasında köye berber geldiği gün, namussuz Parpar tıraş olmak meselesinden, yeni geline bir sopa çekti, zebani topuzu bunun yanında şaka şamarı kalır. (...) O günden sonra Parpargillerde sopa cümbüşü gittikçe sıklaştı. Evlenmek herifin öfkesini şuncacık azaltmamış, huysuzluğunu köy adamının üstünden alıp Ayşe kızın başına sarmıştır. Namussuz Parpar, canı sıkılmasıyla eve koşup karıyı dayığa yatırıyor, gittikçe daha sık öfkeleniğinden zavallı Ayşe’ye hemen her gün, az çok sopa çekiyordu.” (*Köyün Kamburu*:30)

Köy yaşamında dayak, sadece erkeklerin benimsediği değil kadınların da giderek kabullendiği bir durum olmuştur.

“Böyle sıralarda erkeğin sırtı sıvazlanır: “Oh ne güzel! Ellerine sağlık! Karı milletinin ya saçı kurumayacak, ya da gözü,” diye gülüşürlerdi. Avratarlar da karıyı çevirirler: Aldırma bacım, hepimizin başındaki bu iş! Bizim yere



batasicalar başka çeşit mi? Erkek kısmının mal gibisinden, eli sopalı iyidir” diyerek avutmaya çalışırlardı.” (*Köyün Kamburu*:32)

Bu kabullenmişlik, kadının tepkisizliğini de beraberinde getirir. Ayşe’nin yediği onca dayağa, attığı onca çığlığa karşılık, mahâlleli “karı-koca arasına girilmez” diyerek Ayşe’ye yardım etmez. Ayşe’nin gördüğü bu şiddet, hamileyken de devam eder. Yedi buçuk aylık hamileliği sırasında, eve zamansız gelen eşinin, ayaklarını yıkamaya çalışırken, Ahmet elindeki üvendire ile Ayşe’ye üç kere vurur. Bunun üzerine muhtar tarafından uyarılır ama, bu durum onu daha fazla sinirlendirir, muhtarın yanından gelir gelmez, eşini öldüresiye dövmeye başlar. Yediği bu dayak, Ayşe’nin erken doğum yapmasına neden olur.

Diğer romanlarda da dayak olgusu, karşımıza çıkmaya devam eder. *Körduman*’da yıllarca eşinin gurbetten dönmesini bekleyen, bunu beklerken de evinin tüm işini yüklenen Meryem, Ömer’in perişan bir şekilde dönüşünü ağlayarak karşılar. Onun ağladığını gören Ömer, öksürüklü ve hasta olmasına rağmen, eşini susturmak için dayağa başvurur. *Rahmet Yolları Kesti*’de, Zeynel Ağa, İskender’in karısına, sırtında paralanan sopaların eşek yükünden çok olduğunu düşünerek acır.

Romanlardaki erkekler için kadın, güçsüz, aciz bu yüzden zor kullanılarak her istenilenin yaptırılabilceği varlıklardır. Erkeğin kadına güç gösterisinde bulunabildiği en sabit yol ise dayaktır.

Dayak ve şiddet, aslında çok eskiden beri toplumumuzda var olan bir gerçektir. Kadının varlık sebebinden ilki, çocuk yaparak neslin devamını sağlamak, ikincisi dışarıda öfkelenip hızını alamayan erkeğin sinirini bastırıp rahatlaması için, dayak yemektir. Kemal Tahir’in romanlarında Anadolu’da hâlâ devam ettiğini söyleyebileceğimiz bu düşüncelerin yansımalarını görürüz aslında.

#### 4.3.3. Aile Yaşamında Kadın

Daha önce de değindiğimiz gibi aile, genellikle evlenen bir kadın ve bir erkekle onların çocuklarından meydana gelen, toplumun yapı taşını oluşturan en önemli kurumdur. Oysa geleneksel Türk aile hayatı için erkeğe verilen önem biraz farklıdır.

Türk aile yapısı içinde erkek, güven kaynağı olarak görülür. Onun var olması bile eşine ve ailesine huzur vermesi için yeterlidir. Erkeğin aile içindeki bu değeri, eşi ve çocuklarının sevgisinin yanı sıra, köy hayatının içinde kadının erkeğe göre, daha savunmasız ve güçsüz olmasından da kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla erkek, evini ayakta tutan bir güç sembolüdür (Gülendam, 2006:109).

Kemal Tahir'in ele aldığı, Osmanlı'dan 1970'lerin başındaki Türkiye Cumhuriyeti'ne varan süreç içerisinde köy toplumunda da kadın, kocasının gerisinde yer alır. Nâzım Hikmet'in, *Kuvâyi Milliye*'de dediği gibi “soframızdaki yeri öküzümüzden sonra gelen” (Ran, 2002:72) bir varlıktır. Fakat “ana” olmak vazifesiyle birlikte, bir aileyi dağılmadan bir bütün içerisinde tutabilmek, aile kurumu içerisinde özellikle kadına ait olan bir görevdir. Fakat bu, yazarın romanlarındaki köylerde hiç de kolay değildir. Özellikle eşi ölmüş veya gurbette olan kadınlar için, ailesinin bütünlüğünü devam ettirmek, çocuklarının bakımını üstlenmek oldukça zordur.

*Büyük Mal*'da, göçmen mahallesinin en Osmanlı kadınlarından olan Toprak Hatun, babasız doğan oğlunu, Sülük Bey masraflarını üstlenene kadar kimseye muhtaç etmeden, kilim dokuyarak büyütür. *Rahmet Yolları Kesti*'de Maraz Ali, babası seferberliğe gittiğinde ana rahmindedir. Seferberlik yıllarında dul ve fakir bir kadının oğlu olarak yetişmek güç olduğundan, vücudu fiziksel olarak gelişememiştir.

*Sağırdere*'de Vahit, annesi dul bir kadın olduğu için haklarının yenildiğini söyler. Çünkü dul bir kadını köyde sorunlarla çaresiz bırakmak, böylece her isteneni kabul ettirmek kolaydır. Hocaların Hakkı, Vahit'in babasının gurbetteki ölümünün ardından, iki yüz seksen liralık borcunu “*Bende paranız yok... Rıza Çavuşa verdim çoktan...*” (*Sağırdere*:47) diyerek inkâr eder. Vahit'e göre, henüz o bebekken, oğlanın annesiyle evlenip babasından kalan tarlalara sahip olabilmek için kadına etmediğini bırakmaz. Bütün bunları çok rahat bir şekilde, karşısındaki muhatabı bir kadın olduğu için yapar.

Hocaların Hakkı ailesini bir arada tutan da yine bir kadındır:

“Anaları bir gebermedi ki... Bir geberse... Hakkı ile Hasan o saat tarlaları, malları ayırırlar. Şimdi anaları tutuyor. Anaları ölsün, tarla-davar

ayrılırsın, o zaman Hocaların Hakkı'yı Yamören görür.(...) Ama faydasız... Bir evde, tarla-davar ayrıldı mı, eski ocak o biçim tütmez.." (*Sağırdere*:77)

Yakup Ağa'nın hayat tecrübelerine dayanarak yaptığı bu yorum, aslında köyde bile olsa, bir aileyi bir arada tutmada kadının, ananın değerini göstermesi bakımından önemlidir. Zaten kadının ölümünden sonra da Hakkı ile Hasan evleri ayrırırlar.

Köyde gurbetçi karısı olmak da zordur. Bir anlamda, gurbetçi karısı olmak, dul bir kadın olmaktan farklı değildir. *Sağırdere*'de Meryem, bu zorluğu yaşar. Eşi Ankara'da olduğu için, evin tüm işleri ona kalmıştır. Tarla ve kışlık yakacak işlerine yani köyde bir erkeğin yapması gereken tüm işlerle ilgilenmek Meryem'e düşer. Mustafa, Ayşe'yle arasını yapmak için önce Meryem'e koşar. Aralarındaki ahbaplık ilişkileri kadar, Meryem'i ikna etmenin kolaylığı da bunda etkilidir. Çünkü Mustafa Meryem'i ikna etmek için, bir araba sap çekmeyi, kış odununu temin etmeyi vaad eder. Meryem de avlu duvarını tamir etmesi karşılığında yardım etmeyi kabul eder.

Kemal Tahir'in köy romanlarında kadının "analık" özelliği üzerinde pek fazla durulmaz. Kimi zaman kısa kısa, anne-kız, anne-oğul, üvey anne-oğul ilişkileri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayacak bazı bilgiler verilmiştir. Her ne kadar verilen bilgiler az olsa da her toplumda olduğu gibi köy toplumunda da anne, bir evlât için her şartta sığınılacak tek limandır.

*Sağırdere* romanında Mustafa, öz annesini kaybetmiş, üvey annesiyle yaşayan bir delikanlıdır. Anne özlemini hiç dile getirmese de, sevdiği kız olan Ayşe'yle ilişkisinin annesinin yaşaması hâlinde daha başka olacağını düşünür. Üvey annesine bu durumdan hiç bahsetmeyen Mustafa, "*Anamız ölmeseydi... Hâlimizi bilirdi ossaat... Biz söylemesek de, Ayşe'yi bize alıverirdi!*" (*Sağırdere*:174) diyerek gezinir bir süre. Ona göre "*Anadan öksüz oğlan, ölmeli en iyisi... Gebermeli de kurtulmalı...*" (*Sağırdere*:174) dır. Mustafa böyle düşünse de üvey annesi *Körduman* romanında, Ayşe ile Mustafa arasında olanlardan dolayı çocuğun tekrar gurbete çıkmasına öz annesi gibi üzülür:

-Vay Mustafa'm! Şuncacık bebeydin! Elimde büyüdün!  
Körpeliklerine doymasınlar... Boyları devrilsin!... Bir oğlumu bana çok

gördüler. İlkyaza düğünü olacaktı... Muradına eremedi Mustafa'm!...  
(*Körduman*:464)

Bir başka anne-oğul ilişkisi *Köyün Kamburu*'nda, Çalık Kerim ile annesi Ayşe arasında karşımıza çıkar. Ancak bu ilişkide birbirine sempati besleyen bir özellik görülmez. Her ne kadar, sorunlu bir tip olan Çalık Kerim'in, tifo nedeniyle yattığı hastaneden dönüşü, köyde sadece annesini sevindirirse de, bu sevinç oğluna kavuşmaktan çok, eğer biriktirmişse parasından yararlanabileceği, ya da en azından ölmeden parasının yerini söyleyebileceğindendir. Kadın hasta oğluna iyileşmesi için bu nedenlerden bakarken kimi zaman da "*Hey Allah, sen benden iyisini bilirsin! Tez vakitte iki temizlikten biri...*" (*Köyün Kamburu*:195) diyerek iyileşmemesi hâlinde ölmesini diler.

Yine *Sağırdere*'de, anne-kız ilişkileri de bazı örneklerle karşımıza çıkar. Özellikle evlilik konusunda, kızların annelerine de babalarına olduğu gibi doğrudan açılmadıklarını görürüz. Örneğin Battal Ağa'nın evlendiği Selime, Battal'a gönüldüğünü annesine doğrudan açıklayamaz, ancak "beni vermezlerse kaçırım" diyerek komşuları aracılığıyla annesine olayı duyurur. Yine de gelin olup giderken annesinden ağlayarak ayrılır.

Kadının bir görevinin de üreme olarak algılandığı kapalı Anadolu toplumunda, bir kadın için sahip olunan çocuğun kız veya erkek olması da farklı anlamlar taşımaktadır. Özellikle erkek çocuğun arzulandığı bu toplumlarda, erkek çocuk sahibi olmak, aile reisi olan baba için soyun devamı anlamına gelirken, anne için de üzerine kuma gelmesini engelleyecek bir kalkan gibi görülür. *Büyük Mal*'da Sülük Bey, karısının ölümünü erkek çocuk isteğine bağlar. Başlangıçta çocuğu olmayan kadın hamile kalınca çevredekilerin "*Oğlan doğurmaya bak, oğlan doğurmadın mı hiç değeri yok*" (s.245) demesi üzerine, Günah Bibi'nin oyununa gelir. Bebeğin oğlana dönüşmesi için, kadının verdiği şeyleri kaynatıp içtikten sonra ölür. Yine aynı romanda Emey, mallarının dağılmaması için Sülük Bey'in, karısı Nefise'yi oğlan doğurtmasını ister; Kenan Bey, erkek evlâdı olmadığı için dövündüğünü, kız çocuğunu görmezden gelerek, tek umudunu damadı olacak erkeğe bağladığını söyler. Aslında bu durum toplumdaki baskıdan kaynaklanır. Ne kadar

çocuğu olursa olsun, oğul sahibi olamamak bir erkeğin toplum nazarında tam bir erkek olarak kabul görmesini de engeller.

#### 4.3.4. Köy Yaşamında Cinsellik ve Kadın

Dışa kapalı, ataerkil köy hayatı içinde kadınların pek etkin bir rolü olmadığına, daha önce değinmiştik. Evinin işini yapan, çocuk doğuran, doğurduğu çocuğun bakımını üstlenen, kocası tarafından değer verilmeyen, erkekler arasında genellikle eksik etek olarak nitelendirilen, görüşleri önemsenmeyen kadın, bu toplumda özellikle tek bir niteliğiyle önem kazanır, o da cinselliktir.

Kemal Tahir'in köyü konu edinen romanlarında da bu durum açıkça göze çarpar. Yazarın, Nâzım Hikmet'in, "sahici Türk romancılığında bir merhâledir" (Ran, 1996:145) dediği *Sağırdere* romanından itibaren yazdığı, hemen hemen tüm köy romanlarında kadınlar, cinsellikleriyle ön plâna çıkarlar. Hatta yazarın bu romanlarda köyü, cinselliğe dekoratif bir unsur olarak kullandığı söylenebilir.

Nâzım Hikmet'in *Sağırdere*'de dozunda bulduğu cinsel ilişkiler, Dursun Kırbaş'a göre, *Körduman*'da aynı yapıda devam ederken; *Büyük Mal*, *Yediçınar Yaylası* ve *Köyün Kamburu*'nda, seks olması gereken noktayı aşmıştır (Kırbaş, 1987:67).

Daha önce eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplarda, kadının izzet-i nefis sahibi olmasına önem verdiğini söylediğimiz yazarın, köy toplumunu yansıtan romanlarında kadınlar bu özellikten yoksun, cinsel istekleri çok fazla olan ve bu isteği bastırmak için yasak ilişkiye girmekten çekinmeyen kişilerdir. Cinsel doyumsuzluk bu kadınlarda sapkınlık derecesine varmıştır. Çok ufak yaşlardan itibaren, tüm kadınlar, cinsel arzularının farkındadır:

“-Bütün kadınlar kolunu tutunca titrer mi?

-Hepsi titrer. Yediden yetmişe tümü... Yedi yaşındaki kızı ufak bellersin, erkeği gördü mü aklı eriverir... Yetmişlik kocakarı... O da öyle...”  
(*Sağırdere*:167)

Yine, Ömer Efendi yedi yaşındaki Narlıcalı kızları, bir zamanların tanınmış kötü kadınlarından olan Nazmiye'den daha bilgili bulduğu söyler. Taner Timur'a

göre, toplumda ulusal çapta var olan toplumsal ve kültürel gelişme durgunluğunda köydeki seks dürtüleri olağanüstü boyuta ulaşmış ve romanlarda yedi yaşındaki çocuklar bile yazar tarafından deneyimli birer “kahpe” olarak sunulmuştur (Timur, 2002:204).

Köy toplumunda var olan, “*Odunu budağından, kadını dudağından...*” (Körduman:211), “*Erkekle şaka yapma bela çıkar, karıyla şaka yapma zina çıkar.*” (Körduman:229) gibi sözler romanların içerisinde kadınların cinsellikle ön plâna çıktıklarını gösteren, köyün kalıplaşmış sözleridir. Yine “*Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla...*” (Körduman:455) diyen Mustafa’ya göre, elli evlik Yamören köyünün kırk beşinin karısı ağadır.

*Köyün Kamburu* romanında gördüğümüz gibi, Narlıca köyünde “döl” adı verilen küçük hayvanları, yedi ile on iki yaş arasındaki kızlar ve oğlanlar birlikte güderler. Kızlar cinsel anlamda pek çok bilgiyi bu sırada öğrenirler. Hayvanları güderken dağ başlarında karşılaştıkları yasak ilişkileri gözlerler. Ayrıca çocuklarla birlikte hayvan gütmeye giden Çalık Kerim’in, gizliden izlediği kadın erkek ilişkilerini kızlara masal gibi anlatması da söz konusudur. Anlatılan bu hikâyelerin içinde Mahir Ağa’nın kızı Petek’le hizmetkârları Pelvan Hasan, Dişlek Ahmet Ağa’nın karısı Şerife ile üvey kayını, Emey ile Kenan Bey arasındaki ilişkiler vardır. Bu üç hikâyenin ortak yönü, hikâyedeki kadınların hepsinin evli olmasıdır. Kızlar, “samanlık işleri” adını verdikleri bu hikâyeleri zevkle dinler, hatta anlatması için Çalık’a öpücük vermeye razı olurlar. Çalık’ın, “gelin kadın oyunu” dediği bu işleri yapmayan köylü yok gibidir; bu yüzden köylüler, yüz yaşına gelseler de “samanlık”tan vazgeçemez.

Cinsel olayları, gerçekçi romanın üzerinde durması gereken en önemli unsur olduğunu düşünen (Demir, 1989:139) yazarın romanlarında, köylülerin hemen her fırsatta cinselliği düşündükleri göze çarpan bir durumdur. Bütün köylünün bir arada gittiği, imece tarzında kışlık bir iş olan “koru budamak”; bir anlamda erkeklerin hovardalık yeri olur. Köyün kadını kızı, koru içerisine dağılıp erkeklerin budadıkları dalları toplarken, kimi erkekler tenhada yalnız kaldıkları kadınların gönlünü yapıp onlarla birlikte olmayı düşünür. Böyle bir kalabalıkta, etraftan görülebilecekleri riski bile bu isteği engelleyemez.

*Körduman*'da Topal İsmail, Rıza isimli bir arkadaşıyla gittiği hırsızlığı anlatırken birden yatakta eşiyle yatan kadına akıllarının nasıl kaydığını söyler:

“Hey yarabbi! Bunlar yatakta yatıyorlar. Kadının bir budu yorgandan çıkmış, yıldız alacasında ayna gibi parlamakta (...) Karının gövdeden aşağısı görününce bizi bir titreme alsın Mustafa, yaprak gibi titriyoruz, yaprak gibi... Arkadaş aklını sıçrattı. Karının göbeğini, butlarını okşalar...”  
(*Körduman*:160)

Ancak bu durumdan sadece erkekleri değil kadınları da mesul tutar. Topal İsmail köylerde âdet hâlini almış olan, gece yatağa çıplak girme huyunu kınar. Ona göre kadınlar da gece yatarken, ne olur ne olmaz diyerek kendilerine dikkat etmelidir. Hem bir erkek olarak kadından çekinmek yakışıksız olarak düşünülür. “*Odumu budağından, kadını dudağından...*” (*Körduman*:211) gibi yerleşmiş sözler de erkeklere güç verir.

*Körduman*'da Şadiye, başlangıçta, kendisine kurulan bir tuzak sonucu Vahit'le birlikte olmak zorunda kalmış, fakat sonra geçmiş yaşına rağmen, Vahit'siz yapamaz bir hâle gelmiştir. O kadar güçlü bir istektir ki bu, oğlanın köyden uzaklaşmasını engellemek için, Sımicak'ta ona iş ayarlamaya çalışır. Şadiye romanda, gençliğinde de rahat durmayan, köyün tüm erkeklerinin “gönlünü hoş eden” bir kadın olarak tanıtılır. Köyde bu güne kadar birlikte olmadığı tek erkek Topal İsmail'dir. Bunun nedeni ise ikilinin gençlik yıllarına dayanır. Kuru budama şenliğinde bir tenhada kalmalarına rağmen, kendisiyle birlikte olmayan İsmail'i, Şadiye bir daha kendine asla dokundurmamış, böylece intikamını almıştır.

*Köyün Kamburu*'nda Mahir Ağa'nın kızı Petek ve Ahmet Ağa'nın karısı Şerife evlilik dışı ilişkiler yaşarlar. Onların yaşadığı bu ilişkiler daha sonra Çalık Kerim'in anlatmasıyla bütün köyün diline düşer. Her iki kadını da ihanete iten sebep eşlerinin hastalıklı, marazlı tipler olmaları ve hastalığın etkisiyle cinsel yönden kadınlarının isteklerini karşılayamamalarıdır. Aslında köyde cinsel istekleri eşleri tarafından karşılanan kadınlar bile evlilik dışı ilişkilere girerler. Bu sebeple kadınların hastalıklı erkeklerle evlendirilmeleri yanlıştır. Yazar, aslında bu yanlışı ve sebep olabileceği durumu göstermek istemiştir. Köyün muhtarı Kadir Ağa, Petek gibi güzel bir kızın, Selim gibi hastalıklı bir erkekle evlendirilmesini doğru bulmayıp Mahir Ağa'yı ilerde olabilecekler hakkında, Petek'in başka erkeklerle birlikte

olabileceği ihtimaline karşı uyarsa da, adam kararından vazgeçmez. Ahmet Ağa da Selim gibi sıksa, çocukluğundan beri sıtımadan kurtulamamış, erkekliğiyle karısına yetemeyecek bir adamdır. Sebep her ne olursa olsun bu iki kadının eşlerini, kendi cinselliklerini tatmin etmek için, aldattıkları gerçeğini değiştirmez.

Aslında Kadir Ağa, evlilik için önemli bir kıstas olan, eşler arasındaki uyum konusundan bahsetmiştir. Evlenecek eşler arasında yaş, eğitim, kültür ve zevkler konusundaki uyum kadar, cinsel uyum da evliliğin yürütülmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle Petek ve Selim'in evliliğinde olduğu gibi, aşk dışında çeşitli nedenlerle gerçekleşen evliliklerde, diğer uyumsuzlukların yanında cinselliğin de bulunmaması, zamanla eşler arasında sorun oluşturabilir. Örneğin Kemal Tahir'in köy romanlarında gördüğümüz gibi, bu durum kadının ihanetine yol açabilir.

*Büyük Mal*'da, Sülük Bey'le evlendirilen Nefise, Benli Nazmiye tarafından ablacılığa alıştırılmış olmasına rağmen, Sülük Bey'i birlikte olmak için sürekli zorlar. Bu durumdan Zülfü'ye dert yanan Sülük, kadının azgınlığından evin içinde dolaşacak hâli kalmadığını söyler. Nefise Sülük'ü evde yalnız yakaladığı her an, onunla birlikte olmak ister:

“Çekiştirir, kurcalar. Dur otur bilmez. “Dur kız! Töbe!” diyerek azarlarsın. “Sen dur oh Sülük Bey, erkeksen durursun” diyerekten abanır ki, bunaldığını, soluğunun kesildiğini, bilmez. “Kız aman! Kudurdun mu gündüz gözü... Kız dur! Hele şuna! Bi gelen olur kahpe”, “Olmakla...”, “Olmakla ne demektir? Utanmak gökyüzüne mi çekildi? Senin bu evde kaynanan var!”, “Olmakla... Bilmediği bir iş midir?”, “Ulan kahpe tek dur demekteyim! Nah şart olsun biri geldi”, “Gelsin, bilen bilir, bilmeyen görüp öğrenir.” (*Büyük Mal*:248)

Sülük'ün dayakla tehdit etmesi bile azgın bir kadın olan Nefise'yi durduramaz. Nefise'nin cinselliğe tutkusu o kadar fazladır ki, yaşanan bu olay üzerine eşinin, ikinci bir eş alıp kendisini ilişkiden mahrum edeceğini söyleyip şakalaşmasını ciddiye alır; ancak buna kızmak yerine Sülük Bey'lerin yanında çalışan Elif kızı, kocasının odasına getirip Sülük'le birlikte olmasını sağlar. O günden itibaren de Sülük, Nefise ve Elif, bir arada yatmaya başlar. Böylece daha önce karşılaşmadığımız üçlü bir ilişki karşımıza çıkar. Kadınların bu azgınlığını, Sülük Bey, Zülfü'ye şöyle aktarır:



“Kudurgan kahpelerin birinden kurtulup birinin eline geçmekteyiz ki, sabaha sağ çıkmamıza şaşıp, “Ulan hey Allah! Bu geceyi de atlattık arkalaman sayesinde” diyerek sevinmekteyiz...” (*Büyük Mal*:261)

Nefise'nin böyle bir ilişki istemesi, aslında cinselliği her şeyin önüne koyan bir kadın açısından bakıldığında manidardır. Çünkü ablacılığa alışmış, erkeklerle birlikte olmuş, ilişkiye giren başka çiftleri gözlemekten zevk alan bir kadının, bütün yaptıklarını birleştiren bir ortamdır bu: “*Essah, bir karıda böyle bir ince zenaat olmayınca, herifinin yanına, acından geberse, körpe kızı uğratar mı? Evet, demek az biraz ablacılık olmalı...*” (*Büyük Mal*:287).

Nefise, eşi Sülük'ün ölümünden sonra, yaşça kendinden küçük olan Civanşah'a duyduğu ilgiyi arttırır. Civanşah, okuyan, liseli bir genç olmasına rağmen, pek çok gelin ve kız, Civanşah için iç geçirir. Alımsar'ın genç gelini Doymaz, penceredeki oğlana sık sık bakarak dalıp gider.

*Büyük Mal* romanındaki cinsellik ile ilgili olarak, Fethi Naci'nin yaptığı şu yorum, romanda tespit ettiğimiz özellikleri destekler ve özetler niteliktedir:

Ve Sülük, Nefise ile evlendikten sonra bol bol cinsel konulu konuşmalar. Kemal Tahir'in gözünde öküzdən pek de farklı olmayan köylüler “çiftleşmek”ten başka bir şey düşünmezler! Köylü kadınlar, Toprak Hatun'un kocası öldükten sonra, başka erkeklerle ilişkisi olup olmadığı konusunda sayfalarca konuşurlar. Sülük'ün “bel gücü dermanı” hakkında Zülfü ile konuşması tam otuz beş sayfa sürer! Sonra “ablacı”lar, sonra “üçlü” sevişmeler, sonra Nefise'nin Civanşah'a tutkunluğu... K. Tahir, bu konulara *Yediçınar Yaylası*'nda da değinmişti, *Köyün Kamburu*'nda da; ama *Büyük Mal*'da köylülerin cinsel sorunlarını köylülerin bir bütün olan normal yaşayışlarından soyutlayarak ele almıştır (Kalpakçıoğlu, 2010:271).

Kemal Tahir'in romanlarında, genellikle cinsel bir obje olarak karşımıza çıkan kadın, Gustave Flaubert'in *The Letters of Gustave Flaubert* adıyla İngilizceye çevirisi yapılan eserde, Şarklı kadınların cinselliğe olan ilgisiyle ilgili tespitleri hatırlatır:

Şarklı kadın bir makineden ibarettir; ha bu erkek olmuş ha öbürü, onun için fark etmez. Nargile yahut çubuk tütürmek, hamama gitmek, göz kapaklarını sürmelemek ve kahve içmek; işte varoluşunun etrafında döndüğü uğraşlar çevrimi budur... (Akt. Fedai, 2010:402).

Cinsellik, aşkın ve sevginin bir parçası olması nedeniyle hem Türk edebiyatında hem de dünya edebiyatında yer bulmuş bir konudur. Ancak Kemal

Tahir'in köy romanlarında, kadınlar için cinsellik, bir düşkünlük olarak gösterilir. Bu nedenle, bu romanlardaki kadınlar, yazarın kaleminden olumsuz kişilikler olarak yansıtılır:

Tarih boyunca kadın bedenini bir nesne olarak gören ve ona kendine ait bir arzu alanını yasaklayan ataerkil söylem içinde gelişen edebi eserlerin çoğunda kadın; eş, anne, sevgili olarak tasvir edilir ve patriyarkal bir yapı içinde baskı altına alınan kadın, disiplin ve yeniden üretimin sembolü olur, aşkın ve arzusunun değil. Cinselliğin ahlâktan asla özerkleşmediği, anneliğin mitleştirildiği bu yapıda kadın pasif, arzusunu sadece erkeğin katalizörü olarak görme, onun kendi bedenini, arzularını, isteklerini doğrudan ifade edebileceği olgusunu yâdsıma, erkek romanlarının eliyle sürekli yeniden üretilir. Kadın aşkını ve arzusunu, erkek cinselliği ve arzusunun parametreleriyle tanımlayan bu bakışta kadın karakterler elbette “olumsuz”dur (Öğüt, 2006:31).

Ülkedeki seksüel doyumsuzluğun gözlemcisi olmak ve başta köy romanları olmak üzere, bunları ele alıp işlemek Kemal Tahir'in diğer yazarlarla kıyaslandığında, en başarılı ve özgün yönlerindendir. Fakat kimi zaman, cinselliğin olayların önüne geçmesi ve romanların odak noktasına oturması bu başarıyı sınırlandırmıştır (Timur, 2002:204).

Kemal Tahir'in köy romanlarında cinsel açıdan tatminsiz, bu yüzden eşlerini aldatan çok sayıda kadın olduğunu söylemiştik. Çok az olmakla birlikte yazarın romanlarında, köy hayatı içinde namusunu koruyan, ailesine, erkeğine lâf getirmeyen kadınlar da vardır. Bu kadınlar, yazar tarafından “*Osmanlı kadın*” olarak nitelendirilirler. Özlem Fedai, *Osmanlı kadın* ifadesi ile ilgili olarak şunları söyler:

“Osmanlı Kadın” tabiriyle anlatılmak istenen, kişilik ve yönlendiricilikleriyle söz sahibi olan, çevrelerini etkileri altına alan, öfkелendiğinde kendisinden korkulan, şefkatlerini ve sevgilerini de çevrelerinden esirgemeyen kadınlardır. Yazarın, olumlu olarak işaret ettiği bu kadın tipi, aynı zamanda savaşı oluşuyla da dikkat çeker. Osmanlı devletine ve toplum düzenine hayranlığıyla bilinen yazarın bu kadın modelini işaret etmesi son derece doğaldır (Fedai, 2010: 396).

Yazarın köy romanlarında, bu tanıma en uygun düşen kadın, *Devlet Ana* romanındaki Devlet Hatun olmakla birlikte, *Yediçınar Yaylası*'nda kendisi kadın düşkünü olan hatta “*sofrada iyi yemeğe, yatakta güzel karılara iştahlı*” (*Yediçınar Yaylası*:98) olarak nitelendirilen Ömer Efendi'nin ilk eşi Saime Hanım, “Osmanlı kadın” olarak nitelendirilebilir. Eşinin onca kötü özelliğine karşın Saime Hanım, özü-sözü doğru, yiğit, otuz beş yıllık evlilikleri boyunca eşine hiç laf getirtmemiş, bir

erkek evlât vermiş, evi çekip çevirmiş, misafirlerinin karşısında eşinin yüzünü ağartmış, saygıdeğer bir kadındır. Romanlarda Osmanlı kadın olarak nitelendirilen bir diğer kadın Abuzer'in ilk eşi Fati Hanım'dır.

“Fati Hanım’a söz yok... Karı sapına kadar yiğit Osmanlı! Eline çabuk, yüzü güleç... Mavzeri eşkıya reisi Musa Çavuş’tan daha zorlu kullanır. Sülük oğlanın üç yüz altınlık kısırağını en amansız yerde, Çerkez beyleri gibi, koyuverdiğini ben gözümle gördüm. Hakçası, asıl ağalık kara kavatın değil, Fati Hanım’ın...” (*Köyün Kamburu*:214)

*Büyük Mal*’da göçmen mahâllesinde karşımıza çıkan Toprak Hatun da yazarın tabiriyle, mahâllenin en Osmanlı kadınlarından biridir. Gençliğinde dul kalmış olmasına rağmen, adını ve namusunu korumuş, birlikte olmak için kendisini zorlayan onca erkeğe karşı durup yiğitlik göstermiştir. Onun bir kadın olarak gösterdiği yiğitlik, mahâlleli tarafından “*Arslanın erkeği var da dişisi yok mu?*” (*Büyük Mal*:408) denilerek övülür. Oğlu Civanşah’ı okuttuğu için, Sülük Bey’e kendisini borçlu hisseder.

Kenan Bey’in Sülük’ü öldürme suçundan aklanıp serbest bırakılmasından sonra, Sülük Bey’in intikamını almak için, kadınları harekete geçiren ve hükümete doğru yürümelerini sağlayan da Toprak Hatun’dur. Yazarın romanda, “karı baskını” dediği bu ayaklanmayı, Yaşar Kemal’le kıyaslayan Taner Timur, şu sonuca varır:

Yaşar Kemal’in romanlarında da bu tip kadın ayaklanmaları vardır. Fakat onlar sömürü düzenini simgeleyen ağalara karşı yönelerek daha anlaşılır bir nitelik kazanırlar. Oysa *Büyük Mal*’daki kadınların ayaklanması, iğrenç bir ağanın intikamı içindir (Timur, 2002:202).

Kimi zaman baskınlar düzenleyen ve “Osmanlı kadın” olarak nitelendirilen bu kadınlar, yeri geldiğinde köylerinin eşkıyalara karşı savunulmasında da erkeklerine yardımcı olurlar. Bu kadınların namuslarını koruyarak Osmanlı olarak anılmalarında etkili olan bir faktör de kişiliklerinin yanı sıra cinselliğe bakışlarında saklıdır. Toprak Hanım kendisine, erkeklere nasıl dayandığını soranlara, eşinden başka hiçbir erkeğin kendisini etkilemediğini söyler. Bir kadının erkeğini sevmezse cinsellikten de bir şey anlamayacağını, bir erkekle birlikte olmuş olmak için ilişkiye girmenin maskaralık olduğunu savunur.

Romanlarda, Osmanlı kadın olarak nitelendirilmese de geçirdiği değişim ve dönüşümle, *Yediçınar Yaylası*'nın ileri gelen kadını olan Emey Hanım da ilerleyen yaşlarında sözü dinlenen, kendisine saygıda kusur edilmeyen bir kadın olur. Koca bir yaylayı çekip çevirmek, üvey oğlu Sülük'ü idare etmek, hep Emey Hanım'ın işidir. Çalışıp çabalayıp onu kollayarak üvey oğlu Sülük'ün, önce "Bey" sonra "Yayla Padişahı" olarak anılmasını sağlamıştır.

Yazarın köy romanlarında sadece kadınların cinsel açlığı değil, köy içindeki çarpık ilişkilerde gözler önüne serilir. Bazen bir gelinle kayınbabası, bazen bir oğul ile üvey annesi (analığı), bazen küçük oğlan çocuklarla girilen ilişkiler olan "oğlancılık" bazen de kadın kadına ilişkiler olan "ablacılık" şeklinde kendini gösteren bu çarpıklıklar, içlerinde kadınlarında yer alması nedeniyle konumuz açısından önemlidir.

Taner Timur, bu durumla ilgili şunları söyler:

Yönetici zümrede kültür düşmanlığı egemen olunca, bütün ilgi ve enerji seks hayatına yönelir. Başta kadın düşkünlüğü olmak üzere seks hayatın her türlü (oğlancılık, "ablacılık"=sevicilik vb.) Orta Anadolu kasaba ve köylerinde en yaygın uğraşlardır. (...) Kemal Tahir'in romanında Çukurova'nın Anavarza Ovası gibi ön planda yer alan Yediçınar Yaylası bile seksüel bir işleve sahiptir! (Timur, 2002:194)

Timur'un da bahsettiği cinselliğe olan bu düşkünlük, romanlarda hemen her şekilde karşımıza çıkar. *Rahmet Yolları Kesti*'de zengin bir ağa oğlu olmasına rağmen, babasıyla görüşmeyen, onun mirasından ufacık bir yarar görmeyen Kuru Zeynel, durumu İskender'e şöyle açıklar:

"Babam olacak kavat tarlalara konduktan başka, bizim yeni karıyı da... (...) -Küçük oğluyla arası hangi sebepten iyi?... "Benim küçük oğlan bir tane..." diyormuş. Sebep? Sebep on beş yaşındaki körpe gelini kullanması değil mi? (RYK:169)

Bu açıklama, gelin ile kayınbaba arasındaki yanlış ilişkinin de itirafıdır. Zeynel, annesinden duyduğu bu durumu başka yerlerde de dile getirir, oğlağını pahâliya satacak gelinleri için şunları söyler:

"Hele yavruya hele! (...) Bu kadar cimriymiş de kaynatasının gönlünü neden bedavaya ediyormuş, bir sorsana..." (RYK:178)

Bir diğerkarpık ilişki, evin oğlunun, babasının ikinci veya sonraki eşleriyle yani üvey anneleriyle birlikte olması şeklindedir. *Yediçınar Yaylası*’nda Kenan, babasının ikinci eşi Güllü ile birlikte olmaktadır. Yakın ahabapları Kırkor Efendi’nin onu evlendirme fikri, kimi zaman Kenan’a cazip gelse de Güllü’nün karşı çıkıp ağlaması onu engeller. Kenan’ın Emey’e ilgi gösterdiğini fark ettiğinde ise oğlanı uyurken kulağına cıva akıtmakla tehdit eder. Kenan da kendisini baştan çıkaranın Güllü olduğunu söylemekle birlikte, aslında bu durumdan şikâyetçi değildir. Kenan kimi zaman da babasının nikâhsız yaşadığı Nazmiye’yi süzer, onunla ilgilenir. Bunda Nazmiye’nin anlamlandırılmaz, üstü kapalı şuh davranışlarının da etkisi vardır. Her seferinde oğlanı terslemesine rağmen, Kenan’ın Emey’le ilgilendiğini fark ettiğinden beri Nazmiye’nin de canı sıkılmaya, oğlanı kıskanmaya başlamıştır. Ömer Efendi’nin öldüğü gece de, adam can çekişirken onun yanı başında Kenan’la birlikte olur. Sonrasında Kenan, konakta üvey annesi Güllü ve Benli Nazmiye ile birlikteliklerini devam ettirir.

*Yedi Çınar Yaylası* ile bu romanın devamı niteliğindeki *Köyün Kamburu* ve *Büyük Mal* romanlarında, kadınlardaki cinsellik tutkusunun, okuyanları şaşırtacak bir sapkınlık boyutuna ulaştığını görürüz. Bu romanlardaki kadınlar için tek önemli şey, cinsel açıklarının giderilmesidir. Evli bir kadın, birden fazla hovardaya sahip olabilir, hatta ne kadar çok hovardası varsa o kadar “tecrübe sahibi” olarak görülür. Tecrübe sahibi olmak, cinsellik düşkünü köylü kadınlarca önemlidir; çünkü tek bir erkeğe bağlı kalan kadın, elindeki erkeğin gücünü tam olarak algılayamaz. Tıpkı bir erkeğin farklı kadınlarla birlikte olması gibi, bir kadının farklı erkeklerle birlikte olması da Kemal Tahir’in köy romanlarında normal karşılanır. Bu durum, kadının erkekleri karşılaştırmasını ve aradığı erkeğe ulaşmasını sağlar. Nefise, bekâr bir kızken görüştüğü Zülfü, evlendikten sonra, yolunu kesip kendisiyle tekrar görüşmek istediğini söylediğinde, adamın teklifini kabul etmez. Ona göre bir kız, “*Çeşidini elden geçirmeyince... Tadına bakmayınca*” (*Büyük Mal*:221) birlikte olduğu ilk erkeğin yerini, hiçbir erkeğin tutamayacağını düşünür; oysa pek çok erkekle birlikte olmak gerekir. Marazlı Derviş’in karısı Saray da böyle düşünür. Abuzer Ağa’nın eşi Emey, vaktiyle, Eşkîya Musa Çavuş’la, jandarma komutanı teğmenle, nice tahsildar, kolcu başı, tütün kaçakçılarından Karadeniz yalısının Laz uşakları, Düzce-Hendek

Çerkezleri, sayısı belirsiz hoyratlar ve Çalık Kerim’le birlikte olduğunu ima eden Kenan Bey’i övünür gibi, başı dik bir şekilde gülümseyerek dinler.

*Yediçimar Yaylası*, Çakır Kâhyalardan Halil Efendi’nin oğlu Ömer’in, Dilaver Ağa’nın dostu Cemile’yi kaçırmayla başlar. Altmış yaşındaki Dilaver Ağa, on altısındaki Cemile “kahpesi”ne sevdalanır. “Keyfe geldi mi oyuna çıkan, canı istemeyince elini kaldırmayan bir kadın” olarak tarif edilen Cemile, bir gün cirit meydanında Ömer’e sevdalanır. Bunun üzerine, oğlanı kahve içmeye davet eder. Daveti kabul görmeyen Cemile, Ömer’in yolunu keser. Cemile’nin bu davranışı aslında cinselliğinin, mantığının önüne geçtiğini gösterir, aksi takdirde Dilaver Ağa’yı karşısına almak mantıklı değildir.

Köy romanlarında bir noktadan sonra kadınların ilgisi kendi cinselliklerinin dışına taşmaya başlar. Artık erkeklerle birlikte olmanın dışında, başka erkeklerle birlikte olan kadınları izlemek de ilgilerini çeker. Aslında bu durum eskiden beri anlatıladuran “samanlık işleri”nin izlenmesinden başka bir şey değildir. *Büyük Mal*’da Nefise, yolunu kesen Zülfü’ye, adamın Saray ismindeki kadınla yaptıklarını anlatır. Bunları nerden bildiğini soran Zülfü’ye, onları izlediğini itiraf eder. Bunun karşılığında kendisi de Zülfü ile girdiği ilişkiyi Saray’a izlettirmekte ve bundan zevk almaktadır:

“- (...) Ya ben Saray kahpesine demez miyim? Böyle böyle dememle seni paralamaz mı?

-Neden paralayacakmış gözlediğimi bilip dururken... Kendisi sesleyip yan kapıyı aralık koyup...

-Vay başıma! Bu nasıl bir namussuzluk?... Vay ki vay... Vay demek... Ulan yalancı kahpe, gözledin de, neden yüzüme vurmadın bunca zaman? Neden demekteyim?

-Ya Saray ablam da bizi gözlediyse, ödeşmekte değil miyiz?

-Neee! Ulan tüüh Allah belanızı... Ulan kahpe... Yalan he mi! Yalan öyle ya..

-Yalan da, kimi geceler neden “Işığı karartmak yok” demekteyim? “Saray ablam, gözlesin de heveslensin” demeyince...” (*Büyük Mal*:224)

Kimi durumlarda ise kadınlardaki cinsel açlık, artık başka bir boyut kazanır. Cinsel isteklerini bastırmak için pek çok erkekle birlikte olan bu kadınlar, daha başka

zevkler almak için, “ablacılık” olarak adlandırılan kadın-kadına ilişkiler içine girerler. *Yediçınar Yaylası*’nda güzelliği dillere dolanan Emey, sadece erkekleri değil, kadınları da etkiler. Güllü, bir kadın olarak Emey’den hoşlandığını söyler:

“Bir ara peştamal sıyrıldı, göğüsleri meydana çıktı. Bu göğüslerin diriliği, on dört yaşındaki kızda bulunmaz. Eti, duru-beyaz... Sütte leke var bunda yok...”

“Güzele bakmak sevap...” lafını dilinden düşürmeyen Ebe Hanım da Emey’i gözlüyordu. Nazmiye’nin kulağına fısıldadı:

-Kız bu nasıl karı böyle? Bu karı adamı yakar da kül eder.

-Sorma abla, ben böylesini hiç görmedim.

-Kız şunu bir oyunla soyalım da seyredelim, sevaptır.

-El karısını orta yerde nasıl soyabilirmişiz?

-Kolayı var... “Beni yıka, oh kardaş!” dersin... Odalardan birine çekiver.

-Olur mu?

-Olur ki ne güzel olur. Haydi... (*Yediçınar Yaylası*:159)

Emey’i böylece sıkıştıran Ebe Hanım, Güllü ve Nazmiye, kızı inceleyip ondan makas alırlar. Hamam gününden sonra, Çorum’un diğer kadınları bile tekrar rastlamak için, Paşahamamı’na dökülürler. Emey ellili yaşlara geldiğinde bile, zamanında güzelliğiyle salt erkekleri değil, ablacı kadınları bile etkilediği, kulaktan kulağa dolaşmaya devam eder. *Yediçınar Yaylası*’nda başka kadınlar tarafından sıkıştırılan Emey, *Büyük Mal*’da kendisi genç kızlara ilgi duyar. Yıllarca pek çok erkekle birlikte olan Emey, üvey oğlu Sülük Bey’le evlenen Nefise’yle konuşurken kızın boynunu dişler gibi hırsıyla öper. Bu öpücük iki kadının da duygularını harekete geçirir:

“-Oooh! Kız kahpe, bu nasıl ballı et... Bunun balına nasıl dayanmalı yürek olup... (...)

-Bilmem anacığım! Yüreğim bayıldı. Say ki, öldüm de, oooh, gerisin geri, dirildim!” (*Büyük Mal*:216)

Bu olaydan sonra Petek’in, Nefise’nin ablacılığa alışmış olabileceğini söylediğini hatırlayıp “*Essah m’ola! Yaşadık mı?*” (*Büyük Mal*:216) diyerek kızın alt

dudağını hırsla dişler. Aslında Petek kadın haklıdır. Güllü ve Benli Nazmiye'nin yanında yetişen Nefise, Nazmiye tarafından küçüklüğünden itibaren ablacılığa alıştırmıştır. Bir gün yolunu kesen Zülfü'ye bu durumu itiraf ederken, erkek milletinden çok kadınlarla olmayı yeğlediğini de açıklamaktan kaçınmaz:

“-Hiç bişey anlamam Zülfü Bey ben er kısmından... Seni deneyişim, Benli Nazmiye ablamın öğüdü... “Bak bakalım, Nefise gülüm, en yaman görüneni şu Zülfü Bey değil midir erkek milletinin?.. Hele bir sına bakalım, tadına bak da bizim karı karıya koşulmamıza şuncacık benzer mi, gör anla!” dedi.

-Neeee! Vay başıma!.. Ulan orospular...

-Hayır! Karı millete yarar mal değilmiş benim deneyimle erkek kısmısı Zülfü Bey... Hiç keyfi yokmuş...” (Büyük Mal:227)

Ömer Bey'in ikinci eşi Güllü ve nikâhsız yaşadığı Nazmiye, kimi zaman evde oynasırken Kenan üstlerine gelir. Kadınlar arasındaki bu durum, aslında erkeklerin de farkında olduğu bir konudur. Deli Elvan da bunu bilir, “*Ablacılığa alışmış karıdansa, kulak verme- erkek millete pek hayır gelmez. Seninle oynasırken aklı yarenine gider de usanır.*” (Yediçınar Yaylası:300) Hatta eşlerinin hovardalarla birlikte olmasına ses çıkarmayan erkekler, kadınlarla birlikte olmasına daha da sıcak bakarlar. “*Ablacı kahpeden erkek millete hayır yoktur. Varsın olmasın! Kendini elin hoyratlarına paralatacak yerde... Hovarda besleyim derken herifini maskara edeceğine... Kahpelerle elleşmesi iyi...*” (Büyük Mal:203) Köyün Kamburu'nda Küpeli Meryem, Petek'i gördükçe “yüreğinin bozulduğunu” söyler. Petek, kırk beşini geçtiği hâlde fiziksel açıdan hemen hemen hiç bozulmamış, genç kızlarla yarışabilecek bir kadındır. Yıllarca pek çok erkekle birlikte olmuş olmasına rağmen, özellikle son yıllarda ablacılığa alıştırdığı kızları, genç gelinleri kullanmaktadır. Her ne kadar kabul etmeseler de ahret kardeşiyiz dediği Emey kadınla beraber olduğu dilden dile dolaşır. *Büyük Mal*'da Pomak Cihangir'in eşinin ablacı olduğu söylenir.

Kemal Tahir'in köy romanlarındaki kadınlar, kimi zaman da cinselliklerini, eşlerinin çıkarları için kullanıp başka erkeklerle birlikte olurlar. Kadının cinselliği paradan sonra, yiğit hatta evliya takımına işleyecek tek silâhtır. Köyde bir erkeğe para silâhı işlemediği zaman, kadınla kandırmak denenir. Devlet dairelerinde iltimas



sağlayabilmek için oğlan, kadın ve para kullanılır. *Yediçimar Yaylası*'nda ağa-âyân sınıfının ortaya çıkışından bahsedilirken Davavekili Cevdet şunları söyler:

“Bunlar, karılarını gözleri önünde bunca yıl kullanan eşkıyayı, zaptiye pususuna itelediklerinin sabahı, ağılık minderine kurulurlar.” (*Yediçimar Yaylası*:63)

Abuzer Ağa da karısı Emey sayesinde ağılık kazanmıştır. Ancak onun ağılığı kazanışı biraz daha farklı bir şekilde gerçekleşir. Vaktiyle göçmen gibi geldiği Çorum'da, onca malı mülkü ikinci eşi olan Emey'in kadınlığını Kenan Bey'e karşı kullanarak ele geçirmiştir. Çorum'a ilk geldiğinde, namus belasına yollara düştüğünü söyleyen Abuzer, daha sonraları Abuzer Ağa olmasına rağmen, bu yaptıkları nedeniyle Kavat Abuzer olarak anılmaktan da kendini kurtaramamıştır.

Kadınlar, cinsel cazibeleri sayesinde bazen bilerek bazen de farkında olmadan pek çok şeyin üstesinden gelmektedirler. Kadının cinselliğini nasıl kullandığı veya kullanacağı çok önemlidir; çünkü o, maddenin ön palana çıktığı modern dünyada çoğunlukla ancak bu yönüyle kendine bir yer bulur. Kadın cinselliği, kadınlar için, onların ataerkil dünyada yerlerini bulmalarına yarayan bir araç olmuştur (Gülendam, 2006:236).

Gülendam'ın da dediği gibi, cinselliğini kullanan Emey, sadece kocasını Abuzer Ağa yapmakla kalmaz, kendisini de ağa eşi yapar. İlerleyen zamanlarda eşinin ölmesiyle kendine kalan malı, oğlu Sülük Bey aracılığıyla yönetir. Önemli bir gücün de sahibi olur.

Kemal Tahir'in romanlarındaki, köy toplumu ve seks olgusunu, Emile Zola romanlarıyla kıyaslayan Taner Timur'a göre, Zola'da seks ilişkileri toprak kavgasına bağlıdır. Kemal Tahir'de ise, toprak, seks kavgasının bir parçasıdır:

Emile Zola da 1870'lerin Fransasında köylülerin seksüel açlıklarına ve köy fuhuşuna büyük bir yer vermiştir. Fakat ünlü eseri *Toprak*'ta, seks ilişkileri toprak kavgasına bağlıdır ve onun determinizminin bir parçasıdır. Oysa Kemal Tahir'de toprak, seks kavgasının bir parçasıdır. Sadece Abuzer, karısını kullanarak Çakırların toprağını ele geçirir. Fakat onun da gerçek motifleri iktisadî değil, siyasidir. Toprak aracılığıyla iktidara kavuşur ve İttihatçı yönetimde bile geri feodal düzenin bekçiliği görevini üstlenir (Timur, 2002:196).

*Yediçimar Yaylası*'nın devamı olan *Köyün Kamburu*'nda ise Emey, eşinin sahip olduğu gücü ve otoriteyi korumak için eşkıya reisi Kör Dede ile de birlikte olur. *Büyük Mal*'da, Marazlı Derviş, eşi Saray'ın Zülfü ile yaşadığı yasak ilişkiyi

bilmesine rağmen, sesini çıkarmaz. Onun sessiz kalmasında da çıkarları etkilidir. Dilaver Paşa'nın Zülfü'den kaçak sigara alıp satan Marazlı Derviş, kazancı kesilmesin diye karısının yasak ilişkisini görmezden gelir.

Cinsellik, kadınlar kadar erkekler için de romanlarda önemlidir. Ama erkekler için asıl önemli olan, karşısındaki kadının hoşnutluğunu sağlamak, açlığını gidermektir. Özellikle ilerleyen yaşlarına rağmen, bunu yapabilen erkekler topluluk içinde bu durumdan övünerek bahsederler. Kimi zaman ise cinsel açıkları fazla olan kadınlara yetebilmek, erkekleri zorlayan bir hâl alır. Deli Elvan'a göre, bu durumda çeşitli çareler arayan erkeklerin imdadına şarap koşar: *“Emsalimiz değneksiz adım atamazken, bizim bu yaşta yiğitliğimiz neden? Kızıl şaraptan... Azgın kahpelere, “Ulan aferin!” diye alnımızı öptürmemiz de kızıl şarabın hüneri...”* (Yediçınar Yaylası:70). Şarabın dışında hazırlanan özel macunlar da erkeklerin hizmetine sunulur. *Büyük Mal*'da Kenan Bey ve Sülük Bey Marazlı Derviş'in hazırladığı bel gücü macuna onca para döker.

Kimi zaman erkeklerdeki cinselliğin de kadınlarda olduğu gibi karşı cinsten kendi cinslerine doğru kaydığını görürüz. Köy içindeki çarpık ilişkileri ortaya koyması bakımından olduğu kadar, köy toplumunun genelinin cinselliğe olan düşkünlüğünü göstermesi bakımından da bu tür ilişkilere çalışmamızda kısaca yer vereceğiz.

*Köyün Kamburu*'nda Mahkeme Başkâtibi Mecit Bey, *Büyük Mal*'da Saray kadının kocası Marazlı Derviş, *Yediçınar Yaylası*'nda Zaptiye Kolağası Celil “oğlancı” olarak nitelendirilir. Çalık Kerim'in ders için gittiği medrese tasvir edilirken medreselerin ileri gelenleri, vakıf gelirlerini çalıp esrara, kumara, karıya ve oğlana veriyor olarak nitelendirilir. Medresedeki bu çarpık ilişkiler Molla Kasım tarafından Çalık Kerim'e şöyle anlatılır:

-Ne sandın? Bizim Sarı Sıtkı, Alyanak Ferhat gibi parlak olsan seni bize elbette kaptırmazlar. Önce Kemercibaşı yanına alır, yol yordam öğretir. Bir zaman Kemercibaşı köçekliği yaparsın.

-Töbe! Medrese yerinde bu nasıl bir köçeklik?...

-Bildğimiz oyuncu köçekliği değil oğlum, hizmetine bakacaksın.

-O başka... Hizmet Allah için...

-Gündüzki hizmetine, haydi “Allah için” diyelim, ya gece hizmeti?”  
(*Köyün Kamburu*:155)

Mollalar içinde “*cemal âşıklığı*” olarak nitelendirilen oğlancılık, kimi zaman güzel yüzlü acemi öğrencileri ayartmak yüzünden, mollalar arasında dövüşlere neden olur. Müderris Hüsamettin Efendi’nin cemal âşıklığı üzerine yazılan yazılar, duvarları doldurur.

Yazarın köy romanlarındaki erkek kahramanlarda da kadınlarda olduğu gibi, oğlanlara olan ilgi o kadar fazladır ki düşmüş kadınlar gibi oğlanlar da pazarlanır. Sülük Bey, iftirayla düştüğü karakoldan nasıl kurtulacağını düşünürken rüşvet olarak oğlan teklif etmeyi de aklından geçirir:

“Götürüp Genç Osman kavatı, Hacı Kenan dümbüğüne Yanık’ın Cennet’i... Aldırır iftira dilekçesini gerisin geriye... Oğlan isteyene, oğlan alsın gelsin oğlan pezevengi Çingen Bayram... Karı isteyene, el değmemiş körpe kız alsın gelsin Günah Bibi kahpesi...” (*Büyük Mal*:91)

Oğlancılık, kimi zaman bir cezalandırma yöntemi olarak da kullanılır. “Ruh gibi arkadaşım” dediği Pırava Mıstık’ın, sevdiği kadın olan Yanık’ın Cennet’e sarkıntılık yapıp kadını rahatsız ettiğini duyan Genç Osman, bunun intikamını almak için Zülfü’yle birlikte yörenin oğlancı olarak bilinenlerini toplayıp Mıstık’a tuzak kurar. Aslında suç işlediği düşünülenlere verilen yaygın bir cezadır bu. “*Bizim bu mübarek Çorum toprağımızda, başından büyük işlere bulaşmış da ırzını kırdırmadan yaka sıyırmış kabadayı hiç görülmüş mü?*” (*Büyük Mal*:321) Mundar’ın Köse, Nicoldu’nun Mehdi, Lağımçı Hünkâr, Oğlanbaz İbret, Kavalbaz’ın Ejderağa, Uçkursuz’un Ömer tuzağı kuranların arasındadır. Başlangıçta bir süre toplanmalarda muhabbet konusu olan bu durumdan daha sonra acıyla bahsedilir:

“-Aman gülmeyelim arkadaşlar! Bu Çorum, bağlarda başına çökülen yiğitlerinden çok çekmiştir. Bu kervana bir de Pırava’nın Mıstık katıldı ki... Gülme sıramız değildir, büsbütün ağlaşma sıramızdır.” (*Büyük Mal*:322)

Oğlancılığın yanı sıra, hayvanlarla ilişkiye girmek de köy erkeklerinde görülen bir diğer ilişki türüdür.

*Köyün Kamburu*'nda Hanefi Ağa'nın oğlu Hasan, genç kadınların peşinden ayrılmadığı gibi, bu tür ilişkilere de girer. “*Narlıca'ya inip günlerce yaylaya dönmemesi hep karı yüzünden... Dedikleri yalan değilse, Narlıca'da birkaç gelinin günahına girmiş... Ya, sürünün kancık itine fırsat buldukça ettiği hakaret...*” (*Köyün Kamburu*:59). Deli Elvan, köyde karşılaşılan bu olayı, döl gütmeyi anlatırken belirtir: “*Dağ başında kızları, gelin kadın oyununa getirip anadan doğma çıplattırsın. Dişi itlerle kancık eşeklere dilediğini yap...*” (*Köyün Kamburu*:87). Çalık Kerim, Güldane'ye bu işin yararını da söyler kendince: “*Köy yerinde dişi it, kancık eşek olmasa, dünyadan “Kız oğlan kız” lafı kalkar.*” (*Köyün Kamburu*:103).

Kemal Tahir'in köy romanlarında kadın satıcılığı da köy hayatının bir olgusu olarak yer alır. *Rahmet Yolları Kesti*'de Kavat İbrahim Efendi, *Yedi Çınar Yaylası*'nda Deli Elvan bunu bir zanaat olarak yapar. *Körduman*'da da karşımıza çıkan Kavat İbrahim, hovardalığın, kopukluğun sonunda, baba parası tükenince kavat olmuştur. İstenen kahpeyi bulup getirmek ya da kendisine teslim edilen kadını bir sonraki gün için korumak Deli Elvan'ın hem para kazandığı hem de memleketin en cilveli kadınlarıyla bedavadan birlikte olduğu bir zanaat olur. *Büyük Mal*'da baba malını tüketen Kenan Bey'in, babasının küçük karısı Güllü ile nikâhsız yaşadığı Benli Nazmiye'yi erkeklere çıkardığı, hatta gerekirse zengin kumarbazlara hizmet için karısı Şirin Hanımı bile hizmete çıkardığı konuşulur. *Yediçınar Yaylası*'nda Güllü'den olma kız kardeşi Hacer de bu gruba dâhil edilir.

Kötü yola düşen kadınların her birinin bu işe başlama sebebi de birbirinden farklıdır. Kavat İbrahim tarafından satılan Hacer, ilk önce kendisine âşık olan İbrahim tarafından kaçırılır. O zaman henüz on bir yaşında olan Hacer, İbrahim'in hapse atılmasının üzerine, başkasıyla evlenir; ancak İbrahim hapisten çıkınca bıçak zoruyla kızı kocasından boşatıp kendisi alır. Evlenmelerine rağmen anlaşamaz, boşanırlar. Bir süre sonra İbrahim'in Hacer'i sattığı duyulur.

*Yediçınar Yaylası*'ndaki Nazmiye, vaktiyle henüz on bir yaşında Osmancık'ın en namlı ağalarının birinin yanında çalışırken ağanın evli olan üç oğlunu da baştan çıkarıp birbirine düşürmüş, bunun üzerine hizmetkârlardan biriyle evlendirilmiştir. Birkaç ay sonra Nazmiye eşiyle Merzifon'a göçer, ancak kocası gündelik için çalışırken, Nazmiye Kavat Recep'in ardına takılıp kötü yola düşer.

*Büyük Mal*'da da Yanık'ın Cennet, on iki yaşındayken, otuz yaşlarında olan, pehlivan görünüşlü, yakışıklı bir delikanlıyla evlendirilir. Bir yıl kadar sonra eşinin cesedi bulunur. Yapılan sorgulamada küçücük köy yerinde, Cennet'in on yedi hovardası olduğu ortaya çıkar. Köylü bu durumla nasıl başa çıkacağını düşünürken kadın satıcısı Mümin Pelvan köye gelir, Cennet'i alır götürür. Diğer kadınlardan farklı olan Cennet, incik boncuk istemez. Onun derdi farklı erkeklerle birlikte olmaktır.

Köy toplumunda düşmüş kadın olmak da zordur. En başta bu kadınların sahipsizliği erkeklerin iştahını kabartırken, hareketleri de sürekli kontrol altındadır. Dilaver Ağa'nın mahallenin kopuklarını kontrol etmesi için çalıştırdığı Kara Cehennem'in, *"Kahpeliğin nizamını hak edemeyip delikanlıları birbirine düşüren acemi orospulara, "Zenaati iyi öğretilsinler!" diye meydanlarda akıl dayacağı attığı da görül"*ür. (*Yediçınar Yaylası*:14) Bu kadınlar için hayatın zorluğu bu kadarla da kalmaz. "Parasıyla" denilerek kopuk takımı tarafından hırpalanmak, muhabbetlerde şarap dağıtmak, sıtmadan kıvranırken bile zorla oyuna kaldırılmak, fazladan zaptiyeden sopa yemek bu kadınların çektikleri sıkıntılardandır.

"Kahpe" olarak nitelendirilen bu kadınların salt güzel olmaları da yeterli değildir. Güzellik kadar oyun, cilve, yol-yordam bilme becerisi de bu kadınları meziyetleri arasında olmalıdır. Bu özelliğe sahip kadınlar, evliyalrı bile baştan çıkarabilir ki meşhur olmak, herkes tarafından tanınmak, romandaki ifadelerle nam yapmak, bu kadınlar için önemlidir. Nam yapan kadınlar kasabanın veya yörenin ileri gelenlerini kendilerine bağlarsa inanılmaz bir güce sahip olabilirler. Nitekim Dilaver Ağa'yı kendisine âşık eden Cemile de böyle bir güce kavuşmuş, namlı bir kahpeyken bir süre sonra paşayı ikna etmesi için kendisine gelenler nedeniyle Çorum'un bütün işleri onun elinden geçer olmuştur.

Yörenin namlı kahpeleriyeen dost tutan bu kadınların erkeklerde aradığı en önemli özellikse cinsellikten çok, güç sahibi, tuttuğunu koparabilen, yiğit kimseler olmalarıdır. Cemile, Dilaver Ağa'nın ölümünden sonra kapısına dayanan, vaktiyle sevdiği Ömer'i zamanında cesaret gösteremediği için reddeder:

“- Vay sen misin Çakırların Ömer? Senin gibi bıyıklı kahpe beslemeye benim niyetim yok... Buraya yanlış geldin. Bağlarda hovardalar vardır, onlara git. Ben sana bakarak yüz kere daha yiğit erkeğim...” (*Yediçimar Yaylası*:55)

Benzer bir durum *Büyük Mal*’da, Yanık’ın Cennet’le karşımıza çıkar. Çorum toprağının görüp görebileceği en güzel kadınlardan olan Yanık’ın Cennet’e âşık olan Genç Osman, kadını “muhabbet ortamı”nı basarak Mümin Pelvan’ın elinden alacak kadar cesurdur. Şarap sarhoşluğuyla, “muhabbet ortamı”nda gürültü etmelerini önlemeye gelen bekçiye kurşunlar yağdırır. Osman’ın bu yiğitliklerinden sonra Cennet, adamın en yakın arkadaşı Pırava Mıstık’ın, Osman mahpusdayken vaad ettiği iki yüz altına rağmen Mıstık’la birlikte olmamış, Osman’a bağlılığını sürdürmüştür. Aslında bu bağlılığın sebebi Cennet’in güce olan merakıdır. Emey’in Kenan’dan intikam almak için Zülfü ve Genç Osman’dan yardım istediği akşam erkeklerin Emey’e yardım etmekten çekindiğini görünce, kadını engellemeye çalışır. Bunu başaramayınca, onca zaman bağlı kaldığı Osman’a ve arkadaşı Zülfü’ye güveni sarsılır. Bir süre sonra sarsılan güvenin yerini kızgınlık alır:

“-Tüh yüzünüze kahpe analılar... Vah ki sizin gibileri er saydım bunca zaman (...) –Eline sahip olmadın mı, sana zararım dokunur bebe Osman... Bunca zaman altına yattımsa, şuncacık erliğin vardır diye yattım. (...) Şu lüveri kapıp yetişmedin mi, Genç Osman, bundan böyle öldü bil, Yanık’ın Cennet’i... İtlerle olurum da sana el değdirmem...” (*Büyük Mal*:509)

Cennet’in bu sözleri, erkekleri harekete geçirerek Emey’in yanına gitmelerini sağlar.

Yazarın köy romanlarına göre dost tutulan kadının düşmüş kadın olması, dostu olan erkeğin namusu olmasını engellemez. Yani “kadın erkeğin namusudur” anlayışı, düşmüş kadınlar için de geçerlidir. İntikam almak için bir erkeğin kadınına zarar vermeyi düşünen anlayış, düşmüş kadınları da buna dâhil eder. *Büyük Mal*’da Sülük Bey ile Zülfü Kenan Bey’den intikam almak için, adamın genç kahpesini kaçırabileceklerini konuşurlar.

Kahpe karı ardında dolanmak, kimi zaman da baba tarafından oğluna övünülerek öğretilen bir meziyettir. Çakır Kâhyaların Ömer, on beş yaşını bitiren oğlu Kenan’ın, artık karı kız peşinde dolanma zamanı geldiğini düşünür. Ancak bunun da çeşitli kuralları vardır, bunları oğluna kendince anlatır:

“Doğru karıların arkasında dolandığını duyarsam, seni bitiririm,” dedim. Hovardalıkta kanun: Kahpe karının yanında gecelemeceksin!” dedim. “Neden mi dedim? Kahpe kısmı bildiğimiz kenef... Erkek orda sıkıntısını giderir ama pislediği yere bir vakit yatmaz.” (*Yediçmar Yaylası*:127)

Oğluna bunları öğütleyen Ömer Efendi de vaktiyle Kavat Recep’ten elli altına satın aldığı “Benli Nazmiye” isminde düşmüş bir kadını, o günden beri yanında barındırmaktadır. Nazmiye’den önce de sırasıyla Elif, Dürdane, Kezban isminde kadınları gene evine almış, onları dost tutmuştur. Cinselliğe düşkünlükleri nedeniyle Çakırların eskiden beri adları çıkmıştır. Ömer Efendi, ilerleyen yaşıyla camiden gelse, kim bilir kimin kızıdan geliyor diye söylenilir.

Köydeki erkekler kadar medresedeki mollaların da düşmüş kadınların peşinde olmaları yine yazarın romanlarında karşılaşılan bir durumdur. Çalık Kerim’in eğitim almak için gittiği medresedeki mollalarından bir kısmı, düşmüş kadınlarla birliktelik yaşar, bağlarda kahpe oynatırken dayak yiyip yüzü gözü kan içinde medreseye koşar. Kimi zaman Kemerbaşı molla kılığına sokarak içeri aldığı düşmüş bir kadını, hücreye kapatıp medresedekilere günlüğü iki kuruştan kullandırır.

Seferberlik yıllarıyla birlikte, Almanya’dan gelen düşmüş kadınlar da köylüler tarafında kulaktan kulağa konuşulur. Erkekler kimi zaman yörelerindeki kadınlardan farklı özellikler taşıyan bu kadınlarla, “kahpe” diye nitelendirdikleri kendi yörelerindeki kadınları karşılaştırırlar:

“-(...) Bir karı kahpe de olsa, tütün mü içermiş?

-Bunlar bizim yerli kahpeler mi şaşkın? Bunlar Alaman içinden gelme zorlu karılar ki “Adam yüzüne bakmaya güç yetiremez” denilmekte...

-Pisin yüzü yere batsın! Bizim kahpelerimize n’olmuş?” (*Köyün Kamburu*:332)

Bir başka düşmüş kadın tipine de *Sağırdere*’de rastlarız. Köy içinde olmamakla birlikte, Mustafa’nın çalışmak için gittiği Ankara’da, çamaşırcı kadın olarak tanıdığı Nazlı Hanım da aslında Cemile ve Cennet’ten farklı değildir. Başlangıçta kadının açık saçık giyiminden rahatsız olan Mustafa, bu kadının köye yaren âlemlerinde oynatmaya getirilen kötü kadınlardan olduğunu anlayınca rahatlar.

Yâren âlemleri, romanların ele aldığı dönem nedeniyle yâren geleneğinin devam ettiği köylerde, gençlere eğlence olması amacıyla başağa tarafından köye getirtilen kötü kadınlarla yapılan eğlencelerdir. Köye davet edilen kadınlar, köydeki yâren odalarında eğlenceyi sağladıkları gibi, isteyen erkeklerin evlerine de misafir olurlar. Murat Ağa, köye özellikle hastalıklı bir kadın getirterek gençlerin kötü kadına alışmasını engellemek ister. Kadının parası toplanan paralardan verildiği için, gereken açıklama da köylüye yapılır:

“(…) Sonra sekiz günlüğüne karı kiralanmış. Şurada oynatmışız. Bunların tutarı: Kırk bir lira otuz kuruş!” (*Körduman*:188)

Ertesi sene köylü, toplanan paralardan artan yirmi dört lirayla küçük başağadan kadın getirmesini isteyince, Nail Ağa bu işi hakkıyla yapar. Kavat İbrahim’le karşılaşan Nail Ağa, Hacer’in oynatılması için anlaşır. Köyün kadınları tarafından hoş karşılanmayan bu durum erkekler arasında gelecek kadının, ilk gece kimin evinde kalacağı konusunda bir yarış hâlini alır. Bu yarış Mustafa ve Vahit kazanır.

Erkeklerin kadınlara olan düşkünlüğü, kendini burada da gösterir. Ömer, sekiz yaşındaki oğlunu Hacer’in yanına götürmek ister. Hastalıklı, öldü ölecek gözüyle bakılan bir adam olmasına rağmen “gitsem gerek” diyerek yollara düşer. Onun bu durumu Mustafa’yı güldürür. İsmail topallığına bakmadan Hacer’e övgüler yağdırır, “(…) *Hele asmaya, hele yosmaya... Hacer, bir Hacer değil Lokman hekimin abıhayat şerbeti imiş (..) Önceki yıl, Yanlar’dan Emine’yi getirdikti. Bizi senin kadar eğlendirmede. Ne mümkün! Sen Hacer değil Calcium ilâcı imişsin.*” (*Körduman*:248) diyerek kendinden geçer.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kemal Tahir köy romanlarında ataerkil yapının bu kadar hâkim olduğu, kadın üzerinde erkeğin bu kadar güç gösterdiği köy toplumunu tüm canlılığıyla anlatır. Cinsel açıdan birlikte olduğu kadına güç yetirebilmek, erkekler için çok önemli olduğundan, “ortalık malı” olarak nitelendirilen bu kadınlar, bir anlamda erkeğe -özellikle acemi genç delikanlılara- erkekliği öğreten bir okul gibidir. Ancak “kahpe karı” ardında dolanan erkeğin kendini ona çok fazla kaptırmaması gerekir, aksi takdirde başına bela da açabileceği romanlarda karşımıza çıkar. Örneğin, *Köyün Kamburu*’nda Parpar Ahmet, Samsun’da düşmüş kadınların



peşinde dolanırken birini yaralamış, başını belaya soktuğu için de köyü Narlıca'ya geri dönmüştür.

#### 4.4. KEMAL TAHİR'İN HAPİSHANE ROMANLARINDA KADIN

Hapishaneler, sadece suçluların konulduğu mekânlar olarak düşünülebilecekken, pek çok edebiyatçı için farklı bir öneme de sahiptir. Konuyla ilgili olarak Ramazan Gülendam şunları ifade eder:

Hapishaneler, modern Türk edebiyatında birçok sanatçımıza, daha çok siyasî düşüncelerinden dolayı, mekân olmuştur. Bu mekânı veya diğer bir ifadeyle çilehaneyi, sanatçılarımızın bir kısmı yazıhaneye çevirmiş ve belki de en güzel eserlerini buralarda yazmış; diğer bir kısmı en güzel eserlerinin malzemelerini buralardan toplamış; bir diğer kısmı da buralarda tanıştığı usta kalemlerden edebiyatın ve sanatın ne olduğunu öğrenerek oraları kendine okul hâline getirmiştir. Hapishaneler kimi edebiyatçılarımız için de bir değişim ve dönüşüm mekânı olmuştur (Gülendam, 2008:383).

Gülendam'ın belirttiği gibi, kimi zaman sanatçılar için değişim, dönüşüm ortamı olan hapishaneler, aslında suça meyilli veya suç işlemiş insanların ıslah edilmesi amaçlı olarak ortaya çıkmış yapılardır.

Bazı kriminologlara göre, çağdaş kriminolojide bireyi suça iten dört temel neden ve bakış açısı vardır. Yasal, siyasal, sosyolojik ve psikolojik bakış açısı olarak gruplandırılan bu nedenlerden yasal bakış açısına göre suç, ceza yasalarını ihlâl eden her türlü insan davranışıdır. Siyasal bakış açısına göre, yasaya güçlü gruplar tarafından yerleştirilen daha sonra davranışın istenmeyen seçilmiş biçimlerini yasadışı olarak etiketleyen bir ölçütün sonucu olan suç; sosyolojik açıdan, tabiatı var olan toplumsal sistemin korunması için baskılanması gereken veya gerekli varsayılan bir anti sosyal davranış olarak görülür. Psikolojik bakış açısına göre ise suç, bir davranış problemidir (İçli, 2007:24). Buradan da anlaşılacağı gibi suçun tek bir tanımına ve nedenine ulaşmak mümkün değildir.

Suçta cinsiyet açısından yaklaştığımızda, her ne kadar kriminolojideki geleneksel gözleme ters düşse de polis ve adliye istatistiklerinin, cinsiyete göre suç dağılımına bakıldığında, kadınların erkeklerden daha az suç işlediği görülür (Demirbaş, 2001:163). Suçta cinsiyet farklılığı evrensel bir nitelik taşıdığı için, kadın

suçluluğu ile erkek suçluluğu arasındaki farkların belirlenmesi önem taşımaktadır (İçli, 2007:330).

Tülin Günşen İçli'ye göre, Quetelet ve Lombroso'dan beri yaşanan süreçte, suçlulukta kadın-erkek farklılığını araştıran bazı çalışmalar, toplumda, cinsiyete bağlı sosyo-kültürel eşitsizlik ile kadın suçluluğunu açıklamaya çalışmışlardır (İçli, 2007:330). Suç olgusuna ilişkin görüşlerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, biyolojik, fiziksel ve psikolojik açıklamaların yerini zamanla, toplumsal, kültürel, çevresel nitelikli açıklamalara bıraktığı görülürken; kadın suçluluğu konusunda da aynı tarihsel gelişim geçerli olmuştur (İçli, 2000:21).

Lombroso ve Ferrero, *Suçlu ve Fahişe Olarak Kadın* isimli eserlerinde, erkeklerin suçluluğunun karşılığının kadının fahişeliğinde mevcut olduğu görüşünü benimserler (Demirbaş, 2001:162). Lombroso, erkekler için geliştirdiği 'doğuştan suçlu' tezini kadınlara da uyarlamış; doğuştan suçlu olarak nitelediği kadınların erkeklerden daha ahlâksız ve kötü niyetli olduğunu da ileri sürmüştür. Ona göre kadınlar, acıya daha duyarlıdır ve duygusal bağlamda daha dayanıklıdır; buna karşılık, kıskançtırlar, hırslıdırlar ve öç alma eğilimleri güçlüdür. Normal kadınlarda rastlanan olumsuzluklar, suçlu kadında uç noktaya varmış, onu yasaya karşı gelmeye yönlendirmiştir. Lombroso yine, fahişelerde atavistik (atacılık) özelliklerin, yani uzaklarda bulunan ve birçok kuşaktan beri görünmeyen birtakım özelliklerin yeni bir kuşakta birden ortaya çıkması durumunun (TDK Türkçe Sözlük, 2005:140), çok belirgin olduğunu, bu nedenle bu kadınların suçlu ya da normal kadınlara göre daha ilkel olduğunu belirtmiştir (İçli 2000: 22-23).

Kemal Tahir, kadın mahkûmları odak olarak seçtiği, *Karılar Koğuşu* romanında, farklı suç gruplarından kadınları bir araya getirmiştir. Tülin Günşen İçli'nin *Kriminoloji* (2007) adlı eserinde yer verdiği, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre var olan suç sınıflandırmaları ile *Karılar Koğuşu* romanında yer alan kadınların eşleşmesi şöyledir:

### 1) Kişilere karşı suçlar

#### a) Hayata karşı suçlar

Kasten adam öldürme (madde 81, 82): Hanım Kuzu, Sıdika, Gevre

#### b) Şerefe karşı suçlar

Hakaret (madde 125): Tözey

#### c) Mal varlığına karşı suçlar

Hırsızlık (madde 141): Çingene İnci

### 2) Topluma karşı suçlar

#### a) Genel ahlaka karşı suçlar

Fuhuş (madde 227) :Nafia

### 3) Millete ve Devlete karşı suçlar

#### a) Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar

Hükümete karşı suç (madde 312): Hubuş

Suçları kesinleşmiş bu kadınların dışında, Sıdika imam nikâhlı olduğu için; Şefika ve Derviş ile Nafia ve Rıza, gayrimeşru ilişkiye girdikleri için, ayrıca suçludurlar.

Kemal Tahir'in kadın mahkûmları ele aldığı *Karılar Koğuşu*'nda, kıskançlık, hırs ve öç alma gibi Lombroso'nun bahsettiği özelliklerle, karşımıza çıkan en belirgin karakter, kadın gardiyan Şefika'dır. Bu özellikler, onda var olduğunu söyleyebileceğimiz temel niteliklerdir. Şefika, kıskanç bir kadındır. Murat'tan etkilenen bu kadın, onu hapisanedeki diğer kadınlardan ve adamın ilgisi olduğunu düşündüğü Nebahat'ten kıskanır. Hatta Murat konusunda kıskandığı Tözey'in başını derde sokmak için, Gardiyan Abdullah'ı, Tözey hakkında şikâyet dilekçesi vermeye razı eder. Murat'la ilgilenmesine rağmen Gardiyan Abdullah'la kaçmasında da sebep kocasından intikam almak istemesidir. Bir zamanlar yediği dayağı, aç kaldığı günleri

unutamayan Şefika, evde bakıma muhtaç kalan çocuklarına rağmen, eşine boşanma davası açar. Onun kendisine yalvaran hâlimden büyük zevk almakla birlikte, yaşadıklarının öcünü almak adına, eşine dönmeyi kabul etmez.

Bonger'e göre, önceleri evde koruma altında bulunan kadının, endüstri devrimiyle birlikte fabrikalarda çalışmaya başlaması, daha sonra II. Dünya Savaşı'yla birlikte ev içi kadar ev dışında da sorumluluk yüklenmesi, kadın suçluluk oranlarının artmasına neden olmuştur (İçli, 2007:334).

Kemal Tahir'in hapishane merkezli romanlarının pek çoğunun II. Dünya Savaşı dönemini konu aldığını görürüz. Özellikle kadın mahkûmların konu edildiği *Karılar Koğuşu*, hem ele aldığı dönem bakımından, hem de kadın mahkûmların çokluğuyla dikkat çekmesi bakımından, Bonger'in yorumuna uygunluk gösterir. Ülke, aktif olarak savaşta yer almasa bile, ekonomik sıkıntılar toplumun en önemli sorunudur. Fakirlik o kadar fazladır ki, henüz on iki, on üç yaşlarında olan kız çocukları, yaşları büyüttürülerek fabrikada işçi olarak çalıştırılırlar. Ancak koşullar çalışmayı cazip kılacak nitelikte değildir. Bu durumda kadınlar için para kazanmayı sağlayacak tek bir alternatif olarak cinselliğini kullanmak kalır.

Bu noktada fahişelik, bir cinsel suç olarak değil, bir ekonomik suç olarak ele alınmaktadır (İçli, 2000:24). Böyle bir durum Kemal Tahir'in *Namuscular* romanında karşımıza çıkar. Başlangıçta işçi olarak fabrikaya giren Kezban, daha sonra buradan ayrılır ve geneleve düşer.

Kezban geçen sene fabrikaya giderdi. Fabrikaya... Altmış kuruş yövmiye! On iki saat ayak üzeri çalışacak. Demek karıya ayakta çalışmak makbul değil! O zaman on iki saate altmış kuruş verirlerdi. Yatıverdi mi, dakikası iki buçuk lira! Töbe estafurullah! (*Namuscular*:93)

Devlet tarafından yapılan sağlık kontrolleriyle birlikte verilen izinlerle fahişeliklerine devam eden bu kadınlar, adeta devlet tarafından suç işlemeye teşvik edilirler. “Fahişe”liğin bir suç sayılmadığını yazarın romanlarında, Tözey karakteriyle de görmüş oluruz. Tözey, genelevde çalışmasına rağmen cinsel bir suçtan değil kişiye hakareten hapse girmiştir. İçerde iken onu görmeye devlet kademelerinden insanların ziyarete gelmesi de bu durumu gösterir.

Davis, fahişeliğin, toplumsal yapıya ilişkin bir gereksinim olduğunu ileri sürerken, bunun kadın ve erkeğin cinsel niteliklerinden kaynaklanan bir gereksinim olduğunu belirtir. Fahişe ile müşterisi arasında oluşan ilişkide, cinsiyet bakımından bir rol dağılımı yapmak gerekirse kadının cinsel çekiciliği, erkeğin ise ekonomik gücünün ön plâna çıktığı görülür. Bu nedenle, özellikle ekonomik düzeyi düşük olan bazı kadınlar, cinsel çekiciliklerini para kazanmak amacıyla olumsuz yönde kullanabilmektedirler (İçli, 2000:27).

Kadınların medenî durumları da suçluluk durumlarını etkileyen nedenlerin arasındadır. Pollak'a göre, kültürel yapı içerisinde evlilik, erkeklere düzenli bir yaşam sağlarken, kadınların rahatsız olmalarına yol açmaktadır (İçli, 2000:28). Kemal Tahir'in romanlarındaki mahkûm kadınlara baktığımızda, bunların pek çoğunun resmî veya dinî nikâhlı olduklarını görürüz. İki çocuk annesi Hanım Kuzu, dört çocuk annesi Gevre ve Hubuş evlidir. Sıdika dinî nikâhlıdır. Kadın gardiyan Şefika da evli bir kadındır. Bu kadınların suç işlemelerinde evlilikleri etkilidir diyebiliriz. Hanım'ın oğlancı kocası, Şefika'nın eve kadın getirip eksik hizmetten dolayı kendisini döven kocası, bu kadınların başka erkeklerle olmasına yol açmıştır diyebiliriz.

Evli kadınlarda suç oranlarının yüksek oluşunda, evliliğin ülkemizde genellikle erken yaşlarda gerçekleşmesini ve kadına yüklediği aşırı sorumlulukları; kadınların bu sorumlulukları üstlenirken karşılaştıkları güçlükleri ve kimi zaman bu güçlükleri tek başına halletmeye çalışmaları gibi durumları temel nedenler arasında gösterebiliriz. Yapılan istatistiklerce, kadınların en sık işledikleri suç türü olarak zina, eşi veya sevgiliyi öldürme gibi suçların bulunması da dikkate alınırsa, evli kadınların problemleri ile ilgili detaylı çalışmalar yapmanın gerekliliği ortaya çıkar (İçli, 2007:344).

Kemal Tahir de bir yazar olarak bezer düşünceleri taşır. Romanlarında kadın ve cinsellik üzerinde ayrıca duran yazar, hapisane romanları başta olmak üzere tüm romanlarında suçlu olarak karşımıza çıkan kadınların, bu suçu cinselliğe dayalı olarak işlediğini yansıtır. Gerçekçi romanlarda kişiler arasındaki etkilerin ve ilişkilerin kaynağı olarak cinselliği görür. Romanlarda bireylerin ihtiraslarından doğan dramın

cinsel isteklerden ya da bununla ilgili durumlardan doğduğunu belirtir (Demir, 1989:139).

Mannheim, kadınların fiziksel açıdan güçsüz olmalarının, zehirleme gibi şiddet ögesi içermeyen suç yöntemlerini seçmelerine neden olduğunu belirtir (İçli, 2000:28). Kadın, bir insanın hayatına kastederse, o bunu genellikle hile ile yapar; zehirleyerek adam öldürme, kadınlar tarafından tercih edilerek uygulanmaktadır (Demirbaş, 2001:159). Adam öldürme suçu işlemiş kadınlar, bu suçu genellikle kocalarına veya sevgililerine karşı işlemişlerdir (İçli, 2007:338). *Karılar Koğuşu*’nda, Hanım Kuzu’nun eşini, dostu Ali ile zehirleyerek öldürdüğü görülür.

Kadınların cinsel suçlar dışında işledikleri suçların başında, hakaret etme ve iftira gelir. Yine *Karılar Koğuşu*’nda Hubuş ve Tözey, bu suçlardan hapse girmiştir.

Özetlemek gerekirse, genellikle, zina, fuhuş, adam öldürme, hakaret, gibi suçlar tipik kadın suçları olarak bilinir. Başlangıçta fiziksel yetersizlik, çevreye bağlılık, kadına atfedilen şefkat, duygusallık, narinlik gibi nitelikler sebebiyle ortaya çıkarılan “kadın stereotipi” ve çeşitli sosyal kontrol mekanizmaları gibi nedenlerden dolayı pek fazla suça eğilim göstermeyen kadınlar, özellikle sosyal hayat içerisinde daha aktif yer almaları ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte suç türleri ve oranları bakımından erkeklerle benzer özellikler göstermişlerdir. Bu durum Kemal Tahir’in romanlarında da kendini göstermektedir.

Uzun yıllarını hapisyanede geçiren Kemal Tahir, 1938 Bahriye Olayı üzerine tutuklanmış Nâzım Hikmet’le birlikte 1950 genel affına kadar cezaevinde kalmıştır. (Çavdar, 2010:57) 1938-1950 yılları arasını Çorum, Malatya, Çankırı, Nevşehir gibi Anadolu’nun çeşitli şehirlerindeki hapisyanelerde geçiren yazara bu mahkûmiyet, hapisyane ortamında da olsa, kadını ve erkeğiyle tüm Anadolu insanını bütün çıplaklıklarıyla görme imkânı vermiştir. Ancak Nâzım Hikmet’in de belirttiği gibi, hapisyanede yatmak tek başına hapisyane romanları yazmak için yeterli değildir:

Hapisyaneye ait bir roman yazmak için hem hapiste yatmak lâzımdır diyelim hem de roman nasıl yazılır bilmek icabeder, sosyal, psikolojik, fizyolojik, biyolojik bir imkâna sahip bulunmak icabeder diyelim (Ran, 1996:22-23).

Bu özellikleri taşıyan Kemal Tahir, hapishane konulu romanlar yazmış ve başta *Karılar Koğuşu* olmak üzere *Kelleci Memet*, *Damağası*, *Namuscular*, *Esir Şehrin Mahpusu* gibi romanlarındaki kahramanlarını, hapishane hayatında karşılaştığı kişilerden seçmiştir.

Kemal Tahir'in romanlarındaki hapishaneler, daima içeriden bir kişinin yani bir mahkûmun bakış açısıyla anlatılmıştır. Bu mahkûm, İstanbullu siyasî suçlu Murat Bey olarak karşımıza çıkar. "İstanbul Murat", yazarın düşüncelerinin temsilcisidir. Bahsedilen romanlar bir mahkûm olarak Kemal Tahir'in psikolojisini ortaya koyduğu gibi, başta *Karılar Koğuşu* olmak üzere, yazarın kadına bakış açısını vermesi bakımından da önemlidir. Bu romanda doğrudan, bir dönem kaldığı Malatya Cezaevi'ndeki karılar koğuşunu merkez olarak ele alan yazar, Malatya ve çevresinden yola çıkarak aslında tüm bir toplumun içinde, kadının nasıl bir yeri olduğunu göstermek ister. Bilgisizlik ve hayat şartları nedeniyle suç işlemeye yönelen kadınların ele alındığı romanda, kadın suçluların içinde bulundukları ruh hâli ile birlikte dönemin bazı önemli olayları da yer alır. Ayrıca romanlarda hapishanede yer alan olay ve kahramanların yanı sıra, hapishane dışındaki olay ve kahramanlara da yer verilir.

Kemal Tahir'in hapishanede yatan kadın mahkûmları merkeze alarak yazdığı romanların başında gelen *Karılar Koğuşu*'nda yer alan kadın kahramanlara baktığımızda, bunların her birinin zayıf kişilik özelliği gösteren kahramanlar olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar Tözey, diğer kahramanlardan farklı olarak daha sosyal ve güçlü gibi görünse de aslında onun da hayat karşısında zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Genellikle köy ve kasaba kökenli olan bu kadın mahkûmların en önemli özellikleri, tıpkı yazarın köy romanlarında olduğu gibi, cinselliğe düşkünlüktür. Zaten kendilerini suça iten nedenlerin arasında bu özellik de karşımıza çıkacaktır. Kemal Tahir'e kimi zaman, buradaki kadınların hemen hepsinin önemli bir ahlakî çöküntü içerisinde olması nedeniyle, Anadolu kadını 'ahlâksız' gösterdiği yönünde eleştiriler yöneltilmiştir (Coşkun, 2006:142). Ancak insanı, kendi realitesinin içinde vermeyi amaçlayan bir yazar olan Kemal Tahir'in asıl meselesi, Anadolu kadınının

ahlâk seviyesini yansıtmak veya sorgulamak değil, mevcut bir gerçeğin var oluş nedenlerini sosyolojik açıdan ele almaktır.

*Karılar Koğuşu*'nda yedi tane kadın mahkûm karşımıza çıkar. Bunlar:

1. Bir kavga esnasında komşu karısının kaba etini ısırp ölümüne sebep olduğundan iki seneye mahkûm olan Kürt Fati (dört yaşındaki Aduş'un annesi),
2. Reisicumhura (Millî Şef İsmet İnönü'ye) ve hükümete hakaretten on dört aya mahkûm olan Hubuş,
3. Kendisinden yaşça küçük olan dostu Ali ile kocasını zehirlemekten cezalandırılan ve daha sonra idama mahkûm edilen Adıyamanlı Hanım Kuzu,
4. Bir gelin kaynana kavgası sırasında kaynanasının ölümüne neden olan Sıdika,
5. Zinadan üç aya mahkûm olan Nafia,
6. Hırsızlıktan yirmi iki güne mahkûm olan genç Çingene karısı İnci,
7. Malatya Genelevi'nde sermaye olarak çalışan ve bir şoföre hakaretten tutuklanıp bir ay hapse mahkûm edilen Tözey.

Kemal Tahir hapishanedeki bu kadınlar üzerinden sosyolojik açıdan kadın meselesine yaklaşmakta kadınların hapse düşme nedenleri üzerinde toplumun etkisini vurgulamaktadır.

*Karılar Koğuşu*'nda mahkûm olarak bulunan bu kadın kahramanlar dışında hapishanede başka kadınlar da vardır. Hapishanenin gardiyanı olan Ayşe Ana, onun ölümü üzerine işe başlayan kızı Şefika; hapishanenin başgardiyanı Mahmut'un kızı Nebahat; Tözey'i ziyarete gelen genelev kadınları Eplemeli Ayşe, Münevver, Kıvırcık ve Şaziye, hapishaneyle ilişkili diğer kişilerdir. Ayrıca, Malatya Mensucat Fabrikası'nda çalışan işçi kızlarla Anadolu'da küçük yaşta evlendirilen kızlar da romanda bahsi geçen kadınlardır.



Kemal Tahir'in, *Karılar Koşuşu* romanındaki kadınların çoğunun cinsel zaafları ya da sevgi açlıkları sebebiyle hapse düştükleri dikkat çeker. Kadınlar, yazar tarafından tüm eksiklikleri ve hatalarıyla birlikte anlatılır. Mahkûm olan veya olmayan tüm kadınlar aslında aynı gibidir. Âşığı ile birlikte kocasını zehirleyerek öldüren Hanım Kuzu ile romanda ekonomik bağımsızlığını kazanmış bir kadın olan Şefika, eşlerini aldatmak bakımından aynı durumdadır. Her ikisi de eşlerine ihanet eden taraftır. Romandaki en sağlam kadınlardan biri olan Ayşe Ana bile gençliğinde oynak biri olarak anlatılır:

Karı gardıyanı Ayşe Ana, çok uzun boylu, çok şişman bir kadındı. Gençliğinde dünya güzeli olduğunu, "Rum diyarı" nda Ayşe'den beyaz karı bulunmadığını eskiler söylüyordu. Günahı vebali boynuna biraz da oynak olduğunu, yüreğinin merhametinden yalvaranları boş çevirmeye kıyamadığı anlaşıyordu. Bu yüzden kocası Davulcu Mehmet Dayı sopa koymaz sırtında paralamış. (*Karılar Koşuşu*:8)

Sezai Coşkun, *Kemal Tahir –Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri-* isimli doktora çalışmasında, *Karılar Koşuşu* romanındaki kadınlar için şunları söyler:

Kadın, kendi kendine oluşturduğu bir kimliğe sahip değildir. Kendini güçsüz hissetmektedir. Ancak, Kemal Tahir'in inşa ettiği kadın kahramanlara dikkat edildiğinde şöyle bir husus fark edilir: Kadınlar, başkalarına karşı ne kadar kendilerini güçsüz ve kendilerine biçilen rolü yerine getirmek zorunda olan kişiler olarak görseler de, kendi iç dünyalarında istedikleri her şeyi yapabilmektedirler. Biçilen tüm rollere rağmen kadın, cinsel isteklerini yerine getirmede ve bu isteklerinin peşinden fütursuzca gitmede hiçbir yaptırımdan çekinmemektedir (Coşkun, 2006:143).

Yukarıda saydığımız kahramanlardan, kendisinden yaşça küçük olan dostu Ali ile kocasını zehirlemekten cezalandırılan ve daha sonra idama mahkûm edilen Hanım Kuzu ile zinadan üç aya mahkûm olan Nafia, bu düşüncelere örnek verilebilir.

Kemal Tahir'e göre bu kadınlar, toplum tarafından dışlanmış kadınlardır. Ancak toplum tarafından dışlanmış ve işledikleri suçlar nedeniyle cezayı hak etmiş olsalar da, söz konusu kadınlara yazarın kimi zaman sempati ile yaklaştığı görülür. Örneğin, İstanbullu Murat yani anlatıcı/yazar, eşini öldüren Hanım Kuzu için istidalar yazmak ve onu kurtarmak için uğraşmaktan geri kalmaz. Hatta Hanım'ı, öğrettiği ifadeyi vermesi konusunda ikna etmeye çalışır. İdam kararı onandıktan sonra da Hanım'ın inatçılığına ve hatasına kızar:

“-O kadar söyledim. “Ali üstüne alsın,” dedim. Hele kaltak... “Olmaz Ali’ mi asarlar.” İşte şimdi ne yapacağız?..”

“-Ben “Hanım suçsuz mu?” diyorum. İki çocuk anası, Adıyaman kasabasının içinde komşu oğlun sevecek de kimse farkına varmayacak? Akli görüyor musun? Bir de mahkemede inkâr ediyor. O kadar yalvardım, “Gel şuna bir çare bulalım.” dedim. Bana karşı inkâr edeceğine, budala, karakolda, müstantikte, müddeiumumilikte inat etseydin ya.” (*Karılar Koğuşu*:32)

Yazarın sözcüsü Murat, karar onanmış olmasına rağmen acıdığı, toplum ve siyasetlerin ezdiğini düşündüğü Hanım’ı kurtarmak için uğraşmaktan bıkmaz. Bunun için Ali’yle konuşur, oğlanın Hanım’ı kandırdığını, zehri uyku ilâcı diye verdiğini söylemesini ister.

Arka arkaya yaptığı hatalar, Hubuş gibi, Hanım’ı da yakın çevresi tarafından yalnızlığa terk etmiştir. Kocasından olduğu gibi iki çocuğundan da olur. Uğruna kocasını öldürdüğü Ali’nin annesi, oğlunu görüşe geldiğinde, İstanbullu Murat’ın, Hanım için kullandığı “gelin” kelimesinden korkar. Oğlu Ali’yi, suçu Hanım’ın üstüne atması için ikna etmeye çalışır.

Mahkûmlardan Hubuş, 55-60 yaşında, şişman kısa boylu bir kadındır. Ömründe dört kere evlenmiş olan bu kadının, ilk üç kocası onar yıl arayla ölmüş, geriye üç kız üç erkek altı çocuğu kalmıştır. Kız ve oğlan evlendirmiş bu kadın, yaşına rağmen gönlü genç, inatçı bir insandır. Sahip olduğu mala ve güce rağmen, aslında zayıf bir kişilik özelliğine sahip olan bu kadın, inadı yüzünden büyük hatalar yapar. Hubuş, kendisini üç kocasından kalan mirası için nikâhlayan, Tefçi Zühre’nin dostu Mehmet’in bu niyetini anlayamaz. Hubuş, işi gücü yaşlı kadınların parasını yemek olan bu adama, kendisini ziyarete her gelişinde verdiği harçlığın yanı sıra, ticaret yapması için bir de dükkân satmış; bu olaydan sonra kızları, damatları ve oğullarıyla arası iyice açılmıştır. Mehmet’in, Hubuş’un on dört aylık mahkûmiyetinin üçüncü ayından itibaren yeniden evlenmeye kalkışması, Hubuş’un aslında kandırılmaya ne kadar müsait, kurnazlıktan ne kadar uzak, saf kalpli bir kadın olduğunun göstergesidir.

Doç. Dr. Ramazan Gülendam, *Karılar Koğuşu* romanındaki kadınlar için şunları söyler:

Anadolu kadınının, Kemal Tahir'in roman sanatının çekirdeği olarak gördüğü “*drama düşmüş (veya kısıtılmış) birey*”ler olarak görüyoruz (Gülendam, 2008:384).

Gülendam'ın bahsettiği bu özellik, romandaki bir diğer mahkûm Sıdika'da göze çarpar. Türk toplumunda bir arada yaşama kültürünün uzantısı olarak gelin-kaynana kavgasında yanlışlıkla kaynanasını öldüren Sıdika, şimdi hapishanede asılmak korkusuyla yaşamaktadır. Durumunu sormak için görüşeceği Murat'a yönelik bakışlarında, bu korkuyu görmek mümkündür:

“Pencerenin karşısına, kısıtılmış korkak bir hayvanın oynak gözleriyle Murat'a baktı:

-Ne olacak benim işim ağabey?

-Korkma, dedim ya... Sana en çok beş sene ceza verirler.

-On beş seneye razıyım. Asmasalar...” (*Karılar Koğuşu*:26-27)

Geleceği için korku duymak Hanım Kuzu'da da görülür. Her ne kadar ölüm anında cesur bir duruş sergilese de o ana kadar asılmak, Hanım Kuzu'nun en büyük korkusudur. İki çocuk annesi olan bu kadın, gergin ve mat derisiyle, romanda bir oğlan çocuğuna benzetilir. Böyleyken gülümsedikçe yanakları çukurlaşan güzel bir kadın olarak tanıtılır.

Hapishanedeki kadınların, asılacak kadına bakış açıları da farklılaşır. Birlikte zaman geçirdikleri, aynı kaderi paylaştıkları bu kadınlar, bir anda yüreklere acı ve korku salmaya başlar. Hanım, bu durumu arkadaşlarından yola çıkarak şöyle dile getirir:

“-Bana da otuz sene verselerdi. Biz yatardık... Beni asacaklar... Kalkamıyorum ki... Ayaklarım tutmuyor. Karı kısmı asılır mı? Hubuş bacı bayıldı. Ayşe Ana ağlıyor. Nafia olacak orospu, Cinli Sıdika'ya söylerken ben işitmedim mi? “Ben bu karıdan korkuyorum.” dedi Nafia... Benden niçin korkuyor? Asacaklar diye...” (*Karılar Koğuşu*:46)

Gülendam'ın bahsettiği zavallılık ve dram, Aduş'un annesinde de görülür. Hapishanedeki diğer kadınlardan farklı olarak Türkçeyi hiç konuşamayan bu Kürt kadını, bütün köylü kadınları gibi yıpranmış biridir. Kasabalılara benzemez, omuzlarını cilveli cilveli sallamayı bilmez. İnsanlara kardeş gibi bakar. Bu Kürt kadınının aksine Nafia çekik elâ gözlü, orta boylu, ince fakat çok biçimli vücutlu,

güzel ve mağrur görünümlü bir kadındır. Rıza isimli birisiyle yatak odasında kocası tarafından basıldığı için, zinadan hapse düşen bu kadın, hapisteyken Rıza'nın, küçük kız kardeşini kaçırdığını öğrenir.

İstanbul Murat'ın, hırsızlıktan tutuklu bulunan Çingene karısı İnci ve eşine karşı da ayrı bir sempatisi vardır. *“Ufak tefek, fakat pek mütenasip”* (*Karılar Koğuşu*: 67) olarak tanımladığı bu kadının, eşi tarafından gördüğü tüm ihtimamlara lâayık olduğunu düşünür. İnci, kocası seslenmedikçe avluya bile çıkmayan sessiz bir kadındır.

Murat'ın acıma hissinden çok sempatiyle yaklaştığı bir diğerkadın da Tözey'dir. Malatya Genelevi'nde sermaye olarak çalışan ve bir şoföre hakaret ettiğigerekçesiyle hapse düşen bu kadın, büyük ve çarpık burnu, buna karşılık siyah ve parlak gözleri, kalınca kırmızı dudaklarıyla insana ferahlık veren bir temizlik taşıyor gibidir. Kendisine gelen mektuplardan asıl adının Edibe olduğunu öğrendiğimiz Tözey, Murat'a göre emniyet verici bir ciddiyete de sahiptir. Çalıştığı iş nedeniyle kazandığı para, onu belirli bir gücün de sahibi yapar. İyi mevkilerde dostu olan, kolundaki altın bilezikleriyle dikkat çeken, mahkemenin verebileceğı 50 liralık cezayı *“Elhamdülillah o kadar param var.”* (*Karılar Koğuşu*:90) diyerek önemsemeyen bu kadın, belki de hapishanedeki tutuklu kadınlar arasında tek güçlü kişiliktir. Murat'ın yeni evlenmiş ve köyüne gitmesi gereken bir asker için istida yazdığını duyunca, alay kumandanına haber gönderip izin işini hallettireceğini söyler. Hapishanede görüşüne birçok kişi gelir. Bunlar sadece, çalıştığı evdeki kadınlar değil, aynı zamanda iki polis, bir sepet dolusu hediyeyle jandarma alay komutanının emireri, Aziz onbaşı, maliyede memur olan bir genç ve mensucat fabrikasının ustabaşı muavinleridir.

Yazarın romanlarındaki mahkûm kadınların dışında hapishanedeki kadınlardan Ayşe Ana, zayıf bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar kendi parasını kazanan, ekonomik özgürlüğe sahip birisi gibi görünse de ailevî problemler nedeniyle zorluklar yaşamaktadır. Eşi öldükten sonra yaşanan bu problemler, özellikle oğlundan kaynaklanmaktadır. Ayşe Ana, sarhoş bir şekilde gecenin bir yarısı başına dikilip para isteyen, alamayınca da kadını dövmekten çekinmeyen oğlunu, İstanbul Murat'a şikâyet eder.

Ayşe Ana'nın ölümünden sonra, onun yerinde işe başlayan kızı Şefika, annesinin aksine daha güçlü bir yapıdadır. Altı çocuk annesi olan 35 yaşındaki bu kadın asi, kendini ezdirmeyen bir kişidir. İşe başladığı ilk günden itibaren kendini ezdirmemek adına, erkek gardiyanlarla kavga etmekten kaçınmaz. Gardiyan Ali Seydi'nin, etrafı süpürmesini, aksi takdirde hapishanede barınamayacağını söylemesi üzerine, vazifesini kimseden öğrenmeyeceğini söyleyerek adamlarla kavga eder. Yine kendisinden bir bardak su isteyen gardiyan Hacı İbrahim'e hizmetini görmeyeceğini söyleyecek kadar cesurdur:

Gözünü aç Hacı İbrahim, ben anam kariya benzemem. Siz karı diye bana tepeden bakıyorsunuz ama ben sizi erkek it yerine evime uğratmam.  
(*Karılar Koğuşu*:201)

Böylece Şefika, daha ilk günlerden itibaren görevli olduğu hapishanede kendi özgürlüğünü ilân etmiş olur. Sırtında eski bir yatak çarşafı, ayaklarında aşınmış kunduralarla geldiği hapishanede, birkaç gün içinde siyah iskarpinler ve kahverengi bir tayyör giyerek dolaşmaya başlayan, bakımına düşkün bir kadındır. Hapishane müdürünün giyimine dikkat etmesi için yaptırdığı uyarıları da, müdürün ancak kendi karısına karşılabileceğini söyleyerek dikkate almaz.

Çalıştığı genelevden, Tözey'i ziyarete gelen, Eplemeli Ayşe, Münevver, Kıvrıcık ve Şaziye romanda adı geçen diğer kadınlardır. Yine sergardiyanın kızı Nebahat, zaman zaman babasının yanına uğramak amacıyla hapishaneye gelir. Kardeşi Selime'ye göre hem akıllı hem çalışkan olan bu kız, her şeyden önce güzel ahlâklıdır. Murat'a göre kocaman siyah gözleriyle insana mertçe bakar.

*Karılar Koğuşu* romanında yazarın düşüncelerinin reflektörü (yansıtıcısı) olan İstanbullu Murat (anlatıcı/yazar), hapishanede gözlemlediği bu kadınlara kimi zaman kızarken, kimi zaman onlara acıma hissiyle yaklaşır. Özünde saf ve kendilerince iyi niyetli olduğunu düşündüğü ve gereken durumlarda elinden gelen her türlü yardımı yapmak için uğraştığı bu kadınların cahilliklerine kızar. Hapishanelerde kaldığı süre içerisinde suçlu kadınları ve onların psikolojilerini yakından gözlemleme fırsatı bulan yazar, suçlu kadınları, doğruları ve yanlışlarıyla bir bütün olarak görür. Hanım Kuzu'da olduğu gibi, kurnaz davranmak adına yaptıkları tedbirsiz ve cahilce

davranışlarla daha ağır cezalar almalarını eleştirir. Bu eleştirileri kadınlara yöneltmekle kalmaz yer yer onları bu hâle getiren şartların da eleştirisini yapar.

#### 4.1.1. Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınları Suça İten Nedenler

Kemal Tahir'in romanlarında karşımıza çıkan, hemen hemen tüm kadın mahkûmların ortak özellikleri, cahillikleri, fakirlikleri ve inatçı oluşlarıdır. Malatya Cezaevinde köy ve kasaba kökenli mahkûmların varlığıyla karşımıza çıkan bu cahillik ve fakirlik, aslında bütün Anadolu'da var olan bir durumdur. O dönem toplumunda yaygın olarak görülen, kız çocuğunun okumasına karşı olan olumsuz bakış açısı kadar, çeşitli yanlış inanışlar da halkın ve mahkûmların cahilliğini gözler önüne serer.

Yazarın gözlem ve tespitlerinde yola çıkarak, romanlarında kadınların genellikle; eğitimsizlik, kadınların güçlerinin yettiğinden daha fazla işe koşulmaları, cinsel zaafı, istemedikleri evlilikler ve mutlu olmadıkları işler, savaşlar ve seferberlik yıllarında erkeksiz kalmak, sahipsizlik ve ekonomik sıkıntılar gibi nedenlerden dolayı suça yöneldiklerini söyleyebiliriz (Fedai, 2010:400).

En önemli nedenlerden sayabileceğimiz yanlış inanışlar, hemen her romanda karşımıza çıkar. Örneğin, *Karılar Koğuşu*'ndaki gardiyan Ayşe Ana, iki seneden beri sağ elmacık kemiğinin üzerinde çıkan Halep çıbanı ve sonrasında oluşan yarayı iyileştirebilmek için, yüzüne sürmedik boya, su, çamur, ilâç ve toz bırakmaz. Murat'ın kızmasına rağmen, kendisine verilen yasaklara uymaz; ekşi yiyip yarasını azdırır. Murat'ın üstelemesi üzerine “*Acından ölmüş demesinler de çok yemiş de çatlamış desinler...*” (*Karılar Koğuşu*:9) diyerek kendini savunur. Bu romandaki Ali'nin anası, yedi yıldır akan gözünü doktora göstermesini söyleyen oğluna, seni görmek yeter, diyerek karşı çıkar. Gardiyan Kel Hasan, ağzından kan boşanan kızının durumunu umursamaz, doktora götürse de kızın ilâçlarını yaptırmaya fırsat bulamadığını söyler. Çalışma şartlarının kötü durumunu bilmesine rağmen, kızlarının fabrikada çalışmasından memnundur. Murat'ın kızların okulunu sorması üzerine “-*Mektep mi? Bizim neyimize mektep beyim... Benim kızlar okuyup da ne yapar?*” (*Karılar Koğuşu*:380) diyerek özellikle kızların eğitimi konusunda bütün bir toplumun zihniyetini ortaya koyar.

Yukarıda, yazarın hapishane romanlarından hareketle yanlış inanışlar kadar cahillik de toplumda egemendir demiştik. Mahkûm Ali'nin babası, oğlunu düşmanını vurmak için, cinayete teşvik ederken, Hubuş, İsmet Paşa'yı halife ve padişah zanneder. Reisicumhura (Millî Şef'e) ve hükümete hakareten on dört aya mahkûm olan Hubuş, Murat'a, Paşa'nın amcasının kızı Sabiha'ya acıklı bir mektup yazdırarak kanun ve benzeri şeylere aldırmadan, komşuluk, akrabalık ilişkileri nedeniyle kendisini affetmelerini istemesi, kadının cahilliğinin bir başka göstergesidir. Malatya'ya dışarıdan gelen ve “garip” olarak nitelendirdiği insanlardan bahsederken de cahil ve bağınaz yanı ortaya çıkar:

“Arnavutlar bana hakaret ettiler. Biz Türk'üz. Bu garipler hep Arnavut... Biz İslam'ız... Bunlar hep gâvur. Gâvur olmasalar başları açık sokağa çıkarlar mı? Biz hem de Malatyalıyız.” (*Karılar Koğuşu*:24)

Hubuş'a göre Türk, Müslüman ve Malatyalı olmak en büyük değerdir. Aslında bu o bölge insanında görülen yaygın bir düşüncenin, kişisel ifadesinden başka bir şey değildir.

Murat, Hanım Kuzu'nun idamdan kurtulmak için, suçu yaşı küçük olan âşığı Ali'ye atmamasını da cehâlet ve fakirliğe bağlar.

“(...) Cehâlet... Fukaralık... Anlaşıldı ama her cahil ve fukara kadın, komşusunun oğluna tutulunca çocuklarının babasını sıçanotu ile zehirlerse... Lakin biz de beraat ettirsinler demiyoruz. Otuz sene versinler.” (*Karılar Koğuşu*:59)

Yazarın düşüncelerinin temsilcisi durumunda olan Murat, onun idamını onayan mahkeme sonucunu her okuduğunda duyduğu ümitsizlikle kadına kızarken, bir yandan da onu korumaktan vazgeçemez. Çünkü Murat (Kemal Tahir), Hanım'ın cezalandırılmasına değil, ceza olarak asılmasına karşıdır. Murat'a göre Hanım'ın işlediği suçta, tek suçlu o değildir. Hanım kadar, Hanım'ın oğlancısı kocası ve Ali de suçludur. Hatta Murat'a göre kadın meselelerinde, genel olarak ister istemez erkekler suçludur:

Galiba kadınlı meselelerde ister istemez erkek suçludur. Ama erkek nerede diyeceksin... Doğru! Hani erkek... En babayiğitlerimiz sen ve ben. Namuslu bir insan bizim hâlimize düşse kafasını taştan taşa çarpar da geberir. (*Karılar Koğuşu*:34)

Hanım'ın suçu, belki de içinde bulunduğu şartlar nedeniyle, kadınlığını ön plâna çıkarmasındandır. Hanım'ın mahalle bekçisi olan oğlancı kocası, Ali'yi ve diğer güzel oğlanları eve toplayarak saz çaldırıp âlem yapar. Böyle bir durumda Hanım'ın kadınlık duygularının ortaya çıkacağı ortamı, eşi hazırlamış olur. Onun yaptığı tek şey kendine engel olmamaktır. Murat yine, Hanım vasıtasıyla tüm kadınlar için şunları düşünür:

“Kadının oynağı daima süslenir. Süslendikçe de oynaklaşır. Başına gelen belalar belki de bu huyundan. Kocasını asmaya götürüyorlarmış. Yukarıdan ‘Bana sakız getir’ diye seslenmiş... Kendisini asmaya götürürlerken de ‘Durun saçımı tarayım’ mı derdi?” (*Karılar Koğuşu*:45)

Yani suç konusunda aslında kadına da erkeğe de ortak bir pay biçer. Benzer bir şekilde doğrudan kadını suçlamama, erkeğe de pay biçme, Tözey’le ilgili bir konuşmada, Tayıncı Sefer ile Murat arasında geçer. Sefer de suçu sadece kadında bulmaz. Murat’ın Tözey için sorduğu soruya şöyle cevap verir:

-Edepsiz diyorlar. Edepsiz olmasa şoföre cadde ortasında sövüp sayar mı?

-Kabahat bakalım kimde? İyi karı bey... Ağa karı... (*Karılar Koğuşu*:79)

Romanın sonunda Hanım'ın idamla cezalandırılması, hem işlenen suçta kimlerin pay sahibi olduğunun sorgulamasını tekrar yaptırır, hem de adalet sistemindeki zayıflıkların eleştirisini yapar.

Hukukî bir suç işlememesine rağmen, kadınların suçlu görüldüğü durumlarda, erkeğin de az çok kabahatli olduğunu kadın gardiyan Şefika'da da görürüz. Eşinden boşanmak isteyen, daha sonra hapishane gardiyanlarından biriyle kaçan Şefika, okuyucunun gözünde eşine sadık olmayan, cinselliğe düşkün bir kadın olarak görülür. Ancak romanda eşiyle arasında geçen şu konuşma, Şefika'nın yaptıklarını salt kendi kişiliğinden dolayı gerçekleştirmediğini, eşinin de onun davranışlarında etkisi olduğunu gösterir:

-(...) Orosuları üstüme getirdiğin vakti... Aklında mı? Fahriye orospusu için benim kemiklerimi kırdındı. Ne olmuş. Kahveyi sıcak vermemişim. Ben aç yattım, sen bitişik odada orospulara kebab yedirdin. (*Karılar Koğuşu*:253)



Cahillik, romanlarda kendini sadece davranışlar şeklinde göstermez; bâtil inanışlar, dini yanlış algılama da kadınlarda görülen cahilliğin diğer boyutlarıdır. Bu durum *Karılar Koğuşu* romanında, İstanbullu Murat tarafından zaman zaman eleştirilir. Büyücü Hoca da denilen Nazmi Topçu ve Kel Hasan'ın, kadınların zaaflarından ve cahilliklerinden yararlanarak dini nasıl istismar ettikleri görülür. Bu insanlar, muska yazmak bahanesiyle kadınların paralarını almaktan çekinmezler. Hubuş gibi, dini bütün geçinen kadınlar bile muska yazdırarak bu adamlardan medet ummaktan geri kalmaz. Bu örneklerde yazar hem dini istismar edenleri eleştirir, hem de kadınların cehâletini bir kez daha ortaya koyar. Kimi zaman da kadınların bu inanışlarının yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Hubuş, kocası için istida yazmasını istediği Murat'a durumu şöyle itiraf eder:

-(...) Demek ki Nazmi Bey'in muskaları kar etmedi. Hani Mehmet'in elini, ayağını, gözünü, dilini bağlayacaktı.

-Hay gözleri kör olsun o herifin. Beş kaymemi aldı. Bir de kara tavuk yedi.

-İşte gördün mü? Böyle işlerde yazının bir faydası olsaydı muskalar tutardı. (*Karılar Koğuşu*:67)

Hapishane içinde olmamakla birlikte, Şeyh Kâzım ve Nafia'nın babası Şeyh Osman Efendi'nin de kadınlara muskalar yaptıkları, göbeklerine yazılar yazdıkları Murat ile Hacı Abdullah arasında konuşulur. Bu insanlar aslında bir anlamda cahilliklerinden yararlanarak kadınları kullanmaya çalışmaktadır:

-(...) Alacadağ tarafı hep Şeyh Osman'a tapar. Elaziz, İzollu tarafı nasıl Şeyh Kazım'a taparsa...

-Karıların göbeğine de yazı yazıyor mu?

-Yazarmış. Günahı boynuna... Bir, iki kere karılar feryat ettiler. Kimi, “domuz, namussuz,” dedi. Kimi, “Hükümet istemediğinden memur öğretmesi... İftira” dedi. (*Karılar Koğuşu*:71)

Görüldüğü gibi, eğitimsizlik, dinî bilgilerin eksikliklerinden kaynaklanan yanlış ve bâtil inanışlar, cinsel zaaflar, mutsuz evlilikler, Kemal Tahir'in romanlarındaki kadınların suç işlemelerinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte yazar, kadınların suç işlemesinde neden olarak

saydığımız unsurları gösterirken, kadınları suça iten toplum yapısını da ele almaktadır.

#### 4.2.2. Hapishanedeki Günlük Yaşayışı İçinde Kadın

Kemal Tahir tarafından tüm gerçekçiliğiyle yansıtılmaya çalışılan hapishane hayatı; içinde yaşanan ilişkiler, çekilen sıkıntılar kadar yaşanan eğlenceli zamanlarla birlikte romanlarda yerini alır.

*Karılar Koğuşu*'nda, insanların kısa bir süreliğine de olsa mutlu olmasını, sıkıntılarından uzaklaşmasını sağlayan şeylerden biri, küçük Kürt kızı Aduş'tur. Aduş, hem kadın mahkûmların, hem de Murat başta olmak üzere, erkek mahkûmların yanına gelip gider. Kimi zaman Murat'tan öğrendiği kibar konuşmalarıyla kimi zaman yaptığı Tözey taklitleriyle kimi zaman da kadınlar koğuşu önünde saz çalınarak mahkûmlar arasında yapılan eğlencelerde dans etmesiyle çevresindekileri eğlendirir.

Yazarın hapishane yaşamını anlattığı romanlarında, kadın-erkek bütün mahkûmların birlikte gerçekleştirdiği etkinliklerden biri de yukarıda bahsi geçen, kadınlar koğuşunun önündeki eğlencelerdir. Bu eğlencelerde erkek mahkûmlar saz çalıp türkü söylerken, kadın mahkûmlar da kahve pişirip erkeklere ikram ederler. Hapishaneye yeni geldiği bir dönemde gerçekleşen böyle bir eğlencede, Tözey de erkeklerin falına bakar. Bakılan bu fallar, kimi zaman mahkûmlar için en önemli konulardan biri olan af için adeta bir haber kaynağı gibi düşünülüp eğlenilirken kimi zaman yollarını gözleyen kadınlardan haber veren vakit geçirilecek bir meşgale olur:

-Şimdi efendim... Bu büyük fincanın sahibi dinlesin... Vay vay vay... Nasıl anlatmalı... Hay ölmeyesin herif. Senin yüreğin pek fesat... Şişman bir kız var. Güzel bir kız. Şimdi seni bekliyor. Ah, gelse de saçını başını yolsam diyerek...

-(...) Şimdi gelelim kırmızı fincana... Bunun sahibi merak etmesin... Yakında dardan kurtulacak. İlerisi pek ferah... Dur ana... Durun bayanlar... Gülmesene Hanım... Bunun sahibini bir kalabalık bekliyor. İşte gelin görüyorum. Önümüzde düğün var. (...)

Tözey İstanbullu için de pek munasip şeyler söyledi.

-Bu bey dedi pek yalnız... Hem de mektup bekliyor. Kendisine yol var. Birisi kendisini daima düşünüyor. Uzun boylu bir hanım. (*Karılar Koğuşu*:84)

Hapishane içinde birlik ve bütünlüğü sağlayan sadece düzenlenen bu eğlenceler değildir. Mahkûmlar zor zamanlarında da birlikte hareket ederek dayanışma içine girerler. Üstü başı perişan hâlde olan Aduş için, erkek mahkûmlar kendi aralarında para toplayıp kızı bir şeyler alarak annesine yardım etmiş olurlar:

Hacı Abdullah geçenlerde Aduş'u kucağına almış, içerde para toplamıştı. Mahpuslar tam onyeddi lira bağışladılar. Bununla kızı süslemek kabil oldu. Rugan pabuçlar, kırmızı bir basma entari, iki parmak kalınlığında “bir arşın” mavi kurdela alındı. (*Karılar Koğuşu*:72)

Yine Aduş'un babasının askere alınmasının üzerine, ortada kalacak olan kardeşlerine, hapishanedeki mahkûmlar birlikte sahip çıkarlar. Murat, bu çocukları iyi ailelerin yanına vermek için çaba harcar. Çocuklardan Gülizar'ı, Sıhhat Memuru İbrahim Bey; Fatma'yı hapishane müdürü yanına alır. Kendileri de zor durumda olan bu insanlar, çocuklara yardım ederler.

*Karılar Koğuşu* romanına göre, hapishane içinde bütünleşmeyi sağlayan bir diğer durum da kadın gardiyan Ayşe Ana'nın ölümü olmuştur. Tözey, Ayşe Ana için hapishanedeki kadın ve erkek mahkûmların katıldığı bir mevlit okutmuştur. Yine Tözey, hapishaneden çıktıktan sonra, eti hapishanedeki yoksul mahkûmlara dağıtılmak üzere, bir kurban kestirir.

Bununla birlikte İstanbullu Murat, hem erkek ve kadın mahkûmlar arasında hem de idarede hatırı sayılan en önemli kişi olması bakımından romanın birleştirici ana kahramanıdır. İdare tarafından farklı bir muamele gören Murat, kadınlar koğuşuna istediği zaman söküük veya düğme diktirmek, çamaşır yıkatmak, ütü yaptırmak gibi kişisel nedenlerle rahatlıkla girip çıkmaktadır. Murat, kimi zaman da kadın mahkûmların sorunlarını dinlemek, yakınlarına mektup yazmak veya gelen mektuplarını okumak, istida mektupları için konuşup fikir alışverişi yapmak veya idama mahkûm edilen Hanım Kuzu gibi tutukluları teselli etmek amacıyla kadınlar koğuşuna uğrar.

Kadınlar her anlamda sorunlarını ve sıkıntılarını Murat’la çekinmeden paylaşırlar. Sadece hukukî konular değil, özel hayatlarına dair konularda da Murat’tan fikir alırlar. Örneğin, Sıdika, dükkân masrafları için kendisinden altınlarını rehin vermek amacıyla isteyen kocasına altınlarını verip vermemeyi Murat’a danışır. Her ne kadar bu konuda halası kendisini uyarsa da, Sıdika bir kez de Murat’a danışmayı gerekli görür:

“-Şimdi benim herif... Benim herifin büyük dükkânı var. Askerlikte çok masarif etmiş... “Sermaye lazım,” diyor. Benim altınlarımı rehine koyacak. Altınlarımı vereyim mi?” (*Karılar Koğuşu*:63)

Kendisinden bu şekilde yardım isteyen kadınlara Murat, elinden geldiği kadar yardım eder. Eşiyle resmî nikâhı olmayan Sıdika’yı, altınlarını ya hiç vermemesi ya da senet karşılığında vermesi konusunda uyarır. Murat’ın kadınlar için yaptığı yardımlar, Tözey tarafından onu görmeye gelen kadınlara şöyle anlatılır:

(...) Bir derdimiz varsa Allah razı olsun, haber gönderiyoruz, derhâl geliyor Murat Bey... Her derdimize yetişiyor. Sade benim değil... Herkesin... Hanım var ya... Hani idama mahkûm bir karı... Kaltak kocasını zehirlemiş. İşte ona bir avukat tutmuş bu Murat Bey... İstidalarını yazıvermiş. Sonra da çamaşırlarını yıkatıyor da fazladan para veriyor. (*Karılar Koğuşu*:108)

Murat’ın bu iyi niyetine karşılık, kadınlar da onu çok sever. Ellerinden geldiği kadar onun işini görmek, hapishanedeki tüm kadınların zevk aldığı bir şeydir. Bunun için kimi zaman kadınlar, işi kimin yapacağı konusunda birbirleriyle çekişirler. Kış için örülecek bir kazakta bile birkaç kadının işbirliği vardır:

-Yünü ham mı aldın, ip mi aldın?

-Ham, Aduş’un anası yıkar, tarar, бүker. Kalınlığı Hanım gösterebilir. Bir kilodan bir kazak çıkar dediler.

-Eğer okkadan çalmazlarsa çıkar. Bir emniyetli adama mı aldırдың?

-Evet. Sergardıyanın kızı getirecek. Nebahat Hanım... (*Karılar Koğuşu*:76)

Bazen de Murat’ın işlerini yapmak, kadınlar arasında kıskançlıklara sebep olur. Murat’ın, Hanım’a kazak ördürmek için Nebahat’e aldırıldığı ip, Tözey tarafından düşük kaliteli olarak değerlendirilir. Yine Hanım Kuzu’nun, Murat’a kazak örmesini kıskanan Tözey, alınan ipten çorap örülmesi için Murat’a ısrar eder.

Tözey'in kıskançlıklarından bunalan Hanım, kazağı bilerek yavaş örer ve Tözey'in tahliyesinden sonra bitirir.

Tahliye olduktan sonra Murat'ı ziyarete gelen Tözey, hâlâ Hanım'ı kıskanmaya devam eder. Genellikle merhametli yanıyla karşımıza çıkan Tözey, Murat'ın, Hanım'ın asılacağına duyduğu üzüntüye “-Götürüp assınlar... Rabbim dağına göre kar verir. İyi bir karı olsa kocasını zehirlemezdi...” (*Karılar Koğuşu*:290) diyerek karşılık verir.

Nebahat'le arasında bir şeyler olduğunu ima ettiği Murat'a, kızla ilgili söylediği sözlerde kullandığı ifadeler, Tözey'in, Nebahat'e karşı duyduğu kıskançlığı da açıkça ortaya koyar:

-Eşek kadar kıza çocuk mu denirmiş. Yirmi yaşında var. (...) Vaktiyle everselerdi şimdi üç tane çocuğu olurdu, sizin çocuk dediğiniz malın... (*Karılar Koğuşu*:293)

Murat'ı çok seven ve onu kıskandığını belli etmekten çekinmeyen Tözey'in, Malatya'dan gitme sebebi de yine bir kıskançlıktır. Hanım'ın Tözey'e yazdığı ve Murat'ın kendisini sevdiğini, ancak Tözey'in araya girdiğini, onun peşini bırakmasını belirten mektuptan sonra Tözey, Malatya'dan ayrılır.

Murat'a göre ise “kıskançlık”, kadınların en önemli özelliklerindendir. “*Ah bu orospular... Yüksek tahsil de görseler böyle cahil de olsalar... Hepsi aynı matah...*” (*Karılar Koğuşu*:94) diyerek tüm kadınların aynı olduğunu düşünür.

Hapishanede kadın ve erkeklerin arasında eğlence ve kıskançlık dışında bir başka birleştirici unsur da “dedikodu” dur. Dedikodu konusunda hem kadın, hem erkekleri etkileyen en önemli kişi ise kadın gardiyanı Şefika'dır. Şefika, Murat'a, kendisinin giyimine karışan hapishane müdürünü uyarmasını, aksi takdirde, müdürün kendisini zorla öpmeye kalktığına dair haber çıkaracağını söyler. Murat'ı Tözey'den kıskandığı için, Tözey'in başını belâya sokmak amacıyla, Gardiyan Abdullah'ın Tözey için şikâyet dilekçesi yazmasına neden olur. Ancak Murat, Abdullah'ı bu fikirden vazgeçirir. Murat'a hapishane müdürünün kendisini kıskandığını, adamın gözünün milletin ırzında olduğunu söyler. Kocasının kendisiyle Murat hakkında dedikodu çıkardığı yalanını söyler.

Tüm mahkûmların olduğu gibi, kadın mahkûm ve tutukluların gündemine olan bir mesele de aftır. Hapishanede hem erkek hem kadın mahkûmlar zaman zaman af konusu hakkında konuşurlar. Cumhurbaşkanı ve hükümete hakaretten tutuklu bulunan Hubuş'un, cezasının affedilmesi için, İsmet Paşa'nın amcasının kızı Sabiha Hanım'a mektup yazdırdığı görülür.

Af kadar mahkûmların gündeminde olan bir başka konu da kadınları suça iten nedenlerden bahsederken kısaca değindiğimiz idamdır. Murat'a göre Hanım, kadın olmasına rağmen, idam gibi büyük bir cezaya çok cesur bir şekilde katlanmaktadır:

-Kolay değil Tözey... Onun kusuruna bakmamalı. Erkekler üç ay cezaya dayanamıyorlar. O, her akşam, "Beni bu gece götürüp asarlar," diye yatıyor. (*Karılar Koğuşu*:290)

Cezası ne kadar ağır. Biz erkek iken, ölüm tehlikesine de maruz bulunmuyorken tahammül edemiyoruz. O kadınlığıyla, aferin iyi dayanıyor. (*Karılar Koğuşu*:94)

Ancak Hanım'ın cesaretine rağmen, idam o kadar cesurca karşılanacak bir ceza değildir. Murat, Hanım'ın eşini zehirlemekte suçlu olduğuna inanmasına rağmen, ona verilen bu cezayı doğru bulmaz. Çünkü Hanım'ın vücudunu ortadan kaldırmak hiç kimseye hiçbir fayda sağlamayacağı gibi, işlenen suçun bedeli de olmayacaktır. II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı o günlerde savaşıarak ölenlerle idam edilerek ölecek olan Hanım'ın kıyaslamasını yapan Murat, Hanım Kuzu'nun durumunu, cephede savaşan askerlerden daha içler acısı olarak görür. Çünkü cephede savaşan askerler öldüklerinde farkında olarak veya olmayarak bir amaca hizmet etmiş olacaklardır. Bir ideal uğruna öleceklerdir. Onların ölümleri toplumda bir etki uyandıracak, bazı şeylerin değişmesini sağlayacaktır. Ancak Hanım Kuzu'nun idamı hiçbir amaca hizmet etmediği gibi, hiçkimseye hiçbir fayda da sağlamayacaktır (*Karılar Koğuşu*:387).

Hacı Abdullah'a göre de "*Karı kısmına idam cezası ağır bela...*" dır. (*Karılar Koğuşu*:34) Tayıncı Sefer de "*Karıya yazık ettiler beyim...*" (*Karılar Koğuşu*:52) diyerek Hanım'a olan üzüntüsünü belirtir. Murat'a, Hanım'a yardım etmesi için rica ederken Hanım'a verilen cezanın bütün bir erkek milletin suçu olduğunu dile getirir:

(...) Haydi bey git şuna bir laf anlat... Malatya’da karı asmışlar diyerek “Köroğlu” yazar. Günahtır.

-Ulan bundan Malatya’ya ne?

-Bir Malatya’nın lafı mı olur, beyim, bütün erkek milletine ayıp...  
Tuu. (*Karılar Koğuşu*:54)

Hapishane romanlarında İstanbullu Murat’ın gözünden Kemal Tahir’in adalet sistemini, toplumu ve devleti eleştirdiğine sıkça şahit oluruz. Hanım’ın asılması konusunda Başgardıyan Ali Efendi ile konuşan Murat, adalet sistemine ve hükümete eleştiriler yöneltir:

-(...) Hanım’ı neden asmalı? Bunun ne faydası var? Kanunu bilmez, taammüdü, tasavvuru bilmez. Namaz kıldığını bakma Allah’ı da bilmez. Hoş O’nun da bilinecek bir tarafı kalmamış ya...

-Allah’ı bilmeseydi beyim, kocasını zehirler mi? Acınacak bir iş değil ama insan gene acıyor. Sen yufka yürekliisin. Vicdanlı adamsın...

-Ben yufka yürekli değilim. Vicdanlı da değilim... Ali’ye de kızıyorum. Hanım’a da kızıyorum. Oğlanla beraber kaçsa zinadan üç aya mahkûm edilecekti. Bir buçuk senedir yatıyor. Bu müddet içinde altı defa resmen zina etmeye, sonunda gene de yaşamaya hakkı olacaktı. Hepimiz kurnazlık ediyoruz. İşin kolayına gidiyoruz. Üç ay yatmamak için idam olmak... Hükümet de, insanları idam olmaktan kurtaracak yerde, idam ediveriyor. O da işin kolayını tutmuş. Hepimiz budalayız... Hepimiz...”  
(*Karılar Koğuşu*:383-384)

Murat, Hanım’ın asılacağını öğrendiği ilk andan itibaren onun için düşünmekten ve ona verilecek olan cezayı sorgulamaktan geri kalmaz. O, verilecek cezayı tarafsız bir bakış açısıyla yorumlamaz. İdam edilecek kişinin psikolojisini görerek içinde bulunduğu durumu yakından bilerek değerlendirir:

Şimdi burada olsalar... O jandarma çavuşları, müstantik, müddeiumumi, hakimler ve nihayet ‘asılsın’ diyen efendiler... Şimdi burada olsalar, kanunu, gene bu zavallının üstüne salarlar mı acaba? Ali’nin onu nasıl kandırdığını benim gibi görseler... (*Karılar Koğuşu*:48)

Her ne olursa olsun, Kemal Tahir kadın mahkûmları merkez alarak yazdığı *Karılar Koğuşu*’nda romanın sonunda, bir kadın mahkûmu, Hanım’ı öldürerek romanına son verir. Ramazan Gülendâmi bu durumu “Kemal Tahir’in kanlı çözümü” olarak değerlendirir ve romanın son kısmında kullanılan ifadelerdeki “kan” sözcüklerinin fazlalığına özellikle dikkat çeker.

Bu noktada Murat'ın, daha önce kanla ilgili sarf ettiği şu sözler akla gelir:

Bu şartlar içinde hâlâ namuslu kalabilen insanları kurtarmak ve çeşit çeşit namussuzluklara sapmış olanların ekseriyetini de bu rezil çukurdan çıkarmak için mutlaka esaslı bir gayret lazımdı. Dünyaya kan içinde gelen insanoğlu, kurtuluşa da kan içinde gidecek. Bunu bir yerde okumuştı. “Bunu sen istemesen de düşman zorluyor. Asıl temizlik kan istiyor... İnsanlığın türlü illetlerden sararmış suratına vekar ve sıhhat vermek için kan lazım...” (*Karılar Koğuşu*:224)

Bu sözleri destekleyecek şekilde *Karılar Koğuşu* romanı, bir parça kanın tüm pislikleri temizleyeceğini söyleyerek biter.

#### 4.4.3. Erkek Mahkûmların Suç İşlemesinde Kadının Etkisi

Kemal Tahir'in hapishane konulu romanlarında kadınlar, sadece suç işleyen kişiler değil, kimi zaman uğruna suç işlenen varlıklardır. *Namusçular* başta olmak üzere, hapishane romanlarında karşımıza çıkan erkek mahkûmların pek çoğu kadın ile alâkalı olaylardan, özellikle de namusla ilgili konulardan dolayı hapse düşmüş, mahkûm olmuştur.

Marchais, bütün hırsızlıkların %10'unda, bütün kanlı suçların %25-30'unda ve bütün cinsel suçların %4'ünde suçun işlenmesinin nedensellik yapısında kadının hesaba katılması gerektiğini ifade etmiştir (Demirbaş, 2001:158).

Kemal Tahir'in *Karılar Koğuşu* romanında, asıl adı Nazmi Topçu olan Büyücü Hoca, uygunsuz kadınlardan birisine muska yazarken suçüstü yakalanıp iki buçuk aya mahkûm edilmiştir. Her ne kadar hapse giriş sebebi, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, cahillik ve bâtıl inançların bir uzantısı olan üfürükçülük gibi görünse de Hoca özellikle kadınlarla ilgilenir. Hapishaneye her gelişinde, kadın koğuşunda kalanlardan istifade etmek için, sol alt koğuşun birinci penceresinin önüne yatağını serer. Burada kadınların mektuplarını, istidalarını ve muskalarını yazarak geçirir.

Aynı romandaki Çullunun Hacı, Gâvur kızı Kıymet'i yaralamaktan on beş ay hapis cezası almıştır. İsmine aksine, “Kızcılık” adı verilen bir işin erbabıdır.

(...) Hacı, “Kızcılık” eder. Hovarda meclislerine orospu götürür ve oynatır, hovardaları evine toplar da muhabbet yapiverir. Türkçesi



“pezevenklik”. Bu yüzden başı çok derde girmiş, elinden üç tane katil çıkmıştır. (*Karılar Koğuşu*:161)

*Damağası*’nda, suç işlemek denilince akla gelen ilk neden, hep kadınlarla ilgilidir. Yine aynı romanda, hapse yeni bir tutuklu geldiğinde düşünülen ilk suç, bir kadını vurmuş olabileceğidir.

Bu fotoğrafçı milleti hiç mi suç işlemez. Bunların karısını kesen, baldızının başına çöken, oğlan ırzına geçen, ya da altınlarını sıyırmak için komşu kocakarıyı doğrayıp çuvala dolduran hiç mi yoktur? (*Damağası*:292)

*Namuscular*’da, namus için kadın öldürmek, genel anlamda insan öldürmekten ayrı gibi düşünülür:

-Nedir belanız kurban, adam vurmak mıdır?

-Namusculuktur, karıyı vurduk. (*Namuscular*:42)

Romanda, Cemile’nin babası Mehmet, kızını “kerhane”ye düştüğü için öldürür. Hapishanedekilere göre de kızın bu durumu hafifletici neden olarak kabul edilmelidir. Çünkü suç namus uğruna işlenmiştir. Gardiyan Derviş Abdullah’a göre bu bir temizliktir:

-(...) Bu nasıl temizliktir?

-Hepten... Kendisine de iyidir, sürünmekten kurtulmuştur, başkaca her gün günahlara girmekten kurtulmuştur. Başkaca babasına temizliktir. Herif yere mi bakaydı köy yerinde. (...) Ayrıca köyüne de temizliktir ki ne kadar bir temizliktir. Koca bir köy, komşuları karşısında yere mi bakaydı? Ne denilmiştir. “Temizlik imandan” denilmiştir. (*Namuscular*:72)

Aziz Çavuş ise tam tersine kızın öldürülmesinden dolayı üzgündür. Köyde erkeksiz kalınca kimse tarafından sahiplenilmeyen, köylüleri tarafından annesiyle beraber köyden sürülen bu kızın, köyün namusu için öldürülmesi de ayrıca cahilcedir. Aziz Çavuş, kerhaneye düşen bu kız için “-*Ulan hayırlı bir baba olsa kızı orospu olur mu?*” (*Namuscular*:72) diyerek kendi namusunu temizlemeye çalışan adamın da bu namussuzlukta pay sahibi olduğunu dile getirir.

*Namuscular* romanında, “Namuscular 1973” bölümündeki Cemile, “Malatya Notları 1945” bölümünde Kezban olarak karşımıza çıkar. Bu notlarda, Murat’la konuşan hapishane müdürü de kızını öldüren babanın haklı olduğunu savunur:

-(...) Çünkü herif haklı!

-Kızını vurduğu için mi haklı?

-Elbette... Rabbim vermesin... Namus meselesi... Namus meselesi kolay değil.

-Şimdi namusu temizlendi mi?

-(...) Tabî temizlendi. Kızı kerhanede dursaydı, temizlenir miydi?

-Kan böyle şeyleri temizleyemez Müdür bey. Bilakis sabit kılar. (*Namuscular*:83-84)

Hapishane müdürü gibi, Malatya'nın zenginleri, avukatlar, baş savcı ve sorgu hâkimi, hepsi kızını öldüren babadan yanadır. Sorgu hâkimi, kanunda boşluk bulsa adamı hapse atmayacağını bildirir. Başmüddeiumumi adamı alnından öper. Murat ise bütün namuslu geçinen adamların, benimsemedikleri bu namussuzlukta pay sahibi olduğunu belirtir.

Bir tek orospuya, binlerce hovarda... Ekserisi aile babası, kız çocuk sahibi insanlar. Namuslu insanlar... Camiye gidenlerden, kurban kesenlerden, Mevlût okutanlardan... (*Namuscular*:109)

-İyi ama Kezban kerhaneye kendi isteğiyle gitmediği gibi, kerhaneyi de kendisi icat etmiş değildir. Ben gördüm. Bir bekçi, bir polis bir sürü de kalabalık yavrucağı arkasından iteleyerek zorla oraya götürdüler. Bir sürü nizam onu orda, aynen bizi burada tuttuğu gibi, zorla tuttu. Şu hâlde Memet'e fenalık eden sade Kezban değil, aynı zamanda kerhane ve kerhaneyi zaruri kılan şartlar(...) bu akşam artık Kezban orada yok diye Malatya şehrinin genel birleşme evinde sermayelerden birinin eksilmesinden başka bir değişiklik vuku bulmadıysa, kızı öldürmek neyi halletti? (...) Kezban'ı öldürmek bir şey halletmiyorsa baba kabahatlidir ve on beş sene ceza hakkıdır efendim. (*Namuscular*:110-111)

Romandaki bir diğer çelişki, namus için Kezban'ı öldüren babanın, kızıdan kalan eşyaları ve parayı almak için çaba göstermesidir. Murat, kumara vereceğini bildiği hâlde, Tözey'e kızın eşyalarını anasına vermesini söyler. Kızın üzerinden çıkan 110 lira için veraset davası açılır. Baba, kızı ait olduğunu söylediği radyoyu almak için, Hükümet Mehmet'le karşı karşıya gelir. Namus için kızını öldüren babanın bu tutumu Mehmet'i kızdırır. Mehmet'le baba arasında geçen şu konuşmada Mehmet, hem babanın namus anlayışını sorgular hem de "namusçu" geçinen bütün bir toplumu eleştirir:

-Radyo kızın malıymış.

-Radyo kızın malı ama, bakalım kız sizin malınız mı? Ulan pezevenk, kızı evlendireceğin sırada sana ağlamadı mı? “Ben o herifi istemem,” diye ağlamadı mı?

-Kız kısmına bakma... Bugün istemez, yarın ister...

-Nasıl istermiş. Kocasını olacak kavat askere gidince kaynatası geceleri Kezban’ın üstüne çökmedi mi, kız gelip sana söylemedi mi kaltak?

Kadın yüzünü sakladı. Anlaşılmaz şeyler söyledi. Demirlerin arkasında namuscu dudaklarını yalıyordu. Hükümet coştı:

-(...) Sen izinle geldin. Kız sana meseleyi bir tamam anlattı. “Kaynatam benimle yatıyor,” demedi mi?

-Dedi. Lakin biz askerdeyiz izinli geldik

-Sus... Güveyin babasından üç kırat ekin, yirmi lira almadın mı?

-Aldık. Bunlar açtı. Sen fukaralığı bilir misin?

-Öyleyse kızı neden vurdun? .. Ellerin lafıyla vurdun. Ulan senin namusun var mı ki sen namus temizliyorsun.

-Ben ona haber yolladım “Başka vilayete gitsin,” dedim.

- “Gitsin,” demiş. Senin lafınla gidilebiliyor mu? (...) Komiserin gözü var, jandarma zabitanın gözü var, zabıt katibinin gözü var. (...) Kızı yollamadılar. Namusunu temizleyeceksen kızın kaynatasını vursana... Pezevenk kocasını vursana... (...) Şimdi radyo davasını görüyorsunuz. (*Namuscular*:207)

Kemal Tahir’in bakış açısına göre namus kavramı, toplumda kadın ve erkek için ayrı ayrı yorumlanır. Toplumsal yapının etkisiyle erkeklere mübah görülen pek çok şey, kadınlar için kabul edilemez ve yapılması namussuzluk sayılır. Örneğin, evliyken başka bir kızı sevmek, bunu çekinmeden karısının üzerine kuma getirmek, bir erkek için yiğitliğin şanından kabul edilirken, aynı şeyi yapan bir kadın olduğunda bu durum namus meselesi hâlini alır. Yazarın romanlarında sergilediği gibi, tek çözüm yolu ise kadının öldürülmesidir:

(...) Şimdi Abdurrahim bey karı sevmiş. Vurmuş. Bunda bir namussuzluk yok. Lakin karısı birini sevseydi, delikanlıyı vursaydı... Orospluk olurdu. Buna ne diyelim? (*Namuscular*:239)

Bir başka türden namus cinayeti de *Namuscular* romanında, hapishanedeki Maho ve Hamo’nun birbirleriyle dertleşmeleri sırasında mevzu bahis olur. Maho, dokuz çocuk sahibi, “Osmanlı karı” diyerek tanımladığı karısı Aslı’nın, kendisini

nasıl bırakıp gittiğinden bahseder. Maho birkaç gün sonra bir gece vakti, karısını götüren adamı öldürür, karısını da öldürecekken sadece kulağını kestirebilir. Namus uğruna bu cinayeti gerçekleştiren Maho'nun, daha sonraki tutumu ise yaptığıyla taban tabana zıttır. Maho, kendisi hapse girdikten sonra evlenen karısına verilen başlığın yarısı olan “yirmi beş kayma”yı (*Namuscular*:41) almaktan geri kalmaz. Hem hapishane arkadaşları, hem karısının babası, ölmesi gerekenin kadın olduğunu düşünür. Çünkü namus ancak böyle temizlenecektir.

-Amcam da o gece dedi: “Oğlum Maho, karıyı öldüreceksin! O ki soyumuza bu lekeyi çaldı karıyı bitireceğiz. Kürtlükte zagonu budur bunun... Pislik böyle temizlenir!” (*Namuscular*:41)

Ancak Maho pişmandır. Ona göre, kadının şeytanı erkektir. Kadınlarda hiç suç yoktur, bu nedenle bu cinayeti gerçekleştirmesi hiç de mantıklı bir iş değildir:

-(...) Vara öldürmeyeydim de, o da yaşayaydı, ben de yaşayaydım!

-Yaşamaktayız ya koca Tanrı'ya şükür hepimiz işte...

-Yok yaşamak... Vurmasaydım, hep kurtulurduk. (*Namuscular*:37)

Benzer bir şekilde namus için cinayet işleyen mahkûmlardan biri de Maho'nun dertleştiği Hamo'dur. Hamo, yanında çalıştığı ağanın oğluna verdiği kızından, yaklaşık bir ay önce kızıyla evlenen damadının karısıyla birlikte olduğunu öğrenir. Başlangıçta böyle bir duruma inanmamakla birlikte, zamanla köylülerin de kızı gibi konuştuğunu duyunca damadıyla karısını takip etmeye başlar. Kızı da, genel düşüncedeki gibi kadının (öz annesinin) ortadan kalkmasını ister. Bir gece karısıyla damadı Bekir'i uygunsuz şekilde gören adam, damadını öldürür.

*Namuscular* romanında “Namuscular 1973” bölümündeki Maho, “Malatya Notları 1945” adlı bölümde Hüseyin; Hamo ise Ahmet olarak tekrar karşımıza çıkar.

Mehmet Narlı'ya göre, roman ilerledikçe ve kahramanlar tanındıkça roman adının aksine acı bir ironiye dönüşür:

Kimi kötü yola düşen kızını, kimisi karısıyla birlikte olan damadını, kimisi karısıyla yatan komşusunu öldürür. Fakat bütün bu cinayetlerin namus adı altında algılanması ve dillendirilmesi, öldürülenler tanındıkça acı bir ironiye dönüşür. Örneğin kızı Kezban'ı geneleve düştü diye öldüren Mehmet, aslında zamanında kızını zorla kaynatasına peşkeş çekmiştir. Üfürükle

muskeyla uğraşmakta, Allah’a inanmakta ama kumar oynamakta, namus dediği her şeyi feda edebilmektedir. Damadını karısıyla birlikte olduğu için öldüren Ahmet de karısıyla yattığı için komşusunu baltayla öldüren Hüseyin de farklı değildir. Karılar, kızlar, kocalar, oğullar, damatlar birbirlerinin uçkurlarına dolanırlar; hapishanede birbirlerinin karılarına söverler (Narlı, 2010:91).

Maho ve Hamo gibi namus cinayeti işleyen bir başka kişi Abuzer’dir. Ancak Abuzer’in durumu bir başka dramı da ortaya çıkarır. Abuzer eşiyle birlikte olduğu için öz babasını öldürür. Toplumsal yapı içerisinde hiçbir yere oturtulamayacak olan kayınbaba-gelin arasındaki ilişki Abuzer’in felaketine neden olur:

Bizi everdi babamız olacak namert, ardından kuramız çıktı, körpe gelini koyduk askere gittik ki vatan ödevimizi yapalım. On dört ay geçti, Yüzbaşı taze evli olduğumuzu bilip bize izin verdi.(...) Bir de baktım ki din kardeşlerim, bizim yataкта yatanlar çift.(...) Baktım babam sıçradı çıktı bizim avradın koynundan anadan çıplak.(...) Çektim Lüveri, tuttum yakasını, karnına tam beş kurşun sıktım ki pis kanı suratıma sıçramacasına... (*Namuscular*:61-62-63)

Her ne kadar, istemeden kayınbabasıyla birlikte olsa da Abuzer, korkudan kırk gün içinde ölen henüz on dört yaşındaki karısına acımaz. “*Rezillik temizlendi oh ne güzel!*” (*Namuscular*:63) diyerek sevinir.

Namus hakkında bu kadar söz söyleyen, bu kadar namusçu geçinen bu insanlar, kimi zaman eğlenmek için, eşlerinin üzerinden şakalaşmalar yapmaktan da geri kalmaz. Nahiye müdürü Sıtkı Bey ile Bekir Efendi, gittikleri bir gezide eşlerini merak eden Recep isminde bir yol müteahhidine kadınları bir tiyatro kumpanyasının oyuncularını olarak tanıtırlar ve onlar için kurdurulan sofrada yiyip içip eğlenirler. Gecenin sonunda kadınların tehlikeli dostları olduğunu uydurarak gülüşürler.

*Namuscular* romanındaki kadınlar uğruna suç işleyen suçlulardan bir diğeri, dostu Raziye’yi öldürdüğü için, on sekiz seneye mahkûm edilen Kavat Alo’dur. Alo, aslında bu cinayeti namus için işlemekten çok kendi ihtirasları için işlemiştir. Baltayla öldürdüğü kadının ölümüne üzölmek yerine memnuniyet duyar.

Raziye bir haftadır kavga çıkarıp Alo’ya yüz vermemişti. Bir haftadır bütün yalvarmaları fayda vermedi. Karı Alo’yu koynuna almıyordu. O gece bu dertle Alo hovardaların rakısını su gibi içti. Gece yarısı adeta delirdi. Misafirleri sopayla kovaladı. Raziye’yi zorladı. Emeline muvaffak olamayınca baltayı çekip karyı bin parça etti. Tepeden tırnağa kan içinde karakola gidip ağlaya ağlaya teslim oldu. Karyı hâlâ seviyordu. Öldürüp kimseye bırakmadığı için memnundu. (*Namuscular*:191)

Tayıncı Sefer, karısının kaçtığı adamı yaralamaktan hapishaneye düşer. Sazlı Mustafa, karısına göz koyan bacanağını öldürmekten sekiz yıldır hapis yatmaktadır. Eşine güvenen Mustafa, onu suçlamayı aklından geçirmez.

*Kelleci Memet* romanında, romanın kahramanı Memet de bir kadın tuzağı sonucunda hapse düşmüştür. Romanda karısı ölen Osman Ağa, Ümmühan isminde bir kadınla evlenir. Fakat bir kolu olmayan Osman Ağa, Ümmühan'a gereğince kocalık edemez. Bu nedenle Ümmühan üvey oğlu Yusuf'la ilişkiye girer. Ümmühan, hem Osman Ağa'dan kurtulup Yusuf'la rahatça görüşebilmek, hem de adamın malına sahip olmak için bir plân yapar. Plâna göre, kendi kızı Cemile'yi seven Kelleci Memet'e, Osman Ağa'nın Memet'in Cemile'ye olan sevgisini bildiğini ve kızı başkasına vereceğini söyler ve Memet'i Osman Ağa'ya karşı kıskırtır. Böylece Memet'in Osman Ağa'yı öldürmesini sağlar.

Romanda, Kelleci Memet dışında, Şeker Emin, genç karısını, hovardasıyla yakalayıp öldürdüğü için, Eskici Derviş Ömer, karısına kıyamadığından karısıyla uygunsuz bir şekilde yakaladığı adamı öldürdüğü için hapistedir. Terzi Bekir, etkilendiği Göçmen kızına, çarşıda lâf atan adamı öldürür. İdamlık Bahattin, “Sevdiği karının on yaşındaki oğlan kardeşini, üstlerine gelip, “Sizi enişteme derim,” dediği için (...)” (*Kelleci Memet*:222) öldürmüş ve hapse girmiştir. İdamlık Numan ise, kardeşiyle birlikte olmak isteyen karısının kurduğu tuzak sonucu hapse düşmüştür. Cinci Nezir, tecavüzden üç yıla mahkûmdur.

*Esir Şehrin Mahpusu* romanında, Zekeriya Hoca, kadın oyunu yüzünden hapse girdiğini söyler. Rizeli Ali de benzer bir şekilde kendisine oyun oynayan kadının, diğer dostu Halil'i öldürmekten tutukludur. Toyucu Mahmut, kötü eve düşürmeye çalıştığı kız kaçınca kızı vurur. Osman Ağa, genel ev işleten dostunu öldürmekten on beş yıla mahkûmdur. Mehdi Bey eşini öldürmüştür.

Ayşenur Külahlıoğlu, *Esir Şehrin Mahpusun'dan Hareketle “Dar Yerde İnsan”* başlıklı yazısında, hapishanede bulunan erkek mahkûmlarla ve onların sevgi anlayışlarıyla ilgili şunları dile getirir:

Okurla karşı karşıya oldukları süreçte adi suçluların yüksek değerler tarafından yönetilen yapıp etmeleri hemen hemen yok gibidir. Bu durum en

çok sevgi kavramı çerçevesinde barizleşir. Genellikle cinsi dürtüleri düzenlemesi de beklenen sevgi duygusu bu mahkûmlarda eksiktir. Onlardaki cinsel yapıp etmeleri ten tutkusu ve ihtiras yönlendirir. Fiziki imkânsızlıkların da beslediği bu değer eksikliği, en çok cinsel sapmalar şeklinde tezahür etmektedir (Külahlıoğlu, 2004:184).

Külahlıoğlu'na göre, Kâmil Bey, cinsel arzuların yönlendirdiği bu sapmaların çokluğu karşısında, felsefeye yönelir ve sapıklığın sari, yani bulaşıcı olup olmadığını düşünür.

Kemal Tahir'in hapishane romanlarında, Türk erkeklerinin işlediği suçlar, bir kısmı düşünce suçu olmakla birlikte, genellikle kadınlarla ilgili suçlar olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle örneklerine geniş yer verdiğimiz bu durum, romanlarda dikkat çekicidir. Erkeklerin, kadınlar için suç işlenmesinin temel sebebi ise kadınları cinsel bir obje olarak algılamalarından başka bir şey değildir. Yazarın romanlarında, yabancı uyruklu erkeklerin işlediği suçlara baktığımızda, bunların genellikle hırsızlık, kalpazanlık gibi suçlar olduğunu görüyoruz. Örneğin, *Esir Şehrin Mahpusu*'ndaki yabancı erkeklerden Tanaş, çalıştığı evin soyulmasına yardım ettiği için, Apostol, Kapalı Çarşı'da hırsızlık etmekten, Maliko, kalp para basmaktan, Artin, İngilizleri soymaktan hapis yatar. Bu durumdan hareketle yazarın, kadının cinselliğinin bir namus kavramı olarak algılanmasının ve suça etkisinin toplumumuza has bir durum olduğunu vurgulamaya çalıştığını söyleyebiliriz.

#### 4.4.4. Hapishane Yaşamında Cinsellik ve Kadın

Kemal Tahir'in hapishane romanlarında da tıpkı tarihî ve köy romanlarında olduğu gibi kadınlar, cinsellikleriyle ön plândadır. Gerçekçiliği ön plânda tutan yazarın cinsellikle ilgili görüşleri notlarında şöyle yer alır:

İnsanları sevmekle cinsel istekleri bağlanabilecek bir yan vardır. Milleti, vatani sevmekte de böyle... (Hemen bütün milletlerin dillerindeki Anayurt deyimi ile vatani, güzel güçlü kuvvetli bir kadın hâlinde resmetmek boşuna mı?)

Gerçekçi romanda cinsel olaylar, etkiler, ilişkiler, romanın delikanlılığını meydana getirir.

Gerçekçi romanda dram, -küçük, büyük- ihtirasların bir yere takılması, çıkmaza girmesinden doğar. Bu takılan ihtiras cinsel isteklerimizden biri değilse, arkasında gene bu istekle ilgili bir itiliş mutlaka vardır.

Canlı olanda cinsi istek zaman zaman ister istemez ağır basar. Gerçekçi romanda cinsel isteğin yerini daraltmak, kısırlığa yer açmaktır.

Cinsel istek insanın yarısı, insan, gerçekçi romanın tamamı... (Demir, 1989:136)

Görüldüğü gibi, yazara göre cinsellik, gerçekçi romanların önemli bir parçasıdır. Yazarım tüm romanlarında olduğu gibi, hapishane konulu romanlarında da kadınlar cinsellikleriyle dikkat çekerler. Özellikle *Karılar Koğuşu*'nda kahraman anlatıcı İstanbullu Murat tarafından tasvir edilen kadınlar, hemen hemen hep cinselliklerini yansıtacak şekilde "cilveli", "oynak", "çapkın" gibi sıfatlarla anlatılır.

Anlatıcı konumundaki İstanbullu Murat, kocası seslenmedikçe avluya bile çıkmayan İnci ile küçük Aduş'un annesini (Fatı) bu tariflerin dışında bırakır. Murat'ın Fatı ile ilgili görüşlerinden, bu konuda fukara köylü kadınıyla, kasabalı kadını farklı değerlendirdiği de ortaya çıkar:

Bu esnada Aduş kucagında olduğu hâlde Fatı geldi. Türkçeyi hiç konuşamayan bir Kürt karısıydı. Bütün fukara köylü kadınları gibi fena hâlde yıpranmıştı. Kasabalılara benzemiyor, omuzlarını cilveli cilveli sallayıp sırtıtmıyordu. İnsana dümdüz kardeş gibi bakan siyah gözleri vardı. (*Karılar Koğuşu*:27)

Aslında *Karılar Koğuşu*'nda; bütün kadınların, hapishane hayatı içinde tutuklu bulunan, uzun zamandır kadınlarla görüşmeyen bir erkek mahkûm ve anlatıcı olan Murat'ın gözünden anlatılması, onların cinselliklerinin ön plana çıkartılmasını da sağlamıştır diyebiliriz. Murat'a göre en dindar sayılabilecek Hubuş ve Hanım bile cilveli ve oynak yaratılışlıdır.

Hub, namı diğer Hubuş bacı, 55-60 yaşında şişman kısa boylu bir kadındı. Artık ihtiyarladığından olmalı, yüzünü namahreme göstermemek için fena hâlde sarılır, fakat bir türlü kocamayan gönlü, hâlâ kız oğlan kız sesine benzeyen ince, baygın, işveli kelimelerinde dalgalanır dururdu. (*Karılar Koğuşu*:21)

Kemal Tahir'in köy merkezli romanlarındaki gibi *Karılar Koğuşu*'nda da kadının cinsel kimliği, horlanmışlığı yoğunluklu olarak işlenmiştir. Ramazan Gülendam konuyla ilgili şunları söyler:

Bu romanda da -onun birçok romanında olduğu gibi- kadınların birbirine karşı veya erkeklere karşı yakıştırmalarına ve çoğunlukla aşağılayıcı bakış açılarına sıkça rastlamak mümkündür. O, kadını horlayan, dışlayan



anlayışı yer yer alaycı bir anlatımla romanın kahramanları ağzından yansıtır (Gülendam, 2008:395).

Hapishanede kadın ve erkek mahkûmlar, cinsel açlık içerisindedir. Bu cinsel açlık, kısıtlı bir mekânda bulunmaları nedeniyle özellikle, hapishanedeki kadın mahkûmlar, kadın gardiyanlar ile erkek mahkûmlar, erkek gardiyanlar ve hapishanede görevli askerler arasında geçer. Gardiyan Ayşe Ana, daha önce Kadınlar Cezaevinde, Sultan isminde zinadan üç aya mahkûm olmuş bir kadın nedeniyle başından geçen bir olayı Murat’a şöyle anlatır:

- (...)Sultan orospusuna da babasının hatırı için pencerenin önünde, sedirde yatak sermişim, kızım gibi bakıyorum. Gece yarısı beni sesledi. “Aman Ayşe Ana... Aman Ayşe Ana... Beni sıtma tuttu. Bana bir su getir de ölmeden içeyim,” dedi. (...) Destiye koştum. “Destinin suyu ısınmıştır; ne olur çeşmeden getir,”dedi. (...) Suyu içti. (...) Ben yattım. Sultan bir eyyam inledi. Altındaki sedir ırgalanıyor. (...) Sordum: “Kız çok mu hastasın?” Sesi kesildi. Sesi kesildi ama fırtına gibi soluyor. Neden sonra, “Ana!” dedi. “Haa...” dedim. “Aman ana beni ter bastı. Ben yanıyorum. Ben bu suya doymadım. Allahı seversin bir soğuk su daha ver,” dedi. (...) Çeşmeye yürüdüm. Yarı yola varmadan arkada bir ayak sesi, bir de ne göreyim alacakaranlıkta birisi duvarı “pırrr” diye aşmadı mı? (...) Kaltak ne yapmış? Yatsı zamanından örtüsünü pencereden onbaşıya vermiş. Zampara, Sivaslı Mustafa onbaşı. O sebepten nöbetçi silâh atmadı. Hep müşavereli dövüş. Sultan’ın saçını yolacak oldum. (*Karılar Koğuşu*:74-75)

Gardiyan Ayşe Ananın anlattığı bu olaydaki gibi, kimi zaman kadınlardaki cinsellik isteği o kadar bastırılamaz hâle gelir ki yakalanma korkusunu göz ardı ederek türlü oyunlara girişmekten geri kalmazlar.

Hapishanede Hanım ve Ali arasında yaşanan benzer bir cinsel içerikli olayı da Gardiyan Ali Efendi, Murat’a anlatır. Burada da Ali’den çok, bir kadın olmasına rağmen, Hanım’ın isteğinin ön plâna çıktığı dikkat çeker:

-Karı ahlaksız olmaya ahlaksız bey... (...) Ne halt ettiğinden haberin var mı?

-Ne yapmış?

-Oğlanı mutfağın penceresine çağırıyordu da, töbe Yarabbi, donunu çıkarıp orasını gösteriyordu.

-Yok canım...

-Vallaha... Söylediler de inanmamıştım. Gözetledim de gözümlle gördüm. Utanmaz bir karı. (*Karılar Koğuşu*:384)

*Damağası* romanında da Müdür Vekili Lütü efendinin kadınlar koğuşundaki Şaziye hanımı çağırıp rakı sofrası kurdurduğu konuşulur. Yine romanda kimi kadınların, para karşılığında erkekler koğuşundakilerle görüştüğünün bahsi geçer:

Karılar koğuşunun hesabı da bir başka hesap. Kapının üstündeki küçük delikten, oynak karıları öpmenin bile maktu ücreti vardı. Parasına acımayanlar, Çorum Defterdarı'nın hırsızlıktan yatan ahretliğini deliğe çağırıp, dilini emiyorlardı. (*Damağası*:30)

Bazen de hapishanedeki görevliler para karşılığı mahkûmların dışarı çıkmasına veya kadın mahkûmlarla görüşmesine yardım eder:

Çankırlı Deli Ömer, beş lira veren mahkûmların geceleri sıra ile dışarı çıkarıldığına, karılar koğuşunun kapısındaki deliğe yanaştırıldığına, orada zinadan üç aya mahkûm yeşil gözlü Ayşe namıyla maruf fahişe makulesi bir hatunun dilini saatlerce emmesine müsaade olduğuna resmen şahitti. (*Damağası*:91)

Kimi zaman da, benzer şekilde, gardiyanların yardımıyla, tutuklu erkeklerin hapishane dışında eşleriyle birlikte olması sağlanır. Böyle bir olay *Damağası*'nda Gardiyan Çökük Rıza tarafından anlatılır. Böyle bir durum yaşayan üç senelik mahpus İcracı Hikmet Bey hapishanedeysen çocuk sahibi olur.

*Esir Şehrin Mahpusu*'nda, kadınlar koğuşundaki kadınların erkek mahkûmlarla para karşılığı ilişkiye girdiklerinin bahsi geçer.

Cinsellik, yazarın hapishanede geçen romanlarında kimi zaman da kadınların kendi aralarında konuşmaktan zevk aldıkları bir konu olur. Bu konuşmalar, hem kadınların erkeklerle ilgili meraklarını yansıtır, hem de içinde bulundukları durumun değerlendirmesini yapıp eğlenmelerine sebep olur. *Karılar Koğuşu* romanında, Hacı Abdullah'ın, Ayşe Ana'dan duyduğuna göre, bir gün kadınlar arasında şöyle bir konuşma geçer:

-Bir gece karılar konuşuyorlarmış. Hubuş olacak rezil, "Bu kadar erkek, dişsiz ne yapar biçareler... Bunlar hep ölür," demiş de Nafia, "Bacım sen bana bak. Onları hiç olmazsa ele gelir. Bizimki için için yanar tutuşur ya..." demesin mi? (*Karılar Koğuşu*:72)

Hapishane hayatı içinde kadınlar kadar, erkek mahkûmlar da cinsel açlık içerisinde. Tözey'i ziyarete gelen genelev kadınlarını gören erkek mahkûmlar asıl mahpushanenin demir parmaklıkları kapısına birikir ve kolay kolay dağılmazlar. Erkek

mahkûmların dağılacağından ümidi kesen başgardıyan, Tözey'i ziyaretçileriyle birlikte kendi odasına götürmeye mecbur olur.

İstanbul Murat da bazen romanlarda düşünce suçlusu bir mahkûm olarak kadınlara karşı arzu ve istek içinde karşımıza çıkar. Mahkûm kadınlar tarafından beğenilen bir erkek olan Murat, zaman zaman onları alıcı bir gözle izler. Saz eğlencelerinde kendisini görmek için kapıyı aralık bıraktıran Tözey'e kendisini beğendirmek konusunda karşı konuşmaz bir istek duyar (*Karılar Koşuşu*:125).

Murat, asılacağı için büyük bir acıma hissiyle yaklaştığı Hanım'a karşı da zaman zaman arzu duyar. Hatta bu düşüncelerden dolayı kendisine kızar ve içinde bulunduğu durumun sorgulamasını yapar:

(...) İki çocuk anası olduğu, geniş ve gergin karnından başka hiçbir yerinden belli değildi. Karnından üst tarafı da, alt tarafı da bir genç kıza, yahut doğurmamış bir taze geline benziyordu. İstanbullu kendi kendine öfkelenerek dudaklarını yalayıp yutkundu. Bu biçarenin karşısında shevi bir şeyler hissetmek ne büyük alçaklıktı. (*Karılar Koşuşu*:57)

Erkek anlatıcı bakış açısıyla, Hacı Ağa'yı ziyarete gelen küçük karısını, pek oynak, pek güzel bir kadın olarak tasvir eden Murat, kimi zaman kocasından gizli kendisini seyreden bu kadının bakışlarında şehveti görür.

Yazarın romanlarına yansıdığı kadarıyla, hapishanedeki mahkûmlar içinde kadınlara açlık duyan ve bu yönüyle ortaya çıkan bir başka kahraman, *Kelleci Memet* romanındaki Şeker Emin'dir. Emin, uçan kuştan bile korktuğunu bunun nedeninin de kadın açlığı olduğunu söyler. Bazen kuş gibi uçmak ister ama, bu özgürlüğe duyulan özleminden değil, dışarıda gördüğü bir kıza duyduğu arzudandır. Zaman zaman içindeki kadın isteğini arkadaşlarına söyle anlatır:

Dokuz yıl, yedi ay, on bir gündür, biz elimizi karı etine değdirmemiştir! Benim hastalığıma arkadaşlar inanmaz! Oysa benim hastalığımda çok mesele var! Birincisi, bildiğin karı açlığı... Mahpus damında, karyı, ekşi erik gibi canın çeker... (*Kelleci Memet*:53)

Şeker Emin'deki bu açlık, yaşamına çok farklı şekillerde yansımıştır. Para kesesi bile ipekli kadın çorabından yapılmıştır. Bu keseyi elinde mıncıklarken siniri yatıştır, gözleri adeta kadın okşuyormuş gibi süzölmeye başlar.

-(...) Ankara bayanlarının çorabıdır bu... (...) Ya kokusunu napalım?  
Buna Ankara bayanlarının kokusu sinmiş ki, gayet zorlu sinmiş. Her çıkışıta,  
Kâbe yağı şişesi açmışın gibi yüreğin bir hoş olur! (*Kelleci Memet*:54)

Aynı romandaki Kelleci Memet de kadınlara aşırı cinsel arzu duyan erkek mahkûmlardan biridir. Cinci Nezir'in mahkûmlardan Mustafa ile Ayşe'nin birlikte olduğunu söylemesi üzerine Memet'in yanakları kızarır; boyun damarları kabarmaya başlar. Dergide gördüğü çıplak kadın resmini, Ümmühan ablasının kızı Cemile'ye benzettiği için resme tekrar tekrar bakar. Cemile'yi sevdiğini söylerken, bir yandan annesi Ümmühan'ı da arzular:

“Ne karı be... Anadan oynak ki, lafına dayanılmaz! Değil ki etine...”  
(*Kelleci Memet*:310)

“Bu kahpenin, ‘Güveyime alışırım haa!’ demesi nasıl bir söz ulan? Allah'ın izniyle bunun güveysi biziz. Peki... Demek Yusuf oğlan askere gidince... Biz bunu tenhada bastırsak, bize çokça direnmeyecek mi? Hemen alış mı verecek? Peki, günah bizden gitmedi mi şimdilik, hey Allah!”  
(*Kelleci Memet*:311)

*Kelleci Memet* romanındaki, cinsellikle ilgili Taner Timur şunları söyler:

Kemal Tahir seksolojisi *Kelleci Mehmet*'e egemendir ve Çankırı Hapishanesindeki reformlar bile bir seks kavgasının kurbanı olur. Gerçekten hapishanede bir sübyan koğuşu, bir revir ve dükkânlar açan reformcu bir müdür, iğrenç bir karalama kampanyası sonucu işinden olur. “İşi asıl karıştıranlar, sübyan koğuşu yüzünden oğlanlarını elden kaçıran reziller!” (1982,s.80) diye açıklamada bulunur romancı (Timur, 2002:202).

Cinselliğin bu kadar ön plânda olduğu söz konusu romanlarda, zaten toplumda bu özellikleriyle ön planda olan kadınların, mahkûm erkekler için ikinci bir anlam taşımadığını söyleyebiliriz.

Cinsel açlık duygusu *Esir Şehrin Mahpusu*'nda da söz konusudur. Başlangıçta, hapishane içinde cinsellikle ilgili konuşmaları yadırgayan Kâmil Bey bile, zamanla bu cinsel açlığı hissetmeye başlar. Kendisini ziyarete gelen eşinin çıplak resmini neden yapmadığına hayıflanır. Ona eskisinden başka bir gözle bakar:

İpek çarşafın dar eteğini iyice geren uzun bacaklara istekle bakarak üst üste yutkundu. (*EŞM*:284)

Buraya kadar verdiğimiz örnekler, erkek mahkûmların hapishane yaşantısında kadınlara karşı duydukları açlığı belirtmesi bakımından önemli olduğu gibi,

hayatının önemli bir kısmını hapishanelerde geçiren ve diğer mahkûmlar gibi, kadınlardan uzak kalan yazarın, bu durum hakkındaki görüşlerini yansıtmaları bakımından da önemlidir. Yine bu örnekler, yazarın romanlarında ele aldığı kadınları, genellikle cinsel bir obje olarak verilmesi ve kadın konusunu özellikle cinsellik açısından ön plâna çıkarmasının nedenlerini anlamamızı sağlar.

Romanlarda, cinsellik isteği sadece tutuklu ve mahkûmlarda değil, kadın ve erkek gardiyanlarda da görülür. Hacı Abdullah, Murat’a, kadın gardiyanlardan Şefika’yı anlatırken, “*Vaktiyle dünya güzeli imiş. Kaymak gibi eti varmış beyim... Çörtikli “Ben böyle beyazlık, böyle cilve, görmedim. Erkeğe doymaz bir karı,” derdi.*” (*Karılar Koğuşu*:188) der. Şefika, bir bahaneyle Murat’ın elini, kalbini dinlemesi için göğsüne koydurtur. Ancak Tözey’in ilgisinden sonra bir de Şefika’nın ilgisini istemeyen Murat, aklındaki asıl kadın olan, başgardiyanın on yedi yaşındaki kızı Nebahat’i düşünerek Şefika’nın bu hareketinden dolayı kendine acır. Fakat yine de bu kadının erkekler tarafından hangi özelliğiyle dikkat çektiğini sorgular ve kadına kızmasına rağmen, tıpkı Tözey gibi Şefika’yı da arzular:

İki üç hovardadan artakaldığı hâlde, kocasının hâlâ bu “deli gibi sevmesi” için –bunu dışçıye yalvarmasından anlıyordu- mutlaka bir marifeti olmalıydı. Bu kadar ahlaksız ve merhametsiz bir kadının bir sevilecek ve hasret çekilecek tarafı kalıyordu: Yatak hâli... İstanbullu, bir dayanılmaz hayvan ihtirası duyarak yutkundu. (*Karılar Koğuşu*:214)

Şefika, Murat’ın kendisine Nebahat’ten dolayı karşılık vermediğini bilir. Bunu adama söylerken bir taraftan da ilgisini belli etmekten çekinmez:

-Sen hepimizin ahını aldın Murat Bey... İflah olmazsın. Hele benim ahım sana yeter de artar bile... Lakin ne demeye hakkımız var. Kızığlankız geldi mi, dul karının adı elbette anılmaz. (*Karılar Koğuşu*:303)

Murat’ın ilgi göstermemesi bile Şefika’yı ona karşı beslediği cinsel isteklerinden vazgeçirmez. Kocasının erkek gibi göründüğünü ama, erkek olmadığını söyleyen bu kadın, artık kimseye muhtaç olmadığı için, kocasından da boşanmak ister. Hapishanede de gardiyanlarla görüşmeye başlar. Sefer’le yaptığı bir konuşma sırasında, adamın kendisini öpmesini sağlar. Diğer taraftan hapishane görevlisi Gardiyan (Derviş) Abdullah’la yakınlaşır. Onunla hapishanede kuytu köşelerde zaman zaman buluşur. Kadın, Abdullah’ı, kendisini öpmesi için zorlar.

Şefika'ya göre erkekler cinselliğe düşkündür. Mahpushane köşelerinde erkekleri uyutmayan şeylerden biri de, “karısız kalmak” tır. Abdullah'la gizlice görüştüğü bir sırada adamla arasında şöyle bir konuşma geçer:

-Beni şimdi koğuşa götürsen ne yaparlar?

-Lafa bak... Terbiyesiz... Seni paralarlar.

-Hakikat. Gündüz hepsi kurt gibi bakıyor. Beni paralarlar sahi...

-Ben de seni paralarım.

-Haydi ordan... Bir yatakta yattık da bir iş yapamadın.

-Tuu... Bu laf da mı vardı?

-Şaka ettim. Dur vallaha şaka ettim(...)Sen sabırlı adamsın. Ben sabırlı adamları severim. Erkek sabırlı olacak. Ben karılığım ile sabrediyorum. Halbuysa karının dokuz nefsi var demişler. O gece ben “Olmaz” dedim ama sen bir de bana sor.

-Zorlasam razı gelir miydin o gece?

-Gelmezdim.

-Öyleyse canın çekmemiş...

-Çekmez mi? Ölüyordum. Sen nerden bileceksin...” (*Karılar Koğuşu*:326-327)

*Karılar Koğuşu* romanındaki Şefika'da cinsellik, sadece içgüdüsel bir ihtiyaç olmaktan çıkar ve bir süre sonra fantezi boyutuna ulaşır. Derviş Abdullah'la kaçan, ardından tekrar kocasına dönen kadın, durumun Malatya'da çok fazla açığa çıkması üzerine iki adamla birlikte Adana'ya yerleşmek ister. Durumu hem kocasına hem Abdullah'a söyler.

-(...) Şefika diyor ki: “Orada fabrikaya girersiniz, sen gündüzcü olursun, benim herif de gececi olur. Yaşarız...” diyor. (*Karılar Koğuşu*:337)

Bazen hapis hanedeki ilişki türleri kadın-erkek ilişkisi boyutunu aşarak karşımıza çıkar. *Damağası*'nda eski başgardıyan Hasan Pehlivan, çocuklara müptelidir. Hatta bu yüzden soruşturma geçirip başka bir cezaevine gider. Zaten kendisi de daha sonra bu zaafını söylemekten çekinmez:

Çingene oğlanı, Arnavut oğlanı ifadeye çekildi. Hepsi de utana sıkıla başlarından geçenleri hikâye ettiler. Sergardıyanın yatak hâlini acayip hususiyetlerini uydurmaya imkân olmayacak bir sadakatle mübayenetsiz anlattılar. (*Damağası*:82)

Hapishane hayatı içinde oğlancılık, benzer şekilde başka romanlarda da karşımıza çıkar. *Kelleci Memet*'te Kalaycı Abdi'nin parlak çırağını ayarttığı için, Cinci Nezir'e kızgın olduğu konuşulur. Aynı romanda, sübyan koğuşundaki oğlanlarla ilgilenenlerin bahsi geçer.

Oğlancılıktan sonra, ablacılık da yazarın söz konusu hapishane romanlarında karşımıza çıkan çarpık ilişkilerdendir. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında karılar koğuşundaki Sabahat'le Roza, Nezihe'den hoşlandıkları için kavga ederler. Zekeriya Efendi'ye göre kadınlara ablacılığı öğütleyen Memet İmam'dır. “*Dar yerdesiniz, ne İsa günah yazar, ne Muhammet...*” (*EŞM*:139) diyerek kadınlara akıl verir. Romanda Mehdi Bey'in isteği üzerine, Utçu Cemile'nin Nezihe'yi erkeklerin önünde öpmeye başladığı erkeklerin de bu durumu zevkle seyrettiği görülür.

Kemal Tahir'in hapishane romanlarında kadınla ilgili düşünceler ve erkeklerin kadına bakışını yansıtacak ifadeler, oldukça fazla yer alır. Anlatıcı İstanbullu Murat, kadınların hapishane şartlarına ve cezalara karşı erkeklerden daha dirayetli olduğuna inanır. Hanım'ın cezası hakkında konuşurken şunları söyler:

Cezası ne kadar ağır. Biz erkek iken, ölüm tehlikesine de maruz bulunmuyorken tahammül edemiyoruz. O kadınlığıyla, aferin iyi dayanıyor. Siz kadınlar dehşetli mahlûklarsınız. Erkeklerden şüphesiz daha iyisiniz. (*Karılar Koğuşu*:94)

Yine Murat'a göre “*Erkeğin düşmanı erkektir.*” (*Karılar Koğuşu*:231), en kötü kadın bile bir erkeğe başka bir erkekten fazla zarar veremez. Murat, kadınların sadakatini değerlendirirken de Hacı Abdullah'tan farklı düşünerek bir anlamda kadınlardan yana olur. Erkeklerin uğruna hapis yatmaktan çekinmedikleri kadınlara, nasıl baktıklarını bize yansıtır:

-Kızlara kötü söyleme... Fukaraların ne kabahati var? Bizi bedavadan sevsinler istiyoruz. Bizim gönlümüz geçene kadar bizi sevecekler. Sonra biz onları sittir edeceğiz. (*Karılar Koğuşu*:308)

Daha sonra Derviş Abdullah'ın Şefika'yla Malatya'dan kaçması ve kadından hevesini alınca onu gittikleri yerde tek başına bırakıp dönmesi, Murat'ın bu yorumunun haklı olduğunun da göstergesidir:

-(...) Gönlüm de karıdan geçti beyim. Cilvesi evvelki gibi yüreğimizi oynatmıyor. Domuz görmüş gibi oluyoruz. Bir gün istasyona geldim. Bilet aldım. Trene atladım.

-Karı?

-Bıraktım. Ne hâli varsa görsün. (*Karılar Koğuşu*:334)

*Namuscular*'da, Abdurrahim Bey'e göre kadın, kocasından habersiz bir iş yapamaz. *Karılar Koğuşu*'nda ise kadınlar, hapisanedeki gardiyanların ve tüm erkeklerin gözünde değersiz, akıllı kıt varlıklar olarak görülür. Murat kimi zaman erkeklerin fikrine destek veriyor gibi görünürken, toplumun genelinde hâkim olan bu düşünceyi içten içe eleştirir:

-Karı kısmında akıl olmaz. Çünkü din kitapları kadınların eğe kemiğinden yaratıldığını yazar. Eğe kemiğinde akıl yoktur. Lakin bu devirde erkekler akıllarını kaybettiler de, bizim kaybettiğimiz akılları karılar aldı. (*Karılar Koğuşu*:289)

Murat'ın hapisanedeki kadınlara yönelik yaptığı yorumlardan biri de onların süse olan düşkünlüğüdür. Ona göre, kadının oynağı sürekli süslenir ve süslenen kadın daima oynaktır. Kadınların başına gelen pek çok dert de bu iki durumdan kaynaklanır. Kemal Tahir'in, hapisane romanlarında anlatıcı Murat'ın gözünden ahlâkî bakımdan işaret ettiği ideal kadın tipinin örneği Nebahat'tir. Nebahat, kardeşi Selime'nin gözünden şöyle tanıtılır:

-(...) Benim büyük ablam, hem büyük, hem de akıllı, hem de güzel. (...) Bir kere ahlakı güzel... Anamın, babamın sözünü dinler. Sonra çalışır. Dairede herkes onu sayar. Akıllıdır. Çok gülmez. Sinemaya gitmez. Elin kızları gibi boya sürmez... (*Karılar Koğuşu*:113)

Murat'ın nişanlısının, Kemal Tahir'in ideal kadınında gördüğü sadeliği, süsten uzak oluşu, ağırbaşlılığı sembolize etmesi dikkat çekicidir. Bu durum, Kemal Tahir'in Fatma İrfan'a yaptığı telkinlerle de uyusmaktadır. Kemal Tahir'e göre, "Kadın ne kadar geniş uçarsa uçsun, bir gün evine avdet mecburiyetindedir. Basit, hayalî, görgüsüz bir delikanlıya temiz bir varlık getirmek, kabul etmelidir ki, kadına en yakışan meziyettir." (Tahir, 1979:23). Yazar, kadınların süslenmesine ve tek



başına sokağa çıkmasına da karşıdır (Tahir, 1979:210). Kendisine neler yapması gerektiğini soran Fatma İrfan'a, eşlik görevlerini hatırlamasını ve gerekmedikçe evden yalnız çıkmamasını söyler (Tahir, 1979:214). Doçentlik amacıyla Avrupa'ya gitmek isteyen Fatma İrfan'a yazdığı şu satırlar ise, yazarın kadınlar hakkındaki fikirlerini açık bir şekilde ortaya koyması bakımından dikkate değerdir:

Hâlbuki iyi biliyorsun, ben seni yalnız benim olman için evimde ve yanımda saklamak istiyordum. İnsan kendinden bir şeyin, uzakta dolaşmasına, gülmesine, sinemaya gitmesine ve bilhassa –kendisini çok başkalarına beğendirmek istiyormuş gibi- boyanmasına bir türlü alışmıyor. (Tahir, 1979:269)

Murat dışında, bir başka kahraman Sefer'e göre ise kadın milleti, erkekleri pek önemsemez. Fikrini Hanım ve Ali üzerinden şöyle ifade eder:

Karı, Ali'yi saymıyor ki seviyor. Biz köylüyüz bey... Oynaş kısmı, bizde, herifi eşek yerine kor. (*Karılar Koğuşu*:54)

Romandan hareketle Ramazan Gülendam kadınların durumuyla ilgili olarak şu tespitte bulunur:

Anadolu'da, kızların küçük yasta (12-13 yaşlarında) evlendirilmeleri ve nikâhsız evlilikler (Sıdika'nın durumu) çok yaygındır ve bu durum, gayet doğal karşılanır. Cehâletin ve biraz da yoksulluğun bir sonucu olan bu durum, romanda Tözey'in içler acısı geçmişiyle örneklendirilir. Böylece hem Anadolu kadınının durumu hem de o insanları suça ve ahlâksızlığa iten etkenler verilmeye çalışılır. Bu durum ayrıca Murat'a, Anadolu kadınının o günkü şartlarda erkeklerden iki kere daha bedbaht olduğunu düşündürür (Gülendam, 2008:401).

*Namuscular*, *Karılar Koğuşu* romanlarında, önemli bir yer tutan ve kadına bakışı yansıtmaları açısından önemli olan bir başka konu, mahkûm Tözey ve onu ziyarete gelen Eplemeli Ayşe, Münevver, Kıvırcık ve Şaziye ile daha belirgin bir hâl alan “düşmüş kadınlar” konusudur. Malatya cezaevi ve çevresinin dekor olarak kullanıldığı romanda, bu kadınlara yönelik bakış da kimi zaman köy merkezli romanlarda bahsi geçen düşmüş kadınlara olan bakıştan ayrılır.

Malatya'daki insanların, bu kadınlara alıştığı görülür. Evladını evlendirmiş oğlan anaları, oğlan babaları, memurlar, manifaturacı, şoför, arabacı vb., bu kadınlara küçük sepetlerle hediyeler yollar. Şehrin insanları tarafından böyle karşılanan düşmüş kadınlar da şehir ve âdetlerine uyarlar, hamam günlerinde fakir kadınlara ve

asker ailelerine para verdirmezler. Fakir ve çok çocuklu ailelerin çocuklarını aylıkla yanlarına alırlar, kılık kıyafet yardımı ederler. Şehirdeki insanlarla düşmüş kadınlar arasındaki bu ilişki kimi zaman o kadar ilerler ki mevlitlere ve düğünlere bile davet edilebilirler.

*Namuscular*'da Tahsildar Bedri Efendi, salı günü izinli olduklarını hatırladığı bu kadınların “*vatan hizmeti gören saygıdeğer hanımlar*” (*Namuscular*:46) olduğunu söyler.

Her ne kadar, Malatya genelinde böyle bir durum söz konusu olsa da düşmüş kadın, toplumun gözünde yine düşmüş kadındır. *Karılar Koğuşu*'nda Başgardıyanın dokuz yaşındaki küçük kızı Selime'nin bu kadınlara olan bakışı, yine toplumun düşüncelerini yansıtır:

-(...) Bunlar benim babamın yatağına neden oturdular?

-Bunlar misafir de... Hem iskemlemiz yok...

-Ayakta dursunlar... Bunlar babamın yatağına oturmasın. Vallaha anneme söylerim.

-Kız, bunların kim olduğunu sen biliyor musun?

-Biliyorum.

-Kim bakalım?

-Bunlar kötü karılar... (*Karılar Koğuşu*:112-113)

*Namuscular*'da, Hacı Abdullah'ın yeğeni Mediha, Tözey'in yapacağı yemeği “*Kötü karının yaptığı yemek yenmez. Günahtır.*” (*Namuscular*:258) diyerek istemez.

İstanbullu Murat ise bu kadınlara zanaatını yapan birer insan gözüyle bakar. Yaptıkları işi de tahammül edilmesi, duygusal tepkilerde ani ve geçici kişilik değişimi şeklindeki bir tür sinir bozukluğu olarak tanımlanabilecek histeriyi (TDK Türkçe Sözlük, 2005:895) gerektiren bir iş olarak görür. Ayrıca toplum tarafından dışlanan bu kadınları tek başına suçlu görmek de haksızlıktır Murat'a göre:

(...)İstanbul'un sınıfını, mevkiini aşağı doğru kaybetmiş bir orta hâlli ailenin sokağa düşmüş kızıyla, Malatya'nın köylü kızı arasında hiçbir ruh ve şuur farkı olmadığını da bir daha anladı. İnsanın gördüğü iş, maddi ve manevi

varlığı üzerinde, belki de, orospulukta olduğu kadar hiçbir zanaatta böyle derin çizgilerle tebarüz etmiyordu. (*Karılar Koğuşu*:114-115)

(...) Bunda sizin de benim de hissem yok mu? Oros puluk tek başına icra olunur bir zanaat değildir. Belki tek başınıza her şeyi yaparsınız. Lakin orospuluk mutlaka iki kişi ister. Hatta ikiden de çok fazla... Bir kadın... Bir sürü erkek... Bir tek orospuya, binlerce hovarda... Ekserisi aile babası, kız çocuk sahibi insanlar. Namuslu insanlar... Camiye gidenlerden, kurban kesenlerden, Mevlût okutanlardan... (*Namuscular*:109)

Kimi zamansa Kemal Tahir, var olan bu durumu daha derin sebeplerle açıklama gereği duyar. Kişilerin ötesinde ekonomi gibi başka nedenler de, düşmüş kadınların sayısını arttırmaktadır:

Orospuluğun kökleri iktisadîdir. İktisadî temele dokunmak kabil olamıyor. Bu iktisadî temel durdukça orospuluk, içtimâî zaruretlerden madut olmakta devam edecektir. (*Namuscular*:124)

Murat kimi zaman da bu kadınların toplum tarafından dışlanmasına neden olan sistemi eleştirir. Aslında bu eleştiriyi yapan Kemal Tahir'in kendisidir. Bu eleştirilerden biri, devlet tarafından bu kadınlardan varlık vergisi alınmasıdır:

-Buna makbuz derler kızım.

-Evet makbuz. Dün bizi vilayete çağırdılar. Ben, Ayşe, bir de Münevver. Emniyet Müdürü istemiş, Varlık Vergisi için.

-Ne için?

-Varlık Vergisi çıkarmışlar. Beşer yüz lira verdik.

(...) Çok değil Topal ağa, iki yüz kırk kişiyle yatarsa ödeyecek. İki yüz kırk kişi ile... Günde üst üste dört kişiden iyi aylık mesele. (*Namuscular*:211)

*Karılar Koğuşu*'nda, Murat'tan farklı olarak yıllarca geneleve gitmiş, oradan dost tutmuş Hacı Abdullah'ın bu kadınlara bakışı daha kişiseldir. Ona göre düşmüş kadınlar, bir an ağlarken bir an gülüveren, bir sözü bir sözünü tutmayan, sadakatine güvenilmez kişilerdir.

(...) Orospu değil mi beyim, iki gün görmese unuttur. Hayvandan beter... Köpek, halbuysa, kaç sene geçerse geçsin, sahibini tanır. Gelelim orospuya... Orospu unuttuyor. (*Karılar Koğuşu*:130)

Gençken Emine isimli bir genelev kadını seven, hapishanede Tözey'in peşinden koşan Hacı Abdullah'a göre "orospu öldürmek", o kadını da içinde

bulunduğu rezillikten kurtaracağı için, bir nevi temizliktir ve günah sayılmaması gerekir.

Aynı romandaki Tayıncı Sefer, bu kadınlara karşı bir acıma hissi duyar. Murat’a “*Karı kısmına yazık beyim. Karı kısmı, kendisinden orospu olmaz. Orospuya da yazık...*” (*Karılar Koğuşu*:126) derken, bu kadınların içinde bulunduğu durumun kadın kadar erkeklerin de suçu olduğunu anlatmak ister. Murat da Sefer gibi düşünür ve bu kadınlar için toplumun tepkisiz kalmasını eleştirir:

-(...) Bu memlekette on dört yaşındaki kızlar, vesika alıp kırtı kırtı kerhaneye giderler de, meydan muharebesi görmüş erkekler siyasi partilere giremezler. Bu hâli gören Türk milleti de, haklı olarak: “Rey karıya verildi. Erkeklik öldü,” diyor. (*Karılar Koğuşu*:248)

Bir kadının düşmüş kadına bakış açısı da *Karılar Koğuşu* romanında yer alır. Kadın gardiyan Ayşe Ana; Murat’ın, kendisine âşık olan Tözey’den gönderilen hediyeleri kabul etmemesine şaşırır. Ayşe Ana’ya göre Murat, bu hediyeleri kabul edip keyfine bakmalıdır. Çünkü Ayşe Ana’ya göre, “*Orospu parası, hovardaya helal demişler.*”dir. (*Karılar Koğuşu*:117)

Yazarın konusu köyde geçen romanlarında bir genelevde çalışma vb. durumlar söz konusu değilken, *Karılar Koğuşu* gibi bir hapishane romanında genelev ve onunla ilgili düşünceler yer alır. Böyle bir evde çalışan Ayşe, hâinden şikâyetçi değildir. Durumu kendince şöyle yorumlar:

(...) Bağ arasında orospuluk kolay değil... Adam gideceği yeri şaşırır. Kerhanede koynuna almak şöyle dursun, cigarana ateş istemeyeceğin serserilere bir lokma ekmek için razı olursun. Evsiz orospuluk ölümle bir.

(...) Evsiz karıları düşünürüm. Ana yok, baba yok... Sürt Allah’ım sürt... Yaprak oynasa “Aman basıldık” dersin. İnsanoğlu neden korkar? Akılsızlığından... Oda kahpelik, kerhanedeki de kahpelik. Bunu gel de, serseri karıya anlat... Rezilliği çeker... İlle kerhaneye düşmeyecek. Laf arasında da “Ben kerhane karısı değilim,” diye bir övünür. (*Karılar Koğuşu*:179-180)

Bir genelev kadını olarak Tözey’e göre de genelevdeki kadın iyidir, orada rahattır. Ona acımak doğru değildir. Sonuçta onlar, bu hayatın bir parçasıdır. Tözey kendisine, geneleve geldiği günden itibaren ağladığını duyduğu Azzet’i soran Murat’a şöyle karşılık verir:

-Siz çocuk musunuz kuzum? Azzet, “Yanıma uğrayan yok,” diye ağlıyordu. Şimdi görseniz, gözlerini sürmelemiş, kaşlarını rastıklamış. Bir entari verdim. Kıymet de bir kundura aldı. Biz hiç utanmayız Murat Bey... Sen bize hiç merhamet etme... (*Karılar Koğuşu*:292)

Her ne olursa olsun; her ne düşünülürse düşünülün, yazarın sözcüsü İstanbullu Murat, çeşitli nedenlerle özellikle de kendi istekleri ve rızaları dışında bu hayata bir şekilde itilen bu kadınların “orospu” etiketiyle yaftalanmasına karşıdır. Ona göre, kendi iradesiyle evini, çocuklarını bırakıp başka bir adamla kaçan Şefika veya âşığıyla bir olup kocasını zehirleyen Hanım, aslında Tözey’den pek de farklı bir durumda değildir. Ancak bu kişiler aynı nitelendirmeye maruz kalmaz. Burada toplumsal bir eleştiri de söz konusudur:

(...) Bunlar orospu beyim... Haşa, bunlar orospu da değil... Bunlar Tözey’e kurban olsunlar... Birisi kocasının evinde hovardasıyla oturuyor. Tözey üst üste iki dost tutmaz. Birisi kocasını zehirlemiş. Tözey fareleri bile zehirleyemez...

-İyi ama o da orospu.. Yüreğinde biraz insanlık olsa, orospuluk yapar mı?

-Bir kere düşmüş...

-Bir kere mi? Her akşam kaç kere düşüyor. Bir kere düşse kimse ayıplamazdı. Hep aynı soydan Ali Efendi... (...) Herkes kabahatli de cezayı yalnız Hanım, Tözey, Şefika çekiyor. Hanım’ın oğlancılık eden kocası, Şefika’nın eve orospu getiren efendisi, suçsuz mu? Tözey’i Maho Ağa’nın hizmetkârına verdikleri zaman on üç yaşındaymış. Üç aylık gelirken ağa, tarlada üstüne hücum ederek cebren ırzına geçmiş. Simdi, kız kerhanede, Ağa Akçadağ Belediye Reisi...” (*Karılar Koğuşu*:385)

Murat, kadınların “orospu” yaftasıyla aşağılanmasına da karşıdır. Çünkü ona göre “orospuluk”, genelevde çalışmakla alâkalı değildir. Bu aslında biraz da kişilikle alâkalıdır. Ekonomik gücü veya sosyal konumu nedeniyle bu nitelemenin yapılmadığı kadın veya erkekler, “orospu” damgasını yiyenlerden çok da farklı değillerdir.

Orospunun dişisi, erkeği olmaz. Orospuluk huydur. Söz verip tutmamak, borcunu inkar etmek, birini casuslamak, arkadan adam vurmak, kendinden zayıfı ezmek, korkma bile yerine göre orospuluktur. Biz, hâlbuki orospu diye kocasının üstüne dost seven, kerhaneye düşen kadına diyoruz. Hem de hangi kadına, mutlaka fakir olacak, zengin karısından, zengin kızından hiç orospu olmuyor. (...) otuz yaşında, yakışıklı hekimin oğlu parası hatrına Hubuş hanımı alınca orospuluk ortadan kalkıyor.(...) Şaroğlu’nun kızına “Orospu” diyen olmadı. Çünkü babası zengin. (*Namuscular*:239)

Ahlâk anlayışını din ve geleneklerin dışında, genel olarak yalan söylememe, hırsızlık yapmama, samimi olma gibi evrensel değerlere bağlayan yazar, düşmüş kadınları, düşme nedenlerini de göz önünde bulundurarak *sosyal kurbanlar olarak görür* (Coşkun, 2006:146).

#### 4.5. KEMAL TAHİR’İN TARİHÎ ROMANLARINDA KADIN

Başta Osmanlı tarihi olmak üzere Türk tarihine büyük bir ilgi duyan Kemal Tahir, yazmış olduğu romanlarda, bu konular üzerine sık sık eğilmiştir. Hem yaşadığı dönem içerisinde gerçekleşen olayları, hem de yapmış olduğu araştırmalar sonucunda ulaştığı bilgilerden yola çıkarak Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, Millî Mücadele, İzmir Suikastı gibi konuları eserlerinde ele almıştır.

##### 4.5.1. Kemal Tahir’in Romanlarında Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Kadın

Tarihsel değerlerin ve geleceğe güvenle adım atabilmek için, bu değerlerden güç almanın önemini bilen Kemal Tahir, yazdığı romanlarda, zaman zaman yakın ve uzak geçmişimize yer vermiş, böylelikle sahip olduğu görüşleri, bu şekilde sanatı aracılığıyla ortaya koymuştur. Ona göre, İmparatorluk kurma gücüne sahip Türk insanının geleceğini kurma cevherini ve geçmişten günümüze taşıdığı insancılığı ortaya çıkarmak, Türk romancısının başlıca görevlerinden biridir.

Eserlerini bu düşünceyle kaleme alan yazarın, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu konu edinen tek eseri, *Devlet Ana* romanıdır. “Kancık Vuruş”, “Uyandırılan Işık”, “Dost Çelmesi”, “Fal”, “Derin Geçit” ve “Kerimcan’ın Yolu”, adında altı bölümden oluşan romanda, Osman Bey dönemi ele alınır. Romandaki olaylar, Ertuğrul Bey’in atlarıyla ilgilenen Demircan’ın öldürülmesiyle başlar. Ve bu cinayetle, arka plânda yer alan iki aşka bağlı olarak gelişir. Romanda, Osman Bey ile Şeyh Edebalı’nın kızı Bala Hatun ve Orhan Bey ile Lotüs arasındaki aşk ön plâna çıksa da bu aşklar çevresinde, Osmanlı Beyliği’nin beylikten devlet olma yolundaki yaşadığı süreç anlatılır.

Kemal Tahir’in, ele aldığı dönemi başarılı bir şekilde yansıtmaya çalıştığı eserle ilgili olarak, Bilge Ercilasun da şu değerlendirmeyi yapar:

Romanda devrin sosyal yapısı hakkında pek çok bilgi verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır: cavlaklar, âşık Yunus, “kurtulmalık eser” kavramı, ahilik müessesesi, Ertuğrul Gazi’nin topraklarında hüküm süren kuraklık ve kıtlık, uzun süren barış döneminin insanları yoksullaştırması, göçebe yaşayışında akınların bir gelir kaynağı olması... (Ercilasun, 1999:5)

*Devlet Ana* romanında, halkın kuruluş sırasındaki yoksulluğu çarpıcı bir şekilde ele alınırken barış yanlısı bir siyaset isteyen Osman Bey’in, akınlara gitmemesi nedeniyle halkın çektiği sıkıntılar da romanda yer alır.

*Devlet Ana* romanı, Osmanlı’da var olan “Kerim Devlet” anlayışını yansıtmaları bakımından da önemlidir. Buna göre devlet, karşılık beklemeden vermesini bilen, kendisine bağlı olan halkı doyuran, giydiren, sarıp sarmalayan, koruyan bir yapıda olmalıdır. Eserin isminin, roman içerisinde yer alan ve Rum Bacılarının başı olan Devlet Hatun’dan geldiğini düşünebiliriz. Devlet Hatun, Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos’un elinden kaçıp kendisine sığınan Hristiyan Mavroyu, onun için önemli olan Müslüman-Hristiyan ayırımına rağmen ölen oğlunun yerine koyup Filatyos’a teslim etmemiş bir kadındır:

-Oğlumun yerine oğul buldum! Vermem! –Birden kabadayılığı umutsuzluğa döndü. Yalvarır gibi ekledi:- Kendi “Giderim” derse, o başka...

-Gitmem, hayır! Öldürür bunlar beni... Kırbaçladılar sabaha kadar. Verme beni Devlet Ana!.. (*Devlet Ana*:201)

Yine romanın genelinde Bacıbey adıyla anılan Devlet Hatun’un, çocuklarıyla ilgili durumların anlatıldığı kısımlarda, Devlet Ana olarak anıldığını görüyoruz:

Ne Orhan Bey, ne de Şeyh Edebâli, suçluları şeriat yasalarına göre, sancakbeyinin cezalandıracağını Bacıbey’e anlatamadılar.

Devlet Ana kükremişti. Allah beterinden saklasın, yere göğe sığacağı kalmamıştı. “Kör Frenkle uzun Türkopol kanımızdır ve de oklanmış avımızdır. Kerim oğlumla Mavro oğlum gitmemiş olur mu, imansız Kaplan, olmaz ve de öcümüzü elimizle almamış hiç olmaz!” diyerek kapıyı kesti ve de yemini bastı.” (*Devlet Ana*:608)

Konuyla ilgili olarak, Alemdar Yalçın da, romanın adının Devlet Hatun’dan geldiğini düşünmektedir:

Bacıbey, oğlu da olsa töre dışı hareket edenleri, *Ertuğrul Gazi* bağışlasa bile bağışlamamaktadır. Bu yönüyle Devlet Hatunun beylikteki

gücünü de simgeleyecek bir biçimde yazar romanının adını Devlet Ana koymuştur (Yalçın, 2005:234).

Kemal Tahir, eserinin adını hangi gerekçelerle *Devlet Ana* koyduğunu şöyle dile getirmiştir:

Adı, baştan belli olmayınca romanın yazılması, zorlaşır. Romanın adı, temellerden biridir. Ona göre biçimlenir roman... Bir romanın adı, konuyla beraber düşer ana rahmine, yazılmaya başlarken doğar, yazılma sürecinde büyür, güçlenir. Sonra da romana güç verir...

... Nedir bu konunun temeli: Devlet kuruluşu... Şu hâlde, Devlet kelimesiyle bir şey yapmalı... Devlet kapısı... Devlet Baba, devlet Kuşu... Devlet Başa... Bunalıp bıktım. Sabah oluyor. Rahatsız uyudum... Devlet kelimesi şart... Dönüşte, Bacı Bey'inin adının Devlet Hanım olduğunu hatırladım. Devlet Baba uymuyordu ama *Devlet Ana* uygundu... (Akt. Coşkun, 2006:54)

Ancak, Asya Tipi Üretim Tarzının ele alındığı romana, “Kerim Devlet” anlayışı nedeniyle “Devlet Ana” adının verildiğini de düşünebiliriz. Çünkü, devlet de tıpkı bir anne gibi, her zaman çocuklarının –yani kendisine bağlı olan halkın– yanında olmalı, gerektiği yerde onu korumalı, kollamalıdır.

Kemal Tahir, *Devlet Ana* ile Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemini gerçekçi bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Bu gerçekçilik kapsamında, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda rol oynayan zümreler de başta ahilik olmak üzere, romanda yerini almıştır. Ahilik dışında bir başka zümre olan ve “Kemal Tahir’in Romanlarında Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Kadın” başlığımız altında ele alacağımız Bacıyân-ı Rûm yani Bacılar birliği de geniş bir şekilde yer alır.

#### 4.5.1.1. Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları)

Osmanlı toplum hayatında kadın, devletin kuruluşundan itibaren erkeğinin yanında yer alan, eşine yardımcı olan bir konumdadır. Bu durum devletin kuruluşunda da kendisini gösterir. Osman Gazi’den itibaren, yönetime geçen erkek hükümdarların yöneticilikteki ustalığının yanı sıra, devletin kuruluş aşamasında var olan çeşitli zümreler de, beylikten devlete geçişte etkili rol oynamıştır.

Âşık Paşazâde “*Tarih-i Âl-i Osman*” (1481) adlı eserinde, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde var olan sosyal zümreleri şöyle belirtir:



Gaziyân-ı Rûm (Anadolu Gazileri), Ahiyân-ı Rûm (Anadolu Ahileri), Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları) ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları) (Akt. Bayram, 2002:365).

Bahsi geçen bu zümrelerden, Bacıyân-ı Rûm yani Anadolu Bacıları, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında kadının konumunu göstermesi bakımından önemlidir.

Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı yapıtında, var olan bir kadın teşkilâtıyla ilgili şunlar söyler:

“Yine Aşıkpaşazâde Târihi'nde Bâciyân-ı Rûm diye tanıtılan Anadolu bacılarının tarikatlere mensup kadınlar-arası bir teşkilât olup olmadığını belirtecek başka bilgimiz yoktur. Gerçi daha Ahmed Yesevî'den beri, Türk tarikat ve tekkelerinde kadınların da bulunduğu bilinmektedir. Bu tekkelerde kadınların zikre karışıkları da söylenmektedir. Birçoğu Yesevî tarikatinden doğan Anadolu tarikatleri'nin de tekkelerinde kadınlar vardı.

Mevlânâ'nın kadınlar meclisinde semâ' ettiği hattâ bu coşkunluğa kadınların da iştirak ettikleri bir yana bırakılsa bile Bektaşî tekkelerinde kadın bulunduğu bir hakikattir. Yûnus Emre'nin, büyük şeyhi Tapduk Emre'yi tekkedeki ana bacı vasıtasıyla ziyareti hikâyesi gibi çok sayıda rivayetler, tekkelerde bacı, ana bacı denilen kadınların bâzı vazifelerini de gösterir.

Kızkardeş mânâsındaki bacı sözüyle tarikatler, tekkelerdeki kadınlara hemşire gözüyle baktıklarını ifâde etmişlerdir. Ancak bu tarikat bacıları'nın aralarında birlik kurarak, gazîler gibi, diğer meslek kuruluşları gibi bir teşkilât hâlinde çalışıp çalışmadıkları veya belirli bir sınıf teşkil edip etmedikleri henüz bilinmiyor.” (Banarlı: 297).

İlk defa Fuat Köprülü, Âşık Paşazâde'nin bu zümre hakkında verdiği bilgileri, Bektâşî rivâyetleri ve başka kaynaklarla doğrulayarak, hem Anadolu Selçuklu Devleti döneminde, hem de Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Türkmen kadınlarının üye olduğu bir teşkilâtın varlığına dikkat çekmiştir.

Prof. Dr. Mikail Bayram, konuyla ilgili olarak yaptığı çalışmalarla “Bacıyân-ı Rûm” olgusuna önemli katkı sağlamıştır. Bayram, “bacı teşkilâtı”nın bilinen ilk lideri olan Fatma Bacı (Kadıncık, Kadın Ana) ve bacıların faaliyetleri hakkında geniş bilgi vermiştir.

Yüzyıllar boyunca çadırcılık, keçecilik, halı ve kilimcilik, oya ve dantelcilik, dokuma ve nakışçılık gibi pek çok sanatla meşgul olan Türk kadını, Bacıyân-ı Rûm teşkilâtı içinde de bu faaliyetlerin bir kısmını devam ettirmiştir. Mikail Bayram,

ahilikte olduğu gibi, bacılar arasında da el sanatlarının gelenek hâlinde sürdürüldüğünü belirtir. Özellikle örgücülük ve dokumacılıkla uğraştığı bilinen bacılar arasında da ahilikte olduğu gibi, usta-çırak ilişkisi söz konusudur.

Bayram, yine yaptığı çalışmalarla Osmanlıların kuruluş dönemindeki askerî kıyafetlerin bacılar tarafından yapıldığı yorumunu çıkarır. Ona göre, yeniçerilerin giydiği ak börkler ve diğer askerî kıyafetler, bacıların atölyelerinde üretilmektedir.

El sanatlarıyla öne çıkan bacıların, askerî alandaki katkıları sadece gerekli asker kıyafetlerinin hazırlanmasıyla da sınırlı değildir. İslâmiyet öncesi dönemlerde, erkeği gibi silâh kullanan, ata binen Türk kadını, İslâmiyet'ten sonra da bu özelliklerini sürdürmüştür. Mikail Bayram, bacıların bu özelliklerine yönelik olarak şunları dile getirmiştir:

Moğolların 1243 yılında Kayseri'yi muhasara sırasında Bacı örgütüne mensup kadınların şehrin savunmasına fiilen katıldıklarını ve teşkilât olarak savaştıklarını görüyoruz. Dulkadiroğullarının otuz bin silâhlı kadın askere sahip olduklarına dair haberde mübalağa olsa bile bu beylik döneminde Bacıların ne denli faal olduklarını göstermesi bakımından önem taşır (Bayram, 2002:375).

Şehir savunmalarında da yer alan bacıların faaliyetleri bu kadarla kalmaz. Ahi tekke ve zaviyelerinde misafir olanların ağırlanması gibi faaliyetler de bacıların etkinlikleri arasındadır.

Ayrıca, yetim ve kimsesiz kalan genç kızları, çocukları ve kadınları himaye etmek, eğitmek, iş sahibi yapmak, evlendirmek gibi işlevleri de olan Bacıyân-ı Rûm, üretime katılan, üretimi örgütleyen, meşru olan bütün meslekleri yapabilecek bir örgütlenmedir. Bilinen ilk kadın örgütlenmesi olan bu kurum, üyelerine “Aşına, eşine, işine sahip ol!” anlayışını benimsetmeye çalışmış, böylelikle hem aile, hem de toplum huzurunun sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Eser, 2010:23).

Kuruluş döneminde bu şekilde yer alan ve kendilerine Bacıyân-ı Rûm adı verilen teşkilâtlı bu Türk kadınları, Kemal Tahir'in Osmanlı'nın kuruluşunu ele alan *Devlet Ana* romanında da karşımıza çıkar.

Alemdar Yalçın, *Devlet Ana* romanında yer alan bu teşkilâtlanmanın devleti gizli bir kadın egemenliği altına soktuğunu belirtir:

Yazar romanda, Osmanlının kuruluşuna ve yükselişinde önemli bir etki yapan unsurlar arasında, kadınların kendi iç örgütlenmelerini göstermektedir. Bacıyân-ı Rûm adı verilen ve kendi aralarındaki sosyal dayanışma ile aileyi ve çocuğu birinci derecede etkileyen sosyal örgütlenme, adeta devleti gizli bir kadın egemenliği altına sokmaktadır (Yalçın, 2005:233).

Romanda, Demircan ve Kerimcan'ın annesi olan Devlet Hatun, aynı zamanda Bacıyân-ı Rûm'un da başıdır. Rum bacıları tarafından başkan seçildikten sonra, “Bacıbey” diye çağırılan bu kadın, uzun boyu ve heybetli yapısıyla dikkat çeker:

Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu yaya bırakırdı. Kocası Rüstem Pehlivan'ın, İnegöl toprağına yapılan bir akında ölmesinden bu yana, büsbütün sertleşmiş, Ertuğrul Bey'den başkasını dinlemez olmuştu. (*Devlet Ana*:120)

Çocuklarına hem ana, hem baba olmak için uğraşan Söğüt bacılarının başı Devlet Hatun, bir taraftan onları babasızlığın eksikliğini duyurmadan yetiştirmeye çalışırken; diğer taraftan babanın varlığını yani ataerkil düzeni devam ettirmeye çalışır. Güçlü olmak, gerektiğinde savaşmaktan çekinmemek, Devlet Hatun için önemli özelliklerdendir.

Bacıbey dışı devletin bir simgesi olarak sunulmak istenmiştir. Bir Rum bacısıdır Bacıbey, savaşçıdır. Biri savaşçı öbürü medrese öğrencisi iki oğul büyütmüş, kocası öldüğü için aile içinde erkeğin görevlerini yüklenmiştir. Öyleyse eril niteliklerle donanmıştır Bacıbey. Ancak, temelde dışı olması, devletin ataerkil cinsiyetini değiştirmeğe yetmemektedir. Fütühatçı devletin ataerkil özünün anaerkiye çevrilmesine yetmemektedir bu simge. Çünkü Bacıbey erkekleşmiş bir kadındır. Onu devletin uzantısı kılan erkeksiliğidir (Demiralp, 1995:201).

Deveci, Anadolu kadınının arketipi olarak gördüğü Bacıbey'i (Devlet Hatun/ Devlet Ana), “ana”lığın yaratıcılık/ doğurganlık niteliğinin sürekliliği ve yaratıcı değerlerin taşıyıcı kimliği olarak görür. Ona göre Bacıbey, savaşçılık ve analık özelliklerini kendi kişiliğinde birleştirebilen millî bir “Türk ana tipi”dir (Deveci, 2004:785).

Büyük oğlu Demircan'ın öldürülmesiyle artan savaşçılık yönü, küçük oğlu Kerim Çelebi'nin hayatına müdahâle etmesini de tetiklemiştir. Ağabeyi Demircan'ın

aksine, silâhlara değil kitaplara düşkün olan Kerim Çelebi, ilerde molla olmaya heveslidir. Ancak kitapla oç alınamayacağına inanan Devlet Hatun, Kerim Çelebi'nin molla değil, savaşçı olmasını ister. Kerim Çelebi'nin tüm kitaplarını yakar ve Kerim'i kırbaçlayarak üzerindeki molla kıyafetlerini zorla çıkarttırır:

- Soyun Kerimcan! Ya silâhlanacaksın er gibi... Ya da buradan ölün çıkacak! Soyun! Soyun dedim! (*Devlet Ana*:136)

Böylece, annesi tarafından kitapları yakılan, sazı kırılan Kerim Çelebi, ağabeyinin kıyafetlerini giyerek savaşçı olma yolunda ilk adımı atar ve Kerimcan adını alır.

Savaşçılık yönü ağır basan Devlet Hatun yani Bacıbey ve onunla birlikte Bacıyân-ı Rûm'u oluşturan kadınlar, insanî özellikleriyle de romanda yer alır. Bir deniz savaşında esir düşen ve esaretini kaldırmak için, dilenerek para toplamaya çalışan bir savaşçı için, kendi aralarında altın ve gümüş toplayarak savaşçıya yardım ederler:

Bacıbey esirin arkasından telaşla seslendi:

-Eğlen yiğit! Dur eğlen!

Mümkün olduğu kadar az bekletmek için geniş adımlarla yürüdü:

-Söğüt bacılarından... Kusura bakma! Azımızı çoğa tut!

Esir, elini göğsüne koyup eğilerek çeşmedekileri selamladı:

-Sağolun bacılar! Yiğitlerinizi beladan korusun Koca Tanrı! (*Devlet Ana*:123)

Bunun yanı sıra, gelen misafirlere ikramlarda bulunmak, onları ağırlamak da bacıların faaliyetleri arasında yer alır. Oğlu Kerimcan'ın arkadaşları ile Dönmezler köyünün dört savaşçısını ağırlayacak olan Bacıbey, misafirlerini rahat ettirmek için, çevresine borçlanıp onlara hazırlık yapmaktan kaçınmaz. Çünkü onun için önemli olan, şartlar ne olursa olsun misafirlerinin rahat etmesidir.

Romanda bacılar, toplumsal hayat içinde de çeşitli sorumluluklar üstlenmiştir. Örneğin, yaylalara göç yapılacağı sırada, Söğüt'ün değerli mallarını Bilecik Hisarı'na emanet etmek kadınların görevleri arasındadır. Bu emanetleri Bilecik Hisarı'na

kadınların bırakması, erkeklerin de bu sırada Karasu ırmağının yanında kadınları beklemesi ve beklerken de kafiyele gözcülük etmeleri bir kuraldır:

1290 kış uzun sürmüş, tepelere aralıksız kar yağmıştı. Bu yıl yaylaya çıkmak çeşitli nedenlerle gecikip mayısın ortasını bulduğu hâlde Karasu inadına coşkun akıyor, Söğüt'ün değerli mallarını Bilecik Hisarı'na emanet bırakmakla görevli kadınlar takımını saatlerden beri uğraştırıyordu. (*Devlet Ana*:408)

Bacılarla ilgili yazısında, bacıların dinî faaliyetler içinde bulunduğunu da belirten Mikail Bayram, Ahiliğin kadın kolu olması dolayısıyla Bacıyân-ı Rûm'u belli bir tarikatın kadın müritlerinin oluşturduğu bir topluluk olarak da düşünebileceğimizi söyler. Bayram'a göre, bacıların bir amacı da dinin gereğince yaşanması ve devamlılığıdır. *Devlet Ana* romanında, Bacıyân-ı Rûm'un başı olan Devlet Hatun'un oğlu Demircan'ın Hristiyan Liya ile evlenmesine karşı çıkmasında bu durumun etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Romandaki şu satırlar, düşüncelerimizi desteklediği gibi, bacıların din konusunda da aktif olduklarını gösterir:

Karıları bile dövüşkendir Ertuğrul Bey'in... Bunlara "Rum Bacıları" derler, başkanları, Demircan eniştemin anası Bacıbey'dir. Bunların töreleri de, gaziler, savaşçı dervişler töresi gibi, din yayma üstünedir. Anladın mı neden razılık vermemekte Bacıbey, Demircan enişteme? (*Devlet Ana*:26)

Alemdar Yalçın ise romandaki, Demircan-Liya ilişkisiyle ilgili olarak törelere bağlılık olgusunu ön plâna çıkarmaktadır. Romanda, Bacıbey etrafında gerçekleşen örgütlenmenin, töreleri koruma ve devam ettirmede erkeklerden daha duyarlı olduğunu söyleyen Yalçın'a göre, Bacıbey'in, Liya'yı gelin olarak istememesinin sebebi de bir Gaziyan-ı Rûm olan oğlu Demircan'ın din değiştirmeyen bir kızla evlenmesinin töreye aykırı olmasıdır (Yalçın, 2005:239). Bu nedenle oğlunu affedemeyen Bacıbey, oğlunun ölümüne de içinden geldiği gibi ağıt yakamamış, onun hemen sonrasında ölen Ertuğrul Gazi için yaktığı ağıtla içini rahatlatmıştır.

Rum bacılarının din yayma ve töreleri koruma dışındaki bir diğer özelliği savaşçılıktır. Bu kadınlar, beyliğin düşmanlarının gözünde de önemli bir yere sahiptirler ve en az erkek savaşçılar kadar korku uyandırmaktadırlar. Şövalye Notüs

Gladyüs ile Mavro arasında geçen bir konuşmada, Mavro, şövalyeyi bacılar hakkında şöyle uyarır:

(...) Evet, uç milletini bunaltmak iyilik getirmez Şövalyem... “Hele Bacıbey ‘Haydin’ dedi karılar atlanıp kılıcı sıyırdı mı, iş işten geçmiştir,” derdi rahmetli babam... Artık güç yetesi kalmazmış Ertuğrul takımına... Çünkü karıları atlanınca bunlar ölüm şerbetini peşin içermiş... (*Devlet Ana*:27)

*Devlet Ana* romanında bacılar, sadece düşmanların korkması gereken bir güç değildir. Öyle bir konumdadırlar ki Ertuğrul Bey’in kardeşi olan Dünder Alp, yeğeni Osman Bey’in gücünü zayıflatmak için de bacıları kullanmak ister. Yani bacılar, beylik içindeki dengeleri değiştirebilecek bir güce sahiptir. Dünder Alp, Bacıbey’in oğlu Demircan’ın ölümünü kullanarak, Bacıbey’i kışkırtmak böylece karışıklık çıkarmak istemektedir. Böylece amacı, kardeşi Ertuğrul Bey’in ölümünden sonra beylikte söz sahibi olmaktır:

(...) Ertuğrul Bey’in kardeşi Osman Bey’in amcası Dünder Alp epeyce uzaktan seçildi, yanında akıldânesi, Rum papazlığından dönme Daskolos Derviş, ardında kendisine bağlı alpların, gazilerin, savaşçı dervişlerle abdalların, takım başıları, bacıların en gem almazı sayılan dul kızı Cinli Nefise vardı.

(...) Kerim bunları düşünürken, Cinli Nefise’nin Bacıbey’e bir şeyler söylediğini görüp kuşkulandı; Dünder takımı, bu toplantıda, rahmetli ağasının öldürülmesinden yararlanıp anasını kışkırtarak ortalığı karıştırmak isteseler gerekti. (*Devlet Ana*:144-145)

Kerimcan bu düşüncelerinde haklıdır. Öldürülenin Demircan olduğunu öğrenen Dünder Alp, yeğeni Osman Bey’in Bacıbey’in öfkesiyle karşılaşacağını düşünerek sevinir. Nitekim, Dünder Alp’in akıl hocası Daskolos Derviş, Demircan’ın ölümü ve bunun üzerine yapılması gerekenler konusundaki toplantıda, Osman Bey’i, Rum Bacıları ve Bacıbey’in önünde Demircan’ın katillerini aramamakla suçlar. Ancak beklentileri gerçekleşmez.

Daskolos Derviş, bu toplantıda Kerimcan’ın ölümü ile ilgili tüm izlerin işaret ettiği Karacahisar’a, akın düzenlenmesi konusunda da Bacıbey’in fikrini sorar. Toplantıya katılanların, Rum Ahileri, Rum Gazileri, Rum Dervişleri, Rum Abdalları ve Rum Bacıları olduğunu düşünürsek, bacıların savaş ve barış kararında en az diğer gruplar kadar söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

Akın düzenlenmesi konusunda fikirleri alınan bacılar (kadınlar), yapılacak savaşlarla ilgili planlarda da yer alırlar. Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos ile Çudaroğlu çetesinin Dervent'te kurduğu pusuyu haber alan Osman Bey, tasarladığı saldırıyı Bacıbey'e anlatarak, uydurma bir göç düzenleyip Boğaza girmesini ister. Bacıbey gerekirse savaşabileceklerini söylese de Osman Bey, sadece kurulacak tuzak konusunda yardım ister. Daha sonra Bilecik Hisarı'nın alınmasında da Bacılar, benzer bir plân uygulurlar.

Plân gereği, sözde yaylaya göç edecekken, kıymetli eşyalarını Bilecik Hisarı'na bırakmak bahanesiyle hisara giren Bacılar, eşyaları bırakmak için mahzene indiklerinde, sandıklardaki kılıçları çıkarırlar. Bu sırada kendilerini gören Panayot isimli Rum'u öldürerek saldırıya geçerler ve hisarı alırlar. Panayot'u ilk fark eden ve onu durdurmak isterken ölen Şirin Kız ise bacılarca şehit kabul edilir:

-Fukara Şirin kızı gömecekler... Savuştum.

-Hocasız mocasız mı?

-Şehit olduğundan, yıkanması namazı olmazmış... Bir yandım ki Şirin baciya... (*Devlet Ana*:601)

Şirin Kız, amaçlarına ulaşmak için ölümü göze almış, cesur bir bacıdır. Şirin kız gibi, topluluğun korkusuz genç bacılarından biri de Aslıhan'dır. Söğüt'ün en güzel kızlarından biri olarak anılan Aslıhan için, en önemli gereklilik savaşçı olabilmektir. Hatta bu nedenle, Bacıbey'in küçük oğlu Kerim'i sevmesine rağmen, mollalığa istekli olduğu gerekçesiyle onunla evlenmeyi düşünmez. Yalçın'a göre, bunun sebebi de bacıların töreye bağlılığında aranmalıdır. Çünkü bir gazinin kılıcını bırakarak kaleme sarılması töreye aykırıdır (Yalçın, 2005:240).

Romana genel olarak baktığımızda, Devlet Hatun'un nezdinde Bacıyân-ı Rûm'un, Kemal Tahir için bir hayli önemli olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın, ideal kadınlarını yansıtmak için kullandığı "Osmanlı Kadın" ifadesi, bu kadınlar için söylenmiş gibidir. Kendine güvenen, mantıklı kararlar alan, ülke yönetimiyle ilgili konularda düşüncelerine başvuru alan, gerektiğinde vatani için savaşmaktan çekinmeyen bu kadınlar, siyasî konularda düşünebilen, vatanına bağlı kadınlar olmakla birlikte; gelen misafirleri ağırlamak, Devlet Hatun'da olduğu gibi

çocuklarına kol kanat germek konusunda da ideal anne ve eş özellikleri taşımaktadır. Eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplardan anladığımız kadarıyla bir kadının hem iyi bir eş, hem de siyasetten anlayan bir özellik taşımasını isteyen yazar, Bacıyân-ı Rûm kadınlarını tarif etmiş gibidir.

#### 4.5.1.2. Bacıyân-ı Rûm Dışındaki Kadınlar ve Kadına Bakış

Kemal Tahir, *Devlet Ana* romanında kadınları, özellikle teşkilâtlı bir yapısı olan Bacıyân-ı Rûm içinde vermiştir. Ancak, bacıların yaptığı faaliyetlerin anlatıldığı kısımların dışında kalan bölümlerde, gerek kadınlar hakkında yapılan yorumlardan, gerekse de anlatılan olaylardan, kadınların yazarın diğer romanlarında olduğu gibi, yine cinsel bir meta olarak algılandığını görürüz.

Romanın başında Şövalye Notüs Gladyüs'ün uçuşan güvercinleri seyrettiği sırada aklında geçen şu düşünceler, Bizanslı erkeklerin kadın hakkındaki görüşlerini de ortaya koymaktadır:

Bir erkek güvercin dışısını kovaladı, götürüp korkuluğun dibine sıkıştırdı. Kanatlarını yere sürüp şişinerek çevresinde biraz dolandı, bindi, çiğnedi. “Oh oh! Böyle... İşte böyle olmalı! Canı çektiği yerde, canı çektiği karyı ıhtırıp paralamalı, insanoğlu!.. Pazar yerinde, yolda, kilisede...” (*Devlet Ana*:13)

Karşısındaki kadını, sadece cinsel haz alacak bir obje olarak gören Şövalye, konaklamak için geldiği Issızhan'da çalışan Liya'ya da tamamen cinsel isteklerle ilgi gösterir. Hana girdiğinde, kızın kardeşi olduğunu bilmediği Mavro'nun kendisiyle ilgilenmesine kızan Şövalye “*Oynaşını yolladı kancık! Gömleğinin temizliğinden belli bununla yattığı...*” (*Devlet Ana*:7) diye düşünerek sinirlenir. Notüs Gladyüs ilerleyen zamanlarda da Liya ile ilgilenmeye devam eder ve kıza tecavüz etmeye kalkışır. Liya bu girişimden kurtulmasına rağmen, Notüs Gladyüs'ün düşünceleri değişmez. Şövalye, Liya'nın, erkek arkadaşı Demircan'la bulunduğu bir gün, önce Demircan'ı öldürür, ardından da Liya'ya tecavüz eder.

Notüs Gladyüs'deki cinsellik isteği, istediği kadına sahip olmanın dışında ruhsal bozukluk derecesindedir diyebiliriz. Liya'ya tecavüz eden Şövalye, yanında bulunan Uranha'yı da kıza tecavüz etmesi için zorlar. Tecavüz ettiği kızı daha sonra, boynunu sıkarak öldürür.



Daskalos ile Benito Keşiş arasındaki bir konuşmada, Notüs Gladys'ün, düğün günü Balkız'a da benzer bir saldırı yapacağını öğreniyoruz:

Kara Keşiş, Şövalye Notüs Gladys'ün at çalmaya gidince Demircan'ı nasıl okladığını kısa kesip, Liya işini anlatmaya girişmiş. Yanlarındaymış gibi en ince ayrıntılarına kadar uzatıyor, olanları büsbütün abartarak ballandırırken sanki gerçekten cinsel zevk duyuyordu. Bitirince kemiklerini kütürdeterek gerindi.

-İşte böyle dostum Daskalos! Yarın da Balkız'ın tadına bakacak düğün meydanında... Türkmen soylusu Kara Osman Bey'in gözü önünde... Saygıdeğer şeyh babası Edebâli hazretlerinin gözü önünde. (...) Sonunda sıkarmı dersin boynunu... Yavaş yavaş... Farkında olmadan?... (*Devlet Ana*:572)

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, istediği kadınla birlikte olmak ve birlikte olduğu kadını boğarak öldürmek Notüs Gladys için seremoni hâlini almıştır.

Keşiş Benito'ya göre Şövalye, Balkız'ın boynunu görmüş ve ondan sonra böyle bir isteğe kapılmıştır. O, kadında boyun uzvunun meraklısıdır.

Romanda, Orhan Bey'in genç yaşta beylikteki kadınlarla birlikte olduğundan da bahsedilir. Ancak burada suç, çocuk yaştaki erkeklerle birlikte olan kadındadır. Bununla birlikte, bir kadın beyinin dediklerine boyun eğmek durumunda olduğu için, aradaki birleşme nikâh olmasa bile, günah sayılmayacağı söylenir:

Kitabın yazdığına göre, cariyeye kısmının efendisine karşı savunacak ırzı olmaz, aralarındaki birleşme, nikâhsızsa bile günah sayılmazdı. Pakize'ye geldi mi, burda suç on iki yaşındaki çocukta değil, otuzuna yaklaşmış dul karıdaydı. Kısacası, karının çok olduğu yerde, böyle rezilliklerin, ne kadar uğraşılsa önü alınamıyordu. (*Devlet Ana*:352-353)

İslâmiyet inancı içerisinde, nikâhsız yaşamanın hoş karşılanmadığını ve günah olarak değerlendirildiğini düşünürsek, yazarın bahsettiği bu düşüncenin o dönem Osmanlı Beyliği'nde kabul edilmesinin zor olduğunu söyleyebiliriz.

Cinsellik isteği, romanda sadece erkekler için söz konusu değildir. Bacılar takımı içinde yer alan ve kitabı kılıca tercih ettiği için, Kerim'e ilgi göstermeyen Aslıhan'ın, Kerim'le yakınlığı bir sırada aklından geçenler, kadınların da kendi aralarında cinsellik hakkında konuştuğunu gösterir. Üstelik anlatılanlar Dede Korkut Hikâyeleri'ne kadar dayandırılır:

Aslıhan amansız kalmış gibi yaklaştı. Eğildi. Kerim güçlü kollarıyla sarılınca kendini bıraktı. Kendini çekmek, kabaran iştahını bastırmak istediği hâlde, sertleşen göğüslerini oğlanın sıcaklığına iyice bastırıyor, böyle sıralarda, Söğüt'ün en utanmaz karısı Cinli Nefise'nin, Dede Korkut masalından ballandırarak anlattığı yeri hatırlıyordu: “Oğlan kızı alıcı kuş gibi kaptı, kaldırıp yatağa vurdu, koca tanrı yarattı demeyip yolup soyup bastırdı. Önceleri nazlanıp istemeze vurup kaçınan kız, giderek oğlanın tadını alıp kızıp azıp bunca yılın ergen açlığı kabarıp doyması kalmayıp koşuldu. Darısı hepimizin başına, hey avrat takımı, bunlar, böylece, ırağından yakınından sürüştiler, gizli yerlerinden elleştiler, üstte altta boğuşarak eziştiler. Sönmez ateşlere girip çıkıp bunalıp gök terlere batıp ayılıp soluklanıp soluklanıp daldılar, otuz iki oyunu ve de yirmi bir düzeni ardı ardına ulayıp ‘Pes edene yuf’ diye ant içip dilden elden belden düşene kadar uğraştılar. İkisi de inatlaşıp pes etmedi. Hâlden düşüp biri sağa, biri sola devrildi. Kızdır aklı başına gelmesiyle, başladı çırpınıp yolunmaya... ‘Bre kavat kızı anaaa... Bunun tadı böyleymiş de, neden beri ere vermedin on birimde, on ikimde?.. Neden beklettin on dördüme kadar?’ diye sövdü, siydi, yemin içti ki, ölene dek, helâllik vermeye anası gâvura...” (*Devlet Ana*:482)

*Devlet Ana* romanında kadın, erkekler için cinsel meta olarak değerlendirilmekle birlikte, erkeğin şeytanı, değer verilmemesi ve dikkat edilmesi gereken varlıklar olarak da nitelendirilmiştir. Belâ ve kötülükler kadının eseridir:

Niçin “Erkeğin şeytanı karı” denilmiştir? Aklımızı yağmaladığından... Aklı kaptırdın mı, alışık koyun gibi düşersin kancıkların ardına... Çeker götürür. Nereye bakalım? Belâya götürür. Rezilliğe batarsın ki, hiç bir maskaralığa benzemez. Çünkü yakıcı avrattan murat almanın da faydası yoktur. Yedikçe açlığın artar. Pazarlık tüketene kadardır ve de tutulduğu avrat cilveliyse, tükenmek sana yazılmıştır ve de sonun heyvahtır. Çünkü avrat takımı düzenbaz olur ve de kıyıcı olur ve de kendi tükenmediğinden tüketici olur. Saçı uzun aklı kısa, fistanlı belâdır ki, din - iman uğrusudur.” (*Devlet Ana*:294)

Romanda, kimi zaman Batı'daki kadınlarla, Anadolu'daki kadınların karşılaştırması da yapılır. Buna göre Batı'da kadınlar yönetici ve mal sahibi olabilirler. Ancak kadına bu haklar verilmemelidir:

Frenk ülkesine geldi mi, karının hükmü yürür ki, padişah fermanı kaç para... Çünkü, ‘Acceptir Frengin hâli, mülke sahiptir avratlar’ denilmiştir. Avraddın mülke sahip olması nasıl bir uğursuzluk ve de nasıl bir töresizlik... Biz karı milletin mülksüzlüğünde hakkından gelebilemezken... Bir de mülk peydahlayınca güç mü yeter, aman kurban olduğum? Erkek milletini yerler çiğ iken... ‘Nedir o’ ya getirirler düpedüz... (*Devlet Ana*:304)

Sonuç olarak *Devlet Ana* romanında kadının ele alınışını değerlendirmemiz gerekirse, yazarın ele aldığı dönem içerisindeki kadınların özelliklerini, başarılı bir şekilde yansıttığını söyleyebiliriz. İslâmiyet’le birlikte Türk toplumlarında kadına verilen değerdeki

değişmeler esere de yansımıştır. İslâmiyet öncesindeki savaşçılık, yönetime katılma gibi bazı özelliklerinin hâlâ devam ettiğini gördüğümüz kadınlar, erkekler tarafından kimi zaman şeytan veya kötülüklerin kaynağı olarak düşünülmüştür.

Kemal Tahir romanda ayrıca, Batılı erkeklerin kadına bakışı ile Doğulu erkeklerin kadına bakışı arasında da bir kıyas yapmış ve Doğulu erkeklerin kadınlara daha insancıl şekilde yaklaştığını vurgulamıştır.

#### 4.5.2. Kemal Tahir'in Romanlarında Millî Mücadele ve Kadın

Millî Mücadele, Türk toplumunun kadınıyla erkeğiyle, bütün olarak gerçekleştirdiği bir savaştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde, İzmir'in işgalini protesto için Sultan Ahmet Meydanı başta olmak üzere, Darülfünûn konferans salonunda, Üsküdar'da, Fatih'te, Kadıköy'de mitingler yapılır. Bu olayların öncesinde, İstanbullu hanımlar, İstanbul'un işgal edilmemesi için Fatih meydanında bir miting yapmayı kararlaştırır. Zabıta tarafından engellenen bu miting yerine, onlar da Fatih türbesinde toplanmış, Darü'l-Fünûn mezunu Mediha Muzaffer Hanım, bir konuşmada bulunmuştur. Zamanın *Memleket* adlı gazetesi, haberi verirken bu toplantıda yer alan hanımları "memleketimizin en yüksek ailelerine mensup hanımefendiler" şeklinde tanıtmıştır. Bu hanımlar Paris, Londra, Roma, Washington kadın cemiyetlerine de muhtıralar gönderirler. Yine *Memleket* gazetesinde, Türk kızlarının da mücadeleye katılmalarını teşvik edici makaleler yayımlanmıştır (Tansel, 1988:21).

Bu kadınlardan biri olan Hâlide Edip Adıvar da İzmir'in işgalinden sonra çeşitli mitinglere konuşmacı olarak katılmış; Ağustos 1921'de Mustafa Kemal'e yazdığı mektup üzerine, aldığı izinle Batı cephesinde yer almış; Sakarya Savaşı'ndan sonra onbaşılığa yükselerek Ocak 1922'de Ankara'ya dönmüştür (Tansel, 1988:22).

Kadınların, yardım toplama işlerinde gösterdikleri çeşitlilik de Millî Mücadeleye gösterdikleri ilgi kadar dikkat çekicidir. Örneğin, Kastamonulu hanımlar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yararına sinema gösterisi düzenlemişler ve bilet satmışlardır. Yine, Kastamonu Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin düzenlediği musiki müsamesesi sonucu, İzmir ve Maraş felaketzedelerine 165 lira yardım toplanmıştır.

Kadınların yardım toplama faaliyetleri konusunda yaptığı çalışmalara başka şehirlerden de değişik örnekler verebilmek mümkündür. 4 Temmuz 1338/1922 tarihli Babalık Gazetesi'nden aktarıldığına göre, Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şubesi, üyelerinin verdiği aidatlardan, açtığı sergilerden, tertiplediği piyangolardan ve halkın yaptığı yardımlardan iki yıl içinde toplam 323.373 kuruş gelir temin etmiştir (Uyaniker, 2007:57-59).

Türk kadınlarının, Millî Mücadeleye katkısı bununla da sınırlı kalmaz. Cephe gerisi kadar, cephede de yer alan Türk kadınlarına, Kara Fatma, Gördesli Makbule, Emire Ayşe Aliye Hanım (Çete Ayşe), Bitlis defterdarının eşi, Rahime Hatun (Tayyar), Küçük Nezahet (Türk Jan Dark) ve Hâlîde Edip Adıvar örnek verilebilir.

Türk kadınlarının bu yardımseverliği ve fedakârlığı, edebiyata da konu olmuştur. Yasemin Altunkaynak, *Millî Mücadele Romanında Kadın Tipleri* (2004) adlı tez çalışmasında, değerlendirdiği romanlardaki kadın tiplerini şu başlıklar altında toplar:

#### I. Millî Mücadele Romanlarında Olumlu Rol Oynayan Kadınlar

1. Mitinglerdeki Konuşmalarıyla İşgalleri Protesto Eden Kadın Tipleri
2. İstihbarat Sağlayarak Katkıda Bulunan Kadın Tipleri
3. Kuvayı Milliyecilerin Saklanması ya da Anadolu'ya Geçmesine Yardım Ederek Katkı Sağlayan Kadın Tipleri
4. Sağlık Alanında Katkı Sağlayan Kadın Tipleri
5. Lojistik (Cephane, Sargı bezi, Çamaşır, Yiyecek vb.) Bağlamda Katkı Sağlayan Kadın Tipleri
6. Askeri Bağlamda Katkı Sağlayan Kadın Tipleri
7. Millî Mücadeleye Aşk Duygusunun Yönlendirdiği Kadın Tipleri

#### II. Millî Mücadelede Olumsuz Rol Alan Kadın Tipleri

1. Millî Mücadeleye Kayıtsız Tipler
2. İşgali Protesto Etmesine Rağmen Olumsuz Kadın Tipleri
3. Millî Değerlerini Yitirmiş Kozmopolit Tipler

#### 4. Millî Mücadeleyi Engellemeye Çalışan Kadın Tipleri

##### III. Savaşta Mağdur Olan Kadın Tipleri

Yasemin Altınkaynak'ın yaptığı gruplandırmayı göz önüne aldığımızda, mitinglerde konuşma yapan kadın tiplerinin bulunduğu romanlara, Hâlîde Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* romanı ile Hıfzı Topuz'un *Millî Mücadelede Çamlıca'nın Üç Güllü*'nü örnek verebiliriz. İstihbaratçı kadın tiplerinin yer aldığı romanlara ise yine Hıfzı Topuz'un *Millî Mücadelede Çamlıca'nın Üç Güllü* ve Samim Kocagöz'ün *Kalpakkılar* ile *Doludizgin* romanları örnek verilebilir.

Romanlarda, Kuvayı Milliyecilerin saklanması veya Anadolu'ya geçmesine yardım eden kadın tipleri de karşımıza çıkar. Mehmet Rauf'un *Kurtuluş*, Bekir Büyükarkın'ın *Bozkırda Sabah* romanları, bu kadın tiplerini örneklendirmesi bakımından önemlidir.

Millî Mücadele romanlarındaki kadın tipleri, bu başlıklar altında toplanabilirken, Aytekin Yakar, *Türk Romanında Millî Mücadele* (1973) isimli çalışmasında, Millî Mücadele konulu romanlardaki karakterlere genel olarak kısaca değinir. Bu romanlarda, olayların çok ve değişik kişilerle kurulduğunu ve bu nedenle bir karakter bolluğu görüldüğünü belirtir. Cinsiyet bakımından bir değerlendirme yaptığında ise erkek kahramanların, kadın kahramanlardan sayıca daha fazla olduğunu tespit eder.

*Ateşten Gömlek*'te İhsan, *Vurun Kahpeye*'de Tosun Bey, *Sodom ve Gomore*'de Necdet, *Yaban*'da Ahmet Celâl, *Kalpakkılar* ve *Doludizgin*'de Yusuf Bey ve Talip, *Yorgun Savaşçı*'da Yüzbaşı Cemil, bu erkek kahramanlara örnek verilebilirken; kadın kahramanlara ise *Ateşten Gömlek*'te Ayşe, *Vurun Kahpeye*'de Aliye, *Sodom ve Gomore*'de Leyla örnek verilebilir.

Başta Osmanlı tarihi olmak üzere, romanlarında tarihe önemli bir yer veren Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları* başta olmak üzere, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı* gibi romanlarında, Millî Mücadele konusuna yer vermiştir.

Kemal Tahir'in Millî Mücadele konulu romanlarında, Aytekin Yakar'ın yaptığı konu sınıflandırmasına baktığımızda, sınıflandırmaya uyan üç başlık dikkat

çeker. Bunlardan ilki, Millî Mücadelede basındır. *Esir Şehrin İnsanları*'nda, İhsan ile karısı Nedime "Karadayı" isimli, Millî Mücadele yanlısı bir dergi çıkartırlar. İhsan'ın adının, Aydos Cephaneliği baskınına karıştırılması ve böylece on yıl kürek cezasına mahkûm edilmesinin ardından, dergiyi kapatmak istemeyen Nedime Hanım, Kâmil Bey ile birlikte dergiyi çıkarmaya devam eder. İhsan'a göre dergi, halka savaşın ne olduğunu anlatmalıdır, bundan fazlasını yapmak içinde bulunan şartlarda gereksizdir. İhsan, Kâmil Bey'le yaptığı bir konuşmada dergiyle ilgili olarak şunları söyler:

-Nedime, çok daha iyilerini çıkarabilir ama ben istemiyorum. Aydınlarla boğuşmak boşuna... (...) Aslında halka anlatmak lazım... Halka, bu harbin eskilere, mesela 93 Harbine, Balkan Harbine, seferberliğe benzemeyen bir başka boğuşma olduğunu anlatmalıyız! Bir başka harptir bu... Kadını, erkeği, çocuğuyla yapılması gerek, bir vatan, millet harbi... Bunu hem yapmaya, hem de kazanmaya mecburuz. (*EŞİ*:142)

Kemal Tahir'in romanlarında dikkat çeken diğer konu, Millî Mücadele dönemindeki gizli teşkilâtlanma yapılarıdır. Bu yapı, hem *Esir Şehrin İnsanları* hem de *Yorgun Savaşçı* romanlarında karşımıza çıkar.

*Esir Şehrin İnsanları*'nda, Millî Mücadele'de basın konusunda bahsettiğimiz "Karadayı" dergisi, aynı zamanda bir gizli teşkilât merkezidir. Başlangıçta arkadaşı Ahmet ve Nedime Hanım, Kâmil Bey'i teşkilât işlerinden uzak tutmak istese de toplumcu görüşe yönelmesiyle birlikte, gönüllü olarak bu işlerde kendisi yer almak ister. Hatta kendisini bu işlerden uzak tutmak isteyen Nedime Hanım'a bir miktar kırılır. Kendisine güvenilebileceğini ispatlamaya çalışarak, teşkilât içinde yer edinmeye uğraşır. Aynı romanın sonunda, Kâmil Bey'in tutuklanarak hapse girmesinin nedeni de gizli teşkilât aracılığıyla bir ton cephanenin Anadolu'ya gönderilmesi sırasında çıkan karmaşadan kaynaklanan çeşitli olaylardan kaynaklanır.

*Yorgun Savaşçı*'nın ilk bölümü ise iki gizli teşkilât olayına ışık tutar. Bunlardan ilki Doktor Reşit Bey'in Bekirağa bölüğünden kaçırılması ve güvenli bir yer olarak düşünülen Cehennem Yüzbaşı Cemil'in evine getirilip orada saklanması olayıdır. Fakat bu eylem gerçekleştirilemez. Doktor Reşit Bey, Cehennem Yüzbaşı Cemil'in İhlamur'daki evinin önüne geldiğinde, peşine düşen polislerce köşeye sıkıştırılınca kurtulamayacağını düşünerek intihar eder.

Romanlarda karşımıza çıkan üçüncü konu ise, geniş yer kaplamamakla birlikte, Millî Mücadele döneminde yapılan mitinglerdir. Bu konu, *Esir Şehrin İnsanları* romanında karşımıza çıkar. Özellikle, Sultan Ahmet Meydanı'nda verilen mitingler anlatılırken, kadınların mitinglere gösterdiği yoğun ilgiden söz edilir.

#### 4.5.2.1. Millî Mücadelede Olumlu veya Olumsuz Rol Oynayan Kadınlar

Kemal Tahir'in romanlarında da Yakar'ın bahsettiğimiz tespitine örnek oluşturacak şekilde, erkek kahramanların sayıca, kadın kahramanlardan fazla olduğu görülür. Bununla birlikte var olan kadın kahramanlar, *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki İhsan'ın karısı Nedime ve Ramiz Efendi'nin karısı Fatma Hanım hariç, Millî Mücadeleyle pek ilgisi olmayan kişilerdir.

*Esir Şehrin İnsanları*'nda, Kâmil Bey'in karısı Nermin, Nermin Hanım'ın halası, halasının kızı Sabriye, İhsan'ın karısı Nedime, Ramiz Efendi'nin karısı Fatma ve Kâmil Bey'in kızı Ayşe başlıca kadın kahramanlar olarak karşımıza çıkar. Bunlardan, Ayşe, Nedime Hanım ve Fatma Hanım Millî Mücadele yanlısı iken, Nermin, Hala Hanım ve Sabriye, Millî Mücadele karşıtı kişilerdir. Bu kişiler *Esir Şehrin Mahpusu*'nda karşımıza çıkmaya devam ederken, kişilere bir de Arif Bey'in dokuz yaşındayken yanına aldığı Zeynep katılır. Zeynep de Millî Mücadele yanlısı bir kızdır.

Hala Hanım ve kızı Sabriye, salon kadını olarak nitelendirilebilecek tiplerdir. Millî Mücadele ile ilgisi olmayan bu kadınlar, düşman askerlerinin düzenledikleri partilere ve davetlere katılır, onlarla arkadaşlık ederler. Evlerini döşeme tarzlarında bile Batı hayranlığı kendisini gösterir:

Her şeyde üç ayrı yola saptıkları için, koltuklarda kanepelerde Sabriye, Luilerden XV.'yi tutuyor. Hala Hanım, Mari Antuanetin kanlı sonuna çok acıdığı için XVI.'ya bayılıyordu. René Dubos'un bu bahtsız kraliçe için "Yarattığı" söylenen bazı komidin konsolların, Serwerolfeger tarafından yapılmış bir mücevher çekmecesinin çok pahalı kopyasını ele geçirmişti. Bilhassa evine gelen Amerikalılara karşı bunların sahici olabilecekleriyle övünüyordu. (EŞİ:42)

İngiliz subay, Sör Henri Dikson ile arkadaş olan ve davetlerinde ona da yer veren bu kadınlar, aynı zamanda İngiltere hayranıdır. Hala Hanım, Kâmil Bey'in

Kerkük'teki topraklarını, Sör Henri Dikson'a satması konusunda da Sör'den yana tavır takınır. Aynı şekilde, Sabriye de Kâmil Bey'e topraklarını satmasını telkin eder.

Bu şekilde, ailesinden önce İngilizlerin yararını düşünen Hala Hanım'ın, İngiliz hayranlığı o kadar fazladır ki bu hayranlık onda kimi zaman açıkça Millî Mücadele düşmanlığına dönüşür. İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesinde bile, Kuvayı Milliye ve subaylara kızar:

Halanım, İttihatçı düşmanlarının ağzıyla, sanki İstanbul'u Kuvayı Milliyeciler işgal etmişler gibi, Anadolu'ya ateş püskürmekteydi. İnancına göre bütün kötülükler subayların, hele de paşaların başının altından çıkıyordu. Bunlar zanaatleri gereğince dövüşmekten başka bir şey bilmeyen alık heriflerdi. (EŞİ:93)

Sabriye, Nermin'in halasının kendisinden iki yaş küçük kızıdır. Kâmil Bey'in Sabriye ile ilgili düşünceleri, *Esir Şehrin İnsanları*'nda şöyle yer alır:

Hayır şımarık bile değil... Bir garip! Kimi zaman çok kımıltılı, kimi zaman çok durgun... Kimi zaman gürültücü, geveze, kimi zaman suskun... Bir bakıma çok kibirli... Bir bakıma ilk rastladığı erkeğe razı olacak kadar alçak gönüllü... Kimi zaman gayet hırslı, kimi zaman yatmaktan hiçbir şey anlamaz firijitlerden... Aradıkları erkekleri bin yıl bulamazlar böyleleri, bahtsız yaşayıp bahtsız ölürlər. (EŞİ:25)

Kâmil Bey'in ağzından böyle tasvir edilen Sabriye, kuzeninin kocası olmasına rağmen, Kâmil Bey'e asılmaktan geri kalmayan, millî ve ailevî değerlerden yoksun bir insandır:

Aklıma koydum Enişte Bey er geç sizi baştan çıkaracağım!  
Dayanamazsınız bana... Canımın çektiğine doymazsam ölürüm! (EŞİ:60)

Sabriye, Kâmil Bey'le birlikte, Millî Mücadele'nin hayatlarında en yoğun olarak var olduğu günlerde bile, Millî Mücadeleden uzak bir kişilik gösterir. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında, düşmanla savaşın en yoğun olduğu günlerde, görüşüne gittikleri Kâmil Bey'le aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Söyleyin bakalım enişte bey. Kim kazanacak?

-Kim mi kazanacak? Neyi? Elbette biz kazanacağız, yüzde yüz...

-Hay siz çok yaşayın! Aklınız fikriniz savaşta... Ben boksu sormuştum!..



-Hangi boksu?

-Dempsey-Karpantiye maçını... (EŞM:287)

Maç hakkında Kâmil Bey'in fikrini merak eden Sabriye, Kâmil Bey'in savaşın gidişatıyla ilgili sorusuna umursamadan, bilmediğini söyleyerek karşılık verir. Aynı romanda, Sabriye Hanım'ların yanında çalışan, Eleni isimli yabancı kızın Kâmil Bey'le yaptığı kısa konuşma, Eleni'nin bir yabancı olmasına rağmen, Millî Mücadeleyle Sabriye Hanımlardan daha ilgili olduğunu gösterir:

-(...) Sahiden beyefendi, bizimkiler Ankara'yı alırsa...

-Haydi, güle güle madam! Yok öyle şey... Sizinkiler Ankara'yı alamazlar.

-Benim kardeşim de öyle söylüyor, "Kralın Anadolu'ya saldırması doğru değil," diyor. Size selamı var. (EŞM:364)

Ailesindeki diğer kadınlardan farklı olarak, daha sakin bir yapısı bulunan Nermin, Fransızca bilen, eğitilmiş bir kadındır. Gerçekçi bir özelliği olan bu kadının tek zayıf noktası, güven içinde yaşama isteğidir. Çocukluğunda yaşadığı bazı olaylar, onda bu isteğin vazgeçilmez olmasına neden olmuştur. Hatta Kâmil Bey'i bile, güvenilir bulduğu için kocalığa kabul etmiştir.

Nermin Hanım'ın "güven içinde yaşama isteği" ni, Millî Mücadeleden uzak kalmasının nedenlerinden biri olarak da kabul edebiliriz. Romanın başında, Barselona'dan bindikleri şilepte, Nermin Hanım ile bir Fransız süvarisi arasında şu konuşma geçer:

Suvari keyifle güldü:

-Kadının korkmazından korkarız biz Fransızlar aziz beyim! Bu yüzden, bizim kadınlarımız korkmadıkları yerde bile korkmuş görünürler!

Nermin, bu kez, başını gururla kaldırdı:

-Ben korkmam! Hele Kâmil yanımdayken hiç korkmam! (EŞİ:14)

Bu konuşmada, eşi Kâmil Bey yanımdayken, kendini güvende hissettiğini ve hiçbir şeyden korkmadığını belirten Nermin Hanım, söz konusu Millî Mücadele ve zor şartlar olunca eşinin yanında yer almaz.

Tanımadığı insanlardan ve kalabalıktan hoşlanmayan Nermin'in bir diğer kişilik özelliği olan kayıtsızlık veya meraksızlık da onu Millî Mücadeleden uzak tutmuştur diyebiliriz. Hala Hanım ve Sabriye, Kâmil Bey'i topraklarını İngilizlere satmaya ikna etmeye çalışırken, o bu konuyla hiçbir şekilde ilgilenmez. Kâmil Bey'in Hala Hanım'ın evinden taşınmak için bin bir güçlükle yaptırdığı ev ve bunun için harcadığı çaba hakkında da en ufak bir fikri yoktur:

(...) Kocasının, burasını, böyle oturulur hâle getirebilmek için ne kadar didindiğini fark etmediği gibi, başarısı karşısında “Hayat adamı oldum” diye ne kadar sevindiğini de sezemiyordu. Sanki yazlığa kiralamışlardı burasını, birkaç ay için...

Kâmil Bey, bu güzel “cahilliği”, kendine çekti, acımayla benzer bir şeyler duyduğu hâlde ağız tadıyla öptü. (EŞİ:90)

Burada, Nermin'in içinde bulunduğu durum nitelendirilirken, “cahil” ifadesinin kullanılması da dikkat çekicidir. Belki de yazar, bireysel olarak çevresine bile dikkat etmeyen, duyarsız kalan bu kadından toplumsal bir duyarlılığın en başından itibaren beklenmemesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Nermin'in düşünce anlamında, ailesindeki diğer kadınlara yaklaşımı ve eşinden uzaklaşışı, *Esir Şehrin Mahpusu*'nda, Millî Mücadele yanlısı Fatma Hanım'la ilgili yaptıkları, alaycı konuşmada açıkça ortaya çıkar. Bunun değerlendirmesini Kâmil Bey, şöyle yapar:

“Sabriye, Fatma Hanım'a sankülot dediği zaman neden duymazdan geldim? Sabriye bu lafı ne kadar alışıktı söyledi. Demek ki bunlar, evde Fatma Hanım'a hep sankülot diyorlar. Bu söz, bir bakıma Fransız Büyük İhtilali'nin dövüşen halk yığınları demek ama, bir bakıma dolsuz demek... (EŞM:302)

Burada Sabriye ve diğer kadınların Fatma Hanım'a mücadelesinden dolayı “sankülot” demediği, bu ifadede alaycı bir yan olduğu, Kâmil Bey'ce de aşikârdır.

Kâmil Bey, Millî Mücadele ile ilgilendikçe, Nermin'le arasındaki uçurum da büyür. Kocasının, evinden çok memleket meseleleriyle uğraştığını düşünen ve buna kızan Nermin, tepkisini açıkça belli etmekten de çekinmez. Kâmil'in kurduğu yeni arkadaşlıklara kızgınlık duyar. Çünkü kocasının evi ihmal etmesi, onun için en önemli ihtiyaç olan güven duygusunun zedelenmesine neden olmuştur:

-Bu “Kuvayı Milliye” de nedir kuzum?

Kâmil Bey, karısının yüzünde, bir şeyler araştırarak öylece durdu. Kadının gözleri öfkeliydi. “Hasta zavallı!” diye düşündü.

-Hemen yat karıcığım! Yemekten sonra hemen yatağa gir. Ben sana ıhlamur kaynatırım. Terlersin!

-Siz bu son günlerde bir tuhaf oldunuz. Bana Ayşe gibi davranıyorsunuz.

-Kötü mü?

-Bu nasıl soru? Dağ başındayız. Yapayalnız... Bizi düşüneceğinize, gece yarılarında kadar sokaklarda dolaşıyorsunuz. Bir de “Kuvayı Milliye” eksikti. Siz eskiden ciddi bir adamdınız! Aylardan beri değiştiniz enikonu! (EŞİ:287)

Kâmil Bey’e tepkisini bu şekilde dile getiren Nermin, onun gazete çıkarmasına, hapishanedeki arkadaşlarıyla görüşmesine de karşıdır. Kâmil evden uzaklaştıkça, halasına ve onun fikirlerine yaklaşan Nermin, zamanla eşiyle çatışmalar yaşamaya başlar. Nermin, yaşanan bir olay neticesinde, Kâmil Bey’in Nedime Hanım’ı korumak için, suçu üstlenmesini de kabullenemez. Kâmil Bey’i ailesini düşünmemekle suçlar.

Nermin’in, *Esir Şehrin İnsanları*’nda eşine yönelttiği, bu suçlamalar, yaklaşık on iki yıl sonrasını anlatan, *Yol Ayrımı* romanında da devam eder. Nermin’e göre Kâmil Bey, düşündüğünün aksine, korkak, bencil ve gerçekçilikten uzak bir insandır. Ve aradan geçen onca zamana rağmen, Nermin’in Kâmil Bey’e yönelik bitmeyen bir kırgınlığı söz konusudur:

1921’lerde ne yaptı Ayşe’nin babası?.. Bütün namuslu insanların yapmayı ödev bildiğini... Kolayca yaptığını... Aslında, kimi insanlar için, tehlikeli boğuşmalara atılmak, evinin gündelik geçimini sağlamaktan daha kolay oluyor. Daha büyük sorumluluk yükleniyor gibi davranıp asıl küçük, gündelik sorumluluklardan kaçmak... Ayşe’nin babasına, 1921’lerde, İstanbul şehrinde, bize ekmek parası kazanmak, hapse girmekten çok daha zor geldiğine eminim!.. (Yol Ayrımı:473)

Nermin’e göre, güven duygusunun kendisi için ne kadar önemli olduğunu bilen Kâmil Bey, bunu bilmesine rağmen, geçim zorluğuyla karşılaştığı an sorumluluktan kaçmayı seçmiştir.

Nermin, her ne kadar romanda, Millî Mücadele anlayışından uzak, kendini düşünen, belki biraz çıkarıcı bir kadın gibi tasvir edilse de, Fethi Naci'ye göre romanın en gerçek tiplerinden biridir:

Kâmil Bey geliştikçe karısı geride kalır. Kemal Tahir nedenlerini de açıklıyor bunun. Ama, roman bakımından, Esir Şehrin İnsanları'ndaki en gerçek tiplerden biri Kâmil Bey'in karısıdır. Nedime Hanım olsun, Ramiz Efendi'nin karısı olsun, zorlama tipler. O günlerde böyle kadınların bulunduğu, onların yaptıkları işleri yaptıklarına insan kolay kolay inanmıyor. Ama Nermin Hanım bütün gerçekliğiyle yaşıyor. (Kalpakçıoğlu, 2010:246)

Kemal Tahir'in romanlarında, Nermin'in de içinde bulunduğu Millî Mücadele karşısında yer alan bu üç kadına karşılık, Millî Mücadeleyi destekleyen kadınlardan biri, Fethi Naci'nin zorlama bir tip dediği, Kâmil Bey'in sınıf arkadaşı Kız İhsan'ın karısı Nedime'dir. Nedime, eşi yakalandıktan sonra eşinin yayımladığı dergiyi kapatmak istemez. Yaptığı işi o kadar sahiplenir ki hamile olmasına rağmen, işi bırakmaz, Kâmil Bey'in de desteğiyle dergiyi çıkarmaya devam eder. Sancılarının arttığı son zamanlara kadar dergide kalır. Sancıları nedeniyle eve giderken, bir taraftan da baskı ve dergi işleriyle ilgili açıklamalar yapmaya devam eder.

Gizli teşkilâtlanmalar içinde de yer alan Nedime, her anlamda Millî Mücadele'ye gönül vermiş, bu konuda eşine sonsuz destek olmuş bir Türk kadınıdır. Eşi İhsan da her zaman Nedime'nin yanındadır. İhsan, bu mücadelede erkekler kadar, kadınların da önemli olduğunu farkındadır ve bu durumu âdeta yazarın düşüncelerini yansıtırçasına şöyle anlatır:

Harb etmek eskiden erkekçe bir işmiş. Şimdi insanca bir iş... Kadınlar bizden daha iyi dögüşüyorlar. Miting yapıldığı zaman burada olup, Sultanahmet Meydanı'nı görmeliydiniz. Siyah çarşafli bir kadın kalabalığı, memleketin üzerinde bir an, siyah bir bayrak gibi dalgalandı.(...) "Sultanahmet Mitingini görmedim" diye üzölmelisiniz! Kadınlar muhallebici dükkânlarında, tiyatrolarda, kendileri için gerilen kafesleri, tramvaylarda, vapurlarda çekilen perdeleri, bir yıkış yıktılar ki... O gün Nedime benden daha erkekti vallahi... O zamana kadar "Erkek işlerine aklım ermez diyen bir kadın... Bu sözle biraz da öğünen bir İstanbul hanımı... Şimdi buraya geldikçe, bana mürekkepten, kâğıttan, baskı fiyatlarından, bayii hesaplarından, dahası dünya siyasetinden bahsediyor. (EŞİ:140-141)

İhsan gibi, kırk yıldır Babiâli'de çalışan Süleyman Ağa da Nedime'yi azmi, sabrı, direnme gücü gibi özellikleri bakımından erkeğe benzetir:

-(...)Bizim oralarda “Osmanlı karı” çoktur. Yani yiğit karı... Lakin böylesine hiç rastlamadım. Aslan canım... Aslanın kendisi... Bizim gibi bin tane erkek kurban olsun. (...) İhsan Bey de mert adam, ama Nedime Hanım daha erkek... (EŞİ:168)

İhsan, Nedime'nin çıkardığı dergi konusunda da eşine olan beğenisini zaman zaman dile getirir. Kâmil'e, Nedime'nin çok daha iyi dergiler çıkarabileceğini, ancak içinde bulundukları şartlar nedeniyle önceliğin halkın aydınlatılması olduğunu söyler. Derginin içeriği de bu düşünceye uygun olarak hazırlanır.

Dergi -buna gazete demek daha doğrudur- Karagöz gazetesine benziyordu. Bir gündelik gazetenin tek yaprağını ikiye bükerek dört sayfa basmışlardı. Haftada iki sayı çıkıyordu. Birinci sayfanın yarısını kaplayan karikatüre yakın resim, günün politikasıyla ilgiliydi. Bunun altında Karadayı'nın ağzıyla o iç-dış olayları taşıyan koşma biçimi bir deyiş vardı. Başyazıda, Karadayı aklı hiçbir şeye ermediği hâlde, aralıksız soru soran arkadaşı Çoban Veli ile konuşuyor, memleket olayları üzerinde çobanın gözünü açmaya çalışıyordu. Küçük bir hikâye, dokunaklı birkaç fıkra, bir masal tefrikası koyulmuş, Anadolu'da olup bitenler mümkün mertebe açık bir dille özetlenmişti. (EŞİ:153)

Dergi çıkarmak işiyle uğraşan bir kadın, Kâmil Bey'de de merak uyandırır. Nedime Hanım'la görüşmeye giden Kâmil Bey, yol boyunca imkânsız bir işi yapıyormuş gibi düşündüğü Nedime Hanım'ı, hayâlinde bir kahraman gibi tasavvur eder.

Zamanla, Kâmil Bey'in de kendisine yardım etmesiyle Nedime Hanım'ın dergisi popülaritesini artırır. Şairler ve yazarlar sık sık dergiye uğrar. Bu kişilere sonradan ressam ve besteciler de katılır. Artık, “Nedime Bacı” olarak anılan Nedime Hanım ve yayımladığı Karadayı dergisi, pek çok kişinin bir araya geldiği bir yer olur. İçinde bulunduğu döneme göre belki de bir kadından beklenmeyecek düzeyde girişken ve başarılı olan bu kadın, eserde Kemal Tahir'in düşüncelerini yansıtan Kâmil Bey'in, dolayısıyla yazarın, ideal kadınlarından biridir.

Ramazan Gülendâ'm'a göre de Nedime, Millî Mücadele döneminde, bu çalışmaları ve siyasî hayata aktif katılımından dolayı, Kemal Tahir'in ideal kadınlarından biridir:

Kemal Tahir'in, ilk eşi Fatma İrfan'a yazdığı mektuplardan ve bazı romanlardan anlaşılan şudur ki; yazar, kadının toplumsal ve siyasî hayata ilgi duymasını ve ilgisinin artmasını istemektedir ancak kadının namusunu

korumak için belli bir sınır dâhilinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamadan edememektedir. Onun bu anlamda ideal kadınlarından birisi *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Nedime Hanım'dır (Gülendam, 2006:241).

Çalışma hayatı dışında, Nedime'nin kişiliğine baktığımızda, mücadelecî yapısına uygun şekilde, kendisine yöneltilen baskılara boyun eğecek, sessiz bir kadın olmadığını görürüz. On altı yıldır giydiği çarşafı ilgili olarak, Kâmil Bey'le yaptığı konuşmalarda, onun hak arayan özgürlükçü kişiliğini görmek mümkündür. Hatta bu konuda Kâmil Bey'in kendisini uyarması ve her toplumun uyulması zorunlu sorumlulukları vardır, tarzındaki hatırlatmalarına bile karşı çıkar:

- (...) Çarşaf diyordum. On altı yıldır giyerim. Bir türlü alışamadım. Yüzyıl daha giysem alışamayacağım... Kolumu sanki birisi tutuyor. Şunu çıkarırsam, bir günde, bir aylık iş görürüm sanıyorum. Hele şu savaş bitsin... İlk işim kadın çarşaflarıyla boğuşmak olacak... (EŞİ:169)

- (...) Benim fikrimi kadınlarımız kolayca kabul ederler. Bir fikir kadınlar tarafından kolayca kabul edilirse o fikir er-geç, yüzde yüz yener. (EŞİ:172)

İhsan Bey'in, erkek işlerine aklım ermez, derken dünya siyasetinden konuşmaya başlayan karısı Nedime, kadın özgürlüğü konusunda bunları düşünürken, yeri geldiğinde Millî Mücadele sonucunda kazanılacak bir zafer ve ardından yapılması gerekenler hakkında, yine Kâmil Bey'le uzun uzun konuşur. Ona İhsan'la yaptığı konuşmalardan bahseder. Zaferden sonra yapılacak inkılâpların, halk dikkate alınarak yapılması gerektiğini söyler. Fransız inkılâbına değinir. Devleti kurtarmak için, İslâmcılık, Batıcılık, Türkçülük gibi düşüncelerin savunulduğundan bahseder. Bütün bunlar, Millî Mücadeleye katılan Nedime'nin kendini ne kadar geliştirdiğini de gösterir.

Nedime'nin sanat hakkındaki düşünceleri de dikkate değerdir. Çünkü Nedime, o devrin şairlerinin milleti yüzüstü bıraktığını, görevlerini yapmadıklarını düşünür:

-Oysa biz bugün şiire ne kadar muhtacız! Kavgacı şiire... Ben "Sanat sanat için," yahut "Sanat güzellik için..." falan diyenlerin ne demek istediklerini şimdi anladım. "Sanat sanat için" demek, "Sanat kuvvetin emrinde" demek... Bize sanatıyla yardım etmeyenler, son hesaplaşmada kime yardım etmiş oluyorlar? -Nedime Hanım yumruğunu sıktı- Bir dahaki sefere, bunu, bu adamlarla açıktan açığa konuşacağım... İsterlerse bana gücensinler... (EŞİ:242)

Nedime, romanda, sadece basın ve teşkilât işleri içinde yer alması, yani Millî Mücadeleci olmasıyla önemli değildir. Yazar, Nedime gibi bir tip yaratarak bir anlamda Nermin'in karşılaştırmasını yapar. Nedime, başlangıçta Millî Mücadelenin içinde yer almaz. Tıpkı Nermin Hanım gibi, erkek işine aklının ermediğini söyleyen, hatta bununla övünen biridir. Ancak eşinin tutuklanması, onu mücadele gerçeğiyle karşı karşıya getirir. Bu noktada da Nermin Hanım'la bir benzerlik söz konusudur. Çünkü Nermin de, gerçek anlamda, mücadele gerçeğiyle ilk kez eşi Kâmil Bey'in tutuklanmasıyla karşılaşır. Ancak o, Nedime Hanım'ın aksine mücadeleye destek vermediği gibi, Hala Hanım'ın davetlerine katılmaya devam eder. Kâmil Bey'in kendisini boşamasının nedeni ise yine katıldığı bir davet olur.

Kâmil Bey'in eşi Nermin ile Nedime Hanım'ı karşılaştıracak olursak, kızı Ayşe'yi, Kâmil Bey'in hapisane görüşlerine getirmeyen, bir süre sonra kendisi de görüşlere gelmeyen Nermin'e karşılık, Nedime Hanım, eline geçen her fırsatta eşinin yanında yer alır. Onun bu tavrı, Ahmet ve Kâmil Bey'lerin de sempatisini kazanır:

-Bir şeye daha dikkat ettim. Ne zaman işler kötü gitse, İhsan'la karşılaşmaktan açıkça korkuyor. Ne zaman da bir iyi haber alsın, aklına kocası geliyor. Gözleri yaş içindeyken bile nasıl gülümseyerek “Hadi İhsan'a gidelim” dedi.

-İnönü zaferinde de öyle yapmıştı. Kadın, tek başına bir ordu gibi doğuşuyor. Benim Ayşe de böyle olsun istiyorum. (EŞİ:266)

Bu anlamda, Nedime'nin Millî Mücadeleci olan eşine destek olması, Kemal Tahir'in övgüyle karşıladığı bir durumdur. Bu durum, *Esir Şehrin İnsanları* romanında farklı örneklerle gözler önüne serilir. Kâmil Bey'in malî işleriyle ilgili olarak gittiği adliyede, şahit olduğu bir boşanma davası, bu düşüncemizi destekler. Vatanla ilgili çalışmalarından dolayı, beş yıl hapse mahkûm edilen Suat Bey'den boşanmak isteyen Fahriye Hanım'ın avukatının mahkemeye yaptığı konuşma şöyledir:

-Kanun açıktır. Beş yıl ağır hapse mahkûm edilenler, cezaları kesinleşince babalık, kocalık haklarını kaybederler. Biz bu kanuna dayanarak sayın mahkemenizin önüne gelmiş bulunuyoruz. Mahkûmiyet kararı sureti savcılıktan getirildi. Vekili bulunduğum hanımefendi, şerefli bir aileye mensuptur. Ağır cezaya mahkûm edilmiş bir adamla arasında evlilik bağı daha fazla sürdüremez. (EŞİ:127)

Vatan ve fikir uğruna mahkûm olduğunu söyleyen Suat Bey'in bu sözleri, bir şey ifade etmez ve boşanma gerçekleşir. Benzer bir durum, kısmen Kemal Tahir'in eşi Fatma İrfan'dan boşanmasında da görülür. Bir Anadolu hapishanesindeyken eşi Fatma İrfan'dan, “vatan ve devlet düşmanı bir ideoloji olan komünizmi benimsemiş olması nedeniyle 15 yıl ağır hapse mahkûm olmuş bir kişiyle aile bağını yürütmenin imkânsızlığı”nı içeren boşanma ilâmı (Fedai, 2010:73) alan yazarın bu durumu ile, Millî Mücadele dönemindeki kadınların, mücadele ile ilgilenen eşlerine açtıkları boşanma davaları arasında benzerlik kurulabilir.

*Esir Şehrin Mahpusu*'nda Nuri Bey, Mahkeme-i Kübra'yı okuduğu bir gece eşi tarafından görülür. Nuri Bey, roman okuduğunu sanan eşi Fehamet Hanım'a, içinde bulunduğu davayı anlatamayacağını düşünerek, ne yaptığıyla ilgili bilgi vermez. Daha sonra tutuklandığında ise kayınbabası kendisinden, kızının boş kâğıdını ister. Nuri Bey hapishanede yatarken, Fehamet Hanım'ın aldatıldığını düşündüğü için, boşanmak istediği kanaatine varır. Ona durumu anlatmak istediğinde ise kayınbabasının engeliyle karşılaşır.

*Esir Şehrin Mahpusu*'nda, Kâmil Bey, kendisini ziyarete gelen eşi Nermin'e, kendisinden boşanabileceği hakkında şaka yapar. Hukukî durumu anlatarak, isterse Nermin'in kendisinden boşanabileceğini söyler. Nermin, duyduğu an bunun “insafsız bir şaka” olduğunu söylemesine rağmen, daha sonra Kâmil Bey kendisine, o dönem geçerli olan “boş kâğıdı” nı gönderdiğinde herhangi bir tepki göstermez.

*Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında, Nermin'in, kızı Ayşe'ye, hapiste bulunan Kâmil Bey'in mahkûm olduğunu söylemediği görülür. Ayşe, babasının Madrit'teki zenci dadısını getirmeye gittiğini bilmektedir. Aynı şekilde, çevrelerindeki kişilerden de utandıkları için Kâmil Bey'in Millî Mücadeleden dolayı tutuklu olduğu gizlenir. Çevredeki diğer kişiler de bu yalanı sürdürür. Nermin, Nedime'nin aksine, hapse giren ve bir yerden sonra Millî Mücadeleciler olan kocasını hayatından çıkarmak ister gibidir.

Kemal Tahir, Nedime Hanım'ın, Kâmil Bey'leri ziyarete geldiği bölümde, Nedime ve Nermin'i tamamen baş başa bırakır. Öncelikle gazetecilik konusunda Nermin, bu işin özellikle kendi memleketlerinde erkek işi olduğunu düşünerek



Nedime'den ayrılır. Kadınların ezilmesi konusunda da Nermin ve Nedime Hanım farklı düşünceleri savunur. *Esir Şehrin İnsanları*'nda geçen aşağıdaki bölüm, hem Nermin ile Nedime'nin olaya yaklaşım farkını hem de Nedime'nin kadınlar hakkındaki fikirlerini göstermesi bakımından önemlidir:

-Kadını esir gibi, köle gibi sopa altında çalıştırmak başka şey, ona insanlığın eşitlik hakkını, cemiyet işlerinde erkekle aynı sırada uğraşma tanımak başka... Pleplerle patrişilerin bir araya gelmelerinden ilk zamanlar belki bazı ilerlemeler elde ediliyor, büyük eserler kuruluyor ama bu toplum hiçbir zaman normal sayılmaz. Bizim Anadolu'da kadın, Ortaçağın toprağa bağlı köylülerinden besbeter... Hayvan gibi satılan, aile kurmakta bile fikri sorulmayan bir yaratığın sosyal hayatta, o toplumu çürümeye götürmekten başka ne etkisi olabilir? Bir milletin yarı nüfusunun hayvan seviyesinde kalmağa zorlanmış olduğunu bir düşünün! -Nermin'e bakıp kederle gülümsedi- Değil mi efendim?

-İspanya'daki köylü kadınlar da öyle... Hemen her yerde aynı şey... Bu, böyle gelmiş, böyle gidecek galiba!

-Sanmam! İspanya'da hayatın her cephesinde vazife almış kadın yok mu?

-Okumuşlar, soylular...

-İşte tamam... İmkân bulunca kadın iş görüyor demek... Seferberlik sırasında, çöpçü kadınlar vardı. Sokakları kadınlar süpürürlerdi. Çarşafsız falan... Pantolonla...

-Onlar yaşlı kadınlarmış, Aşağı tabakadan...

-Olsun... Aşağı tabakadan olanlar pantolon giyip çöpçülük edebilirler ya, orta tabaka da memurluk, esnafılık edebilir. Üst tabakaya da müdürlük, mebusluk, hatta nazırlık düşüyor. Çok şükür, hele bizim memlekette tabakalar arasındaki sınır, henüz aşılmaz hâlde bulunmuyor. Öyleyse "bir yeni devir başladı" diyerek sevinebiliriz. Bu yeni devrin anlı şanlı kumandanlar, dahi politikacılar, hele başlangıcından sonuna kadar dünyanın saltanat tapusunu üstüne yürütmüş padişahlar, krallar tarafından değil de, aşağı tabakadan "çöpçü kadınlar" marifetiyle açılmasını siz önemli bulmuyor musunuz? (EŞİ:197-198)

*Esir Şehrin İnsanları*'nda Nermin, sadece Nedime Hanım ile değil, Millî Mücadele için bir şeyler yapmak isteyen diğer kadınlarla da yazar tarafından zaman zaman karşılaştırılır. Hatta, kimi zaman bu karşılaştırmayı, yazarın fikirlerinin savunucusu durumundaki Kâmil Bey yapar. Nedime Hanım'ın dadısı olan yaşlı Çerkez kadınının, Anadolu'ya giden silâhlar ve cephaneler konusunda isteyerek yardım ettiğini görünce, Kâmil Bey, Nermin'i sorgulamaya başlar:

İyi ama, Nermin neden onlar gibi değil? Haydi, Nedime Hanım okumuş da haklıyı haksızdan ayırmış. İşte cahil Çerkes dadı... Nermin, bu Çerkes kadınından, daha mı anlayışsız? (*ESİ*:293)

Kâmil Bey bu noktada, başka bir yere dikkat eder. Vatanı müdafaa hissi, eğitimle kazanılacak bir duygu değildir. Okumuş, okumamış herkesin içinde kendiliğinden var olan bir duygudur. Buna rağmen yine de Kâmil Bey, Nermin'e bu davanın önemini anlatamadığı için, kendini sorumlu tutar. Tophane rıhtımında, önemli belgelerle dolu kuru üzüm sandığını, Gülcemal vapurunun kahvecisi Ramiz Efendiye verirken suçüstü yakalanmadan önce de aklında, karısını vatanseverlik konusunda eğitmek vardır.

Hapishaneye girdikten sonra da bu fikrini uzun uzun düşünür. Nermin'i eğitmek fikri, kimi zaman onu zorlayan derin bir konu olur:

Anlatmalı, inandırmalı, razı etmeliydi. “Anlamaz ki...” Ne demek? Mademki Nedime Hanım anlamış... “Onu bu işlere karıştırmamak!” nasıl yanlış bir düşünce!.. Hiç karıştırmamak mümkün mü? İşte, bak, nasıl karıştı! (*ESİ*:393)

Bu düşüncelere sahip olan Kâmil Bey, hemen ardından bundan vazgeçip Nermin'e sadece ona duyduğu aşkı, bu aşktan gelen minneti anlatmak ister. Bu kararında da sabit kalamaz ve tekrar Nermin'e anlatması gerekenleri plânlar. Hatta Nermin'in katıldığı davetlerde, Millî Mücadele için bağış toplayabileceğini, böylece mücadeleye yardım edeceğini düşünerek sevinir. Çünkü o güne kadar hiçbir isteğine karşı gelmeyen karısının bu teklifi kabul edeceğine emindir.

Nedime dışında, Millî Mücadele için çalışan kadınlardan biri de *Esir Şehrin İnsanları* romanında yine karşımıza çıkan Ramiz Efendinin karısı Fatma Hanım'dır. Fatma Hanım cesur, sözünü esirgemeyen bir insandır. Dışarıda olup biten gelişmelerle ilgili hapisteki kocasına sürekli bilgi getirir. Görüş sırasında birbirleriyle karşılaşan Fatma Hanım'la Nermin arasındaki konuşma, bir nevi Nedime-Nermin kıyaslamalarını hatırlatır. Fatma Hanım, savaşlar ve Mustafa Kemal hakkında söylediklerini Nermin'in bilmiyor olmasına şaşırır:

“Bu sefer, Kemal Paşa İzmir'i mutlaka gelir alır” diyorlar. –Nermin'e sordu- Siz duymamış mıydınız?

-Hayır efendim!

-Şaştım doğrusu? Biz, kaç gecedir uyumuyorduk. Dua ediyorduk. İşler önceleri az kalsın kötüye gidiyormuş... Düşman bizim orduyu az kalsın bozuyormuş. Derken dün gece yarısı, ben yatmıştım. (...) Mahalleye bir hâl oldu birdenbire... Işıklar yandı. Kapılar açılıp kapandı (...) Sabaha kadar havadis yağdı. Düşman Bursa'ya doğru kaçıyor, şu kadar bin ölü, şu kadar bin yaralı... Tam tamına söylediler ama ben rakamları aklımda tutamam... Mübarek İstanbul! Nasıl da kulağı delik memlekettir. Gazete gibi canım... (EŞİ:439)

İstanbul'un İnönü Savaşı haberleri ile çalkalanmasına karşılık, Nermin'in hiçbir şey bilmemesi, mücadeleye olan kayıtsızlığının da göstergesidir. Buna karşılık, kocası tarafından okuması yazması olmayan basit bir kadın olarak nitelenen Fatma Hanım, pek çok ayrıntıyı bilmektedir. Bu durum karşısında, üzülen Kâmil Bey'i arkadaşı Ramiz Efendi teselli eder. Ona göre bu kayıtsızlığın suçlusu, Nermin Hanım değil, onun yetiştiği sosyal yapı ve aile ortamıdır.

Gerçekten de, özellikle Kâmil Bey'in hapisliğine düşmesiyle birlikte, Hala Hanım ve ailesi, Nermin'in üzerinde önemli bir etkiye sahip olarak, onu eşinden ve eşinin görüşlerinden uzaklaştırırlar. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında, Nermin'in fikirlerine yapılan bu müdahâleyi görmek mümkündür. Hep birlikte Kâmil Bey'i ziyarete gittikleri bir gün, Hala Hanım, Nermin'e konuşma fırsatı vermeden, Karadayı dergisinden gönderilen eşyalardan ve Nedime Hanım'ın bir oğlu olduğu ile ilgili gönderilen nottan bahseder. Hemen arkasından Kâmil Bey'i uyarır:

Yalnız bu sizin Nermin böyle alaturka sevgili teyzelikten pek bir şey anlamıyor! Ömrü Avrupa'da geçtiği için, yurdumuzun geleneklerinden haberi yok... Bir yolunu bulup anlatın da, yeni Kemal Paşa'nın kırk hamamına Nermin'i çağırmasınlar. (EŞM:283)

Daha önce, Millî Mücadele'ye katılımların artmasında önemli etkisi olduğunu söylediğimiz mitingler, Nedime Hanım'ın olduğu gibi, Fatma Hanım'ın da bilinçlenmesini sağlar. Fatma Hanım, İhsan'ın daha önce bahsettiği Sultanahmet mitinginden etkilenir. Kahvede boş boş oturan kocasını çağırarak, mitingde olanları, kendi dilini bilmeyen yabancı askerlerini bile ağladığını eşine anlatır. O zamana kadar kendisine bunlardan bahsetmeyen kocasına çıkışır.

-(...) Dönüşte Nuri Usta'ya uğradım. “ Ne olacak!” diye sordum. Anadolu'da döğüşüyorlarmış. Burada, harıl harıl hazırlık varmış. Sıra gelince sana da açılacaklarmış... Sana ne zaman sıra gelecek? Şimdiye kadar bize neden sıra gelmedi bakalım? Gâvur askeri ağlayana kadar... O kadınlar, o kara bayrakları yapıp sokağa çıkana kadar... Söylesene efendi? (EŞİ:448)

Böylelikle, Ramiz Efendi'nin ailesindeki uyanış, aslında Fatma Hanım'la başlamış olur. “Senin bu işlere aklın ermez.” (EŞİ:448) diyerek kendisini yatıştırarak isteyen kocasını, cephe hazırlıklarına gitmesi, gitmemesi hâlinde kendisinin gideceği konusunda ciddiyetle uyarır:

Fatma ömründe hiçbir gün olmadığı kadar ciddiydi.(...) Yüzüme bir an nasıl baktı? İşte o öfkeli dişi hayvan bakışını asla unutmam. O bakış içimde çoktan beri uyuyan doğuşçu erkek ruhunu yakasından tutup sarstı. Budala dalgınlıktan ayrıldım.

(...)İşte benim harb ederken sırtımı dayandığım aşılmaz dağ demin gördüğünüz o küçücük kadındır. Kadir'in annesi... (EŞİ:448)

Fatma Hanım'ın bu yiğitliği, Kâmil Bey'in gözünde, Nedime Hanım'dan daha kıymetli bir yer alır. Fatma Hanım'ın bir diğer özelliği de toplumda eğitimsiz kadınların eğitimli kadınlara göre daha vatansever ve cesur olduğunu göstermesidir. Yine Fatma ve Nedime Hanım, Doğu kültürü ile yetişen kadınların, Batı kültürü ile yetişen kadınlara göre milletine daha bağlı olduğunu göstermektedir.

Özlem Fedai, *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında vatanseverlikleri ve cesaretleriyle beğeni kazanan Fatma ve Nedime Hanım gibi kadınların, yazar tarafından ahlâkî düşüklük içindeki kadınlarla bilinçli olarak karşı karşıya getirildiğini ifade eder. Fedai'ye göre yazar, “ülkenin sıkıntılı zamanlarında toplumdaki kadınların hangi yolları seçebileceklerini, önce kendilerini mi vatanlarını mı düşüneceklerini göstermek istemiştir.” (Fedai, 2010:396).

Duygu Köksal ise Fatma ve Nedime Hanımların şahsında başka bir noktaya dikkat çeker. Köksal'a göre bu iki kadın, işgallerin söz konusu olduğu, bağımsızlığın elden gittiği bir dönemde, zor durumda bulunan ve ataerkil yapının etkisiyle erkek olarak nitelendirilebilecek devlete karşın, kadın olarak nitelendirilebilecek, kurtarılması gereken vatan toprağının simgesi gibidir:

Devlet (erkek) boyun eğmiştir ve esir edilmiştir; öyleyse coğrafya ya da vatan toprağı (kadın) yüceltilmelidir. Böylece milli hareket ırzı, namusu, kadınlığın alanını temsil eder. K.Tahir'de de Osmanlı'nın üretimin tek sahibi olduğu, yani devletin tek ve egemen baba olduğu bir durumdan, milli mücadelede kadının üretken olduğu bir simgesel alana kayılmaktadır. Fakat yine de milli mücadelede yüceltilen yiğit, erkeksi ve “Osmanlı” bir kadınlıktır. İki önemli milliyetçi şahsiyetten gazeteci Nedime Hanım gebe, İstanbul

halkından Fatma Hanım ise küçük çocuk annesidir. Bunlar doğuran; ama neredeyse cinsiyetsiz kadınlardır (Köksal, 1995:122).

Bir başka kadın kahraman olan, Kâmil Bey'in kızı Ayşe'nin gelişimini, *Esir Şehrin İnsanları* üçlemesi boyunca doğrudan olmasa da dolaylı olarak takip ederiz. İlk romanda altı yaşında bir kız çocuğu olarak karşımıza çıkan Ayşe, *Yol Ayrımı* romanında, on yedi yaşlarında, Millî Mücadele yanlısı bir genç kız olarak karşımıza tekrar çıkar. *Esir Şehrin İnsanları* 'nda, daha altı yaşındayken babasıyla yaptığı bir konuşmada, Kâmil Bey, kendisiyle bir yetişkin edasıyla konuşan kızının gerçekçiliğiyle övünür:

-Bolşevik ne demek babacığım?

Kâmil Bey bir an kavrayamadı:

-Bolşeviklik mi?... Çoğunluk demek yavrum!

-Nece bu?

-Rusça.

-Siz Rusça biliyor musunuz?

-Hayır!

-Rusça bilmiyorsunuz da, Bolşevikliğin çoğunluk demek olduğunu nerden biliyorsunuz?

Kâmil Bey, “çok şükür kızım gerçekçi olacak” diye düşündü. (EŞİ:21)

Babasının hapse girdiğini bilmeyen, onun başka bir kadın için kendisini ve annesini bırakıp gittiğini, sonrasında da öldüğünü zanneden Ayşe, *Yol Ayrımı* romanında, on yedi yaşındayken babasının arkadaşı Doktor Münir ile karşılaşır. Konuşmaları sırasında babasını, yine bu gerçekçilikle sorgular. Bırakılan bir eş ve bırakılan bir kız çocuğunun karşılaştırmasını yapan Ayşe, aradaki akrabalık bağlarını gözeterek babasının annesiyle olmasa bile, kendisiyle görüşmesi gerektiğini düşünür.

Annesi gibi, gerçekçi bir insan olduğunu söyleyebileceğimiz Ayşe, aslında küçüklüğünden itibaren Millî Mücadele sempatisi taşımaktadır. Onun çocukken, yatmadan önce okuduğu dua, Nedime Hanım'ın çok hoşuna gider ve kadın bunu kocasının da duymasını ister:

-Hangi dua bu?

-Yatarken okunuyor. Siz okumaz mısınız?

-Hangisi bakalım?

-(...) Sevgili Allahım! Türk milletine güç ver! Kurtulmasına yardım et! (EŞİ:200)

Ayşe, babası hapse girdikten sonra, annesi ile birlikte büyümesine rağmen, babasının özelliklerine sahip bir kızıdır. *Yol Ayrımı*'nda, ölmüş babasının eski bir dostu olarak kendisini tanıştıran, Doktor Münir'le babası hakkında konuşurken, babasının Jöntürklükle ilgilenip ilgilenmediğini sorar. İlgilenmediyse de korkaklıktan olabileceğini ima eder. Ayşe, bir bakıma pasif, korkak ve dayanıksız bir adam olarak gördüğü babasını, mücadeleye katılmadığını düşünerek suçlar. Durumu fark eden, Doktor Münir'in genç kıza sorduğu sorular, Ayşe'nin Millî Mücadeleye yönelik tavrını, en açık şekilde ifade ettiği diyalogları ortaya çıkarır:

-(...) Sizin haberiniz yok galiba... Ben tanıştığım herkese, "Sizden kimler katıldı Kurtuluş Savaşı'na" diye soruyorum! Bizim kuşağın onurluları, insanlara karşı duyacakları saygıyı Kuvayı Milliye'ye katılmış, katılmamış olmalarına göre ayarlıyor. Ben kendimi bildim bileli Lutfü Bey'e neden bir kere bile, "Baba" demedim, bilir misiniz?

-Kuvayı Milliye'ye katılmadığı için mi?

-Elbette... Bana gerçekten babalık etti oysa... Beni öz kızı gibi sever. (Yol Ayrımı:282)

Kuvayı Milliye hayranlığı, bu derece belirgin olan Ayşe'nin, kendisini bırakıp giden babası Kâmil Bey'e kızgınlığında da yine bu hayranlığın etkisi vardır:

Açıkçası, ben, beni bırakıp gittiği için kızmıyorum, arkadaşınıza, babaları, amcaları, ağabeyleri, dayıları, erkek akrabalarından herhangi biri Kuvayı Milliye'ye katılanların karşısında beni utançla yere baktırdığına kıziyorum. (Yol Ayrımı:282)

Ayşe ve kendisiyle aynı fikirlere sahip olan yakın arkadaşı Celile'nin, Millî Mücadele konusunda model aldıkları kişi ise Hâlide Edip'tir. Bu iki kız, hem Hâlide Edip'i seferberlik sırasında yaptıkları için minnetle anarlar, hem de onun gibi, o günleri görüp Millî Mücadele için bir şey yapamadıkları için kıskanırlar. Bu iki kızda, vatanları için yararlı olma isteği o kadar fazladır ki Celile, gidip vatan uğruna

dövüşmek için düşmanların yeniden saldırmasını bile ister. Vatan kavramı bu iki kız için o kadar önemlidir ki,

*Teslim olmak başka şey*

*Esir düşmek başka*

*Seni sevmek başka bir şey hürriyet*

*Uğrunda dövüşmek başka (Yol Ayrımı:283)*

şairinin sözlerini, “hürriyet” yerine “güzel yurt” şeklinde değiştirerek sürekli tekrar ederler.

Yakın çevresinde Millî Mücadele yanlısı kişiler bulunmayan Ayşe’nin, bu düşüncelerle tanışması, lise birinci sınıfta gerçekleşir. Ayşe, Kurtuluş Savaşı’nda şehit düşen, Teğmen Hakkı Efendi’nin kızı olan, sınıf arkadaşı Celile vasıtasıyla Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal, Millî Mücadele gibi kavramlarla tanışır ve bu konuda bilinçlenmeye başlar. Ayşe, Celile ile yaşadığı olayları anlattıktan sonra, düşüncelerini Doktor Münir’e şöyle özetler:

Bilenlerle bilmeyenler nasıl bir olmazsa, savaşanlarla savaşmayanlar da bir olmaz. Celile’den sonra gözüm açıldı. İnsanlara bir başka türlü bakmaya başladım. O zamandan beri benim için iki çeşit insan var: Vuruşmuş olanlarla vuruşmayı göze alamamış olanlar... (Yol Ayrımı:286)

Başından beri, belirli bir ön yargı ile yaklaştığı, babası Kâmil Bey’in, ikinci kısım içerisinde yer aldığına şüphe yoktur. Hatta bu ikinci kısım, Ayşe tarafından özellikle Kâmil bey için oluşturulmuştur diyebiliriz.

Ayşe’nin Kâmil Bey hakkındaki fikirlerinin değişmesi, yine *Yol Ayrımı* romanında, Sakanın Naci adlı kişiyle karşılaşmasıyla gerçekleşir. *Esir Şehrin Mahpusu*’nda, İstanbul Tevkifhanesinde Kâmil Bey’le beraber hapis yatan ve Kâmil Bey’e, “Millici Abi” adını takan bu adam, Ayşe’ye babasının öyküsünü, Kuvayı Milliyecilikten yedi yılla cezalandırıldığını, iki yıl sonra gelen Kuvayı Milliye affıyla hapisten çıktığını kısaca anlatır. Ayşe babasının sağ olduğunu, başka bir kadın için Avrupa’ya gitmediğini, yani kendisinin kandırıldığını bu görüşme sırasında öğrenir.

Kâmil Bey de aslında, en başından beri Ayşe ile Nermin arasındaki farkın bilincindedir:

(...) “Ayşe babasının kalıpsız fesini ayıplamaz.” Buna inanınca kızı Ayşe’yle karısı Nermin arasındaki başkalığı birden anlayıverdi. “Sevgililerimize karşı hep tetikte dururuz. Güçsüz yanlarımızı onlardan hep saklamaya çalışırız. Kızın başka! Kızına karşı kendini bırakabilirsin.” (EŞM:184)

Ayşe, babası Kâmil Bey’in gözünde, öyle önemli bir noktadadır ki Kâmil Bey Millî Mücadelede yer alırken, kendisinden çok kızı Ayşe adına sevinir:

Sonraları Ayşe’nin yüzüne nasıl bakardım. Bütün Ayşe’lerin yüzüne? ‘Babacığım Kurtuluş Harbi sırasında siz nerede bulunuyordunuz?’ diye sorarsa... Çok şükür... Hay Allah müstahakını versin! İsabet ki tehlikedeyim azizim... İnsanlık, vatandaşlık ve babalık şerefimin lekелendiğini hiç fark etmeyebilirdim. (EŞİ:236)

Yazarın *Yorgun Savaşçı* romanında çok fazla bir etkisi olmamakla birlikte, Millî Mücadele için çalışan kadınlardan bir tanesi de Cehennem Topçu olarak anılan Yüzbaşı Cemil’in teyzesinin kızı Neriman’dır. Eşini cephede şehit verdiği anlaşılan bu kadın, daha sonra yakın akrabası olan Yüzbaşı Cemil’le ilişki yaşamaya başlar. Millî Mücadele yanlısı olan nişanlısı Yüzbaşı Cemil’in Patriyot Ömer Bey’i saklandığı evden kaçırmada, ona yardım eder. Başlangıçta bir kaçırma plânı içerisinde olduğunu bilmemesine rağmen, durumu öğrendiğinde tepki göstermez ve nişanlısına korkmadığını, yardım edeceğini söyler.

Neriman, daha sonra evlendiği Cemil’in gözünden, savaşlarla olgunlaşmış bir kadın olarak anlatılır:

Neriman’ın ayrılıklara alışıklığı küçük rütbeli subay kızı olmasından ileri geliyordu. Babasının ömrü de, ayaklanmaların ardı sıra, Arnavutluk’tan Yemen’e, Yemen’den Arnavutluk’a koşmakla geçmişti. Sonra kocasını bekledi. Şehit haberiyle can evinden vuruldu. “Daha sonra da, 1914’ten bu yana bizim için ölmüş dirilmiştir. Elbirliğiyle pişirdik kızı... Fukaranın yüreğini süngere döndürdük...” (*Yorgun Savaşçı*:405)

Neriman gibi, yer aldığı romanda pek fazla bir etkisi olmayan, ancak eşine yardım etmek için Millî Mücadeleye katkı sağlayan kadınlardan bir diğeri, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanındaki Canseza’dır. Sakin, evine bağlı, itaatkâr bir yapısı olan, her işini kocası tarafından halledilen bu kadın, eşi Mahir Bey’in isteği üzerine,



Anzavur'un Geyve'ye saldıracağı haberini kardeşine ulaştırmak için, tek başına Adapazarı'ndan İstanbul'a gider.

Kemal Tahir'in romanlarında kadınlar, kimi zaman da silâha sarılıp erkekler gibi Millî Mücadelede savaştan korkmayan, gözü pek kadınlar da yer alır. *Yorgun Savaşçı* romanında, kahramanlardan biri olmamakla birlikte, konuşmalarda adı geçen "Kız Efe" böyle bir kadındır. Kocasının askerde ölümü üzerine, bayramlarda ve düğünlerde ata binip, alayların başına geçen bu kadını, Yüzbaşı Cemil ve arkadaşları, savaştan güçlkle vazgeçirirler.

-Erkekleriniz erkek arslan, kadınlarınız dişi arslan... Daha birkaç saat önce, Kız Efe'yi, tanrı yoluna savaştan güç ile çevirdik!.. (*Yorgun Savaşçı*:373)

*Bir Mülkiyet Kalesi* romanında, *Kuvayı Milliye* başlıklı bölümde, Millî Mücadelede gerçekten yer almış şahıslardan bir olan Kara Fatma, Çerkez Ethem, Demirci Efe gibi kişilerle birlikte ismen anılır. Yine aynı bölümde, Mahir Efendi ile Yayalar köylü İbrahim arasında geçen konuşmada, İbrahim, yanındaki paşa, bey takımından beş altı adamla Ankara'ya geçen bir kadını, Mahir Efendi'ye hayranlıkla anlatır. Daha sonra bu iki adam, kitap yazdığını duydukları bu kadının, İstanbul'da mitinglerde konuşan kadınla aynı kişi olduğunu fark ederler. Hâlîde Edip'i düşündüren bu kadın tasviri, romanda, korkusuz, vuruştan çekinmeyecek, gözü pek bir kişi olarak sunulur:

-Herifler yoruldu. O yorulmadı. İlerden bi gürültü kopsa, herifler "Aman!" diye arkama saklanıyorlar. O benden ileri geçiyor. Biz şehir karısını böyle bilmezdik arkadaş! (*BMK*:321)

Romanın ilerleyen sayfalarında, Mahir Efendi ile kayınbiraderi Servet arasında geçen konuşmada, Servet, Hâlîde Edip'i Ankara'ya geçirdiklerini söyler. Servet'in tarifıyla Yayalar köylü İbrahim'in tariflerinin tuttuğunu gören Mahir Efendi, kayınbiraderinin hissettiği takdir duygusunu da fark eder.

Kemal Tahir romanlarında, kadın konusunu bu şekilde ele alırken diğer taraftan, seferberlik ve mücadele ile ortaya çıkan ve kadını ilgilendiren çeşitli durumları da romanlarında ele alır. *Esir Şehrin İnsanları* romanında, özellikle işgallerle birlikte ortaya çıkan, bir Türk erkeği ile yabancı kadının evlenmesi konusu

da ele alınmış, bu durum Mahir Paşa'nın oğlu Fuat Bey ile İstanbul'daki İtalyan Büyükelçiliği müsteşarının kızı arasındaki evlilik üzerinden değerlendirilmiştir. Evlendikten sonra Avrupa'ya yerleşen Fuat Bey, başka birisini seven karısı tarafından altı yaşındaki kızı da alınarak terk edilmiştir. Böylece yazar, yabancı kadınlarla kurulacak aile kurumunun sağlam ve kalıcı olmayacağını da sinyali verir. Konuyla ilgili olarak, anlatıcının Kâmil Bey'le ilgili şu yorum dikkat çekicidir:

Kâmil Bey, bu yakışıklı çocukluk arkadaşının uğradığı hakareti ne zaman hatırlasa dehşete yakın bir ürküntü duyuyordu. (EŞİ:66)

Daha sonra Kâmil Bey ile Fuat Bey arasındaki bir konuşmada da Fuat bey yabancı bir kadınla evliliğin yanlış olduğunu söyler. Bunu söylerken, yetişkinler arasındaki kültür uyumsuzluğunun yanı sıra, doğacak çocuğun milliyetçilik duygusundan uzaklaşma riskine de değinir:

-Bilirsiniz... Bir İtalyanla evlendiğimi... Bebekken İtalyanca öğreniyordu kız... Sevinip öğreniyordum... Yanlıştır!.. Çocuklara yabancı bir şey öğretmemeli... Diyeceksiniz ki anası İtalyan... İtalyanca ana dili... Doğru evet... Aslında yabancı kadın almamalı... Yabancı dil gibi yabancı ana da çocuğunuzla aranıza girer. (EŞİ:87)

Altı yaşındayken kızından ayrılan Fuat Bey, daha sonra kızı liseyi bitirdiğinde, babasının bir arkadaşı sıfatıyla kızının karşısına çıkar. Merak ettiği şey, kızında kendisine ait değerlerin var olup olmadığıdır. Ancak kızı, Türk babası kendisine her soruluşunda, yüzünü asar ve bu durumu annesinin yaptığı bir hata olarak görür.

Benzer bir olay, *Yol Ayrımı* romanında, Kâmil Bey'le kızı Ayşe arasında da geçer. Eşi Nermin'den boşandıktan sonra kızını hiç görmeyen Kâmil Bey, gün gelip kızının karşısına çıkmayı düşündüğünde kendisini Ayşe'ye, Fuat Bey gibi, eski bir baba dostu olarak tanıtmak ister. Onun da merak ettiği şey, Ayşe'nin kendisine ait özellikler taşıyıp taşımadığıdır. Daha sonra *Yol Ayrımı*'nda, Kâmil Bey'in arkadaşı Doktor Münir'in, Ayşe'yle görüşmeye gittiğini görürüz. Doktor Münir'in anlamaya çalıştığı şey de Ayşe ile Kâmil Bey'in düşünce olarak uyuşup uyuşamayacağıdır. Ancak, Ayşe her ne kadar Batı yanlısı bir aile çevresi içinde de büyüse, millî değerlere sahip bir genç kızdır. Kemal Tahir'in yaptığı bu karşılaştırma ile yazarın,

saf Türk olan hiç kimsenin milliyetçilik duygularından uzak duramayacağını, savunmuş olabileceğini söyleyebiliriz.

Yabancı bir eşle evlenme konusu, *Hür Şehrin İnsanları* romanında da kısaca geçer:

-Milliyetçilik, başka milletten kız almayı yasak mı ediyor. Bana ne zararı dokunabilir?

-Sana bir zararı dokunmaz. Lakin çocuklarına dokunur. Hele bir de geçimsizlik olursa. (*HŞİ*:288)

Aynı düşünce *Yol Ayrımı* romanında da karşımıza çıkar. Bu romanda da Öğretmen Ramiz, Yahudi bir kızla birlikte olan oğlunun bu ilişkisini benzer bir sebeple onaylamaz:

-(...) İstemiyorum Yahudi kızıyla evlensin! Yahudi olduğundan değil, Alaman da olsa istemiyorum!.. Önemi yok aslında... Ama ne bileyim. Torunlar bir tuhaf olur gibime geliyor. (*Yol Ayrımı*:170)

Yine *Hür Şehrin İnsanları*'nda, evlilik gibi, yabancı biriyle birliktelik konusu hakkında da konuşmalar geçer. Bu konuşmalarda, Şair İbrahim Rıza ve Murat'ın, Türk erkeğine yabancı bir bayanla olma hakkını verdikleri, ancak bir Türk kızına, yabancı bir erkekle olma hakkını vermediklerini görürüz. Annesi ve babası Millî Mücadelede yer alan Murat'ın, genellikle yabancı kadınlarla görüşmesi ve Safo isimindeki sevgilisiyle evlenmeyi düşünmesi de bu anlayışlarını destekler.

Kemal Tahir'in Millî Mücadele konulu romanlarında, evlenme konusu kadar, aile konusu da dolaylı olarak yer alır. Bu romanlarda özellikle, savaş ve seferberlik ortamının, Neriman-Kâmil çifti başta olmak üzere, aileler üzerindeki etkilerine zaman zaman değinilir. Bu durumlardan biri de *Yorgun Savaşçı*'da geçer. Kör Şaban'ın Yüzbaşı Cemil'e anlattığı olay, seferberliğin aileler üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne serer. Kör Şaban'ın anlattığı olay, Tosyalı diye bahsettiği onbaşının, hastanede yattığı süre içerisinde memleketine öldüğü haberinin gitmesi ve bu haber üzerine, karısının küçük kardeşi ile evlendirilmesinin hikâyesidir. Tosyalı, karısının tekrar kendisine dönmesine razı iken, kadın kör olan kocasını istemez:

Meğerse karı... “Ben kör herifi istemem. Erkek gibi erkekse köye hiç gelmez! Geçer gider geldiği yere,” dememiş mi?... Ne halt etsin, şimdilik... (*Yorgun Savaşçı*:345)

Tosyalı, ne olursa olsun seferberlikten dönen şanslı askerlerden biridir. *Yorgun Savaşçı*’da, cepheden dönemeyen bazı askerlerin eşlerinin, kocalarının arkasından, para kazanmak için erkeklerle birlikte olmaya başladıkları anlatılır:

(...) Herkese çıkan karılardan sanma... Haftada bir-iki... Kocası yedeksubaymış... Çanakkale’de ölmüş... Bir oğlu var on birinde, on ikisinde... Arada sırada karavanadan öteberi yolluyoruz!.. Adı Hüsniye... Okuması yazması tamam... Sesi eh... Tütünde çalışıyor. Kendisine sorarsan geçim zorluğundan yapıyorum diyor. (*Yorgun Savaşçı*:201)

*Bir Mülkiyet Kalesi*’nde, seferberlik sırasında, ekonomik nedenlerle, mücadelede yer alan askerlerle birlikte olan kadınların durumu anlatılır. Yarılan bir cephenin arkasında kalıp Burdur’a gelen ve burada boş Ermeni evlerine yerleştirilen halk içindeki kadınlar, zamanla karınlarını doyurabilmek için, civardaki askerlerle birlikte olmaya mecbur olurlar. Mahir Efendi, durumu engellemek için uğraşmasına rağmen, mâni olamaz:

Hükümetin verdiği bir haftalık erzakı üç günde bitirmekteydiler. Dört gün aç hayvanlar gibi şehre dağılıp dileniyorlardı.

Alayın, hastanenin, Ahz-ı Asker Şubesi’nin senelerden beri bekâr askerlerine gün doğmuştu. (*BMK*:191)

Başta açlık olmak üzere, zor koşullar altında evlerinden, yurtlarından uzakta hayat mücadelesi veren bu kadınların, yaptıkları işi, nasıl bir zorunluluk altında yaptıkları ve psikolojileri romanda açıkça dile getirilir. Yazarın onlardan acıyarak bahsetmesi dikkat çekicidir:

Bu alışverişin beşerî hiçbir tarafı yoktu. İnsanlar ancak iki ayrı zaruretin zoruyla çiftleşiyorlardı. Kürt kızları, kürt gelinleri yatarken gözlerini yummakta, üstlerindeki askerler de aynı suretle hareket etmekteydiler. İki taraf da yaklaştıkları pislikten iğreniyorlar, birbirlerinden nefret ederek hemen ayrılıyorlardı. (*BMK*:191)

Karın acıkmıştı. Günde bir kerecik olsun, mutlaka yemek lazımdı. Bunun için hangi para geçiyorsa elbette o sarf olunacaktı. Madem ki pullardan ibaret yirmi paraları, Galata Köprüsü’nün müruriye fişleri yoktu. Dişlerini göstererek gülmek ve şalvarı çözerek arkaüstü yatmak ayıp değildi. (*BMK*:192)

Muhacirler, yaşamak için genç kadınlarından başka hiçbir şeyleri kalmadığının farkındadır artık. Bunu bilen ihtiyar, çocuk, kimse olan bitene sesini çıkartamaz. İhtiyarlar, bir grup askeri bir arada gördüklerinde yer değiştirir. Çocuklar ise bütün bu yapılanların bedeli olan ekmeği alıp kaçmayı görev edinirler. Yaşam telâşına düşen bu kadınlar, zamanla ne kocalarıyla ne de onların nereye, niçin gittikleriyle ilgilenmez olurlar.

Anadolu'da durum böyleyken, İstanbul'da da pek farklı değildir. Kasımpaşa'da, başlangıçta vesikayla dağıtılan ekmeklerin zamanla hiç ele geçmemesi veya çok kötü hâlde olması, genç kadınların, tıpkı Burdur'daki kadınlar gibi davranmasına neden olur:

Açlık ayıp, utanma bırakmadı. Namus falan hep karnı tok adamlara mahsustu. Babası, ağabeyi, kocası cephede olan genç kadın ve kızlar birdenbire sokaklara döküldü. İlk gidenlere erkekler “Zavallı taze!” diyerek sözde merhamet ettiler, mendillerini kocaları kalabalığının üzerinden alıp ekmeği evvela verdiler. Bu hâl, tereddütte olanları da nihayet yola getirdi.

İlk çimdikleri yadırgayanlar sonra sonra bunların azlığı veya çokluğu ile eğlenmeye, bıyık buranlara önce zoraki, sonra alışık alışık gülümsemeye başladılar. (BMK:155)

Kadınların yaşamak için, başlangıçta utana sıkıla yaptığı bu davranışlar, zamanla alışkanlık hâlini alırken, bir süre sonra mahalledeki fırıncıdan polise, imamdan binbaşıya kadar tüm erkekler, gece vakti bu kadınların evlerine girip çıkmaya başlarlar:

İşgal yıllarında İstanbul'u, ahlaksızlığa teslim olmuş şehir olarak anlatan yazar, elit kesim ile halk arasında da bir ayrım yapar. Şöyle ki elit kesim çıkarları için işgal kuvvetleriyle anlaşmakta, kendi çıkarının peşinde koşmaktadır. Yazarın *Esir Şehrin İnsanları* romanında da anlattığı bu kesimin ‘gönüllü ahlaksızlığına’ mukabil halk, zaruretlerden dolayı ahlaksızlığa sürüklenmektedir. İnsanlar, ekmek alabilmek için kendilerini işgal kuvvetlerine satmaktadırlar (Coşkun, 2006:195).

Coşkun'a göre halkın, dolayısıyla kadınların, başlangıçta mecburiyetten yaptıkları ahlâksızlıklar, *Yorgun Savaşçı*'daki Yüzbaşı Cemil ile konuşan Teğmen Recep Ödemiş'e göre, artık kadınlar için rahat etmenin alışıldık bir yolu olmuştur:

-Nerde?.. Bu seferberlik, çok bozdu karıları yüzbaşım... Evde oturup söküük dikeceklerine, kendilerini güzelce besleteceklerine...

-Eee?

-Ekmeği yataraktan kazanmanın tadını aldı kahpeler... Geçenlerden birine “Kız şunu dikiver” dedim. Ne dese iyi? “Ayol ben de birini arıyorum. Baksana... Hırkada düğme kalmış mı?” dedi. (*Yorgun Savaşçı*:192)

Aslında, savaş ortamının ailelere verdiği zararı, en iyi bilen kişilerden birisi, *Yorgun Savaşçı*’daki Yüzbaşı Cemil’dir. Çocuğunun doğumunu göremeyen, evliliğinin ilk yıllarında eşi Neriman’dan uzak kalan Cemil, bu durumu şöyle dillendirir:

“Savaşlar insanların üstünden silindir gibi geçmiş... Evleri ezmiş, karı koca, ana oğul bağlarını çekip koparmış... Tu Allah kahretsin!” (*Yorgun Savaşçı*:205)

Savaşın ailelere verdiği zararlar bununla da kalmaz. Millî Mücadele sonrasını anlatan *Hür Şehrin İnsanları*’nda, erkekleri şehit düşen evlerdeki kızların kötü yola sürüklendiği de konuşulur. Romanda, Şair Ertuğrul Hikmet, Feridiye ve Abanoz’da yattığı kadınların arkasında, 16 Mart, Sakarya veya İnönü şehidi görür gibi olduğunu söyler. Şehitler için üzülür. Ancak bu kadınların benzer kadınlardan ayırarak onları “orospu” olarak nitelendirmez:

- İyi ama, demin bu şair bak ne dedi? Orospuların içinde 16 Mart şehitlerinin kızları da varmış.

Ertuğrul Hikmet elini kaldırdı:

- Haşa! Onlar orospu değil! Orospu... biziz!.. (*HŞİ*:111)

Kadınların savaşlar sırasında içinde bulunduğu durum, *Bir Mülkiyet Kalesi*’nde şöyle dile getirilir:

Bulgar, Rumeli’yi tek mil kana boyamış. Kadınların ırzına geçmek... Gebelerin karnını bıçaklamak... Çocukları süngüye takmak... İhtiyarları tek mil camilere doldurup yakmak... (*BMK*:132)

Kemal Tahir, Millî Mücadele dönemindeki kadınların, içinde bulundukları koşullar romanlarında ele alırken, olaylara gerçekçi bir tavırla yaklaşır. Savaş döneminde kötü yola sürüklenen kadınların bir kısmının mecburiyetten bu işi yapması yazarda bir acıma hissi uyandırdığı gibi, bunu engellemek için yapılmayan yardımlardan da toplum sorumlu tutulur.

#### 4.5.2.2. Millî Mücadele ve Sonrasında Cinsel Obje Olarak Kadın

Kemal Tahir'in Millî Mücadele konulu romanlarında, kadın kahramanların daha önce de belirttiğimiz gibi, sayıca erkek kahramanlardan az olduğu görülür. Kadınlar, onun bu romanlarında, özellikle Millî Mücadele yanlısı ve karşıtları olarak ele alınıp değerlendirildikleri gibi, yazarın diğer romanlarında da karşımıza çıktığı şekilde, cinsel obje olma veya cinselliğe düşkünlük gibi özellikleriyle ön plâna çıkarılırlar.

Yukarıda değindiğimiz belli başlı kadın kahramanların dışında kadınlar, Kemal Tahir'in tarihî romanlarında, genellikle ismen geçerler. Bununla birlikte yazar, işgal başkenti olan İstanbul'daki kadınlara ve onların durumlarına da zaman zaman değinir. Ancak verilen örneklerde bahsi geçen kadınlar, genellikle ahlâkî bakımdan çöküntü içinde olan, vatani ve milleti için hiçbir çaba sarf etmeyen, yazar tarafından olumsuz bir bakış açısıyla ele alınan kadınlardır.

*Esir Şehrin İnsanları*'nda, Üstteğmen Mehmet Ali'nin, komutanına yazdığı mektupta, okuduğu gazeteden aktardığı şu haberler dikkat çekicidir:

“-Son zamanlarda polis kendilerini satan 113 küçük kız çocuğunu yangın yerlerinden toplamıştır. Yaşları küçük olduğundan bunlara vesika verilememektedir. Yarıları cinsel hastalıklara yakalanmış bulunduğundan ilgililer n'apacaklarını şaşırılmışlardır.

(...)

“-Bel gevşekliğine ve güçsüzlüğüne karşı pek yararlı bir ilaç: Erlökin Mina gelmiştir. Deposu Bahçekapı Minasyan eczanesi. Fiyatı 100 kuruş.

“-Frengi ve belsoğukluğuna yakalanmamak için daima ve yalnız Prifilaska... Deri ve cinsel hastalıklar uzmanı Ömer Abdurrahman tarafından hazırlanmıştır. Fiyatı 50 kuruş. (EŞİ:35)

Gazetede yer alan bu haberlerle, bir taraftan işgal İstanbul'undaki korumasız kızların durumları anlatılırken, bir taraftan da halkın içine düştüğü sapkınlıklar dile getirilir. Mehmet Ali, komutanına yazdığı bu satırların ardından şöyle bir yorumda bulunur:

“Bağışlayın komutanım. Bu iğrenç şeyleri yazmamazlık edemedim. Hastalıklar tedavi edilmesin denemez! Ama rezilliğin de bir gizliliği olmalı

değil mi? Bağışlanmaz suçumuzu sormuştum size geçenlerde. İşte suçumuz!..  
Suçların en büyüğü, en bağışlanmazı: UTANMAZLIK!.. (EŞİ:35)

*Esir Şehrin Mahpusu* romanında da, kocası cepheye giden kimi kadınların eşlerini aldattığı ve cepheden dönünce bunu duyan erkeğin eşini öldürdüğüyle ilgili haberlerin, gazetelerde yer aldığından bahsedilir. *Yorgun Savaşçı* romanında da bu tip gazete haberlerinin bahsi geçer. *Yol Ayrımı* romanında, İstanbul'dan, ahlâkî çöküntünün arttığı ve kadınlarda namus kalmadığı, şeklinde haberler geldiği konuşulur. Aynı romanda, Nazmi Cihangir isimli bir yedek subay, savaş sırasında hakkında çeşitli dedikodular çıkan eşini boşar.

Bu haberler ve olaylardan anlaşıldığı gibi, savaşın etkisi sadece psikolojik veya maddî boyutta kalmamıştır. Savaşla birlikte ülkedeki ahlakî anlayışta da bozulmalar ortaya çıkmıştır. Yazarın bu konuları ele alırken, eşlerine sadık kalmayan veya vatanlarına sahip çıkmayan bu kadınlara yer yer kızdığı görülür. *Esir Şehrin İnsanları*'nda, yazarın düşüncelerinin yansıtıcısı konumundaki Kâmil Bey'in Beyoğlu caddesinde gezerken karşılaştığı manzara, ona şunları düşündürür:

Birkaç yıl önce bizim subaylara sürtünen kızlar, şimdi başkalarının peşindeler. Bu dünyada alınıp satılan malların en eskimezi: kadın eti! Bir de YALAN! (EŞİ:279)

Bu ahlâkî bozulmaları yaşayan tek yer İstanbul değildir. *Bir Mülkiyet Kalesi*'nde, Mahir Efendi, kayınbiraderi Servet'e taşra olarak nitelendirilen ve İstanbul'un dışında kalan yerlerin durumunu şöyle anlatır:

-Haklısın! İstanbul'u fena anlatıyorlar...

-Sade İstanbul mu fena? Ben Anadolu'da neler gördüm. Neler duydum. Gelinler kayınbabalarıyla yattılar. Yengeler kayınbiraderleriyle... Artık konuyu komşuyu saymıyorum. Kocası öldü diyerek yeniden evlenen birçok kadının kocası çıkageldi... (BMK:341)

Daha önce, bazı kadınların geçimlerini sağlamak için, erkeklerle birlikte olmak zorunda kaldıklarını belirtmiştik. Kimi zaman ise savaşta kocasını aldatabilecek yapıdaki kadınlar için, bir bahane olmuştur. *Esir Şehrin Mahpusu*'nda, Kâmil Bey'in hapishane arkadaşı Mehdi Bey, savaş sırasında kadınların iş sorma bahanesiyle kendilerini nasıl teşhir ettiklerini, kendi istekleriyle erkeklerle nasıl birlikte olduklarını anlatır. Kendisiyle birlikte olmak isteyen Meliha Hanım'ın bir



kadın aracılığıyla çıplak resimler gönderdiğini, böylelikle Mehdi Bey'i kendisine nasıl âşık ettiğini anlatır. Paşa torunu, kızı ve eşi olmasına rağmen, Millî Mücadele ile alâkası olmayan, kokain meraklısı bu kadın için önemli olan şey, gezip eğlenmek, hayatın zevklerine kavuşabilmektir.

İşgal altındaki ülkede, çevresine olup bitenlere yabancı, cinselliğe düşkünlüğüyle karşımıza çıkan kadınlardan bir diğeri de, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanındaki iâşe zabitanın karısı Şaziye Hanım'dır. Mahir Efendi'nin eşi Canseza; Şaziye Hanım'la kaldıkları bir akşam, dışarıdan gelen seslere uyanır. Canseza, Şaziye Hanım'ın eşinin gayrimüslim emirberi Nikola'yı birlikte olmaya zorladığını görür. Kocasına ve ailesine bağlı bir kadın olan Canseza, gördükleri karşısında, bir milletin düşmanlara karşı başını eğen şeyin, meydanlarda savaş kaybetmekten çok, ahlâkını kaybetmesi olduğunu düşünür:

“Bir milletin bayrağı, o milletin başı gibi” düşüyordu ama, bunun ufaklı büyüklü bin türlü sabebi vardı ve en birincisi birkaç meydan muharebesi kaybetmek değil, ahlaksızlıktı. (BMK:208)

Yazarın romanlarında kimi zaman, savaşlar nedeniyle erkeklerin askere gitmesiyle, kadınların cinsel tercihlerinde değişiklikler olduğundan da bahsedilir. *Yorgun Savaşçı* romanında, eşinin Çanakkale'de şehit düşmesiyle erkeklerle birlikte olmaya başlayan Hüsniye, Nazife adlı arkadaşıyla olan soğukluğunun sebebini, kadının kendisiyle ilgilenmesine bağlar:

-Ablacıymış karı... Dedilerdi de inanmadımdı. İçini çekti. Seferberliğin gözü kör olsun... Erkeksiz kaldı karılar... Çoğu sapıttı... Yeşillendi bana düpedüz... “Şunu uyutalım da beraber yatalım!” dedi. (Yorgun Savaşçı:203)

*Hür Şehrin İnsanları*'nda da seferberlik sırasında yabancı erkeklerle birlikte olan kadınların varlığından söz edilir. Buradaki yabancı erkeklerden kasıt, ülkedeki işgal kuvvetlerine mensup olan askerlerdir ve bu kadınlar mecburiyetten çok istedikleri için bu erkeklerle olmaktadır.

Aynı romanda, kadınların cinselliğe ve erkeklere olan düşkünlükleri kendi aralarında geçen konuşmalarda yer alır. Murat'ın çalıştığı yazıhaneye gelen, Adalet ve Kadriye Hanım arasında, Murat'la ilgili olarak şu konuşma geçer:

-Benim burada hemen canım sıkılır. Kuyu gibi! dedi.

-Senin erkek olmayan her yerde hemen canın sıkılır.

(...)

-Ağzı da fena değil...

-Neden ağzına indin? Bıyıkları daha hoşuna gitti. Doğrusunu söylesene...

-Hemen alınırsın. Ben bıyık meraklısı değilim!

-Biliyorum... Dişlerine bak kazma gibi... Sapsarı...

-Sarılığı cigaradan... -İçini bir tuhaf çekti-: Şimdi gene kızacaksın! Bu cigara içen erkeklerin öyle bir tadı oluyor ki... (HŞİ:228)

Murat hakkında bu konuşmaları yapan Adalet ve Kadriye Hanımlar aslında erkekten çok kadınlara ilgi duyan kişilerdir. Ancak, kadınlara düşkünlüğü ile bilinen Adalet Hanım, Kemal Tahir'in köy ve hapishane romanlarında karşımıza çıkan, kadın düşkünü kadınlardan farklı olarak eğitimsiz, sapkın bir kadın da değildir. Çok iyi Fransızca konuşan bu kadın, Fransız rahibelerinin mektebinden mezundur. Randevu evi işleten bu kadının evinde çalıştırdığı kızlar da genellikle okullu kızlardır. Romandaki Şarlot'a göre, Adalet Hanım'ın bu huyları öğrenmesi de rahibe okulunda, evlenmeyen kadınların arasında okumuş olmasından kaynaklanır.

Romanda, Kadriye ve Adalet Hanım'ın dışında, şair İbrahim Rıza'nın saf ve masum bir kız olarak nitelendirdiği, eşi Müzeyyen de cinselliğe ilgisiyle ön plâna çıkan bir kadındır. Eşiyle evliyken başka erkeklerle birlikte olmaktan çekinmeyen bu kadın, durumu öğrenip kendisinden boşanmak isteyen İbrahim Rıza'nın bu teklifini de evin eşyalarını almak şartıyla hemen kabul eder.

Millî Mücadele sonrasında, 1930'lu yıllarda yaşanan olayların ele alındığı, *Hür Şehrin İnsanları*'nda, seferberlikten çıkmış olan halkın, cinselliğe olan düşkünlüğü anlatılıyor denebilir. Eserde yer alan kahramanların çoğu, özellikle de erkekler cinsel tercihleri ve cinsellik üzerine yaşadıklarıyla karşımıza çıkar. Kadınlarsa onlar için sadece hoş vakit geçirilecek varlıklardır.

Yazarın esir şehir olarak nitelendirdiği İstanbul'un içinde bulunduğu bu ahlâkî zaaf, yazarın Millî Mücadele konulu romanlarında, İstanbul'a karşı olumsuz

bir bakış geliştirmesine neden olmuştur. Yazar bu romanlarında İstanbul'u, Tevfik Fikret'in *Sis* şiirindeki gibi olumsuz bir şekilde betimler. Yazarın yaşananlar nedeniyle İstanbul'u ahlâksız bir kadına benzetmesi veya ahlâksızlığın yuvası olarak görmesi, Tevfik Fikret'in 'bive-i bakır' ve 'facire-i dehr' nitelemelerini anımsatır. (Coşkun, 2006:203)

*Hür Şehrin İnsanları*'nda Murat kadınlara düşkün bir erkektir; sevgilisi varken bile, başka kadınlarla birlikte olur. Murat'la birlikte, kadınların nasıl cinsel bir obje olarak algılandığı yazar tarafından gözler önüne serilmiş olur. Roman boyunca pek çok kadınla birlikte olan Murat'ın bu durumu, kadınların, erkeklerin gözünden nasıl algılandığını göstermesi bakımından önemli olduğu gibi, Murat'ın isteklerine karşılık veren, hatta kimi zaman onu kendileriyle olmaya zorlayan kadınların içinde bulunduğu ahlâkî zaafî ve çöküntüyü göstermesi bakımından da önemlidir.

*Hür Şehrin İnsanları* romanının başında, maddî durumu kötü olan Murat, ilişkilerde paranın ve sosyal statünün önemini bilen bir adamdır. Murat'ın birlikte olduğunu öğrendiğimiz ilk kadın, ambar bekçisi yaşlı bir adamın, Gülizar isimli, genç fakat kör karısıdır.

Aynı romandaki kadın düşkünü erkeklerden biri, Mösyö Morci'dir. Mösyö Morci, dokuz yaşındaki kızdan, elli yaşındaki kadına kadar ayırım yapmadan bütün kadınlarla birlikte olmak isteyen bir erkek olarak tarif edilir. Murat, hoşlandığı ilk kız olan, jandarma kumandanının 15-16 yaşlarındaki kızı Nadide'yi, bu adamla öpüşürken gördükten sonra, kadınlara bakışı değişir. Mösyö Morci, kızın yanından ayrıldıktan sonra, o da kızla öpüşmeye başlar. Bu durum, onun ilişkilerdeki ciddiyetini de etkiler. Bu olaydan sonra kadınlar, Murat tarafından, sadece cinsel bir obje olarak görülmüştür diyebiliriz.

Romanda Murat, çok sevdiği Safo isimli sevgilisiyleyken de pek çok kadına ilgi duyar, pek çok kadınla görüşür ve birlikte olur. Dönemin kadınlarından farklı özellikler gösteren, süsten uzak duran Safo, Murat'ın gözünden ideal eş olarak gösterilse de, onun kadınlara olan ilgisinin kesilmesine gücü yetmez. Murat, yazıhanenin bulunduğu yerdeki Matmazel Reçina, yazıhaneye gelip giden randevucu

Adalet Hanım'ın sevgilisi Kadriye, Hayret Bey'in baldızı Şaziment, Madam Karazof'un kız kardeşi Madam Tamara ve Fatma'nın annesi Aliye Hanımefendi'yle ilişki yaşar.

Murat, Safo ile birlikteyken Kadriye'yi düşünmekten kendini alamaz. Bu düşünce, kimi zaman kıyaslama şeklinde ortaya çıkar. Aslında yaptığı davranıştan kendisi de hoşnut değildir:

Safo'ya şiir yazarken, Kadriye'yi düşünmek... Sonra da, samimiyetine nedense herkesi inandırmak!... Pis iş! (HŞİ:356)

Kadriye gibi Reçina da, Murat'ın ilgi duyduğu kadınlardandır. Murat, kendisine gelen isimsiz telefonların, Reçina'ya ait olduğunu anladıktan sonra, Reçina'ya da kur yapar. Ancak Kadriye'de olduğu gibi, Safo ile Reçina'yı kıyaslamaz:

Murat, Reçina meselesini, safo meselesine bir an bile karıştırmadı. Ufacık bir vicdan azabı da hissetmedi. Safo'yu muhakkak evleneceği bir genç kız sayıyordu. Reçina, tesadüfen bulunmuş, tesadüfen bulunmuş bile değil, bizzat isteyerek önüne gelmiş bir avdı. (HŞİ:443)

Reçina Murat'la birlikteyken patronuyla olan bir kadındır. Bu durum Murat'ı rahatsız etmez. Reçina'nın Murat'a anlattığına göre bu durum, patronun karısını da rahatsız etmez. Hatta patronunun karısını da, başka erkeklerle birlikte olan ve işini bilen bir kadın olarak anlatır.

Murat, sevgilisi Safo'nun ölümünün ardından, Safo'nun gömüldüğü akşam da yolda karşılaştığı Reçina ile bara dansa gider. Ardından evine kadar götürdüğü kızın odasına çıkarak, onunla birlikte olur. Ancak, Safo dışındaki kadınlar daha çok cinsel özellikleri nedeniyle Murat'ın hayatındadır, diyebiliriz.

Murat'ın ilgi duyduğu kadınlardan bir diğeri olan Şaziment, evli bir kadın olmasına rağmen, Murat'la görüşmekten çekinmez. Bu ilişkiyi kocasından saklama gereği de duymaz. Reçina'dan kurtulmak isteyen Murat, Şaziment ile olan ilişkisiyle Reçina'dan daha büyük bir sorunun içine düştüğünün farkındadır aslında.

Murat, bu ilişki üçgeninde sıkışmışken Madam Tamara ile karşılaşır. Çok güzel bir kadın olan, Madam Tamara ile iş gereği çıktığı Ankara yolculuğu esnasında

yakınlaşır. Bir Rus olan Madam Tamara, Murat ile kimi zaman ülkesi ve siyaset üzerine kimi zamansa sanattan, Dostoyevski ve Tolstoy'dan konuşur. Ancak bu kadar donanımlı olan bu kadın güzelliğini, erkekleri tuzağa düşürerek para kazanmak için kullanan bir kadındır. Murat, işte kazandıkları başarıdan dolayı, Celil Bey'in evde verdiği bir eğlencenin akşamında Madam Tamara ile birlikte olur.

Murat'ın ilişki yaşadığı son kadın, Murat'ın babasının muharebe arkadaşı olan Selim Amcasının eşi Aliye Hanım'dır. Başlangıçta kadını, parası için kendisiyle olan zabıt hakkında uyarmak isteyen ve bunun için kadına yaklaşan Murat, bu esnada kadının güzelliğine dikkat etmeye başlar. Kadının kira gelirlerini toplama işine başlamasıyla ikili arasında yakınlaşma başlar. Ancak bu, yazarın tepki gösterdiği bir ilişkidir. Şehit amcasının yadigârı, babasının emaneti olan bu kadınla olan birlikteliği, yazar tarafından şu sözlerle okuyucuya aktarılır:

Ve dehşete kapılarak çekilmek istediği anda artık iş işten geçmişti.

Murat, Aliye Hanım'la, öz annesiyle yatar gibi yattı. (HŞİ:707)

Selim Amcası, nihayet bu işler böyle olsun diye mi orada öldü? Sakarya'nın kenarında... Sakarya'nın... Resimden tanıdığı mert yüzü, şimdi karşısındaymış gibi gözlerini yumdu. Bu kâbustan artık ölünceye kadar kurtulamayacaktı! Bitti!

Selim Amca tabancasını kılıfına koyup geriye döndüğü zaman vurulmuştu. Demek ona orada asıl düşmanının geride kaldığı malum oldu. Tabancasının belki de son kurşunlarını bu sebeple yakmamıştır. (HŞİ:708)

Murat'ın Aliye Hanım'ın kira gelirlerini toplamasıyla, toplumdaki diğer kadınların durumu hakkında da bilgi verilir. Kiracılardan paşa kızı Emine Perihan, sekiz aylık kirasını veremeyen, fakat içkiye para bulan, asilzadeligi kalmamış bir kadındır. Emine Perihan, bu perişan hayatını sürdürmek için kadınlığını kullanmak zorunda kalmıştır:

Müşir Şefik Paşa'nın kerimesi Emine Perihan hanımefendi de, her defasında bakkal çırağına kapıyı sürmelemesini işaret ediyor, bu mini mini borcu yarına bırakabilmek için karyolaya arkaüstü uzanıp teslim oluyordu. (HŞİ:671)

İkinci kiracı, 8-9 yaşındaki kızını, kira bedeli olarak kirayı almaya gelenlere göndermekten çekinmeyen bir Arap kadınıdır. Murat'ın yadırgadığı bu durumu kadın gayet doğal bulur ve Murat'ı kadından anlamamakla suçlar.

Sekiz yaşındaki Sadiye'nin orospuluk ederek kazandığı paradan, her ay üç lirasını Fatma'ya nasıl götürebilirdi? Bereket versin kızın böyle şenaatlardan haberi olamaz. (HŞİ:676)

İkinci katta, randevuculuk yapan Kel Enver kalır. Görüldüğü gibi, en basit bir kira toplama işinde bile yazar, kadınların durumları üzerinde bilgi vermeye çalışır. Üzerinde durduğu durum ise özellikle kadınların cinsel obje olması hususundadır.

Murat'ın ilişki yaşadığı kadınlara bakıldığında bu kadınların sadece Türkler veya sadece yabancı uyruklu kadınlar olmadığı görülür. Özellikle Millî Mücadele dönemini konu alan romanlarında, Türk kadınlarının ahlâkî özelliklerindeki bozulmaları yabancı kadınlarla olan arkadaşlıklarına bağlayan yazar, benzer bir düşünceyi burada da vurgulamaya devam etmiştir. Türk toplumunda, gerek sosyal hayatta gerekse çalışma hayatında özgürce yer alan yabancı kadınların rahatlıklarının, Türk kadınlarını da etkilediğini ve bu durumun onlardaki ahlâkî özellikleri yozlaştırdığını söyleyebiliriz.

*Hür Şehrin İnsanları*'nda, Hamdi Bey, kadınlara karşı tutumu farklı özellik gösteren biri olarak dikkat çeker. Sürekli ağladığı için nefret ettiğini söylediği annesiyle başlayan kadınlara yönelik olumsuz tutum, 10-15'li yaşlardan itibaren kadınlardan kaçış şekline dönüşmüştür. Kadınlardan bahsetmekten hoşlanmayan bu adam, yanında kadınlardan bahsedilmesinden de hoşlanmaz. Hamdi Bey, cinsel anlamda kadınlara değil erkeklere düşkündür.

Yine aynı romanda, Murat'ın yanında avukat kâtabi olarak çalıştığı iki avukattan Celil Bey, kadın düşkünü, Hayret Bey ise çocuk düşkünü bir erkek olarak karşımıza çıkar. Yazıhanelerinde “hâlvet” adını verdikleri bir oda bulunan bu beylerden Celil Bey, kadın misafirlerini, Hayret Bey çocukları bu odada ağırlar.

Celil Bey maruf tabiriyle “keskin zampara” idi! “keskin zampara” tabirindeki hususiyet, kadın seçmemek, dolayısıyla kadın sevmemekten ibaretti. Keskin zampara hiçbir kadını, güzel-çirkin, genç-ihtiyar, cahil-okumuş, şık-derbeder diye ayırmadığından –Hele Celil Bey gibi ebedi bekâr ve zengin ise- o kadar çok kadınla aynı zamanda münasebette bulunmak zorunda kalır ki, içlerinden birisini ayırıp sevmesi âdeta imkânsızlaşır. (HŞİ:296)

Görüldüğü gibi eğitilmiş veya eğitimsiz, Müslüman veya gayrimüslim fark etmeksizin, Millî Mücadele sonrasında erkekler, kadınları öncelikle haz almalarını

sağlayacak cinsel bir obje olarak değerlendirmektedirler. Celil Bey'in, yazıhanesine devamlı gelen dört tane tanınmış randevucu ve bunun dışında "Kokot" adı verilen ve tek başına çalışan birkaç kadın söz konusudur. Kimi zamansa, bohçacı kadınlar gelerek ellerindeki kızları Celil Bey'e tanıtırlar. Gerek Celil Bey gerekse Hayret Bey, cinsel tercihleri doğrultusunda kendilerine sunulan teklifler için işlerini yarım bırakıp yazıhanelerinden ayrılacak kadar cinselliğe düşkün kişilerdir.

*Hür Şehrin İnsanları*'nda, Murat'ın çalıştığı yazıhanenin bulunduğu kattaki diğer bir avukat yazıhanesinde, Murat gibi avukat kâtipliği yapan Panayot Yordanidis de kadın düşkünlüğü bulunan bir erkektir. Murat'la yaptığı bir konuşmada bu durumu şöyle dile getirir:

Kadınları çok seviyorum. Bütün felaketim de budur. Kadınları... Bir tanesini, beş tanesini değil... Bütün kadınları... Sizin padişahınız Abdülhamit'i düşünürüm. Dünyada kışkandığım biricik erkek odur. – İçini çekti.-: Hâlbuki bir tanesinin hakkından gelemiyorum. (*HŞİ*:201)

Kadınlar hakkında bunları dile getiren Mösyö Yordanis, kendisinden hareket ederek Murat'ı da tek bir kadına bağlanıp kalmaması konusunda uyarır. Ancak, sevgilisi Şarlot'u da kadına doymadığını dile getirerek terk edemez.

Romanda, kadını seviyecek bir varlık olarak değerlendiren ender erkeklerden biri, Şair Ertuğrul Hikmet'tir. Ertuğrul Hikmet, içinde aşk olmayan bir hayatın yarım olduğunu, erkeklerin kızları oyuncak gibi sevdiğini hâlbuki kadınların sevmek konusunda erkeklerden daha cesur ve özverili olduğunu düşünür.

*Yol Ayrımı* romanında, bir avukat olan Mahmut Celâlettin Bey de yine kadın düşkünü bir erkektir. Durumunun farkında olan bu adam, bunu bir zanaat olarak görür:

-Nolmuş Allah'ıma şükür, ne var bunda utanacak? Açıkçası budur Ağa Hoca, bizim zanaatımız çoktan beri zamparalıktır. Hem de kartoloş karılar üstüne değil, on dörtten... Yallah yallah on yediye kadar körpe yavru üstüne... Hadi senin güzel hatırın için, on yedi buçuk olsun! (*Yol Ayrımı*:50)

Ailesi de, Celâdetin Bey'in bu durumunu bilir. Baldızı Şükran Hanım, yazıhanesine geldiğinde, kâtiibi Kadir'le yaptığı bir konuşmada, eniştesinin eskiden

yattığı kadınların resimlerini biriktirdiğini, Kadir'in bunu bilip bilmediğini sorar. Sonra buldukları bir albüme birlikte bakarlar.

*Yol Ayrımı*'nda, kadın düşkünü diyerek nitelendiremeyeceğimiz, ancak eşini aldatan ve evlilik dışı ilişki yaşayan kişilere örnek verebileceğimiz bir diğer kişi, *Esir Şehrin Mahpusu*'nda Kâmil Bey'in boşandığı eşi Nermin'in, ikinci eşi Doktor Lütfü Bey'dir. Doktor Lütfü, yanında çalışan Berta isimli otuz yaşlarındaki yabancı hemşiresi ile birlikte. Nermin'in elinde büyüttüğü bu kız, Doktor Lütfü'nün de sevgilisidir.

Cumhuriyetin en bunalımlı dönemlerinden biri olarak değerlendirebileceğimiz İzmir Suikastı olayının ele alındığı *Kurt Kamunu* romanında da diğer romanlarda olduğu gibi, kadın, vücudu ve cinsel işlevi yönüyle yer alır. İttihatçıların önemli komitacısı Abdülkerim Bey, İzmir Suikastıyla ilgili düşünceler içindeyken, Gülcemal vapurunda gördüğü, Laz İsmail'in sevdiği Ballı Naciye'nin bacaklarından, kalçalarından, yürüyüşünden bahsetmeye başlar. Gördüğü an tanıyamadığı için, kendine kızdığı kadından, o da hoşlanmaktadır. Ancak, Laz İsmail'den korkması, aşkını itiraf etmesine engel olur.

Abdülkerim Bey, buluşmak için beklediği Camgöz Halil'i beklerken gördüğü Matmazel Nadya'nın da vücuduna dikkat eder, hatta Naciye ile Nadya'nın karşılaştırmasını yapar.

Eğer başında, Naciye belası olmasaydı, kapıldı gitti. Bunun da kalça yuvarlaması Karı güneşten geçiyordu “İncecik entarisinin altında, şart olsun, hiçbir şey yok... Anadan çıplak bu rezil... E peki... Çıplaksa, bu göğüsler nasıl bir göğüsler? Kaç yaşında ki hiç farımamış? Can mı alacak gündüz ortasında?.. (*Kurt Kamunu*:17-18)

Atatürk'e yapılması plânlanan İzmir suikastı gibi önemli bir tarihî konunun ele alındığı romanda, Matmazel Nadya ile ilgili kısım bu kadarla da bitmez. Nadya'nın hamamdan çıktığı, kokain kullandığı, kokain kullanan kadının özellikle sarhoşluk sırasında bir erkeği nasıl baştan çıkarabileceği hakkında da ikili arasında konuşmalar geçer. Bu konuşmalar sırasında Nadya ile olmak isteyen Abdülkerim Bey, Naciye'den de vazgeçemez.



Abdülkerim Bey'in kendisi de, aşırı bir kadın isteği içinde bulunduğunun farkındadır aslında:

Naciye gözünün önüne gelince yüreği ürperdi, derin derin soludu. Korkulu işlerin içindeyken apansız tutuyordu, bu kadın açlığı, ne kadar da zorlasa gemleyemiyordu. “Tersine... Basılmaz, böyle kudurur. Allah'ın hikmeti, canım! Töbe töbe!..” (*Kurt Kamunu*:22)

İçinde bastıramadığı bu istekten sonra Naciye ile karşılaşan Abdülkerim Bey, dört gün, üç gece kadınla birlikte olur. Naciye de aslında Abdülkerim Bey gibi erkek isteğini bastıramayan bir kadındır ve durumdan rahatsız değildir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, böyle tarihî bir romanda, özellikle de suikast olayının gerçekleştirilmeye çalışıldığı günlerin anlatıldığı bir bölümde, Abdülkerim-Naciye ilişkisinin bu kadar ön plâna çıkarılması gereksizdir.

Abdülkerim Bey'in kadınlarla olan ilişkisi, Naciye ile sınırlı kalmaz. Abdülkerim Bey, suikastın yapılacağı günlerde, Kara Kemal Bey'i saklaması için götürdüğü, Şefik Paşa'nın dul karısı Semra Hanım'la da birlikte olur. Yine güvenlik nedeniyle Kemal Bey'le saklanmak için gittikleri, Semra Hanım'ın çiftliğinde dikkatini çeken Hayriye isimli kadını şöyle yorumlar:

Göğüsleri dolgun-dik... Beli ince, kalçaları geniş-oynak... “Değerli karıda, göğüs uçları dışarı, topuklar içeri olacak... Tamam... Hayriye karıda topuklar içeri...” (*Kurt Kamunu*:129)

Çiftlik içerisinde Hayriye'nin davranışlarından anlam çıkartan ve onun da kendisini istediğini düşünen Abdülkerim Bey, diğer taraftan gazetelerden suikast olayı nedeniyle tutuklandığını öğrendiği Naciye'nin, polis, gardiyan ve askerlerle hatta hapisanede kadınlarla olabileceğini düşünerek sinirlenir.

Kemal Tahir, *Kurt Kamunu*'nda, kahramanlarının kadına bakışını kimi zaman sayfalarca anlatır. Roman'da, “Abdülkerim ile suikastı planlayan Kara Kemal; saklandıkları çiftlikte, İktidar Partisi'nin yerlerini ihbar edenlere vereceği ödül için onları ihbar eden Şaban Efendi ile kırk sayfadan fazla (s.116-214) kadın ve cinsellik üzerine muhabbet ederler. Şaban Efendi tüm cinsel yaşamının ayrıntılarını Abdülkerim'e anlatır. Yazar, bir tarihî romanda, gereksiz yere, üstelik romanda pek

fazla rolü olmayan bir kişiyi, cinsellik üzerine sayfalarca konuşturur.” (Fedai, 2010:396).

Bu duruma dikkat çeken Berna Moran da konuyla ilgili şunları söyler:

Şaban Efendinin ağzından Hayriye ile yatmak için yaptıklarını; uykuda kadının üstüne gelişini, ama kadının yollu olduğu hâlde niçin razı gelmediğinin hikâyesini dinleriz. Yine Şaban, kısır çıkan birinci karısıyla nasıl evlendiğini, cinsel iştihası fazla olan ikinci karısının ise kürtajdandan başını alamadığını, kısacası evdeki tüm cinsel yaşamını ayrıntılarıyla anlatır. Bu yetmezmiş gibi Şaban'ın Hayriye'ye asılması olayının ve karıları hakkında anlattıklarının değişik bir yorumunu bir kez de Hayriye'den dinleriz (Moran, 1990:152-153).

Millî Mücadele sonrasındaki romanlarda kadınlar cinsel obje olarak algılanmalarının yanı sıra, aşırı cinsellik tutkularıyla da karşımıza çıkarlar. *Kurt Kamunu* romanında Hayriye, cinselliğe doymayan bir kadın olarak yansıtılır. Çiftliğin kömür işleriyle uğraşan Temel Efendi'nin karısı olan Hayriye'nin, civardaki bir çingeneyle birlikte olduğu konuşulur. Çirkin bir adam olan bu kişiyle birlikte olmasının sebebi de konuşmalara göre, sadece erkeklere olan isteğidir. Eşiyle küçük yaşta evlendirilen ve evliliğinin ilk gecesi eşinin tecavüzüne maruz kalan bu kadın, daha sonra Abdülkerim Bey'le de birlikte olur.

Yazarın *Kurt Kamunu* da dâhil olmak üzere, siyasetle ilgili olayların yer aldığı romanlarında kadın kahramanlara pek yer vermemesi, kadınların bu yönünün zayıf olduğunu düşündüğünü gösterebilir. Bu romanlarda kadınlar daha çok cinsel obje olarak karşımıza çıkar.

Yazarın tarihî romanlarında kadın mefhumunun, diğer romanlarında olduğu gibi ahlâk düşüklükleri ve cinsel bir obje olmaları yönleriyle karşımıza çıktığını söylemiştik. Bununla birlikte yazarın daha önce de bahsettiğimiz, Osmanlı Kadın anlayışı bu romanlarda da gözlenir. *Esir Şehrin İnsanları* romanında karşımıza çıkan ve Millî Mücadeleye gönül vermiş olan, Nedime ve Fatma Hanımlar ile *Bir Mülkiyet Kalesi* romanında karşımıza çıkan Canseza böyle kadınlardır.

Yazarın otobiyografisi ile karşılaştırıldığında, annesi Hubser Hanım'ı çağrıştırdığı hatta onu anlattığı görülen Canseza'nın, dönemi içindeki diğer kadınlar içinde ahlâklı yapısıyla anlatılması dikkat çekicidir. Romanda Canseza, Kafkaslardan

Adapazarı civarına muhacir gelen bir Abaza kabilesinden, henüz altı yaşındayken kaçırılıp saraya satılmış, on yedi yaşına kadar da sarayda büyümüş bir kızdır. Sultan Abdülhamit'in kızı Naile Sultan'ın sarayında kalan Canseza, saflığı ve masumiyeti ile dikkat çeker.

Romandaki Canseza'dan hareketle Sezai Coşkun, yazarın izlediği yolla ilgili şunu söyler:

Yazar, işgal İstanbul'unda neredeyse tüm kadınların ahlaksızlığa bulaştığını kaydederken annesi ve annesinin çevresindeki birkaç kadını özellikle istisna tutar. Bu, yazarın hem ailesiyle ilgili hassasiyeti, hem de toplumda az da olsa namuslu insanların olduğunu gösterme isteğiyle ilgili düşünülebilir (Coşkun, 2006:190).

Berna Moran, Kemal Tahir'in *Kurt Kamunu* romanındaki Osmanlı Kadınlarla ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

Kısıtlanmış durumdaki Kara Kemal ile Abdülkerim'e yardım edenlere, onları evinde saklayanlara yiğit ve Osmanlı gözüyle bakılır romanda. "Yiğitlik, dostluk, hatta analık" heykeline benzetilen Semra Hanım korkusuzca evinde saklar onları ve çember daraldığı için telaşlanacağını düşünen Kara Kemal'e şu cevabı verir Abdülkerim: "Yok sanmam! Osmanlıdır." (s.128) Onlar için koşuşan, haber taşıyan, "yüreği, bileği güçlü" Gurbet Hala'yı da şöyle tanıtır yazar "her çeşit kesici, delici, ateşli silâhlara gerçekten hakkını veren Osmanlı karılarından." (s.130). Gidecek bir yer bulamayan ve perişan bir hâlde Emin Bey'in kapısını çalan Kara Kemal'i geri çeviremeyip içeri alan Perihan da "‘Osmanlı’ dedikleri gerçekten yiğit" kadınlardandır (s.259) (Moran, 1990:153-154).

Kemal Tahir'in tarihî romanlarında birkaç kahraman dışında, genellikle olumsuz şekilde ele aldığı kadınlara karşılık, sayıca az olmakla birlikte Osmanlı kadınlara yer vermesi, bizce de Sezai Coşkun'un belirttiği gibi, toplumda var olan namuslu ve iyi kadınları gösterme çabasından kaynaklanmaktadır. Semra Hanım ve Gurbet Hala da bu kadınlardan birkaçıdır.

#### 4.6. KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA EĞİTİM

Cumhuriyet devri romancıları içinde, hem toplumu ele alıp yansıtmayı, hem de bunu yaparken takındığı gerçekçi tavır nedeniyle önemli bir yere sahip olan Kemal Tahir'in romanlarına genel olarak baktığımızda, hayatın farklı kesimlerinden gelen insanları eserlerinde yansıtmış olduğunu görürüz. Köylüler, şehirliler, paşazâde, okumuş Osmanlı aydınları, hapishane insanları, avukatlar, bürokratlar, düşmüş kadınlar vb. hep onun kahramanları arasındadır.

Yazarın kahramanlarının çoğunun en önemli özelliği, eğitimsiz insanlar olmalarıdır. Özellikle köy romanlarında karşımıza çıkan bu durum, genellikle köy kökenli insanların bulunduğu hapishane romanlarında da karşımıza çıkar.

##### 4.6.1. Köy Romanlarında Eğitim

Kemal Tahir'in köy konulu romanlarındaki zamana baktığımızda, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, Cumhuriyet'in ilk yılları ve arkasından gelen bir süreç içerisindeki köylerin durumunun yansıtıldığı görülür. Bu romanlara göre, kız ve erkek çocuklarının eğitime önem verilmez. Köy yaşantısı içinde önemli olan, ailelerin tarlalarını ekip biçmesi, hayvanlarını gütmesidir. Yazarın bu romanlardaki kahramanlarının büyük bir kısmı, eğitimsizlikleriyle dikkat çeker. Halktaki bu eğitimsizlik, “kara cahillik” diyerek adlandırabileceğimiz bir cehâlete yol açmakla kalmaz, bâtil inanışlardan dinin yanlış yorumlanmasına kadar pek çok hatayı da beraberinde getirir.

*Sağırdere* (1955) romanının hemen başında, bu cahillik kendisini göstermektedir. Her ikisi de okuma yazma bilmeyen Mustafa ile Pelvan Vahit arasında geçen şu konuşmalar, cahilliğin insanı bilgiden uzaklaştırıp nasıl kaderci bir anlayışa yönelttiğini göstermesi bakımından önemlidir:

“Mustafa her sene, karlı zamanlarda bu ağacın baharda yeniden yeşereceğine inanamıyor, kış geceleri ona adamış gibi acıyordu.

-Ağaç kısmı kışın yaprağını neden döker Pelvan?

-Bilmem...

-Öyle ya... Kışın yaprak daha lâzım. Üşümesin diye...

-Ağan Murat bilir! Sormadın mı?

-Sordum. Kaç kez sordum. Anlattı, ama aklımda kalmamış.

-Aklımda nesi kalacak Allahtandır.

-Orası öyle... Elbet Allahtan... Şu bizim Sağırdere'nin suyu da yazın kesilir, kışın akar. İşin tersine bak! Aslında köy adamına su, yaz günü lâzım.

-İşte gördün mü, bu da Allahtan..." (Sağırdere:23)

Görüldüğü gibi Mustafa ve Vahit, çevrelerinde olup bitenleri, coğrafya, iklim vb. bilimlerle açıklamaktan çok, kaderci bir yaklaşımla ele alırlar. Ankara'ya giderken, ağabeyi Murat'ın dünyanın dönüşüyle ilgili sözlerini hatırlayan Mustafa'ya, yanındaki yolculardan birinin verdiği cevap, yine bilimsel bilgiden uzaklığı gösterir:

-Baksana!.. Tarlalar değirmen taşı gibi dönüyor, Hasan Ağa... Murat Ağam "Dünya dönüyor" derdi... Doğruymuş!..

Hasan'ın karşılık vermesine kalmadan kara sakal atıldı:

-“Dünya dönüyor” ne demek? Dönek insanlar! Yani biz döneklemiştir! Töbe töbe! Dünya dönmez! Dünya dönse güneş hep doğudan çıkıp batıda batır mı? O da dönüverir şu yana... (Sağırdere:193)

Böyle bir ortamda, okuma yazma bilmeyen Mustafa'nın, yaşını tam olarak bilmemesine şaşmamak gerekir. Bu durum aslında köylerde, doğumların günü gününe kayıt altına alınmamasından da kaynaklanan bir durumdur:

-Hele şuna bak!.. Koskoca Murat Ağasını beğenmeyecek az daha. Kaç yaşındasın ki evlenmeden laf açıyorsun rezil!..

-Babamın hesabı; bu mart ayında ben on altıya girmiştir... Babam: "Sen doğdun; Cumhuriyet oldu!" diyor. (Sağırdere:55)

1940'lı yılları ele alan, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında, yakınlarda çeşme olup olmadığını soran Cemal Avşar'a çoban, en yakın çeşmenin bir sigara içimi uzaklıkta olduğunu söyler. Bunu metre olarak söylememesi adamı kızdırır (s.161). Aynı romanda, köylü kadınlardan Sultan gibi, öğrencilerden Yıldız'ın annesi de, yönetimde hâlâ Osmanlı Devleti'nin olduğunu zanneder:

-Sana mı kaldı Osmanlı'nın esdüdü mektebini şenletmek? Yiter gider, köylü kısmı, Osmanlı'nın esdüdü okulunda, sefil Yıldız'ı! Osmanlı'da oyun

çoktur oh yavrum! Çıkarı olmasa, okul açar mı Osmanlı köylü kısmına?  
(*Bozkırdaki Çekirdek*:194)

Cahilliğin neden olduğu durumlardan biri bâtil inanışlardır demiştik. *Sağirdere* romanında bâtil inanış örnekleri de çokça karşımıza çıkar. Örneğin Mustafa, dışarı çıktığı bir gün yüzünü yıkamadan yola çıktığını hatırlayıp “*Uğursuzluk olur*” (*Sağirdere*:36) diyerek telâşlanır. Yine muhtar odasında oturdukları bir gün, Vahit’in kunduralarından birinin ters döndüğünü gören Mustafa, uğursuzluk getireceği düşüncesiyle eğilip ayakkabıyı düzeltmek ister (*Sağirdere*:40). Mustafa’nın babası Kulaksızın Yakup Ağa, geçmişte ardı ardına ölen hayvanlarının, köydeki fesat insanlarca göze geldiğini düşünür. Üzerindeki uğursuzluğun kalkması için de ikinci karısı Binnaz’la evlenir. Bu evlilikten sonra, üzerindeki uğursuzluğun geçtiğini söyler (*Sağirdere*:68). Romandaki bir diğer bâtil inanış, kadınların kalbini çalmak için işe yarayacağına inanılan sıcaklık kemiğidir. Mustafa’nın, Ayşe’nin sevgisini kazanmak için kullandığı, “*Karı milletinin Ezraili*” (*Sağirdere*:91) olarak nitelenen bu kemiğin tılsımlı hâle getirilişi de romanda uzun uzadıya anlatılır:

Yarasa kuşunun kemiğidir bu... Yarasa kuşunu tutmuşlar, hiç kullanılmamış altınla kesmişler, karınca yuvasının yanına koymuşlar. Karınca deyip geçiyor musun efendi, karınca, et yer ki, kurt kaç para... Karıncanın etten soyduğu kemiği akan dereye, suyun içine bırakırsın... Bıraktığın yere iyi nişan koyacaksın. Yoksa kaybolur. Akan suyun fendine akıl ermez. Yarasa kuşunun kemiği suyun içinde ikiye ayrılır. Bir takımı, akıntıyla başaşağı bakar, ikincisi, mutlak, akıntının tersin, yukarı çıkar. Allah’ın bir işi canım!.. Tılsımlı kemik, akıntının yukarısına çıkan kemik... Bendeğini ayrıca, Reşit Hoca okudu. İpeğe, ibrişime okuya okuya sarılmasının sebebi: Bir daha hiç ıslanmayacak... (*Sağirdere*:153)

*Sağirdere* romanındaki bâtil inanışlar bununla da sınırlı kalmaz, evlenen kızın bineceği atın üzüngüsinden geçirilen kırk taşın, damadın geline yaklaşmasını engelleyeceğine inanılır. Mustafa, sevdiği Ayşe Hakkı ile evlendiğinde, kocasının kıza yaklaşmasını engellemek için, bu düşüncüyü uygular. (s.154) *Körduman* romanında, yine kadınları baştan çıkarmak için kullanılan tılsımlı bir muskadan bahsedilir. Kulaksızın Yakup Ağa, düşmanından intikam almak için, oğlu Murat’tan bu muskayı kullanarak Hakkı’nın eşi Gülizar’ı baştan çıkarmasını ister (s.124). Tılsımlı kemik gibi, bu tılsımlı muskanın yapılışı da romanda uzun uzun anlatılır. Yine aynı romanda, Yamören’de tarlalardaki verimsizlikle başlayan olumsuzluklar, kışın yaren eğlencesine getirilen kötü kadına bağlanır (s.401). *Yediçimar Yaylası*’nda,

köye sonradan gelen Abuzer'in annesi, başındaki kara kavuğa her sene bir kara yazma bağlar ve uğursuzluk getireceği nedeniyle bu kavuğu başından çıkarmaz (s.161). *Büyük Mal* romanında Sülük Bey, "Hızır Kesesi" adındaki uğurlu kesesini almadan dışarı çıkmaz (s.16) *Rahmet Yolları Kesti* 'de, kadınların gönlünü kazanmak için kullanılan ve Mekke'den geldiği söylenen bir kitaptan bahsedilir. Bu kitapla yazılan muskaların, kadınların kalbini kazanacağına inanılır (s.51-52). *Bozkırdaki Çekirdek*'te okumak için, enstitüye gelen kız öğrencilerden birinde muska, birinin bileğinde pamuk ipliğinden yapılmış bir sıtma bağı, dördünün de kıyafetlerinin altına nazarlık dikilidir (s.269). Sultan, Kara Derviş'in okuduğu incirleri yiyen Emine öğretmenin, bundan etkileneceğini düşünür (s.428)

Halktaki bilgisizlik, din konusunda sempati yerine korkuyu beraberinde getirmiştir. *Körduman*'da, evli olmasına rağmen, başka erkeklerle olan Şadiye, hocanın ekinini çalmanın günah olacağını düşünür. Dahası, adamın hırsızları dua ederek bulabileceğine inanır:

-Günah! Hoca kısmının ekini çalınır mı?

- Şuna bak! Kız senin günahıtan filan haberin var mı demek?

-Dua kuvvetiyle bilirse... Dua kuvvetiyle bilip "benim hırsızlarım falanca falanca..." derse... (*Körduman*:13)

Sağlık konusunda da köylüler, tıbbî bilgilerden uzak geleneksel yöntemlerle tedavilerini gerçekleştirirler. Mustafa, su istediği Ayşe'nin attığı taşla yaralanan kafasını tedavi etmek için, duvarın köşesinden aldığı bir miktar örümcek ağını yaranın üzerine basar (*Sağırdere*:67). Ankara'da çalışan Gurbetçi Ömer'in sıtma hastalığının iyileşmesi için, kullandığı ve iyi gelmediği söylenen sulfato yerine, içine birkaç diş sarımsak katılmış sirke içmesi tembihlenir. (*Sağırdere*:248) Ancak bu öğüdü dinleyen Ömer daha da ağırlaşır, buna rağmen fayda gördüğünü söyler ve doktora gitmekten çekinir. Mustafa'nın ustası Cemal ise bu duruma tepkisini şöyle dile getirir:

-Aferin... Şükretmek iyidir. Günaha faydası var... -Gülerek gurbetçiye yaklaştı:- Sirkeyi içmişsin... Gözünde illetin düğmesi kopmuş. Al şunları... Bunlar da devlet ilacı... Bir kutu devlet kinini uzattı: Günde üç tane yutarsın. Kendini biraz topladın mı, doğru Numune hastanesine, iğneleri

vursunlar. Ne fayda ki sıtmanın iğnesi var, aklın iğnesi yok...  
(*Sağırdere*:273)

Topal İsmail'in ayağındaki aksaklığın sebebi de geleneksel ve yanlış tedavidir. Şişen bacağına uygulanan tedaviyi İsmail şöyle anlatmaktadır:

Beni köy doktoruna götürdüler. O zamanın köy doktoru: Reşit emmim... Yunan savaşının asker kaçağı... “Kara ağaç sarın, şiş biraz yumuşasın!” dedi. Kara ağacın kabuklarını kaynatıp ufaladılar, sıcak sıcak sardılar. Birkaç gün geçti, geçmedi, taş gibi diz kapağım cıvıdı. Cıvıyınca rahatlardım.(...) Hafta olmadan bacak gene sertelmez mi? (...) Beni Reşit Hocaya götürdüler. Eliyle yokladı: “Kara ağaç sarın, yumuşar. Bu sefer yumuşarsa getirin!” dedi. Üçüncü gidişte, baktı ki, güzel yumuşamış, şuraya bıçağı vurdu. İşte bıçak yer... (*Sağırdere*:158)

Bununla birlikte, bir süre hapishanede kalan ve hapishanedeyken gönderildiği doktorla görüşen Topal İsmail, köyde ilâç kullanan sayılı insanlardandır. Ancak o da, doktorla görüşürken boynunda taşıdığı hastalık muskasını çıkarmak istemez.

İlaç kullandığı için oruç tutmayan Topal İsmail'i azarlayan Vahit, tedaviyi “*doktor laftıyla oruca kıymak*” (*Sağırdere*:31) olarak değerlendirir.

*Büyük Mal* romanında, Sülük Bey'in karısı erkek çocuk doğurmak için içtiği, Günah Bibi'nin verdiği “derman”ı alıp içer. Ancak, hazırlanan bu ilâç onun ölümüne yol açar (s.245).

Kemal Tahir'in romanlarında, kimi zaman okullar hakkında da bilgi verilir. *Köyün Kamburu*'nda, annesi sorunlu bir tip olan Çalık Kerim'i, yokluk içinde olduğunu ve çok fazla yemek yediğini söyleyerek medreseye göndermek ister. Uzun Hoca'yla Çorum'a giden Çalık Kerim, medresede okumak için çeşitli mülâkatlara girer:

Çalık Kerim, namazdan sonra Hıdırlık Şeyhi'nin, Medrese Müderrisi Hüsamettin Efendi'nin, Büyük Cami'nin başımamının ellerini öpüp gösterilen yere diz çöktü. Pis Çalık'a arap ağzıyla Yâsin, arkadan bir Aşir okuttular. Tecvitten, yasara yensurudan, mevlütten, kasideden sınıdılar. Oğlan on iki makam dolaştı, ileri geri sallanarak çok hüner gösterdi, sorulanları öyle karşıladı ki, medresenin hocası Hüsamettin Efendi:

-Aferin Uzun İmam! dedi, olursa bu kadar olur. Sen bu oğlanı, İstanbul'un Fatih medreseleri için yetiştirmişsin. Bu Çalık, yaman bir Çalık... Götürüp kemerbaşıya teslim etsinler! (*Köyün Kamburu*:145)



Çalık Kerim'in kabul edildiği Çorum Medresesi, fakir köy medreseleri gibi bakımsız bir medresedir. Ortasında, küçük ve loş bir avlu vardır. Bulaşık ve çamaşır sularının dökülmesiyle ekşi bir koku hâkimdir.

Çorum Medresesi'nin bu hâli daha baştan olumlu bir izlenim vermez. Yapılan tasvir, medrese içindeki bozulmaların habercisi gibidir. Zira medresedeki düzgün bir eğitim söz konusu değildir. Çağın gereklerine cevap veremeyen bu kurumlar, bilgi üretmekte de yetersizdir.

Medresede herkes işten ve çalışmaktan kaçır. Herkeste bir tembellik söz konusudur. Vakıf gelirleri medreseye düzgün bir şekilde aktarılmaz. Esrar, kumar ve cinsel düşkünlükler medreseyi ele geçirmiş durumdadır:

-Kitabın yazdığına bakılırsa cerre çıkmak haram... Ama fukara mollalar ne halt etsin? Namussuz takımı bu medresenin vakıf geliratını çalıp esrara, kumara, kariya, oğlana verir olmuşlar. (*Köyün Kamburu*:151)

Tembellik, kumar gibi olumsuzlukların yanı sıra cinsel sapkınlıklar da medresede söz konusudur. Çalık Kerim'e medresenin işleyişi hakkında verilen şu bilgilerde, var olan bu durum açıkça dile getirilir:

-Senin gibilerin, nerede yattığı kimin umrunda... Senin etin yenmez, gönün giyilmez.

-Burada eti yenene, gönü giyilene mi karışırlar?

-Ne sandın? Bizim Sarı Sıtkı, Alyanak Ferhat gibi parlak olsan seni bize elbette kaptırmazlar. Önce Kemerbaşı yanına alır, yol yordam öğretir. Bir zaman Kemerbaşı köçekliği yaparsın.

-Töbe! Medrese yerinde bu nasıl bir köçeklik?..

-Bildiğimiz oyuncu köçekliği değil oğlum, hizmetine bakacaksın.

-O başka... Hizmet Allah için...

-Gündüzki hizmetine, haydi "Allah için" diyelim, ya gece hizmeti? Korkma sana göre değil Çalık Ağa, sen istesen de seni köçek alan bulunmaz. (*Köyün Kamburu*:155)

Cinsel sapkınlıkların yanı sıra esrar gibi zararlı durumlarda mederesede söz konusudur:

-Kemerbaşı, bize haşhaş kenevir sordu. İlaç mı yapacak?

-Sordu demek! Sen kenevirden ne yapılır bilir misin?

-Bilmem.

-Esrar yapılır.

-Töbe... Medrese yerinde öyle şey mi olurmuş?

-Olur ki ne güzel olur. (*Köyün Kamburu*:160)

Diyaloglara bu şekilde yansıyan medresedeki olumsuzluklar romanda uzun uzun anlatılır. Medresede aylak aylak gezindiği söylenen mollaların çoğu, esrar ve şarap içer, hovardalık peşinde koşar. Kötü kadınlardan dost tutup dayak yiyerek medreseye dönenler söz konusudur. Bir kısmı “*Cemal âşıklığı*” (s.162) adı altında oğlancılık yaparlar. Kimisi ise, molla kılığında medreseye soktuğu bir kadını, hücrelerden birine kapatıp günlüğü iki kuruştan medresedekilerle birlikte olmasını sağlayarak kazanç elde eder.

Böyle bir ortamda bulunmasına rağmen, köyüne döndüğünde Çalık Kerim’e büyük bir itibar gösterilir. O artık Çalık Hafız adını almıştır.

Okul ve eğitimle ilgili bir diğer konu *Sağırdere*’de geçer. Romanda okulun yıkık olduğundan bahsedilir (s.54). Okulun içinde bulunduğu durumun vahametinin farkında olan ve okumanın gereğini bilen tek kişi Kulaksızın Yakup’un büyük oğlu Murat’tır:

-Şuna bak!.. Yamören’in okulu durduğu yerde yıkıldı. Okulunu bu hâle getiren köyden adam gibi adam çıkar mı? Bereket, delikanlılar gurbete gidiyorlar da biraz adamlık öğreniyorlar!.. (*Sağırdere*:63)

Köylünün okul ve eğitim hakkındaki fikirlerini açıklaması bakımından, Yakup Ağa’nın Meryem’e söylediği şu sözler manidardır:

-İyi dinle... Bu sözüme kulak vereceksin. Oğlanı yeni yazı okuluna göndermek yok. Oğlunu Kurşunlu’nun beş sınıflı okuluna hiç göndermeyeceksin... Hoca’dan Kur’an öğreysin, akıllı ise eski yazı öğreysin. Benim Murat’ı Kurşunlu’nun Okulu bozdu. Beş yıl okuttuk, beş yıl şıkır şıkır paralar verdik... Hesaplasam iki çift öküz parası tutar. Şimdi bizi beğenmez, rahmetli Eğri Ahmet eniştesini beğenmez. (*Sağırdere*:75)

Yakup Ağa’nın bu düşünceleri daha önce eğitim kısmında bahsettiğimiz Osmanlı dönemi medreselerindeki pozitif bilimlere karşı olan tutumu akıllara getirir.

Yakup Ağa'ya göre, köy halkı için gerekli olan sadece dinî ilimlerdir. Modern eğitim veren devlet okulları, öğrencileri yetiştikleri topluma yabancılaştıran zararlı kurumlardır. Tarlası için iki çift öküz almak, bir köylü için çocuğuna eğitim sağlamaktan daha faydalıdır. Buna rağmen, bir kişi eğer okumuşsa, köyde yapması gereken, en kayda değer iş muhtarlıktır.

Yine Yakup Ağa, oğlunu okula göndermesini bir zaaf, bir hata olarak görür. Dahası, oğlunun okula gitmesine ön ayak olan öğretmeni anlattığı şu satırlarla, öğretmenlere yönelik genel bakışını da ortaya koyar:

-Murat'ı okula hiç yollamamak varmış... Neyse, "Türkün aklı sonra gelir" demişler. Kurşunlu'nun öğretmeni Mahmut Bey'i bildin mi? Bir ayağı topal... Bizim hırsız İsmail gibi... Allahtır bu... ayağını boşuna almamış... Bu Mahmut Bey, Yamören'e geldi. Köylünün önünde, "Murat gibi öğrencim yoktur. Emeklerim helal olsun!" dedi. Ben o laflara aldandım. Bir de köylünün hasedine aldandım. Bizi istemeyenler, "Yakup işi azıttı. Oğlunu subay yapacak, boynuz, kulağı geçer mi, eyvah!" dediler. Güvendim. Bugün de bilmeyenler Mahmut Beyi: "Şöyle iyidir, böyle akıllıdır!" diye överler. Kulak verme! Benim Murat'ı şaşırtan odur. (*Sağırdere*:75)

Öğretmen Mahmut Bey'in Topal İsmail'e benzetilerek anlatılması, sakatlığının bir ceza gibi görülmesi, öğretmene olan olumsuz bakışın yansımasıdır. Sadece Yakup Ağa'nın değil, köydeki diğer kişilerin de öğretmene bakışıyla ilgili değişik durumlar yazarın romanlarında yerini alır. Cumhuriyetin ilânından sonraki yıllarda, halkı eğitmek için açılan Millet Mektepleriyle birlikte, Anadolu'nun dört bir yanına dağılan bu öğretmenlerden özellikle kadın olanlar, köylüler tarafından hoş karşılanmaz. Kulaksızın Yakup, Eğri Ahmet isimli bir eşkıya ile Kurşunlu'ya gelen bir öğretmen arasındaki olayı şöyle aktarır:

Hiç unutmam, bir gece rahmetli Eğri Ahmet Yamören'e geldi. O sıra, Kurşunlu'ya karı öğretmen daha yeni gelmiş. "Karıdan öğretmen olur mu?" diye köylünün hafızı hocası tek bir çekiyor. Eğri Ahmet karı öğretmeni, gece vakti sıcak yatağından kaldırdı. Kurşunlu'dan Yamören'e getirdi. Hep seyrediyoruz. İstanbul karısı imiş... Korkar, titrer, ağlar... İnceden inceye yalvardıkça Eğri Ahmet enişten güler mi sana! (*Sağırdere*:74)

Yakup Ağa'nın Yunan savaşından hemen sonra dediği bu olayı, Eğri Ahmet'in hükümete inat olması için yaptığı söylenir. *Körduman* romanında da Mustafa, Ilgaz'da çarşıda rastladığı kadın öğretmenle ilgi şunları düşünür:

Ilgaz çarşısında bir İstanbul karısı görmüştü. Bayan öğretmenmiş... Adam okula yazıldı mı, böylesinden okumalı. “Bizim köye bu biçim bir hoca ister.” Kahkaha ile güldü: “Topal İsmail rezili de yazılır. Arka sıraya geçer de bıyığını, şöyle bükür.” (*Körduman*:344)

Burada dikkat çeken ilk nokta, yazarın köy romanlarında genellikle “karı” olarak nitelenen kadınların dışında, ilk kez bir kadına “bayan” ifadesinin kullanılmasıdır. Bu biraz da öğretmene olan saygıdandır. Ancak Mustafa’nın sonraki düşünceleri, öğretmenin kadın oluşunu hatırlamasıyla alâkalıdır. Sonuçta öğretmen de olsa, karşısındaki bir kadındır ve diğer kadınlar gibi eğlenmek için vardır.

*Bozkırdaki Çekirdek*’te de 1943 Türkiye’sinde olunmasına rağmen, kadın öğretmene bakış aynıdır. Romanda Deli Derviş, kadın bir öğretmende okumadığı için hayıflanır, ancak onun üzüldüğü nokta farklıdır:

İşiniz iş yeni yetmeler... Ne fayda, erken doğduk. Yetişemedik ballı şekerli, avrat öğretmenlerin okutmalarına... Aklına girmekte mi, dersler kolaycana?... Yoksa bakıp dururken şeytan mı aldatmakta? (*Bozkırdaki Çekirdek*:303)

Bunları düşünen Deli Derviş, köyde açılacak olan enstitü için gelen öğretmen Emine Güleç’le birlikte olmak ister. Onu bir öğretmen değil, sadece bir kadın olarak görür. Sadece köylüler değil, belki de toplumun diktesi ve erkek olmanın yaratılışı gereği öğrenciler de Emine öğretmene kimi zaman sadece bir kadın olarak bakar:

Esef öğretmenine ilk defa erkek gözüyle baktı. Gerçekten yakıcı güzeldi bu Emine öğretmen... Şehir karıları gibi zebun-marazlı değil... Yörük gelinleri gibi boylu poslu, tıkız... “İnadına tıkız ki...” (*Bozkırdaki Çekirdek*:304)

*Köyün Kamburu* romanında, eski yazı ve dinî eğitimin verildiği okullara örnek verilirken, okul şu şekilde tasvir edilir:

Çocuklar caminin arkasında iki katlı yarı yıkık bir evde okuyorlardı. Bunun altında, vaktiyle ahır olan yerde şimdi bir ölusalı –teneşir- iki tabut, köy vakfından içinde ölü suyu kaynatılan kara kazan durmaktaydı. Ders okunan üst odayı eskiden beri çocuklar sırayla süpürüyorlar, soğuklarda her sabah getirdikleri odunla ısıtıyorlardı. Namazdan sonra yatmayan Uzun Hoca çoğu zaman Kuran’ı orada okur, süpürmeye gelen öğrenci içeri girince, “Toz yutmak fenadır. Her çeşit illetin başı bu toz... Sultan Hamit Efendi’mizin gâvur doktoru söyledi,” diyerek avluya inerdi. (*Köyün Kamburu*:129)

Güldane ve Advîye de bu okula gitmektedir. Ancak okul romanda eğitim özelliğiyle değil, daha çok çıkarıcı ve cinselliğe düşkün hocaların, kızlarla birlikte olmak için kullandığı bahane durumundadır. Nitekim romanda Çalık Kerim, Advîye ile birlikte olan Uzun Hoca'yı bu okulda gözetler.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilân edilmesiyle tekke ve zaviyeler kapatılmış, eğitimde bütünlük sağlanmıştır. Ancak halkın eski alışkanlıklarını bir anda değiştirmesi beklenemez. Özellikle halk katmanlarında önemli bir yere sahip olan din eğitimi, bir anda bırakılamaz. Kemal Tahir'in, *Körduman* romanında Reşit Hoca, Yamören'in çocuklarına hükümetten gizli olarak eski yazı ve namaz dualarını, meşe korusuna yakın sapa bir evde öğretmeye devam eder. Bu derslere kız ve erkek öğrenciler beraber katılır; ancak kızlar bir yanda, erkekler bir yanda otururlar. Okul olarak değerlendirilen bu evin temizliği, derse gelen kızlar tarafından gerçekleştirilir. Kızlar kendi aralarından bir süpürme sırası belirlerler.

Fadik, Kabriye ve Cemile derse katılan kızlardan bazılarıdır. Eğitimde ezber ön plândadır. Eski harflerin öğrenilmesinde de ezbere başvurulur:

Kımıldanma kesilince çekmecenin önündeki çocuk okumaya başladı:

-Elif mertek gibi. Be tekne gibi, te ona benzer, se ona benzer. Cim karnında bir nokta; ha ona benzer... (*Körduman*:89)

Reşit Hoca, verdiği eğitimde yeri geldikçe çocukları tersler veya çocuklara sopayla vurabilir. Ancak bu dersler, kimi zaman erkeklerin sevdikleri kızlara yakın olmak için geldikleri bir ortamdır. Mustafa, Fadik'i görebilmek için bu derslere başlar.

-Fadik okula yazıldı. Mustafa da yazılsın. Bir hocanın öğrencisi olurlar. Kitapta yeri vardır. Leyla kitabında... Okurken delikanlı kısmı, kızları kolay aldatır, yakarışı daha iyi tutar besbelli... (*Körduman*:84)

Köy romanlarında, eğitim anlamında karşımıza çıkan ender durumlardan biri de *Sağırdere* romanında, Yamörenli Mustafa'nın Ankara'ya gitmesiyle karşımıza çıkar. Çalışmak için Ankara'ya giden Mustafa, taş ustası Cemal'in yanında usta-çırak ilişkisi içerisinde taşçılığı öğrenir. Köylüsü Gurbetçi Ömer'in teklif ettiği ambar

işçiliğini de, “*Taşçılık iyidir. Zanaat öğreniriz.*” (Sağırdere, s.245) diyerek geri çevirir.

#### 4.6.1.1. Köy Enstitüleri

Cumhuriyetin ilânıyla birlikte, eğitim alanında yapılan çalışmalarının hız kazandığını söylemiştik. 1 Kasım 1928’de yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, 1 Ocak 1929’da okuma-yazma bilmeyen halka yeni harflerin öğretilmesi için Millet Mektepleri’nin açılması ve bu atılımları güçlendirecek şekilde 1932’de Halk Evleri’nin açılmasının ardından; 1935’ten itibaren Köy Enstitülerinin hazırlıklarına başlanmıştır (Aysal, 2005:270).

1937’de, öğretmen ihtiyacını kısa sürede ve geçici olarak çözmek üzere, öğretmen göndermek için nüfusu yetersiz olan köylerde, eğitim ve öğretim işlerini görmek, fennî ziraat işlerinde köylülere rehberlik etmek gibi amaçları gerçekleştirmek için, eğitimcilerin kullanılmasını öngören 3228 sayılı bir kanun çıkarılmıştır. 1940 yılında ise 3803 sayılı kanunla köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek gruplarını yetiştirmek amacıyla, tarıma elverişli arazilerin bulunduğu yerlerde Köy Enstitülerinin açılmasına karar verilmiştir (Geray:199). Cumhuriyet yönetiminin eğitim alanındaki en özgün çalışmalarından biri olan, Köy Enstitülerinin açılışıyla ilgili öne çıkan bazı noktalar ise şunlardır:

"İlköğrenim yapmak zorunda olan çocukların şehir ve kasabalarda %80'i, köylerde ise %20'si okutulabilmektedir. Şimdiye kadar köy okullarımızın çoğu üç yıllık ilkokullardır. Onun için bu okullara giden öğrenci de normal beş sınıflı ilkokulu bitiremiyordu. Bu durum, ilköğrenim görmek ya da bu öğrenimi tamamlamak zorunluluğunda olan çocukların büyük çoğunluğunun köylerde olduğunu ve ilköğrenimi yayma işine köylerimizin önemle konu olması gerektiğini gösterir... 40.000 köyün ancak 4959'unda öğretmenli ve 4.000'inde eğitimci okulumuz vardır. 31.000 köyümüz okulsuzdur. Şimdiye kadar köylere hep büyük şehirlerde kurulmuş olan öğretmen okullarında yetiştirdiğimiz şehirli gençleri yolladık... Bu kuruluşlardan yetişen öğretmenlerimizin köy koşullarına gereği gibi uymadıkları görülmüştür. Geleceğin köy öğretmenlerini, görecekları hizmetin gereklerine daha uygun şekil ve koşullar altında yetiştirmek zorunda bulunmaktayız. Bu nedenle köye öğretmen yetiştirmede şu ilkelere uyulur: 'Öğretmen adayını köyden almak, köyden alınmış çocukları köy hayatından uzaklaştırmayan bir çevrede iyi bir çiftçinin bilgilerine sahip ve bildiklerini uygulayabilecek bir hâlde yetiştirmek, bu çocuklara öğretmenlik mesleği ile birlikte köyde geçecek demircilik, yapıcılık, kooperatifçilik; kız öğrencilere çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi gibi işleri öğretmek, bunlardan olağanüstü

istidat gösteren öğrenciye yüksek öğrenim yollarını açık bulundurmak, öğretmen olamayacakları, öğrendiği işlerden birini yapmak üzere serbest köy hayatına bırakmak, öğretmen olacakları da köy hayatının koşullarına dayanabilecek ve o çevrede daha ileri ve verimli bir hayat yaratma gücünü kazanacak surette hazırlamak, öğretmeni ve köye gerekli elemanları yetiştirmek üzere açılacak kuruluşları, arazi durumu elverişli yerlerde kurmak, onları üretici birer kurum hâline getirerek hiç olmazsa öğrencinin yiyeceğini sağlayabilecek şekilde yönetmek, böylelikle masraflarını azaltarak devlete yük olmayacak duruma gelmelerine çalışmak.... (Akt. Aysal, 2005:273-274).

Belirtilen gerekçelerle açılan Köy Enstitüleri'nde öğretim süresi 5 yılken, Okuldan sağlık nedeni dışında başka nedenlerle ayrılanlar veya uzaklaştırılanlar, kendileri için harcananları faiziyle birlikte ödemek zorundaydılar. Ayrıca mezunlar, Maarif Vekâleti'nce (MEB), atandıkları yerde 20 yıl çalışma şartını kabul etmiş sayılıyorlardı. Aksi takdirde, kendileri için harcananların iki katını ödedikleri gibi, bir daha devlet memurluklarına da giremiyorlardı. Gittikleri köyün her işiyle ilgilenen öğretmenler, ilk önce ayda 20TL maaşla işe başlarken bu maaş, 6 yıl sonra 30TL'ye, 15 yılın sonunda ise 40 TL'ye yükseliyordu (Sakaoğlu, 1992:93).

Köy Enstitüleri, II. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde kurulmuştur. Bu nedenle, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndan geriye kalan çocukların oluşturduğu erkek iş gücü, yeniden askere alınmış, köylerde kadın ve çocuklar kalmıştı. Köylüler ise bir tarım toplumu olunması nedeniyle tarlada çalışacak çocuklarını "*çocuk işgücü*" ile kurulacak enstitülere vermek istemiyorlardı. Zaten son derece kısıtlı olan ülke kaynaklarının büyük kısmı da her an çıkacak savaş için ayrılıyordu. Buna rağmen, ilk dönemdeki zorlukların aşılmasıyla birlikte, amaçlanan sağlık memurlarının yetişmesi, öğrencilerin istenilen şekilde geliştirilmesi enstitüleri amacına ulaştırmıştır (Aysal, 2005:276).

Bununla birlikte Köy Enstitülerine yönelik çeşitli tepkiler de söz konusu olmuştur. Necdet Aysal bu eleştirileri şu şekilde sıralar:

Enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması ve mezunlarının da yine köylerde görevlendirilmesi, toplumda bir köylü-kentli ayrımı yani sınıf farklılığı doğurmaktadır. Bu bölünme Anayasaya da girmiş olan Halkçılık ilkesine ve anlayışına da ters düşmektedir. Enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmaları Sovyet Rusya'yı ve komünist rejimleri andırmaktadır. Bu tür eğitim Milliyetçilik ilkesiyle çelişmektedir. Enstitülerin yönetim kadrosu genelde solcu, Marksist tanınan kişilerce doldurulmuştur. Yatılı olan

Enstitülerde uygulanan karma öğretim, yani kız-erkek beraberlikleri, Türk aile ve ahlâk anlayışına uymamaktadır. Okul, işlik, öğretmen evi yapımında ve çocuklarını okula göndermede köylülere getirilen yükümlülükler, son derece ağır olup özellikle yurdun ulaşımı güç bölgelerinde tek tip okul binası projesinin uygulanması yapım giderlerini daha da artırmaktadır. Bu yükümlülükler Anayasanın eşitlik ilkesine de aykırıdır (Necdet Aysal, 2005:277).

Köy Enstitülerine yönelik olarak kimi köylerde köylülerin bakışı da son derece olumsuzdur. Cumhuriyetle birlikte yapılan atılımlardan yorgun olan köylüler, var olan tahsildar ve jandarma yığınlarının yanında, bir de öğretmen tahakkümüne maruz kalıyordu. 1942’de çıkarılan 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Yasası ile köylerdeki 18-50 yaş arasındaki vatandaşların, okulların kurulması, su getirilmesi ve onarımlarının zamanında yapılması için, yılda en az yirmi gün çalışarak katılmalarının zorunlu hâle getirilmesi köylüleri kızdırmıştı. Yine enstitülerdeki çalışma şartlarına dayanamayıp kaçan öğrencilerin enstitülere tekrar dönmek için yaşadıklarını abartarak anlatması, olumsuz bakışın yayılmasına neden olmuştu (Sakaoğlu, 1992:94).

Kimi zaman siyasîler, kimi zaman aydınlar, kimi zamansa köylüler tarafından eleştirilen Köy Enstitüleri, her ne olursa olsun içinde bulunduğu dönemde öğretmen yetiştirme adına, önemli başarılar sağlamıştır. Öğrencilerin sıkı bir eğitimden geçtiği bu okullarda dersler, kültür dersleri, tarım dersleri ve teknik ders ve çalışmalar olmak üzere üç grupta toplanırken (Sakaoğlu, 1992:96); Semiha Tuna, Enstitüde gerçekleştirilen iş eğitiminin, köyde gerçekleştirilen kadın erkek etkinliklerinin bir devamı olduğunu söyler. Köy Enstitülü beş bayanla yapmış olduğu görüşmede, derslerin içeriklerinin cinsiyetlere göre şekillendiğini gözlemler:

Örneğin, Ziraat derslerinde sebze bahçesinde kız öğrenciler çalışmaktadır. Bellemeyi kadınlar, çift sürmeyi ise, erkekler yapmaktadır. Ekin toplama, hayvan besleme ve sağma daha çok kızların yaptığı işlerdir. Kız öğrenciler okulun eriştesini, tarhanasını yapmaktadır. Genellikle beden gücüyle ilgili olduğu düşünülen bu derslerde, kızlar daha çok “hafif” olarak nitelendirilen işlerle uğraşmaktadırlar. Görüşmeden elde ettiğimiz sonuçlara göre; sebze bahçesinde çalışma, yumurta toplama, hayvan besleme, süt sağma işlerini daha çok kız öğrenciler yapmaktadır.

(...) Kız öğrencilere teknik ders ve çalışmalarında; ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları verilmektedir. Dikiş ve biçki derslerinde; iş elbiseleri biçme, bedenden ölçü alma, patron çıkarma, yatak takımı, çamaşır gömlek ve önlük biçme vb. gibi



etkinliklerdir. Örgü ve dokuma derslerinde; çorap makinesinde çalışma, kilim ve halı dokuma, el dokumaları yapma vb. gibi etkinlikler yer almaktadır (Tuna, 2009:24).

Dolayısıyla, Köy Enstitülerinin köyleri aydınlatmak, teknik eğitimle köylüleri geliştirmek adına verdikleri eğitimin daha çok erkek öğrenci merkezli olduğunu, enstitülü kızlar açısından köylülerin eğitiminin, köy kadınlarının eğitimi anlamına geldiğini söylememiz mümkündür.

Necdet Sakaoğlu'nun tabiriyle, 25 bin öğretmen yetiştirerek Türkiye'nin bugünkü bilinç ve uyanış düzeyini elde etmesini sağlayan Köy Enstitüleri (Sakaoğlu, 1992:100), Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanına, tüm bu bahsettiğimiz durumlarıyla yansımıştır. Ayrıca roman, yazarının Köy Enstitüleri hakkındaki düşüncelerini yansıtmaları bakımından da önemlidir.

Kemal Tahir, daha romanın başında Köy Enstitülerine yönelik yapılan bir eleştiriden söz ederek giriş yapar. Buna göre dönemin en önemli işi eğitim, en önemli bakanlığı, Eğitim Bakanlığıdır. Bu ikisinin revaçta olmasının başlıca nedeni ise eğitim konusunun siyasî yapıyı ele geçirmede kullanılabilecek olmasıdır:

- Bugünün gözde işi: Eğitim! Gözde vezir: Eğitim Bakanı... “Adamlarını yerleştirdi kilit noktalarına... Bakanlığı gerektiği zaman kendi yararına kullanmak niyetinde!” diyorlar, “Köy enstitülerinde yetiştirdiği öğretmenlerle, önce halkodalarını, sonra halkevlerini tutacak, aşağıdan yukarı partiyi ele geçirmeye çalışacak” diyorlar. (*Bozkırdaki Çekirdek*:15-16)

Bu şekilde eğitimin ifade ettikleriyle başlayan romanda asıl olaylar, Çankırı-Kastamonu-Çorum topraklarının kesiştiği yerde bulunan ve köylüler tarafından “Keşiş Düzü” olarak adlandırılan bir bölgeye kurulması plânlanan bir Köy Enstitüsünün duyulmasıyla başlar (s.27). Enstitülerin amaçları da romanda dile getirilir:

(...) Otuz bin köy öğretmen bekliyor. Şehir öğretmen okullarından aldığımız öğretmenler şimdiye kadar yılda altı yüzü geçemedi. Her yıl, türlü türlü nedenlerle üç yüz öğretmen mesleği bırakıyor. “Her köye bir öğretmen” amacına, bu gidişle yüz milyon Türk lirası harcanarak yüz yılda varabileceğiz. Oysa enstitüler bizi, yirmi yedi milyon lirayla, en geç on yılda ulaştıracak bu amaca... (*Bozkırdaki Çekirdek*:28)

Bu okullarda yetişecek çocukların köylülüklerini kaybetmeden yetiştirilmeleri düşünülür, artık köylü kime saygı göstermesi gerektiğini kendisi belirleyecek

gerektiği yerde hakkını aramaktan çekinmeyecektir. Onlara yüklenen iki temel görevse, eğitmenlik ve gerekirse ülke savunması için savaşçılıktır (s.29). Tek Parti'nin Genel Sekreteri'ne göre ise Köy Enstitülerinin amacı; “bozulmamış köy çocuklarını, uğradığı haksızlığı bile kutsal sayıp düzelmesini bekleyecek kadar sabırlı, köye sapkın fikirlerin girmesini engellemek için gerekirse canını verecek kadar cesur, partinin köylerdeki gören gözü, işiten kulağı olacak şekilde sadık bir şekilde yetiştirmek, rejimin en önemli savunucuları yapmak”tır (s.32).

Tüm bu düşünceler içinde, Öğretmen Nuri Çevik, Enstitünün Müdürü Halim Akın, Başeğitmen Cemal Avşar ve Gazi Terbiye'de öğretmen yardımcısı olan Emine Güleç, bahsi geçen Köy Enstitüsünü kurmak için köye gelirler.

Gelen kişilerden en dikkat çeken, belki de bir bayan olması nedeniyle Emine Güleç'tir. Sosyoloji alanında doktora yapmak için tez konusu araştırırken söz konusu enstitü denemesini değerlendirmek isteyen bu hanım (s.27), daha ilk günden giyim tarzı nedeniyle dikkat çeker. Pantolonu ile yürüdüğü çarşıda, insanlar gözlerini ondan alamaz.

Bir taraftan bu hazırlıklar yapılırken, diğer taraftan okula gidecek öğrenciler belirlenmeye başlar. Öğrencilerden ilki, Cinci Nezir'in yanında bulunan, Yusufçu Köyü'nden Eşef'tir. Babasız büyüyen Eşef, annesinin tüm çabalarına rağmen okumak ister. Eşef dışında, Taşoluklu Bekir, Yıldız Ulak, Ökkeş Yiğit, Hıdır Molla ve Musa Korkut gibi erkek öğrencilerle birlikte, Hanım Kuzu, Petek Elvan, Güllü Çavuş ve Elif İnce gibi kız öğrenciler de enstitüye başlar (s.190). Bunlardan Hanım ve Petek'i, Ömer Eğitmen enstitüye yazdırırken, Yıldız ve “*Okumak, köylü kısmına iyilik getirmez*” (s.192) diyen Ökkeş sevdikleri kızların yazılması nedeniyle okula kaydolurlar. Bu durumu bilen köylü kadınlar enstitüye kızların gitmesine karşı oldukları gibi, onları gönderen anne babalarını da suçlu bulurlar:

-Ama hakçası, suç bu oğlanlarda değil, kahpe kızlarına söz geçiremeyen kız sahiplerinde... Kötü eğitmen ağzıyla, adam, yetişmiş kızını, taksiye bindirip esdüdüye salar mı, ocağı sönesice esdüdüye... (s.193)

Kız çocuklarının gitmesine karşı olan kadınlar, evde tarla işleriyle uğraşacak olan ve evin işgücünü oluşturan erkek çocukların da enstitüye gitmesini istemezler. Annesi, Yıldız Ulak'ı enstitüden vazgeçirmek için şunları söyler:

-Baban kocadı senin, akılsız oğlum... Senin buruşuk baban, güz aylarında oturur oldu, odamızın sedirine, abrul güneşi kızdırana kadar... Baba ocağını yakacakken, tarlalarımın başında, ortakçılarımla üstünde, alıcı kuş gibi dolanacakken... Sana mı kaldı, Osmanlı'nın esdüdü mektebini şenletmek? (s.194)

Aynı kadın, oğlu Yıldız'ı enstitüye gitmiş bir kızı gelin almayacağı konusunda uyarırken toplumun gözünde enstitünün olumsuz bir yer edindiğini görürüz. Buna rağmen, Dumanlı Boğaz Enstitüsü kurulur.

Romanda, enstitülerle ilgili bu fikirler söz konusuyken diğer taraftan, enstitülerin kuruluşu, kahramanlar arasında da zaman zaman tartışılır. Tartışmanın odak noktası ise enstitülerin amacına ulaşip ulaşamayacağı, diğer bir deyişle başarılı olup olamayacağıdır. Bu konuşmalar kimi zaman kurucu ekip içindeki Emine Güleç ve Halim Akın arasında olduğu gibi, diyalog şeklinde verilirken, kimi zaman da ilköğretim müfettişi Şefik Erhem'in düşünceleri şeklinde yansıtılır.

Halim Akın'a göre öğretmenler, bilgisizlikle savaşacak ordunun subaylarıdır. Ancak kendisi de kimi zaman bu savaşta umutsuzluğa kapılır. Aristo ve Platon felsefelerini okur. Aristo'nun "*kölesiz olmaz*" diyerek toplumun kaderini coğrafyaya bağlamasına ve buna Anadolu insanını örnek göstermesine karşı çıkar.

Halim Akın'ın umutsuzluğa kapıldığı bir dönemde ortaya çıkan enstitü fikri, onda farklı bir uyanışı gerçekleştirmiştir. O artık, hantal ve kayıtsız olarak nitelendirdiği köylülerin içindeki cevherin, enstitüler sayesinde bilimle ortaya çıkarılacağına inanır.

Hüseyin Tuncer'e göre, Enstitülerin siyasî bir oyun olduğunu ve köylülerin bu işte kullanıldığını düşünen yazar, romanında bu düşüncesini işlerken; siyasî amaçlı kurulduğu düşünülen Enstitünün rahatsızlık yarattığı belirtir (Tuncer, 2010:349). Halim Akın gibi düşünmeyen müfettiş Şefik Ertem'e göre de Enstitü işi, Tuncer'in belirttiği gibi siyasî bir özellik göstermektedir.

Kemal Tahir'in kendi görüşlerini söylediği Şefik Ertem'e göre, on dördüncüsü açılmasına rağmen, Köy Enstitüleri geçici bir şeydir. Hatta kısa sürede çok sayıda öğretmen yetiştirmek için açılan enstitüler, biraz da kolayca kaçmaktır. Çünkü Cumhuriyet'in ilânından itibaren geçen on yedi yıllık sürede, öğretmen

yetiştirmek için açılacak okullar konusunda geç kalınmıştır. Yine Şefik Ertem'e göre, bu okulların başarılı olması da beklenemez, zira köyü yaşatacak olan okul değil köylülerdir. Ancak bütün köyler ve köylüler aynı şartlar altında yaşamaz. Üretim şartları ve gelişim çizgileri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Kemal Tahir'e göre, Köy Enstitülerinde, bütün köyleri tek tip düşünerek eğitim vermek sonuç vermeyecektir (s.176-178). Romanda Şefik Ertem, enstitülere yönelik eleştirilerini şöyle devam ettirir:

Köylere odundan dokumaz tezgâhları dağıttık. Pazarda paketi 90 lira olan pamuk ipliğini 15 liradan veriyoruz! Yarım yırtık okuttuğumuz çocuklardan, biraz dülgerlik, kaba demircilik, biraz nalbantlık, biraz duvarcılık, önemlice rençberlik istiyoruz! Köyün bunlarla kalkınamayacağını sen de benim kadar bilirsin! Köyü ancak kendi kendine yeterliliğe zorlar bu... Sanki bin yıldır Anadolu köyü başka bir şey yapıyormuş gibi... (s.181)

Şefik Ertem'in bu düşünceleri Nuri Çevik tarafından da desteklenir. Nuri Çevik'e göre de Köy Enstitülerinin tek faydası, hayalci ülkücülerin fantezilerini doyurmasıdır. Kurtuluşun ilk adımı gerçekçiliktir. Gerçekçilikten kasıt ise Anadolu gerçeğini dünü ve bugünüyle iyi bilmektir (s.292).

Nuri Çevik'in de bu şekilde desteklediği Şefik Ertem, enstitülerle ilgili kitabı okuduktan sonra, ilk planda rejim meselesinin savunulduğunu düşünür. Enstitüler, tek parti rejimini engellemek isteyecek, yarı aydın diye nitelenen kesimi engellemeye çalışacak, taze elemanı yetiştirecektir. Yani rejimsörlük yapacaktır. Daha sonra, hakiki iş adamları yetiştirmeyi amaçlayan enstitüler, ağaları ve mütegalibeleri işaret eder.

Ona göre, çocukları sadece doğa ile mücadele edecek şekilde yetiştirmek de yanlıştır. Çünkü çevre, kendi içlerinden gelip kendilerini değiştirmeye çalışacak olan öğretmenleri istemeyecektir. Bu işin ucu gelen öğretmenlerin karalanması, uydurma suçlamalarla karşılaşması hatta pusuda vurulmalara kadar gidecektir (s.184).

Romandaki Şefik Ertem'in bahsettiği, enstitüye karşı çıkan köylüler, enstitülerin kurulduğu dönemde toplumda mevcuttur. Özellikle dinci bir kesimin karma eğitime yönelik takındığı olumsuz tavır ve karalama çabaları, *Bozkırdaki Çekirdek*'te, Kara Derviş'le hayat bulur. Romanda Kara Derviş, benzer bir karalama ile hutbe okuduğu camide, halkı enstitülere karşı doldurmaktadır:

Esdüdü gâvurluğu konu konacak toprağımıza... Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak Kızılbaş-komünist töresince... Uğursuzluktur! Deniz gibi köpürüp akan Kızılırmak'ımızın suyu çekilir. Pınara yuğunağa, tarlaya, değirmene gidemez kendi başlarına kızlarımız, karılarımız, baştan çıkar tümü... Düzenimiz bozulur ki ne kadar. (...) Yetişkin kızları öğretmenli okula salmayanı tıkar mahpus damına bunlar... Kuran yazısı okutamaz imam! (s.57)

Yine köyde, kız öğrenciler üzerine yapılan bir konuşmada, enstitü öğrencisi Bekir, enstitüye yapılan karalamaya dayanamayarak şunları söyler:

-Tamam, bayanların sayısını sordu biri... “Ayıptır” diyen oldu. Namusa kara çalmadıkça bunda bir kötülük yoktur. Ömer Ağa'm der ki, “Şehir okullarında, diz dize okur kız erkek” der. “Yıllardan beri bu böyledir, kimse kötüye çekmez” der. Köy esdüdülerine geldi mi, gözü götürmüyormuş bazılarının... Hemi de, kızını oğlanlarla birlikte okutan kodoşlarmış bunlar... Neden? Aklınca köylüyü adamdan saymamakta dümbük. Kendinin ırzı var da bizim yok! (s.208)

“Köy Enstitüleri ile fakir çocukların okuması, köylüyü uyandırması ve köylerde yıllarca süregelen ağılık düzenini sorgulaması bir korku yaratmaya başlamıştır” (Aysal, 2005:278). Bu nedenle köydeki çıkar çevrelerinin kimi zaman öğretmenlerin köylüleri bilgilendirmesinden korktuğu, enstitülerin açılmasından çekindiği de gözlenir.

*Sağırdere – Körduman* ikilemesindeki Kulaksızın Yakup Ağa'nın oğlu Murat, *Bozkırdaki Çekirdek*'te köy eğitimci olarak karşımıza çıkar. Murat, köylülerin yeni yapılacak enstitüye olumlu bakmalarını sağlayan unsurlardan biri olurken, Zeynel Ağa tarafından hoş karşılanmayan bu durum neticesinde, ağa tarafından şöyle uyarılır:

Sen de köylüsün Murat Efendi, köy işlerini bilirsin, bunların önüne düşmek iyilik getirmez. Bebeleri okutup aylığını almaya bak! dedim. Baban Kulaksız Yakup Ağa'nın hatırı var, kardeşin Mustafa leş atlamış ve de mahpus damında yatmıştır, hatırı var. Aslını arasan rahmetli Eğri Ahmet eniştenin hatırı var, dedim. Bize esdüdü mesdüdü gerekmez... dedim. (s.56)

Murat'ı bu şekilde uyarıyan Zeynel Ağa, onun enstitü işine yardım etmekten vazgeçmediğini anladığında ise, Murat'la birlikte olmak isteyen Sultan isimli kadını kandırarak, Murat eğitimcinin adını çıkarmaya çalışır.

Tüm bu olumsuz durumlara rağmen kurulan Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü, faaliyete geçmek için çalışmalarına devam eder. Kıyafetleri dağıtılan ve belli bir

disiplin içinde görüŖülen çocuklara verilen ilk ders, enstitüde insanın değeriinin iŖteki başarısıyla ölçüldüğüne dairdir (s.220). BaŖlangıçta erkek öğrencilere odun kesmek, su temin etmek gibi görevler; kız öğrencilere cinsiyetlere göre ateŖ yakmak ve yemek yapmak gibi görevler verilir. Çocukların dikkatini çeken ilk Ŗey ise bir okul binasının olmamasıdır, binalar öğrenciler tarafından yapılacaktır. Bu durum büyük enstitü binalarında okumak, yumuŖak yataklarda yatmak hayali kuran öğrencilerde hayâl kırıklığı yaratır.

Zor koŖullarla karŖı karŖıya kalan öğrenciler arasında da zamanla sızlanmalar baŖlar. Bu durum âdeta daha önce bahsettiğimiz, enstitülerden kaçan öğrencilerin düşüncelerinin romana yansımasıdır:

Toprakla boğuşacaktın da babanın bunca vaziyetini neden koyup geldin? Evet, yanlış çizdik biz bu çizgiyi arkadaş. Yol yakinken... (s.232)

Enstitünün asıl zorluğu, bastıran bir yağmurla birlikte ortaya çıkar. Bir okul binasına sahip olamayan topluluk, bu âfetten büyük zarar görür. Öğrenciler için kurulan çadırları su basması nedeniyle çocuklar yağmurdan korunamaz. Kuru çamaŖırları olmadığı için, ıslak kıyafetlerini değıştiremeyen çocukların dudakları da soğuğun etkisiyle morarmaya baŖlar.

Nuri Çelik, yirminci yüzyılda, otuz gündür çadırdaki yaşamaları ve hâlâ kerpiç bir yapıya sahip olmamalarını eleŖtirir. Yatacak yer, yiyecek, su, kuru kıyafet ve soğuk büyük sorun oluŖturur. Buna rağmen enstitü müdürü Halim Akın, sığındıkları manastır yıkıntısında karŖılaştıkları sorunun üstesinden başarıyla geldiklerini belirten bir konuŖma yapar. Çocuklarla enstitü Ŗarkıları söyler. Durum Nuri Çelik tarafından yadırganır. Tepkisini ise Ŗöyle belli eder:

-Sahtecilik dediniz! Daha beter! Düpedüz duygu dolandırıcılığı bu bizim yaptığımız!.. Hem de kimleri dolandırıyoruz? Görgüsüz, bilgisiz, bir anlamda büsbütün güçsüz çocukcağızları... Hangi iyi niyetle olursa olsun, ayıp gelmiyor mu size? (s.376)

Bu âfetten sonra kamp olumsuzluklardan kurtulmaz. Sahibi olduğunu iddia ettiği toprakları ekibe satarak ekibi dolandırmak isteyen, ancak bunu yapamayan Kara Derviş, enstitüye su getirmek için döŖenen su borularını parçalar. BaŖlangıçta

enstitüleri Anadolu’yu tanımak için, büyük bir fırsat olarak gören Emine Güleç’te de artık hayâl kırıklığı ortaya çıkar:

-Ankara’dan çıkarken her şey hazır sanıyordum. Aradığım her şeyi, Anadolu insanında hiç ayrıntısız, eksiksiz bulacağıma emindim!..

-Bulamadınız mı? Acayip!

-Bulamadım değil, arayacağım şeye güvenim kalmadı. Ne demiştiniz? “Çekirdeği olsa, bozkır hiç yeşermez mi?” dediniz! Burda, bozkırın karşısında bu söz büsbütün korkunçlaştı. Şaşırttı beni... (s.435)

Buradan romanın başlığı ve içeriği ile ilişkili olduğu kadar, yazarın Anadolu insanına bakışını da yansıtacak olan şu konuşma ortaya çıkar:

-Evet, “Çekirdeği olsa yeşerirdi bozkır” dedik. Bu sözle, “Bozkırdaki çekirdek hiç yok” inancına gidebilir miyiz?

-Çekirdeği “insan” anlamına kullandığımız için...

-Gidemeyiz değil mi? Bozkırda elbet var çekirdek ama yaşama kanunları başka... Bütün sağlam çekirdeklerin şaşmaz kanunu: YEŞERMEKTİR... Çürükse yeşermez, yeşermezse çürür. Bozkırdaki bizim çekirdeğin sağlamlığı, YEŞERMEMEYE doğru işlemesin?

-Anlamadım...

-Evet, anlaşılır gibi değil... İnanılmaz bir şey... Yeşermedikçe sağlam bir çekirdek... Canlı olarak var olması hiç yeşermemesine bağlanmış... Savunması yeşermemek... Çünkü denemiş bin yıldır, yeşermesini önlemek için pusuda bekleyen güçler var. Bu güçler akıl almaz bir kıyıcılıkla en umutlu filizleri hemen ezer, tomurcuklanmaya yeltenen bütün kökleri imansızca söker. Çünkü onun da var oluşu, rahat yaşaması bozkırdaki çekirdeğin yeşerip serpilmemesine bağlıdır. (s.436)

Buna göre, bozkırın yani Anadolu’nun yeşermesini –bilimsel anlamda aydınlanmasını- sağlayacak çekirdek –insan cevheri- vardır; ancak bu çekirdeğin yeşermesi, istemeyen çevreler tarafından engellenmektedir. Bu nedenle enstitülerden de fazla bir şey beklemek gereksizdir.

Kemal Tahir’e göre, Köy Enstitüleri günlük politikanın eğitime bulaşmasıdır. Bu nedenle, devletin milleti kullanmasına karşı çıkılmalıdır.

«Bana, ‘sen köy enstitülerine neden düşmansın?’ diyorlar. Yahu, ben köy enstitülerine değil, bu enstitülerin kuruluş biçimine karşıyım. Devletin milleti aldatmasından yana değilim... Devlete sorumsuzluğun hesabını sormak istiyorum» (Akt. Kırbaş, 1987:56).

Çünkü yazara göre devlet, kurduğu enstitülerle köylülere kız ve erkek çocuklarını öğretmen olarak yetiştireceğini söylerken diğer taraftan okulun yapılması, yolunun açılmasında da çocukları çalıştırır.

Vedat Günyol, *Bozkırdaki Çekirdek*'i Köy Enstitülerini karalamak için yazılmış bir roman olarak değerlendirirken, E. Tonguç Kemal Tahir'i halka karşı bir kişi olarak nitelendirir. Ancak bu isimler *Bozkırdaki Çekirdek*'in ifade etmek istediklerini anlayamamışlardır (Kırbaş, 1987:58).

#### 4.6.2. Hapishane Romanlarında Eğitim

Kemal Tahir'in hapishane romanlarındaki kahramanlar da tıpkı köy romanlarındaki kahramanlar gibi, eğitim bakımından zayıf insanlardır. Birçoğu köy kökenli olan veya Anadolu'nun kasabadan farksız şehirlerinde bulunan bu insanların, eğitim bakımından geri olması da yadırganmaz. Zaten çoğu mahkûm ve tutuklu olan bu insanların, suç işlemesindeki başlıca nedenlerden biri de eğitimsizlikleridir.

Tıpkı köy romanlarındaki gibi eğitimsizliğin yansımalarından biri de sağlık alanında kendisini gösterir. *Karılar Koğuşu*'ndaki gardiyan Ayşe Ana, iki seneden beri sağ elmacık kemiğinin üzerinde çıkan Halep çıbanı ve sonrasında oluşan yarayı iyileştirebilmek için, yüzüne sürmedik boya, su, çamur, ilâç ve toz bırakmaz. Murat'ın kızmasına rağmen, kendisine söylenen yasaklara uymaz; ekşi yiyip yarasını azdırır. Murat'ın üstelemesi üzerine, “*Acımdan ölmüş demesinler de çok yemiş de çatlamış desinler...*” (*Karılar Koğuşu*:9) diyerek kendini savunur. Aynı romandaki Ali'nin anası, yedi yıldır akan gözünü doktora göstermesini söyleyen oğluna, seni görmek yeter diyerek karşı çıkar (s.38) Gardiyan Kel Hasan, ağzından kan boşanan kızının durumunu umursamaz, doktora götürse de kızın ilâçlarını yaptırmaya fırsat bulamadığını söyler. Boşalan kanın da kıza ferahlık vereceğini düşünür (s.377).

Hapishanedeki bu cehâlet, muskadan medet umma şeklinde de karşımıza çıkar. *Karılar Koğuşu*'nda, Vahap, sevdiği kıza kavuşabilmek için Şeyh Osman'a bir kâğıt yaptırır. Kız bu kâğıdı yemeğin içine katarak anne babasına yedirir, ancak işe yaramaz. Yine iki âşık kavuşabilmek için, “*Gerdek gecesi dilekler kabul olur*” diyerek yeni evlenen çiftlerden kendileri için dua etmelerini isterler (s.136) . *Esir*



*Şehrin Mahpusu*'nda Zekeriya Hoca, halkın iyi niyetini kullanarak neler yaptığını Kâmil Bey'e şöyle anlatır:

Düşleri açıklamaktayım ve de remil döküp kaybolan öteberiyi buluvermekteyim. Kocası şeytana uyup baştan çıkmış avratlara sıcaklık muskası yazmaktayız. Arada, kısır karılara derman bulduğumuz, kısmeti bağlı kızlara kısmet verdiğimiz de var. (*EŞM*:82)

*Namuscular* romanında, Hacı Abdullah'ın yeğeni on yaşındaki Mediha, tilkilerin ezan dinlediğini bu nedenle tilkileri öldürmenin günah olduğunu düşünür (s.254). Aynı romanda Şeyh Kâzım Efendi, şeriata eskisi gibi uyulmadığı için, depresyon olacağını söyler. Kadınların bir kısmı bu âfetin fabrikada çalışan kadınlardan kaynaklanacağını düşünür (s.288).

Romanlarda, halkın eğitim hakkındaki düşüncelerine ulaşmak da mümkündür. *Karılar Koğuşu*'nda Gardiyan Kel Hasan'ın kızlarının eğitiminden yola çıkarak söyledikleri, Anadolu toplumunun kız çocuklarının eğitime yaklaşımını sergiler âdeta. Mahkeme kararıyla on bir yaşındaki kızını, on dört yaşında gösterip fabrikada işe sokan bu adam, kötü çalışma şartlarını bilmesine rağmen küçük kızının da yaşını büyütüp fabrikada işe başlatır. Kendisine kızların okulunu soran Murat'a şunları söyler:

-Mektep mi? Bizim neyimize mektep beyim... Benim kızlar okuyup da ne yapar?" (*Karılar Koğuşu*:380)

*Karılar Koğuşu*'nda eğitimle ilgili bir diğer özellik, yazarın merkez yansıtıcısı Murat'ın küçük Kürt kızı Aduş'un eğitimiyle ilgilenmesi şeklinde karşımıza çıkar. Murat daha çok Aduş'un kibar bir şekilde konuşması ve davranmasıyla ilgilenmektedir. Bunu yanı sıra, "Bonjur" gibi kimi yabancı kelimeleri de öğretir. Kemal Tahir, karısı Fatma İrfan'a hapisneden yazdığı bir mektupta hapisane için "bizim üniversite" (Demir, 1979:227) tabirini kullanır.

*Karılar Koğuşu*'nda, Kel Hasan'ın büyük kızı Nadire'den kendi düşüncesini ifade eden, farklı bir kız olarak bahsedilir. Kızlar okuyup da ne yapacak diyen Kel Hasan bile, bu kızın sözleri üzerine, Nadire'nin akıllı olduğunu, fırsatı olsaydı okutmak istediğini söyler. Baba-kız arasındaki bir konuşmayı duyan Murat'ın, kıza bakışı da değişir:

(...) “Baba Murat amcam bir kitap okuyordu,” dedi. “Ne kitabı?” dedim. “Bir kitap, makamla okuyordu. ‘Çocuklarımız işten eve sapsarı iskelet gelir. Bizim soframıza yılda bir kere et gelir,’ diye okuyordu,” dedi. Aklında tutmuş. “Sen anlamazsın...” diyecek oldumdu. “Neden? Dedi, doğru bir kitap. Ben o kitabı doğru buldum,” dedi. (Karılar Koşuşu:380)

Kemal Tahir’in romanlarında dikkate çeken önemli bir durum, romanların baz aldığı süreçteki Anadolu toplumunda, kız çocuklar kadar erkek çocukların da okula gönderilmemesidir. *Kelleci Memet* romanında, bu duruma örnek olarak romanın başkahramanı Kelleci Memet gösterilebilir. Hatip Hoca ile arasında geçen şu konuşma, onun eğitimsizliğini göstermesi bakımından önemlidir:

Hatip Hoca elini kaldırdı:

-Söylesin bakalım, yazın günler uzun, geceler kısa, kışın günler kısa, geceler uzun... Neden?

Kelleci biraz düşündü. Yardım ister gibi Murat Bey’in yüzüne baktı. Geçenlerde bunu kendisi sormuş, sorduğunu da Hatip Hoca duymuştu. Gözlerini kısarak bir zaman düşündü. Murat Bey’in anlattıklarını toparlayamayacağına aklı yatınca işi hemen maskaralığa döktü. Gülmemek için suratını astı:

-Köylü kısmına uzun gün harman zamanı lazım! Kışın köylü milleti boş durduğundan, günler kısalır. Biri bu... Bir de kışın güneş, yatak yerine erişemiyor, yol uzak geldiğinden karanlığa kalıyor! (*Kelleci Memet*:115)

Memet ile Murat arasında geçen bir konuşmada “Güneş Okulu”ndan bahsedilir. Beş yıllık süreyi kapsayan bu okul Memet tarafından çok merak edilir. Okul ve okulda yapılan her şey onun için ilgi çekicidir:

-Para mara istemez miydi? Rüşvet müşvet?

-Okulda istemezlerdi ama giyim kuşam parası, yatacak yer parası, yeme içme parası, kitap defter parası senden...

-Vara bizden olsaydı... Tarlaları ucuz pahalı satmalıymış da gelmeliymiş... (*Kelleci Memet*:12)

Bu okullarda önce alfabe öğretilir, ardından okuma kitaplarına geçilir. Konuşma esnasında verilen bu bilgiler, mevcut okulların durumunu yansıtmaları bakımından da önemlidir. Bununla birlikte Memet’e göre, kasaba ve köy çocukları arasında da fark söz konusudur:

Benim anladığım kasaba yerinin bebeleri iyi okumakta beyim. Köylere kulak verme! Köy okulları üç yıl... Köyde üç kitaptan sonrası yok... Bana sorarsan kasabalı beş yıl okursa, köylüler en azından yedi yıl okumalı...(Kelleci Memet:12)

Hatta Memet'e göre bu fark, İstanbul okullarında iyice artar. İstanbul okulları, insanın aklını beş kat daha geliştirir. Hatip Hoca'nın, "*Beş kat açılmış akıl, köylü kısmına iyilik getirmez*" (Kelleci Memet:17) demesine rağmen, Memet okuyup rençperlikten kurtulmayı, hatta eğitimci olmayı bile hayâl eder. Fakat hapishane hayatı, onun bu hayâllerini gerçekleştirmeye engeldir. Buna rağmen, okuma isteğinden vazgeçmeyen Memet, düzenlenecek olan bir güreş müsabakasında ödül olarak Murat'ın kendisine okuma yazma öğretmesini ister.

Murat'ın da desteğiyle okuma yazma öğrenmeye başlayan Kelleci Memet, hapishanede bir meslek sahibi olmak için de uğraşır. Bu amaçla sahip olduğu beş lira ile hapishanedeki dükkânlardan, Cinci Nezir'in teneke dükkânını alır. Böylece Memet hem dükkân sahibi olacak, hem zanaat öğrenecek, hem de serserilikten kurtulacaktır. Bu alışverişle birlikte, Cinci Nezir ile Kelleci Memet arasında bir usta-çırak eğitimi de söz konusu olur.

*Namuscular* romanında, Hacı Abdullah'ın on yaşındaki yeğeni Mediha okula gider. İstenilen cümleleri kitap harfleriyle yazar. Bu sırada Murat'la Mediha arasında eski ve yeni harflerle ilgili şu konuşma geçer:

-Eski harfler daha mı zordu ağabey?

-Pek zordu kızım.

-Nasıl?

-Sana şimdi bunu anlatmak meseledir. Ver bakalım şu kalemi. Meselâ: Millet yazacağız. Yeni harflerle şöyle değil mi? "Millet". Yani dikkat et. Bir (M), bir (İ), iki tane (LL), bir de (T) öyle ya...

-Tabî işte "Millet."

-Şimdi bunun altına eski harflerle "Millet" yazacağım. Yalnız eski harflerle yazılan "Millet" in harflerini yazıyorum. Bir (M), bir (L), bir de (T). Bak şu (MLT) bu ne okunur?

-Hiçbir şey okunmaz. Hani bunun sesli harfleri?..

-Sesli harfleri aklından sen koyacaksın. (*Namuscular*:264)

Bu durumun çok zor olduğunu belirten Mediha, yeni harflerin daha iyi olduğunu düşünür. Murat'ın düşüncesi de bu yöndedir. Ancak Hacı Abdullah, eski harfleri savunur. Ona göre, eski harflerde keramet vardır. Murat'a göre ise “*keramet=cehâlettir*” (s.264).

Yine *Namuscular*'da, hapisanedeki Abdurrahim Bey'in sevdiği Kadriye de okuma yazma bilmektedir. Tutucu bir ortamda yaşayan ikilinin haberleşmeleri de birbirlerine yazdıkları mektuplarla gerçekleşmektedir. Eline geçen bu mektuplardan birini okuyan Murat, Kadriye ile ilgili şu yorumu yapar:

Yazı iyi okunuyordu, “g”lerin kuyrukları sert çizgilerle üç köşe çizilmişti. Bütün ilkmektepten sonra okumamış kızlar gibi el yazsında “r”leri, “a”ları, “s”leri kitap harfiyle yazıyordu. Taassupla ortamektebe gönderilmeyen kızların hemen hemen ekserisi gibi yazıyı sadece komşu delikanlılara aşk mektubu yollamak için unutmayan bir hâl Kadriye’de de vardı. Nokta, virgül, sual işareti kullanmıyor, konuşur gibi, ne yazarsa yazsın kabul edileceğine emin olduğu için, konuşmadan daha rahat yazıyordu. (*Namuscular*:318)

Romanlardaki okumuş, eğitilmiş kişilere örnek olarak ise *Esir Şehrin Mahpusu*'nda karşımıza çıkan Kâmil Bey; *Karılar Koğuşu*, *Kelleci Memet*, *Namuscular* romanlarında yer alan Murat ve *Damağası* romanındaki Gazeteci Cemal gösterilebilir. Kemal Tahir'i temsil eden Murat, eğitilmiş ve kültürlüdür. Diğer suçlulardan farklı olarak siyasî suçtan hapiste yatmaktadır. *Esir Şehrin Mahpusu*'nda yazarın merkez yansıtıcısı Kâmil Bey gazete aldırarak ister. Yalnız hapisaneye her gazete giremediği için, Millî Mücadele karşıtı olan Alemdar ve Peyamı Sabah gazetelerini ısmarlar.

Okuduğu şiiri beğenmeyen Kâmil Bey, güncel olaylar, sanat ve edebiyat hakkında düşünen yorum yapan bir aydındır. *Kelleci Memet*'de de gazete hakkında bir konuşma söz konusudur. Ancak II. Dünya Savaşı gibi tarihî bir dönemde ne olanlardan, ne de okunan bu gazetelerden halk bir şey anlamaz. Şeker Ağa da gazetelerden bir şey anlamamaktan dert yanar:

-Hiç ermedi. Aslına bakarsan, ben, gazetenin yazdıklarından da bir şey anlamıyorum. Gazetenin dilleri bizim bilmediğimiz bir diller! Gazeteye neden Türkçesini yazmazlar beyim? Türkçesini yazsalar da milletin köylüsü kentlisi iyice anlasa olmaz mı? Bunlar fakir fukarayı neden düşünmezler hey Allah! (*Kelleci Memet*:35)

Şeker Ağa'nın bu sözleri, şehirliyle köylü arasındaki zihniyet farkını göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Şehirli kesim güncel olaylarla ilgilenirken, köylü halkın ilgilendiği şeyler –yazarın romanlarında- hapisane hayatı içinde bile genellikle cinsellik üzerine yoğunlaşır.

#### 4.6.3. Tarihî Romanlarında Eğitim

Hem Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu, hem de Millî Mücadele ve sonrasında eserlerinde ele alıp işleyen Kemal Tahir, tarihî romanlarında da eğitimle ilgili kimi unsurlara da yer vermiştir.

Kemal Tahir'in, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini ele alan tek romanı olan *Devlet Ana*, devletin kuruluş dönemindeki eğitim durumlarıyla ilgili bilgi vermesi bakımından önemlidir. Ancak burada söz konusu olan eğitim, özellikle beyliğin İslâmî yapısının da etkisiyle dinî eğitimidir.

Anadolu'nun fethi ve İslâmlaşmasında önemli bir yeri olan dervişler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önceki yüzyılda, Şems-i Tebrizi (ö.1247), Ahî Evran (ö.1261), Mevlânâ Celaleddin Rumi (ö.1273), Yunus Emre (ö.1342), Anadolu'nun tanınmış dervişlerinden bazılarıdır (Erginli, 2002:107). Adı geçen bu dervişlerden Yunus Emre, tarihî bir kişilik olarak *Devlet Ana* romanında karşımıza çıkar.

Şövalye Notüs Gladys, ahi zannettiği Yunus Emre'yle başka türlü ilgilenir. Ancak Yunus Emre, gezgin ozan olmak için uğraştığını dile getirir. Ozan, romandaki Levent Yüzbaşı Kurt Ali Bey tarafından şöyle anlatılır:

-Baba İlyasıdır ozanımız! Saltuk Baba'dan Burak Baba'ya, ondan Taptuk Emre'ye geçmiş halifedir. Bilgi gücüyle deniz derinlerinde, aşk gücüyle gök yücelerde gezinir. Gölgesi millete rahmettir. Ülkenin gören gözü, duyan kulağı, söyleyen dilidir, eteğine yapışan yoksun kalmaz. (*Devlet Ana*:53)

Romanda Yunus Emre'nin yaşamak, ölüm, sevda, kader, ahret ve dervişler üzerine deyişler okuduğundan bahsedilir. Onun okuduğu deyişleri, kendisine çeviren Kurt Ali Bey'den dinleyen Şövalye Notüs Gladys, deyişlerdeki fikirleri Yeni Platonculuğun İslâmiyet'le karışımı olarak değerlendirir.

Kurt Ali Bey'in nitelendirmesine alçakgönüllülikle cevap veren ozanın deyişlerinden bazıları romanda şöyle karşımıza çıkar:

*“Yaz yaratıp yer donatan, kar yağdırıp su donduran / Yanan kömür, kızan demir, örse çekiç salan benim / Emredip bulut oynatan, yerde bereket kaynatan / Elimde kudret şiriği, halka ekmek veren benim / Yere göğe direk kuran, bükülmeden dimdik duran / Denizlere göl çağıran adım Yunus, umman benim!” (Devlet Ana:53)*

*“Ey dost aşkın denizine girem gark olam yürüyem / Yürüyem ya hu yürüyem... / Bülbül olup dalda ötem gönül olup ceset tutam / Başım elime alıp yoluna verem yürüyem / Yürüyem ey yâr yürüyem” (Devlet Ana:54)*

Romanda, Yunus Emre'nin dışında, gezici dervişlerden de bahsedilir. Müslüman olmamasına rağmen, hancı Mavro ve kız kardeşi Liya da bu dervişlere saygı gösterirler. Onları en iyi şekilde ağırlamaya çalışırlar.

*“Biz bel oğlu değiliz hey / Akıp giden sel oğluyuz / Taş bağırlı dağlar olsa / Yol bizimdir yol oğluyuz.”*

*“Döşek nedir ermişlere / Yerden gelen yata yere / Cehennemden beten nire / Anda bile safadayız! / Hudur Allah, safadayız! (Devlet Ana:39)*

Yunus Emre gibi dörtlükler söyleyen bu dervişler de içine girdikleri topluluklara din hakkında öğütlerde bulunur:

-Dinle gör ne söyler. Âdem Ejderhası, Derviş Pir Elvan! Sözüñ aslı gönüldür. Gönül hakkın evidir. Kim dışa baktı, gaflet ipini boynuna taktı. Gönülden haberi olmayan eşşeeek, ne anlasın cevahir taşından! Bu gövde kalıp, sana kiralanıp... İçinde rençperlik etsen gerek! Define bulsan gerek!

-Kâh saraylara kerpiç, kâh ayaklar altında hiç olduk. Kâh çıktık başa gül olduk, kah yere saçıldık kül olduk. Kah avcı olduk avladık, kah av olup avlandık. Kah öğrenci olup öğrendik, kah bilgin olup öğrettik. Kah ataya oğul olduk, kah oğla ata... Kah yağmur olup yere yağdık, kah bulut olup göğe ağdık. İşiteni koy, görenden al haberi... Yolsuza sapmaktan iz iyi... Bakın ihvanlar! Hesap günü ki, sormak günüdür, burada alem, deniz gibi derin ola, yer gibi sakın ola, ateş gibi, çiği pişirici ola, su gibi engine vara, yel gibi her yeri dolana... (Devlet Ana:40)

13. ve 14. yüzyılda Anadolu'da İslâm dinini, sufilik; fütüvvet ve gaza kurallarını halka öğretmek için yazılan eserler söz konusudur. Bu eserler özellikle, toplumdaki çeşitli gereksinimleri gidermek, halkı eğitmek ve aydınlatmak için yazılmıştır. Basit bir Türkçe ile yazılan bu eserler, genellikle kasaba ve köylere yerleşmiş olan Türkmen halka hitap etmektedir. Uç toplumuna hitap eden bu

eserlerde özellikle İslâm diniyle ilgili ibadetler ve günlük yaşamı düzenleyecek bilgiler yer almaktadır. Kimi eserlerde ise, ahiler için fütüvvetnâme adabı veya dervişlere tarikat esasları açıklanır (İnalcık, 1999:50).

Fütüvvet<sup>7</sup> düşüncesi etrafında gelişen ve esnaflıktan eğitime, siyasetten savaşa kadar geniş bir alanda etkili olan ahiliğin de yer aldığı romanda, “Uyandırılan Işık” isimli bölümün başındaki ahilik töreninde, söz konusu bu eserlerden şöyle bahsedilir:

Kerim Çelebi, kaldığı yerden okudu:

-“Onu gördüm ki, Ahilerden kiminin hiç kitabı yok. Kitap olmayınca aktan kara, eğriden doğru ayrılmaz. Kiminin kitabı var, yazan kısa yazmış, ‘Az olsun öz olsun’ derken anlaşılmaza düşmüş. Diledim ki, Ahilik töresi derlensin. Rum ülkesinde, ademoğlu, Türkçe söyleyip bilişir. Türk diliyle yazılsın ki, köylü kentli okuyup okutup anlasın. (...) ‘Ahilik yolu töresidir bu defter’ diye bağırmaktan boğazında tükürük kalmamış. (*Devlet Ana*:90)

Daha sonra çocuklar arasında oynanan bir oyun olduğu anlaşılan bu tören, ahiliğe giriş hakkında bilgi verdiği gibi, ahiliğin halkın günlük yaşamında ne kadar fazla yer aldığının da göstergesidir.

Ahilik, Anadolu’daki dervişlik ve gazilik olgusunun içinde yer alan bütün yapıları kapsayan bir çatıdır âdetâ. “Uç Türkmen toplumları dahil, Anadolu Türk halkının tüm sosyal hayatını düzenleyen pragmatik bir sosyal etik sistemden ve buna dayanan bir model örgüt” olarak nitelenebilecek olan ahilik, “gâziyân, ahiyyan, abdâlân ve bâciyan için ortak bir modeldir.” (İnalcık, 1999:55) Ahilik öğretisi romanda törene başlamadan önce gelenlerin selamlanması aşamasında şöyle yer alır:

-Gelmekliğimiz yol için... Durmaklığımız yol için... Söylemekliğimiz yol için... Gelmiş geçmiş, gelip geçecek pirlar, erenler, derviş savaşılar, Rum Gazileri, Rum Abdalları, Rum Alpleri, Rum Bacıları ruhuna huuuu! (*Devlet Ana*:91)

<sup>7</sup> Fütüvvet kelimesi, Arapça “genç, yiğit ve cömert” anlamlarına gelen “fetâ” kelimesinden türetilen, “mertlik, yiğitlik ve cömertlik” anlamlarında kullanılan bir kelimedir (Devellioğlu, 2006:272). Kelime anlamı dışında fütüvvet, İslamiyet’in etkisiyle göçebe aşiret hayatından yerleşik hayata geçen Arap toplumunun, göçebe aşiret dönemlerine ait kültürünün, asil insan idealinin karakterleri olan konukseverlik, cömertlik ve yiğitlik gibi değerlerin yeni yapıdaki yansımaları olarak düşünülebilecek olan toplum ideolojisinin adıdır (Güllülü, 1992:29-30).

Söz konusu törende, ahiliğe girişle ilgili yapılan sınav da yer almaktadır. Buna göre, ahi olmak isteyen kişilerin cevaplaması gereken sorular vardır:

-Beli dedin, günah gitti bizden... Yallah bismillah! De bakalım, Ahiliğin açığı kaçtır?

-Dörttür.

-Say gelsin!

-Eli, yüzü, gönlü, sofrası...

-Kapalı kaçtır?

-Üçtür.

-Say gelsin!

-Gözü, beli, dili...

-Gözü kapalıktan murat nedir?

-Kimsenin suçunu, ayıbını görmemektir (*Devlet Ana*:93).

Bu soruların uzun uzadıya cevaplandığı romanda, bir taraftan ahiliğin içeri hakkında da bilgi verilirken diğer taraftan ahi olacak kişinin taşıması gereken nitelikler ortaya konur.

Anadolu'daki fetih hareketleriyle birlikte bölgenin İslâmlaşmasında önemli bir yere sahip olan dervişler, gençlerin ve yeni Müslümanların dini kolay öğrenmeleri içinde çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Ahilerin bu konudaki çalışmalarının yanında, Mevlânâ'nın da pek çok gayrimüslimin İslâm dinini kabul etmesinde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Ayrıca dervişlerin İslâmlaşma çalışmalarının, yazılan menakıpnamelere yansıdığı da görülmektedir (Erginli, 2002:109).

*Devlet Ana*'da da, Yunus Emre'nin *Risalet'ün Nushiye* isimli eseri hakkında bilgi verilir. Yunus Emre ile Kaplan Çavuş arasında geçen konuşmadan kitabın isminden, Türkçenin kullanımına kadar pek çok konudan bahsedilir:

(...)

- Adını koyamadım bi türlü... “Risâlet-al Nushiye” dersem nasıl?



(...)

-Yahu, yok mudur, bunun Türkçesi, Allah lillah aşkına? “Öğüt Kitabı” desene düpedüz şuna...

-Diyeyim de, “Türkmen Cönkü”dür diye yüzüne bakmasın değil mi, hiç kimse! Mesnevi yazmaktayız uyuma Kaplan, Hamzanâme değildir bu... Beylere sultanlara sunulacak! Her malın kılıfı kendine ve de alıcısına göredir.

-Hani siz Karamanoğlu divânına Türkçe getirdinizdi. Acemceyi devlet katından sürüp çıkardınızdi. (*Devlet Ana*:217)

Özellikle kuruluş aşamasında dinî eğitimin halk için pozitif bilimlere nazaran daha önemli olması, dervişlerin toplumun gözündeki konumunu da sağlamlaştırmıştır. Özellikle Anadolu toprakları üzerinde vahdet-i vücud felsefesinin yayılmasıyla dervişler, Anadolu kültür hayatı üzerinde de etkili olmuşlardır.

*Devlet Ana* romanında, eğitimle ilgili olarak var olan bir diğer konu mollalık’tır. Özellikle Devlet Hatun’un oğlu Kerim’le birlikte romanda yer alan mollalık konusu, Kerim’in romandaki aktif konumuyla, “silâh mı, kalem mi” çatışmasının en önemli simgesi hâlini alır.

Gençlerin çoğunun savaşçı olmak istediği Söğüt’te, Devlet Hatun’un mollalığa hevesli oğlu Kerim Çelebi, Yahşi İmam’dan ders alan üç öğrenciden biridir. Diğer öğrenciler, sakatlığı nedeniyle mecburiyetten mollalığı seçmişken, Kerim herhangi bir mecburiyetten değil, ilim aşkıyla bunu ister. Annesinin karşı çıkmasına rağmen, bu isteğinden vazgeçmez.

Anası Bacıbey çok yalvarmış, çok ağlamış, sonunda, “Ben molla oğul istemem ve de analık hakkımı bağışlamam,” diye diremişti. Kerim, okumasını, Ertuğrul Bey’e borçluydu. “İşi uzattın Bacıbey ve de tadını kaçırdın. Bize okumuş da lazım. On yiğide bedel Demircan oğlun yetmez mi, senin Bacıbeyliğine ve de rahmetli Rüstem Pelvan yoldaşımın ocağını yakmaya?” (*Devlet Ana*:101)

Ertuğrul Gazi’nin bu çıkışıyla mollalık eğitimine izin alan Kerim Çelebi, Mısır, Bağdat, Buhara gibi ülkelerdeki medreselerde eğitim almak ister. Ona göre, insan, bilgisini arttırıp kitap yazmalı, çevresine bilgisiyle ün salmalıdır (s.100).

Uç toplumunda Osman Gazi'nin manevî destekçileri arasında yer alan ve sosyal ve hukukî hayata yön veren kişilerin arasında ahilerle birlikte fakılar<sup>8</sup> da yer almaktadır. Fakılar Sünnî İslâm hukukunu bilen âlim kişilerdir. Osman Bey dönemine ait fakılar arasında Ede Bali ve Tursun Fakîh gibi isimler de vardır. İshak Fakîh ve oğlu Yahşi Fakîh vakıf sahibi olan fakılardır. Bu durum, Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devleti kuran Beyler arasında sıkı bir ilişki olduğunu gösterir (İnalcık, 1999:56). Bu durumun yansıması romanda, Ertuğrul Gazi'nin “*Bize okumuş da lazım.*”(s.101) sözüyle karşımıza çıkar. Yine romanda hastalık döneminde olan Ertuğrul Gazi'nin sağlıklı olması hâlinde Kerim Çelebi'yi, eğitim için Şeyh Edebalı'ye göndereceğinden söz edilir. Ancak şartlar Kerim Çelebi'nin istediği gibi gitmez. Ağebeyi savaşçı Demircan'ın haince öldürülmesinin ardından, annesi oğlunun intikamını alması için Kerim'in de savaşçı olmasını ister. Kararlılığını göstermek adına yaptığı ilk şey ise, Kerim'in güç belâ sahip olabildiği birkaç kitabını ve sazını yakmaktır:

-Bırakacaksın mollalığı bu geceden tezi yok! –Çenesiyle sedire koyduğu savaşçı giyimlerini gösterdi:- Şunları giyeceksin! Ağanın kılıcını takacaksın omzuna...

(...)Mollalık geçti. Kerim Çelebi değil bundan böyle senin adın, Kerimcan'sın bundan böyle... Haydi yavrum! Hadi Kerimcan, çıkar şu pisleri üstünden!

(...) Soyun Kerimcan! Ya silâhlanacaksın er gibi... Ya da buradan ölün çıkacak! Soyun! Soyun dedim! (*Devlet Ana*:136)

Kerim Çelebi istemeyerek de olsa annesinin dediğini yapar. Üstündeki molla kıyafetini çıkarır ve abisi Demircan'ın eski savaş kıyafetlerini giyer:

Üstüne biraz bol gelen savaşçı giyimleri, sanki camdandı, çıplaklığını örtmüyordu. İnsanların önüne cüppesiz nasıl çıkılacağını kıvrınarak düşündü. Sarığını çözüp savaşçı sarığı gibi bağlarken artık kendini tutamadı, sessiz sessiz ağlamaya başladı. (*Devlet Ana*:138)

Romanın sonunda, Bilecik ele geçirilir. Demircan ve nişanlısı Liya'nın intikamı alınır. Ancak Kerimcan savaşçılığa devam etmek istemez. O eskisi gibi Kerim Çelebi olmak istemektedir. Bu noktada Kerim'in, Keşiş Benito'nun mağarasında buldukları kitapları özenle incelediği sahne dikkat çekicidir:

<sup>8</sup> Fakı, fakîh'in kısaltılmışıdır.

Birer birer aldı, okşar gibi evirip çevirdi. Gülümsemesindeki utangaç keder siliniyor, yüzü rahatlıyordu. Türkçeleri ayırdı. KELİLE ve DİMME'yi gelişi güzel açtı, önce ayakta göz gezdirdi, sonra n'aptığını pek bilmeden sedire yavaşça oturdu. *"Padişah dahi, kullukçularına iyiliği ve nimeti endazeyle vermek gerek kim, korku ile umut arasında yaşayalar... Ne yoksulluk yüzünden kaçıp düşmana varalar ve ne baylık ve mallık yüzünden azalar ve padişaha asi olalar..."* Çevirdi. (...) KELİLE ve DİMNE'yi bırakıp KABUSNÂME'yi aldı karıştırdı. *"Söz âdemde gizli değil, illâ âdem sözde gizlidir... (..) Dalıp düşündü, el yordamıyla FELEKNÂME'yi aldı: "Kendisinden çün değildir ay nuru – Aydını kamu güneştedir varı – Çün güneşten nur alır ay... .. - ... - İkisi arasına yer gölgesi – Düşecek .... – Ay tutulur nurunu vermez olur – Zira ol dem güneşi görmez olur" ...* Demek, Yahşi İmam, ay tutulması üzerine buradan okuduğunu söylemişti de, şaşırtmıştı kendilerini geçen yıl... Vezir Nizam al-Mülk'ün SİYASETNÂME'sini saygıyla açtı. Yer yer duraksayarak karıştırmaya başladı. (*Devlet Ana:646*)

Kitaplarından ve mollalıktan vazgeçemeyeceğine inanan Kerim, molla olursa kendisiyle ilgilenmeyeceğini söyleyen Aslıhan'la konuşur ve düşüncelerini onunla paylaşır:

-(...) Elimizi kana bulaştırmadan bitirdik bu işi... Kılıcımızın ucunu adam derisine değdirmedik! Bilene yiğitliğin son basamağıdır. (...) Yarhisar'a marhisara gitmek yok! Bilecik'te Şeyh Edebâli Efendimizin medresesine molla girmekteyim! Bak düşün, yemini bozar gelersen ne iyi... Göçeriz! (*Devlet Ana:647*)

Kerim bir nevi, mollalığı Aslıhan'a tercih etmiştir. Bu kararlılığı anlayan Aslıhan da daha fazla inat etmez. Aslıhan'dan sonra annesiyle yüzleşen Kerim'i, annesinin karşı çıkışları bu sefer kararından vazgeçiremez. Kerim, annesine Dünder Alp ile Şeyh Edebalı üzerinden, kalemle kılıç arasındaki durumu anlatmaya çalışır ve Edebalı'nın, yani kalemin, daha üstün olduğunu ima eder. Buna rağmen, kitaplarını ocağa atmasını söyleyen Bacıbey'e karşı tutumu, bu sefer ilkinden farklıdır:

-At şunları ocağa Rüstem Pelvan'ın Kerimcan! –Kırbacı üst üste şaklatmıştı. Ucuyla kitapları gösteriyordu: "Ocağa" dedim! Atacaksın! İstemem evimde molla avadanlığı, istemem! "Dep" dedim kansız Kerim, at şu pislikleri...

-Atmayınca!

-Atmayınca mı? –Bacıbey bir an şaşırdı, sonra kırbacı kaldırarak atıldı: Vay ne demek!.. (*Devlet Ana:650*)

Kerim, kendisindeki değişimi fark etmeyen annesini tıpkı babası gibi bağırarak durdurur. Annesinin elindeki kırbacı çekip alır. Kadın ancak o zaman

Kerim'in babasına lâıyk bir evlât olabileceğine inanır. Romanın sonu ise, Kerim Çelebi'nin “*Siyasetnâme*”yi eline alıp okumak için oturmasıyla biter.

Kemal Tahir'in, tarihî romanlarındaki kahramanlar, köy ve hapishane romanlarındaki kahramanlarına oranla, daha eğitimli kişilerden oluşmaktadır. Özellikle Millî Mücadele dönemi ve bu dönemim arkasından gelen süreci romanlarında ele alan yazar, eserlerinde dönemin aydın kişiliklerine de yer verir.

*Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Kâmil Bey, Abdülhamit'in en zengin vezirlerinden Selim Paşa'nın tek çocuğudur. Galatasaray Lisesi'nde okuyan Kâmil Bey, ana dili gibi konuştuğu Fransızcanın yanı sıra, İngilizce, İtalyanca ve İspanyolcayı da rahatça konuşmaktadır. Oxford Üniversitesi'ni bitiren Kâmil Bey, İtalya'da yıllarca resim üzerine çalışmıştır.

Kâmil Bey'in eşi Nermin de eğitimli bir bayandır. Eşi gibi o da Fransızca bilmektedir. Ancak eğitimli olmasına rağmen, Millî Mücadeleden uzak bir anlayışa sahiptir. Ülkesinin içinde bulunduğu durumla ilgilenmez.

Romandaki eğitimli kadınlardan bir diğeri, Kâmil Bey'in liseden arkadaşı Kız İhsan'ın eşi Nedime Hanım'dır. Nedime Hanım, ülkesinin içinde bulunduğu duruma duyarlı, aydın bir kadın olarak verilir. Eşinin tutuklanmasının ardından, onun yayımladığı “Karadayı” dergisini çıkarmaya devam eder. Derginin temel amacı, sanatsal değerinin yüksek olmasından çok, içinde bulunulan şartlarla ilgili bilgi vermektir.

Roman içerisinde Nedime Hanım'ın sanattan, edebiyata; inkılâplardan, peçe ve çarşafa kadar kültürel ve gündelik yaşamla ilgili pek çok konu hakkındaki fikrine yer verilir.

Yazarın romanlarında kız çocuğunun eğitimi hakkında da çeşitli düşüncelere yer verilir. *Esir Şehrin İnsanları*'nda, Derviş Fuat Bey Kâmil Bey'e, sebebini açıklamamakla birlikte, kız çocuklarının eğitiminin kadınlar tarafından yapılmasına karşı olduğunu söyler. Ona göre babalar kızlarıyla daha yakından ilgilenmelidir (EŞİ:72). Bununla birlikte romanda çok fazla yer almasa da, Kâmil Bey'in kızı Ayşe'nin eğitimiyle ilgili olarak çeşitli olaylara yer verilir. Babasıyla Fuat Bey'in

evine giden Ayşe, adamla karşılaşmasında, “İspanya’da öğretildiği gibi eteklerini iki yanda tutup bir ayağını geri alarak” (EŞİ:83) bel kırar. Babasının, el öpmesini hatırlatmasına rağmen, tekrar eğilerek selâm verir. Fuat Bey’in karşısında bir İspanyol türküsü söyler (EŞİ:87). Bu durum, Batı kültürünün, İspanya’dan yeni gelmiş beş altı yaşlarındaki Ayşe üzerindeki etkisini göstermektedir. Nedime Hanım, Kâmil Beyleri ziyarete geldiğinde, Ayşe için “ *bu küçük İspanyolu pek merak ediyorum*” der ve onu “Karmenim” diyerek sever (EŞİ:191). Ayşe babasının da “*sevgili küçük Karmeni*”dir (EŞİ:426). İspanyolcanın yanında Fransızca da konuşabilen Ayşe, İstanbul’a yerleştikten sonra ise piyano eğitimi alır (EŞM:281). Son derece akıllı bir çocuk olarak çizilen Ayşe, büyüdüğünde öğretmen olmak istemektedir (EŞİ:199). *Yol Ayrımı* romanında tekrar karşımıza çıktığında, liseyi yeni bitirmiş, Millî Mücadele taraftarı bir genç kız olmuştur.

Kız çocuğunun eğitimi ile ilgili fikir veren örneklerden bir diğeri, *Esir Şehrin Mahpusu* romanındaki Arif Bey’in kızı Zeynep’tir. Arif Bey, dokuz yaşındayken Rize göçmenlerinden aldığı Zeynep’in eğitimiyle ilgili şunları söyler:

1915’te Rize göçmenlerinden aldık. Dokuz yaşında var yoktu. Kurumuş mısın koçanı gibi siskaydı. Dil mil bilmiyordu. Şimdi Rüştüye’yi bitirdi. Biraz piyano çalar. Bir laz kızı ki, daha şimdiden yiğitlikte bütün Lazistan erkeklerine değişmem!.. (EŞM:374)

*Hür Şehrin İnsanları*’nda, genç kızların şiir hakkında uzun uzun konuştuklarını görürüz. Kızlar bir taraftan şiirler okurken, diğer taraftan okunan şiirler hakkında kendi aralarında yorum yaparlar. Mualla, Yahya Kemal’in bir şiirini hatırlatırken İnci, Fikret’ten *Mâî Deniz*’i okur. Fatma’nın okuduğu bir şiir üzerine şu konuşmalar geçer:

-“Ufuklardan ufuklara...

**Ordu, Ordu!**

**Köpüklü mor dalgalar koşuyordu.**

**Hazer rüzgârlarının dilini konuşuyordu. Balam**

**Konuşup coşuyordu”**

-Nasıl?

Murat kaşlarını hafifçe çatı. Bu komünist şairi sevmemek için epi zamandır var kuvvetiyle kendisini zorlamaktaydı.

-Deniz için değil, dedi, göl için yazmış!

-Bilmem ki... Bu göl için yazılmış, yoksa **“Mehtabı sürükledin sularda”** mısraı mı?

-Efendim?

-Öyle ya... Seslere bakın... Victor Hugo’da aynı seslere rastladım. Bir mısraı şöyle bitiyordu galiba...

**“... Les Flots vers naus”**<sup>9</sup> Buradaki ses ne güzel. Nâzım Hikmet’te bu sesin daha mükemmeli var:

**“Devrilen**

**bir atın**

**sırtından**

**inip**

**Şahlanan**

**bir ata**

**biniyor kayık!”**

Bir kere dalgaların kıvraklığını veriyor. Sonra “kayık” kelimesi “kayıkhh!” diye okunacak ki... Türkmenistanlı dümencinin yanındaymışsınız gibi suyun küpeşteye hışımla sürünmesini dinleyeceksiniz! (HŞİ:374-375)

Kemal Tahir’in birçok romanında sözcüsü olan Murat’ın da dâhil olduğu şiir hakkındaki bu konuşmalar, romanda sayfalarca devam eder. Yine aynı romanda kızlar, başlangıçta kendileriyle tanışmaktan kaçınan Murat’ı, Reşat Nuri Güntekin’in *Bir Kadın Düşmanı* romanındaki kahramana benzetirler:

-Kardeşim! Vallaha bilmem ki... Ben de “İşi vardır” dedim. Buraya kadar gelmeye üşendiğimden... İnanmadılar. “Bizi kırmaz” dediler. “Bu kadar kabalığı ummayız” dediler. “Homongolos mu bu?” dediler. (HŞİ:132)

*Bir Mülkiyet Kalesi*’nde, Canseza’nın on yedi yaşına kadar saray adabı ile yetiştigi söylenir; ancak bu eğitim çerçevesinde neler yapıldığından bahsedilmez. Sadece Canseza’nın, Mahir Efendi ile evlendikten sonra, isterse gündüzleri istediği kadar fonograf ve piyano çalabildiği söylenir:

Kadın bu mezuniyeti hemen daima Kavalieri Rüstikano’dan, Tuna dalgalarından, Ayda’dan ve Şen Dul’dan pratik öğrenilmiş bazı parçaları ve

<sup>9</sup> Dalgalar bize doğru geliyor.

bilhassa her defasında başlarken ve uzanırken Abdülhamit Efendimizin marşını çalmak suretiyle kullanıyordu. (BMK:55)

*Yol Ayrımı* romanında, *Vakit* gazetesinin baş satıcısı Tatar Emirze, Yeni partinin kuruluşuyla ilgili bastıracağı gazete sayısını hesap ederken kullanılan yeni harflerle ilgili şu yorum da bulunur:

-(...) Ah nolaydı olaydı, şu yeni harf belası çıkmayaydı. Bak bakalım, yüz bin baskıdan aşağı hiç iner miydim?.. Yahu, nereden çıktı bu yeni harf ki, okuma bilenleri cahil etti, bilmeyenler hiç öğrenemedi... Ne akıldır ki, fukara Türk'ü boş böğründen vurmuştur. (*Yol Ayrımı*:37)

Aynı romanda, Kadı Nurullah Molla isimli bir kişi tarafından yaptırılan, Canbaz Kadı Medresesi hakkında bilgi de verilirken Cumhuriyet devrimleriyle birlikte İstanbul'da 178 medrese, bunların 2300 odası, 63 dershanesi ve 17 kitaplığının kapatıldığı (*Yol Ayrımı*:97) belirtilir.

Medreselerle ilgili romanda bu ifadeler yer alırken, yapılan harf inkılâbı ve ardından açılan millet mekteplerinden şöyle bahsedilir:

... günlerden bir gün sıra Harf Devrimi'ne geldi. Arap harflerinin gerici, buna karşılık, Latin harfinin ilerici olduğu anlaşılmakla, ossaat gerici tepelenip, ilerici kuşağa geçildi. Halkın yeni harfleri öğrenmesine ferman çıkıp her yerde halk dershaneleri açıldı. Devrimler toptan yüksek okullar öğrencilerine emanet edildiğinden, Selim Nuri'yle fakülte arkadaşlarının payına da epey gayret düşmüştü. (*Yol Ayrımı*:98)

Selim Nuri ve arkadaşı Rüstemşah, yapılan bu devrimle birlikte, 1929 yılı Ekim ayının başında, Canbaz Kadı Medresesinin yakınındaki bir ilkokulda açılan halk dershanesinde, halka yeni kabul edilen Lâtin harflerini öğretmeye çalışır. Rüstemşah'la Selim Nuri, 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla yapılan yenilikler hakkındaki düşüncelerini de kimi konuşmalarında şöyle açığa vururlar:

Ne midir aklıma gelen Selim Efendi? Bu bizim medreselerin kapatılıp, Laik Fransızlar'ın papaz mektepleri neden açık bırakıldı? Başkaca, Laik bile değil, düpedüz alık Amerikan Protestan misyonerlerin okulları neden işler harıl harıl? Diyelim bunlar Batıdır, boynumuz kıldan ince... Ya Rumlar'ın Heybeliada'daki papaz mektebi... Diyeceksin ki Selim Efendi, devrimdir bu, Türk'ün aklı ermez! Doğrusun arkadaş! Hemi de haklısın! (*Yol Ayrımı*:100)

Kemal Tahir'in romandaki kahramanlardan *Esir Şehrin İnsanları*'ndaki Ramiz Efendi Kuvayı Milliyeci bir öğretmendir. Eşi Fatma ise okuma yazması

olmayan bir kadındır. Ancak milliyetçilik duygusu ön planda olan bu kadın yazarın ideal kadınlarından biri olarak değerlendirilebilir.



## 5. BÖLÜM

### 5.1. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kemal Tahir'in romanlarında kadınlar, genel olarak bakıldığında sayı bakımından erkek kahramanlar kadar çok yer tutmazlar. Hayatının önemli bir kısmı hapislerde geçiren yazarın bu atmosfer içerisinde tanıştığı erkekler, onun romanlarında kadınlara nazaran daha önemli yer tutar. Bu anlamda yazarın diğer romanlarına göre, kadınların daha çok yer aldığı, hatta odak noktası oluşturduğu *Karılar Koğuşu*, hem konusu, hem içeriği, hem de yazarın hayatı ile olan ilişkisi bakımından mânidârdır.

Hayatının 1938-1950 yılları arasındaki on üç yıllık dönemi Anadolu'da Çorum, Çankırı, Malatya cezaevleri gibi bir ortamda geçiren Kemal Tahir, toplumdaki kadınları buradan gözlemleme fırsatı bulmuştur. Özellikle Anadolu'daki kadınları, hapse düşmüş suçlu kadınlar aracılığıyla veya birlikte hapis yattığı mahkûm erkeklerden tanıyan yazar, belki de bu psikolojinin etkisiyle köy ve hapisane romanlarındaki kadınlara kimi zaman acısa da genel olarak onlara olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Kemal Tahir, eserlerinde daha çok olumsuz kadın tiplerini yansıtırken, romanlarda bu durumdan farklı olarak göze çarpan kadın tiplerinden biri yazarın 'Osmanlı Kadın' olarak nitelendirdiği, cesur, gözü pek, kişilik ve karakter sahibi, yönetici gücü yüksek kadınlardır. Bahsi geçen yerlerde, yazar tarafından desteklendikleri hemen fark edilen bu kadınlar, özellikle *Devlet Ana* romanındaki Bacıbey ile örneklendirilebilir. Osmanlı devleti ve toplum düzenine hayranlığı ile bilinen yazarın, devletle âdeta bütünleştirdiği Bacıbey'i, olumlu yönleri sebebiyle model göstermesi gayet doğaldır. Her ne kadar toplumumuzda devlet, 'Devlet Baba' gibi bir yaklaşımla düşünülse de yazara göre devlet, halkının ihtiyaçlarını karşılama ve sorunlarıyla ilgilenme konusunda şefkat gösteren bir anne gibidir.

*Devlet Ana* romanında, Bacıbey'le karşımıza çıkan 'Osmanlı Kadın' tipi yazarın diğer romanları olan *Bir Mülkiyet Kalesi*'nde Canseza (yazar/anlatıcının annesi), *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında Fatma Hanım

ve Nedime Hanım, *Yediçınar Yaylası* ve *Büyük Mal* romanlarında Emey ve yine *Büyük Mal*’da Toprak Hatun ile belirginleşir.

Bahsi geçen romanlarda Canseza hem iyi bir anne, hem de kocasına yardımcı vefakâr bir eş olarak karşımıza çıkarken, Fatma Hanım ve Nedime Hanım Millî Mücadele’ye gönül vermiş eşlerinin yanında yer almaları ve onları her türlü koşulda –özellikle zor şartlarda- desteklemeleriyle ön plâna çıkarlar. Yazarın bu iki kadını ‘Osmanlı Kadın’ düşüncesini örneklemek dışında, savunduğu bir tezi kanıtlamak için yarattığını da söylemek mümkündür.

*Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında yer alan bu iki kadın, yazar tarafından, romanın başkişisi Kâmil Bey’in eşi Nermin ve Nermin’in halasının kızı Sabriye ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırma romanlarda, kimi zaman kadınların benzer olaylara verdikleri farklı tepkilerin yazar tarafından aktarılması şeklinde gerçekleştirildiği gibi, kimi zaman da doğrudan Kâmil Bey tarafından yapılır. Romanlarda Nermin, Millî Mücadele’ye destek veren kocası hapisanedeyken işgalcilerin bulunduğu balolara katılıp eğlenebilir. Kızına, tutuklanan eşinin yurt dışındaki bakıcılarını almaya gittiğini söyler. Buna karşılık vatansever bir kadın olan Nedime Hanım, hamile olmasına karşılık, aynı sebepten hapiste yatan eşinin çıkardığı, Millî Mücadele yanlısı gazeteyi zor koşullar altında çıkarmaya devam eder. Fatma Hanım, Millî Mücadele’ye destek verdiği için, tutuklanan babasıyla gurur duyması için oğlunu da görüşlere getirir.

Söz konusu romanlarda, benzer olaylara verdikleri tepkiler bakımından, bu şekilde karşılaştırılan kadınlar için, Kâmil Bey’in yaptığı kişisel karşılaştırma eğitim noktasında yoğunlaşmaktadır. Kâmil Bey, eşini bu iki kadın dışında, Millî Mücadeleye destek veren diğer kadınlarla da karşılaştırır. Toplumda, Nedime Hanım’ın Çerkez dadısı gibi eğitimsiz kadınların bile, Millî Mücadele’ye destek verdiği bir dönemde, karısının vurdumduymazlığına şaşırır ve kızar.

Kemal Tahir’in romanlarında, bu iki grup kadını kasıtlı olarak karşı karşıya getirdiğini söyleyebiliriz. Yazar böylece, ülkelerinin sıkıntılı zamanlarında kadınların farklı yollar izleyebileceklerini, önce kendilerini ya da vatanlarını seçmek konusunda çeşitlilik gösterebileceklerini anlatmak istemiştir.

‘Osmanlı Kadın’ tipinin dışında, yazarın romanlarında bulunan bir diğer olumlu tip, ‘İdeal Kadın’ diyebileceğimiz kadın tipidir. Buradaki ‘ideal’ kelimesini, yazarın evlilik ve aile kurumu üzerine büyük önem verdiği -eşi Fatma İrfan’a yazdığı mektuplarda anlaşılan yazarın- iyi bir aile kadını, eş ve anne olabilecek bir kadında aradığı nitelikler anlamında kullanabileceğimizi söylemek gerekir. *Karılar Koğuşu*’nda İstanbullu Murat’ın (yazar/anlatıcı) nişanlandığı, hapishanenin başgardiyanı Mahmut’un kızı Nebahat, yazarın ideal kadınlarına bir örnektir. Kardeşi Selime tarafından akıllı ve çalışkan bir kız olarak nitelenen Nebahat, her şeyden önce güzel ahlâklıdır.

Kemal Tahir’in romanlarında, bu az sayıdaki olumlu kadın örneklerine karşılık, olumsuz kadın örnekleri geniş bir yer tutmaktadır. Yukarıda değindiğimiz gibi kadınları, özellikle Anadolu kadınlarını, hapishane ortamında tanıyan yazar, onlara olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Yazarın romanlarında kadınlar, en önemli özelliklerinden biri olan annelik özelliğiyle bile karşımıza fazla çıkmazlar. Özellikle köy romanlarında kadınlar, erkeklerin gözünde, ahırlarındaki hayvanlardan farksız, para verip eve getirdikleri, evin ve tarlanın işlerine bakmakla görevli, değersiz varlıklardır. Kadınların düşüncelerine önem verilmez, sözleri dikkate alınmaz. Erkeklerin gözündeki en önemli özellikleri, cinsel ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Bununla birlikte söz konusu kadınlar, kendileri de cinselliğe düşkünlüdürler ve bunun için her türlü tehlikeyi göze alabilirler.

Özellikle köy romanlarında eğitimsizlik ve cinselliğin bir eğlence olarak algılanması, kadın erkek tüm halkın bu durum üzerine yoğunlaşmasına neden olur. Kapalı bir yapı gösteren köy toplumunda halkın tek mutluluk kaynağı, cinsellik gibi algılanır. Kadınlar evli olmalarına rağmen, başka erkeklerle birlikte olmaktan çekinmezler. Zina, hemen hemen evli her kadının yaptığı ve nerdeyse olağan karşılanan bir durumdur. Özellikle eşi şehre çalışmaya giden ya da ölen kadınlar, köyün en küçük delikanlısından, en yaşlı adamına kadar tüm erkeklerin göz hapsindedir. Kimi zaman bu kadınlar, küçük erkek çocuklarla isteyerek, hatta onları zorlayarak birlikte olurlar.

Yazara göre, köydeki kadınlar çok küçük yaşlardan itibaren cinselliklerinin farkındadır. Yediden yetmiş tüm kadınlar cinsellikle ilgilidir. Kız çocukları

cinsellikle ilgili pek çok şeyi, henüz yedi-on iki yaş arasında erkeklerle birlikte “döl” adı verilen küçük hayvanları güderken öğrenir. Köyün bir imece faaliyeti olan “koru budama”, birbirini arzulayan kadın ve erkeklerin buluşmasını sağlar. *Körduman*’da Şadiye, *Köyün Kamburu*’nda Mahir Ağa’nın kızı Petek ve Ahmet Ağa’nın karısı Şerife evlilik dışı ilişkiler yaşar.

*Yediçmar Yaylası*, *Köyün Kamburu* ve *Büyük Mal* romanlarında kadınların cinselliğe olan düşkünlükleri sapkınlık boyutuna ulaşır. İnsanlar kendi cinsel açlıklarını başkalarını dinleyerek ya da sevişenleri gözleyerek gidermeye çalışır. Ayrıca bu romanlarda sadece erkeklerle olan ilişkiler değil, lezbiyen ve üçlü ilişkiler de karşımıza çıkar. *Yediçmar Yaylası*’nda Güllü Emey’den hoşlandığını söylerken, *Büyük Mal*’da Emey, üvey oğlu Sülük Bey’le evlenen Nefise’yle konuşurken kızın boynunu dişler gibi hırsıyla öper. Bu öpücük iki kadının da duygularını harekete geçirir.

Kadınlardaki cinselliğe olan bu düşkünlük, sadece köy romanlarında değil, tarihî romanlarda da karşımıza çıkar. Hem mücadele döneminin, hem de 1930’ların işgalden kurtulmuş İstanbul’unun kadınları, tarihî romanlarda içinde bulundukları ahlâkî çöküntü ve cinselliğe olan düşkünlükleri ile ele alınır. Ancak romanlarda kimi kadınlar savaş ve seferberlik yıllarında içinde bulundukları zor koşullar nedeniyle, özellikle de kendilerine sahip çıkacak erkeklerin cephede olması ve geçim sıkıntısı nedeniyle, bu çöküntüyü yaşar. Bununla birlikte savaş, bazı kadınlar için cinselliklerini özgürce yaşayabilecekleri bulunmaz ortamı doğuran büyük bir şans olmuştur.

*Bir Mülkiyet Kalesi* romanındaki, iaşe zabitanın karısı Şaziye Hanım, eşinin gayrimüslim emirberi Nikola’yı kendisiyle birlikte olmaya zorlar. *Hür Şehrin İnsanları*’nda ülkedeki işgal kuvvetlerine mensup askerlerle birlikte olan kadınların varlığından söz edilir. Yine *Hür Şehrin İnsanları*’nda, Türk kadınlarının ahlâkî açıdan bozulmalar yaşadıkları görülürken, yazar bu durumu, Türk kadınlarının yabancı kadınlarla kurdukları arkadaşlıklara bağlar. Romanda yer alan pek çok kadın (Reçina, Şaziment, Kadriye, Aliye Hanım, Madam Tamara vb.) ahlâksız davranışlarıyla göze çarpar. Ev kirasına karşılık 8-9 yaşındaki kızını ileri süren

aileler, striptizci kızların yer aldığı partiler, romanda göze çarpan diğer ahlâkî çöküş örnekleridir.

Kemal Tahir'in romanlarında kadınların cinsel bir obje olarak ön plâna çıkarılması ve cinsellik konusunun gereğinden fazla yer alması, dikkat çeken bir durumdur. Köy romanlarında, seksten başka bir şey düşünmüyormuş gibi yansıtılan köylülerin, günlük konuşmalarının ya da davranış nedenlerinin büyük bir kısmını cinsellik oluşturmaktadır. *Büyük Mal*'da Sülük ile Nefise'nin evlenmesinin ardından sayfalarca cinsellik konusu üzerinde durulur. Benzer bir durum, yazarın tarihî romanlarından olan *Kurt Kanunu*'nda da söz konusudur. Romanda Şaban Efendi kadın ve cinsellik hakkında kırk sayfadan fazla konuşur. Genel olarak bakıldığında, yazarın romanlarında kadınlar, Gustave Flaubert'in şark kadını tanımlarken dediği gibi, hangi erkekle birlikte olduğunun önemi olmayan, sadece cinselliğe odaklı kişiler olarak verilir.

Kemal Tahir'in romanlarındaki kadınların genellikle cinsel bir obje olarak algılanmasını, yazarın kadınlardan uzak kaldığı on üç yıllık hapishane yaşantısına bağlamamız mümkündür. Hapishane romanlarında anlatıcı yazarı temsil eden İstanbullu Murat'ın ifadelerinden yola çıkarak, mahkûmiyet hayatının bir erkeğin kadına bakışını etkilediğini söyleyebiliriz. *Karılar Koğuşu*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Kelleci Memet*, *Namuscular*, hatta bir köy romanı olmasına karşın, *Körduman*'da bile yazar, kimi zaman bu duruma değinmiş, hapishanenin en zor tarafının kadın yokluğuyla başa çıkmak olduğunu söylemiştir. Yazarın romanlarında, kimi zaman erotizmi hatırlatan ifadelerinin yer aldığı cinsellik içeren sahneler, uzun yıllar hapis yatan yazarın kadınlara olan özlemini dile getiriyor hissini uyandırır.

Romanlarda yer alan bir diğer kadın tipi 'düşmüş kadın' olarak isimlendirebileceğimiz kadın tipidir. Yazar, özellikle köy ve hapishane romanlarında karşımıza çıkan bu kadınlar üzerinde ayrıca durmuş, kimi kahramanların kötü yola düşme gerekçelerini de bu kadınlar üzerinden okuyucuya sunmuştur. Böylece her ne kadar toplumda cinsel zaafı bulunan kadınlar olsa da tüm düşmüş kadınların bu şekilde nitelendirilemeyeceği, kadınların bazen istemeden toplumsal birtakım durumlar veya erkekler tarafından bu yola sürüklendikleri vurgulanmıştır.

Yazar özellikle *Karılar Koğuşu* romanındaki Tözey'den yola çıkarak bu düşüncelerini açık bir şekilde dile getirirken; toplumun zorla “orospu” yaptığı bu kadınların, toplumda yer alan onca çarpıklık ve ahlâksızlığın içinde namuslu bile kabul edilebileceklerini belirtir. Romanın başkişilerinden olan İstanbullu Murat (anlatıcı/yazar), kimi zaman bu kadınların toplum tarafından dışlanmasına neden olan sistemi eleştirir. Küçük yaşta evlendirilen, sonrasında ağa tarafından tecavüze uğrayan ve fuhuşa zorlanan Tözey'i değil, ona sahip çıkmayan ve sadece cinselliğinden yararlanmayı düşünen erkekleri ve buna fırsat veren toplumu suçlar. Bu durumu bütün ‘düşmüş kadınlar’ için geneller. Bizce ahlâk anlayışını sadece cinsellikle sınırlandırmayıp yalan söylememe, dürüst olma gibi değerlerle evrensel boyutta düşünen yazar, bu kadınları birer kurban olarak değerlendirmektedir.

Yazarın toplumda kurban olarak değerlendirdiği kadınlar, sadece ‘düşmüş kadınlar’ değildir. Yazar hapis yattığı süre içerisinde, cezaevlerinde karşılaştığı suçlu kadınlar için de kimi zaman aynı düşünceleri taşır. Ona göre, uzun yıllar ihmal edilmiş Anadolu kadını, hiçbir zaman erkeklerle aynı seviyede değerlendirilmemiştir. Bu durum, sosyal hayatta böyle olduğu gibi, adalet anlayışında da aynıdır. Kadınlar cezalandırılma aşamasında bile, benzer suçlar işledikleri erkeklerden farklı değerlendirilirler. Genel özellikleri itibarıyla cahil, kendine güveni olmayan, toplum tarafından kabul görmemiş bu kadınlar, romanlarda yazarı temsil eden erkek anlatıcılar gözüyle okuyucuya sunulur.

Kemal Tahir'in romanlarında, erkek veya kadın fark gözetilmeden genel olarak cinselliğe dayalı suçlar nedeniyle hapse giren bu insanların, toplum tarafından farklı muamele gördükleri ifade edilir. Yazarın *Namuscular*, *Kelleci Memet* gibi romanlarında, erkeklerin kadınların namusunu korumak için adam öldürdüklerine pek rastlanmaz. Erkekler, daha çok başkalarının kadınlarına duydukları ilgi ve istek gibi konulardan dolayı hapse girerler. Buna rağmen, namuslarını korudukları gerekçesiyle işledikleri suçlarda desteklenirler. Ancak zorla evlendirilmeler ve mutsuz evlilikler, toplum baskısı gibi nedenlerden dolayı, aynı durumda kalan kadınlar, toplum tarafından “orospu, kahpe” gibi nitelendirmelere maruz kaldıkları gibi, yaşanan kötü olayların da sorumlusu kabul edilirler.

Kemal Tahir romanlarında, kadınların cezalandırılması konusunda eleştiriler de yapmıştır. Hapishane romanlarında İstanbullu Murat (anlatıcı/ yazar), kadınların toplumun ezilen kesimi olduğunu vurgular. Ona göre, güç ve kuvvetin önemli olduğu, zenginlerin fakirleri ezdiği toplumda, zengin veya fakir herkes tarafından ezilen kesim kadınlardır. Toplum tarafından değer görmeyen kadınlar, kanunlar tarafından da korunmaz. Bu nedenle yazar devletin kanunlarını yer yer eleştirir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta şu ki; yazar bu eleştiriye yaparken, kadınların tamamen suçsuz olduğu veya onlara ceza verilememesi gerektiği gibi bir düşünceyi savunmaz. Cezanın, ‘Vurun abalıya’ mantığı ile sadece kadınlara kesilmesine karşı çıkar. Verilecek cezalarda âdil olunmasını ister.

*Karılar Koğuşu*’ndaki suçlu kadınlara baktığımızda, Sıdika bir kavga esnasında kendisiyle kalan kaynanasına attığı sopanın, kadının ölümüne yol açması nedeniyle hapse girmiş; Kürt Fati yine bir kavga esnasında kaba etini ısırdığı komşusunun ölümüne neden olmaktan iki seneye mahkûm edilmiştir. Aslında bir kasıt taşımayan ve bu nedenle büyük suçlar olarak nitelendiremeyeceğimiz bu suçlar için, kadınların uzun süre hapis yattığını görürüz. Ancak yazarın kabullenmekte en çok zorlandığı ceza, Hanım Kuzu’nun komşusunun küçük yaştaki oğlu ile birlikte olabilmek için eşini zehirlemesi ve ölümüne neden olması üzerine aldığı idam cezasıdır. İstanbullu Murat’a göre, Hanım Kuzu’ya verilecek bu ceza ile kadının vücudunu ortadan kaldırmak hiç kimseye hiçbir fayda sağlamayacağı gibi işlenen suçun bedeli de olmayacaktır. Yine yazara göre, verilen bu ceza bütün erkeklerin ortak ayıbıdır.

Bununla birlikte yazarın suç kavramını değerlendirmesine baktığımızda, yazar sadece hapse düşmüş kadınların suçlu olarak algılanmasına karşı çıkar. Ona göre mahkeme tarafından ceza almasa da eşini aldatan veya zina yapan kadınlar da birer suçludur.

Kemal Tahir’in romanlarında kadınlarla ilgili dikkat çeken bir diğer nokta, bazı romanlarındaki kadınların, yazarın hayatındaki kadınlarla örtüşmesidir. *Bir Mülkiyet Kalesi* romanındaki Abdülhamit’in kızı Naile Sultan’ın hizmetinde bulunan Canseza ile yazarın Adapazarı’na yerleşmiş Kafkas kökenli bir ailenin kızı olup daha sonra saraya alınan ve burada Abdülhamit’in kızı Naile Sultan’ın hizmetinde bulunan

annesini arasında benzerlik söz konusudur. Yine *Bir Mülkiyet Kalesi*'ndeki Mahir, savaşa giderken eşini ve çocuklarını Adapazarı'na kayınpederinin yanına bırakır.

Yazarın hayatındaki kadınlarla örtüşen bir diğer kahramanı, *Karılar Koğuşu* romanındaki Nebahat'tir. Romanda, evlenilecek bir kızda bulunması gereken özellikleri taşıyan ve bu anlamda 'İdeal Kadın' olarak yansıtılan, hapishanenin başgardiyani Mahmut'un kızı Nebahat ile anlatıcı/yazar konumundaki İstanbullu Murat'ın nişanlanması söz konusudur. Benzer bir şekilde Kemal Tahir'in, Malatya'da, Gardiyan Mevlüt'ün kızı Melahat'le nişanlandığı, ancak bu nişanlılığın Kemal Tahir'in 1950'de hapisten çıkmasından kısa bir süre önce bittiği bilinmektedir.

Yine *Esir Şehrin İnsanları*'nda mahkûmiyeti kesinleştiği için, eşi Suat Bey'e boşanma davası açan Fahriye Hanım ile Kemal Tahir'e verilen 15 yıllık mahkûmiyet kararının ardından yazara, "vatan ve devlet düşmanı bir ideoloji olan komünizmi benimsemiş olması nedeniyle 15 yıl ağır hapse mahkûm olmuş bir kişiyle aile bağı yürütmenin imkânsızlığı"nı içeren boşanma ilâmı gönderen Fatma İrfan arasında benzerlik kurulabilir.

Bu benzerliklerin ve "Osmanlı Kadın", "İdeal Kadın" ve "Düşmüş Kadın" gibi tiplerin dışında yazarın romanlarında kadınların hangi durumlarda ele alındığına baktığımızda ise çok fazla çeşitlilik görülmez.

Yazarın köy romanlarında kadınlar, bahsettiğimiz özelliklerin dışında, mâni, türkü ve halk hikâyeleri gibi geleneksel kültür değerlerimiz içinde nasıl yer aldıklarıyla karşımıza çıkar. Köy hayatının en önemli merasimlerinden biri olan düğün merasiminde kadınların nasıl yer aldıkları ve kendilerine yönelik ne gibi âdetlerin uygulandığı gerçekçi sahnelerle anlatılır. Yine köy romanlarında, kadının eş, anne ve gelin olarak aile içindeki konumu hakkında bilgiler verilir.

Hapishane romanlarında kadınlar, kendilerini suça iten nedenler bakımından ele alındıkları gibi, erkeklerin işledikleri suçlara nasıl etki ettikleri bakımından da ele alınırlar. Yine hapishanenin zor şartlarında, günlük yaşantılarını geçirmeye çalışan bu



kadınların kimi zaman dayanışma, kimi zaman acı, kimi zamansa eğlence içindeki yaşantısı yazarın gözlemlerinden yola çıkılarak İstanbullu Murat tarafından anlatılır.

Tarihî romanlardan *Devlet Ana*'da, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan Bacıyân-ı Rûm'a (Anadolu Bacıları) yer verilerek, bu kadınların beylikleri için taşıdıkları anlam ve beyliğin devlet hâline gelmesindeki katkıları, olay örgüsü içine başarılı bir şekilde ele alınır. Millî Mücadele ve sonrasını konu alan romanlarda ise kadınlar günlük yaşantıları ve toplumsal yapıdaki konumları bakımından ele alınır.

Bunun dışında kadınlar yazarın tarihî romanlarında, kimi zaman ülkedeki çürümenin sembolü olarak kullanılmıştır. Özellikle Millî Mücadele dönemini ele alan romanlarda, kadınlarda görülen ahlâkî çöküş, ülkenin içinde bulunduğu durumu ve çürümeyi simgeler niteliktedir. Her ne kadar *Esir Şehrin İnsanları*'nda Nedime ve Fatma hanımlar gibi mücadeleyi temsil eden vatanına ve kültürüne bağlı kadınlar bulunsa da yazar, bu kadınlar dışında genellikle olumsuz tipleri ele alır. Benzer şekilde, 1930 sonrası dönemi ele alan romanlarda ele alınan özgür kadın tipi, Cumhuriyet'e geçiş sürecinin sancılarını ve yitirilen değerlerini yansıtır niteliktedir.

Yazarın romanlarındaki kadınları eğitim açısından değerlendirmemiz gerekirse, genel olarak eğitilmiş kadınların romanlarda çok az yer aldığını görürüz. Bunlar da özellikle *Esir Şehrin İnsanları*'nda karşımıza çıkan Nermin, halasının kızı Sabriye; *Bozkırdaki Çekirdek*'te karşımıza çıkan Emine Güleç'tir. Bunlar dışındaki kadınlar yukarıda bahsettiğimiz gibi köy romanları ve hapishane romanlarında karşımıza çıkan, cahillikleriyle dikkat çeken suça meyilli kadınlardır. Hem eğitimsizlik, hem dinin yanlış yorumlanması, bu kadınlarda bâtıl inanışların ortaya çıkmasına neden olurken, ortaya çıkan bu inanışlar, kadınlardaki cahilliğin artmasını tetikler. Böylece kısır bir döngü meydana getirir.

Kemal Tahir'in köy konulu romanlarındaki zamana baktığımızda, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, Cumhuriyet'in ilk yılları ve arkasından gelen bir süreç içerisindeki köylerin durumunun yansıtıldığı görülür. Bu romanlara göre, kız ve erkek çocuklarının eğitime önem verilmez. Köy yaşantısı içinde önemli olan, ailelerin tarlalarını ekip biçmesi, hayvanlarını sürmesidir. Yazarın bu romanlardaki

kahramanlarının büyük bir kısmı, eğitimsizlikleriyle dikkat çeker. Halktaki bu eğitimsizlik, “kara cahillik” diyerek adlandırabileceğimiz bir cehalete yol açmakla kalmaz, bâtıl inanışlardan dinin yanlış yorumlanmasına kadar pek çok hatayı da beraberinde getirir.

Sağlık konusunda da köylüler, tıbbî bilgilerden uzak geleneksel yöntemlerle tedavilerini gerçekleştirirler.

Köy romanlarında kimi zaman okulların ve bahsi geçen medreselerin durumları ile ilgili de bilgi verilir. Romanlarda genellikle medreselerle ilgili olumsuzluklar uzun uzun anlatılır. *Sağırdere*’de köy okulunun yıkık olduğundan bahsedilir. *Sağırdere*’de okulun içinde bulunduğu durumun vahametinin farkında olan ve okumanın gereğini bilen tek kişi Kulaksızın Yakup’un büyük oğlu Murat’tır.

*Köyün Kamburu* romanında, eski yazı ve dini eğitimin verildiği okullara önem verilir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ilan edilmesiyle tekke ve zaviyeler kapatılmış, eğitimde bütünlük sağlanmıştır. Ancak halkın eski alışkanlıklarını bir anda değiştirmesi beklenemez. Özellikle halk katmanlarında önemli bir yere sahip olan din eğitimi, romanlarda bırakılamaz.

Kemal Tahir’in köy enstitülerini ele alan *Bozkırdaki Çekirdek* romanı, onun bu konu hakkındaki düşüncelerini de yansıtır niteliktedir. Yazar daha romanın başında, Köy Enstitülerine yönelik yapılan bir eleştiriden söz eder.

Kemal Tahir’in kendi görüşlerini söylediği Şefik Ertem’e göre, on dördüncüsü açılmasına rağmen Köy Enstitüleri geçici bir şeydir. Hatta kısa sürede çok sayıda öğretmen yetiştirmek için açılan enstitüler biraz da kolayca kaçmaktır.

Yine Şefik Ertem’e göre, bu okulların başarılı olması da beklenemez, zira köyü yaşatacak olan okul değil köylülerdir. Ancak bütün köyler ve köylüler aynı şartlar altında yaşamaz. Üretim şartları ve gelişim çizgileri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Kemal Tahir’e göre, Köy Enstitülerinde, bütün köyleri tek tip düşünerek eğitim vermek sonuç vermeyecektir.

Kemal Tahir'e göre, köy enstitüleri günlük politikanın eğitime bulaşmasıdır. Bu nedenle, devletin milleti kullanmasına karşı çıkılmalıdır.

Yazarın köy romanlarında kız çocuklarının eğitime önem verilmez. Özellikle köylerde devlet okullarına gitmeleri istenmez. Eğer alacakları bir eğitim varsa, o da din hocalarınca verilen Kur'an eğitimidir. *Bozkırdaki Çekirdek* romanında eğitim isteğiyle enstitüye gelen kız çocukları bulunsun da bunlar sayı bakımından yetersizdir. Zaten bir süre sonra enstitüde erkeklerle gereğinden fazla yakınlaşacakları nedeniyle köylüler tarafından karalanırlar.

Kemal Tahir'in hapisane romanlarındaki kahramanlar da tıpkı köy romanlarındaki kahramanlar gibi eğitim bakımından zayıf insanlardır. Birçoğu köy kökenli olan veya Anadolu'nun kasabadan farksız şehirlerinde bulunan bu insanların, eğitim bakımından geri olması da yadırganmaz. Zaten çoğu mahkûm ve tutuklu olan bu insanların, suç işlemesindeki başlıca nedenlerden biri de eğitimsizlikleridir.

Tıpkı köy romanlarındaki gibi, eğitimsizliğin yansımalarından biri sağlık alanında kendisini gösterir. Bir diğeri muskadan medet umma şeklinde karşımıza çıkar.

Romanlarda, halkın eğitim hakkındaki düşüncelerine ulaşmak da mümkündür. *Karılar Koğuşu*'nda Gardiyan Kel Hasan'ın kızlarının eğitiminden yola çıkarak söyledikleri, Anadolu toplumunun kız çocuklarının eğitime yaklaşımını sergiler âdeta.

Romanlardaki okumuş, eğitilmiş kişilere örnek olarak ise *Esir Şehrin Mahpusu*'nda karşımıza çıkan Kâmil Bey; *Karılar Koğuşu*, *Kelleci Memet*, *Namuscular* romanlarında yer alan Murat ve *Damağası* romanındaki Gazeteci Cemal gösterilebilir. Kemal Tahir'i temsil eden Murat, eğitilmiş ve kültürlüdür. Diğer suçlulardan farklı olarak siyasî suçtan hapiste yatmaktadır.

Hem Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu hem de Millî Mücadele ve sonrasını eserlerinde ele alıp işleyen Kemal Tahir, tarihî romanlarında da eğitimle ilgili kimi unsurlara da yer vermiştir.

Kemal Tahir'in, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini ele alan tek romanı olan *Devlet Ana*, devletin kuruluş dönemindeki eğitim durumlarıyla ilgili bilgi vermesi bakımından önemlidir. Ancak burada söz konusu olan eğitim, özellikle beyliğin İslamî yapısının da etkisiyle dinî eğitimidir.

Romanda Ahilik öğretisine de yer verilmekte, bir çocuk oyunu içinde bu öğretinin kuralları açıklanmaktadır.

Romanda eğitimin önemini temsil eden kişi ise Kerim Çelebi'dir. Ayrıca Ertuğrul Gazi'nin "*Bize okumuş da lazım.*" (s.101) sözü romanda Osmanlı'nın eğitime verdiği önemi göstermektedir.

Yazar Millî Mücadele dönemini ele alan romanlarında aydın kişiliklerine yer verir. Eğitim konusuyla ilgili pek fazla bilgi yer almasa da kimi zaman mevcut okullar kimi zaman da yapılan harf inkılâbı hakkında konuşmalar geçer.

Sonuç olarak Kemal Tahir, hemen her romanında az veya çok yer verdiği kadınları, gerçekçi bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Hapishanede edindiği deneyimler nedeniyle genel olarak olumsuz bir bakışla yaklaştığı 'kadın' kavramını romanlarında çoğunlukla, cinsel açlıkları ve bu yüzden işledikleri suçlar nedeniyle ele almıştır.

Hapishanede edindiği izlenimler vasıtasıyla tanıdığı Anadolu kadını, Kemal Tahir'in gözünde erkekler tarafından aşağılanan, onların karşısında herhangi bir hakkı bulunmayan, tek özellikleri cinsellikleri olarak algılanan; kimi zaman sadece erkeklerce değil, kadınlar tarafından da değer verilmeyen; hatta biraz daha öteye gidersek, devlet tarafından bile ihmal edilen ve toplum karşısında otorite gösterisi yapmak adına zaman zaman mağdur bırakılan kurbanlardır.

## 5.2. TABLOLAR

**Tablo 1- Kemal Tahir'in Köy Romanlarındaki Kadınların Özellikleri**

| <b>Romanın Adı</b>          | Eğitimli Kadınlar/<br>Eğitim Alan Kızlar  | Eğitimsiz Kadınlar                      | Cinselliğe Düşkün Kadınlar | Osmanlı Kadınlar             | Düşmüş Kadınlar/<br>Dost Tutulan Kadınlar | Kuma Olan Kadınlar |
|-----------------------------|-------------------------------------------|-----------------------------------------|----------------------------|------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|
| <b>Sağırdere</b>            | ----                                      | Ayşe<br>Meryem<br>Gülizar               | Ayşe<br>Meryem             | Gülizar                      | ----                                      | Ayşe               |
| <b>Körduman</b>             | Fadik<br>Sabriye<br>Cemile<br>Sadiye      | (Eğitim Alan Kızların Dışındakiler)     | Şadiye<br>(Şaziye)         | ----                         | Hacer                                     | Güldane            |
| <b>Rahmet Yolları Kesti</b> | ----                                      | Kadriye<br>Elif                         | ----                       | Kadriye<br>Elif<br>Melek H.  | ----                                      | ----               |
| <b>Yediçınar Yaylası</b>    | ----                                      | Emey<br>Nazmiye<br>Cemile<br>Güllü      | Emey<br>Nazmiye<br>Güllü   | Emey<br>Saime H.<br>Emine T. | Nazmiye<br>Cemile                         | Emey<br>Güllü      |
| <b>Köyün Kamburu</b>        | Adviye                                    | (Eğitim Alan Kızların Dışındakiler)     | Petek<br>Şerife A.         | Fati                         | ----                                      | ----               |
| <b>Büyük Mal</b>            | ----                                      | Nefise<br>Saray<br>Elif<br>Toprak Hatun | Nefise<br>Saray<br>Elif    | Toprak<br>Hatun              | Yanığın<br>Cennet<br>Günah Bibi           | ----               |
| <b>Bozkırdaki Çekirdek</b>  | Emine<br>Güleç/<br>Hanım<br>Elvan<br>Elif | Sultan                                  | Sultan                     | ----                         | ----                                      | ----               |

**Tablo 2- Kemal Tahir'in Hapishane Romanlarındaki Kadınların Özellikleri**

| <b>Romanın Adı</b>         | Eğitilmiş Kadınlar | Eğitimsiz Kadınlar                                         | Cinselliğe Düşkün Kadınlar | Suçlu Kadınlar                                             | Düşmüş Kadınlar                                                     | İdeal Kadınlar |
|----------------------------|--------------------|------------------------------------------------------------|----------------------------|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|----------------|
| <b>Karılar Koğuşu</b>      | ----               | Tözey<br>Hanım<br>Hubuş<br>Sıdika<br>Nafia<br>Fatı<br>İnci | Hanım<br>Şefika<br>Nafia   | Tözey<br>Hanım<br>Hubuş<br>Sıdika<br>Nafia<br>Fatı<br>İnci | Tözey<br>Eplemeli Ayşe<br>Kıvırcık<br>Münevver<br>Şaziye<br>Fahriye | Nebahat        |
| <b>Kelleci Memet</b>       | ----               | Ümmühan<br>Cemile                                          | Ümmühan                    | ----                                                       | ----                                                                | ----           |
| <b>Namuscular</b>          | ----               | Kezban                                                     | Kadriye<br>Aslı            | Nazlıca                                                    | Kezban<br>Raziye                                                    | ----           |
| <b>Damağası</b>            | ----               | ----                                                       | Fadime<br>Ayşe             | Ayşe                                                       | Doymaz Hanım                                                        | ----           |
| <b>Esir Şehrin Mahpusu</b> | Zeynep             | ----                                                       | ----                       | Emine<br>Roza<br>Cemile                                    | Ulviye                                                              | ----           |

**Tablo 3- Kemal Tahir'in Tarihî Romanlarındaki Kadınların Özellikleri**

| <b>Romanın Adı</b> | Eğitilmiş Kadınlar | Eğitimsiz Kadınlar                           | Cinselliğe Düşkün Kadınlar | Bacıyân-ı Rum Kadınları     | Osmanlı Kadınlar          | Yabancı Kadınlar |
|--------------------|--------------------|----------------------------------------------|----------------------------|-----------------------------|---------------------------|------------------|
| <b>Devlet Ana</b>  | ----               | (Kadınların eğitimi ile ilgili bilgi yoktur) | Cinli<br>Nefise            | Bacıbey<br>Aslıhan<br>Şirin | Bacıbey<br>(Devlet Hatun) | Lotüs<br>Liya    |

| <b>Romanın Adı</b>           | Eğitilmiş Kadınlar | Eğitimsiz Kadınlar | Vatansever/İdealist Kadınlar | Ahlaklı / İyi Aile Kadınları | Cinselliğiyle Yer Alan Kadınlar | Yabancı Kadınlar            |
|------------------------------|--------------------|--------------------|------------------------------|------------------------------|---------------------------------|-----------------------------|
| <b>Esir Şehrin İnsanları</b> | Nermin<br>Sabriye  | Fatma              | Nedime<br>Fatma              | Nermin<br>Nedime<br>Fatma    | Sabriye                         | Eleni<br>Matmazel<br>Katina |

|                             |                                      |      |                                       |                                   |                                                         |                                                 |
|-----------------------------|--------------------------------------|------|---------------------------------------|-----------------------------------|---------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| <b>Hür Şehrin İnsanları</b> | Fatma<br>Ayşe<br>Celile<br>Adalet H. | ---- | ----                                  | Canseza<br>Hanım                  | Şarlot<br>Reçina<br>Adalet H.<br>Şaziment H.<br>Kadriye | Safo<br>Şarlot<br>Reçina<br>Tamara<br>M.Karazof |
| <b>Yol Ayrımı</b>           | Şükran H.                            | ---- | Ayşe<br>Celile                        | ----                              | Matmazel<br>Beta                                        | Matmazel<br>Beta                                |
| <b>Kurt Kanunu</b>          | ----                                 | ---- | Perihan<br>Gurbet Hala<br>Semra Hanım | Perihan                           | Hayriye<br>Naciye                                       | Nadya                                           |
| <b>Bir Mülkiyet Kalesi</b>  | Canseza<br>Naile<br>Sultan           | ---- | Canseza                               | Canseza<br>Hayriye H.<br>Emine H. | Şaziye H.                                               | ----                                            |
| <b>Yorgun Savaşçı</b>       | ----                                 | ---- | Neriman                               | Neriman                           | Hüsniye<br>Nadire<br>Margarit                           | Marta<br>Madam Lili<br>Margarit<br>Nina         |

\*Farklı romanlarda tekrar karşılaşılan kişiler uygun bölüme bir kere yerleştirilmiştir.

\* “Hanım” ifadesi H., “Hatun” ifadesi Ht., “Teyze” ifadesi T., “Abla” ifadesi A., şeklinde kısaltılmıştır.

## KAYNAKÇA

### 1.İNCELENEN ESERLER

1. DEMİR, Kemal T. (2005), **Esir Şehrin İnsanları**, İstanbul, İthaki Yayınları.
2. \_\_\_\_\_ (2006), **Köyün Kamburu**, İstanbul, İthaki Yayınları.
3. \_\_\_\_\_ (2007), **Sağırdere**, İstanbul, İthaki Yayınları.
4. \_\_\_\_\_ (2007), **Damağası**, İstanbul, İthaki Yayınları.
5. \_\_\_\_\_ (2007), **Esir Şehrin Mahpusu**, İstanbul, İthaki Yayınları.
6. \_\_\_\_\_ (2007), **Yorgun Savaşçı**, İstanbul, İthaki Yayınları.
7. \_\_\_\_\_ (2008), **Yediçinar Yaylası**, İstanbul, İthaki Yayınları.
8. \_\_\_\_\_ (2008), **Büyük Mal**, İstanbul, İthaki Yayınları.
9. \_\_\_\_\_ (2008), **Rahmet Yolları Kesti**, İstanbul, İthaki Yayınları.
10. \_\_\_\_\_ (2008), **Karılar Koğuşu**, İstanbul, İthaki Yayınları.
11. \_\_\_\_\_ (2008), **Namuscular**, İstanbul, İthaki Yayınları.
12. \_\_\_\_\_ (2008), **Kurt Kanunu**, İstanbul, İthaki Yayınları.
13. \_\_\_\_\_ (2008), **Devlet Ana**, İstanbul, İthaki Yayınları.
14. \_\_\_\_\_ (2009), **Körduman**, İstanbul, İthaki Yayınları.
15. \_\_\_\_\_ (2009), **Bozkırdaki Çekirdek**, İstanbul, İthaki Yayınları.
16. \_\_\_\_\_ (2009), **Bir Mülkiyet Kalesi**, İstanbul, İthaki Yayınları.
17. \_\_\_\_\_ (2010), **Kelleci Memet**, İstanbul, İthaki Yayınları.
18. \_\_\_\_\_ (2010), **Hür Şehrin İnsanları**, İstanbul, İthaki Yayınları.
19. \_\_\_\_\_ (2010), **Yol Ayrımı**, İstanbul, İthaki Yayınları.



## 2. YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. AKATLI, F. (1984). **“Türk Yazınında Kadın İmgesi”**. Milliyet Sanat, Aralık 1984
2. AKYÜZ, Y. (2000). **Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Millî Eğitim Basımevi
3. ALTINDAL, M. (1994). **Osmanlıda Kadın**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
4. ALTINKAYNAK, Y. (2004). **Millî Mücadele Romanında Kadın Tipleri**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi
5. AYSAL, N. (2005). **“Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”**. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S.35-36 ([www.acikarsiv.ankara.edu.tr](http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr))
6. BANARLI, Nihad S. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**
7. BAYRAM, M. (2002). **“Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı”**. Türkler Ansiklopedisi C.6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
8. COŞKUN, S. (2006). **Kemal Tahir –Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri-** . Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
9. ÇAVDAR, T. (2010). **“Roman, Tarih ve Kemal Tahir”**. Türkiye’nin Ruhunu Aramak. İstanbul: İthaki Yayınları
10. DEMİR, Kemal T. (1979). **Kemal Tahir’den Fatma İrfan’a Mektuplar**. İstanbul: Sander Yayınları
11. DEMİR, Kemal T. (1989). **Notlar Sanat/ Edebiyat 2. (Hz. Cengiz Yazoğlu)**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
12. DEMİRALP, O. (1995). **Okuma Defteri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
13. DEMİRBAŞ, T. (2001). **Kriminoloji**. Ankara: Seçkin Yayınları
14. DEMİRPOLAT, A. ve AKÇA, G. (bt.). **“Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”**. ([www.turkiyat.selcuk.edu.tr](http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr))

15. DEVECİ, M. (2004). **“Devlet Ana Romanında Kişiler Dünyasının İşlevsel Analizi”**. Türk Dili Dergisi C.87 S.636. Aralık 2004
16. DEVELLİOĞLU, F. (2006). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi
17. DOĞRAMACI, E. (1989). **Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü**. Ankara: TC İş Bankası Kültür Yayınları.
18. DURAKBAŞI, A. (1988). **“Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”**. Tarih ve Toplum Dergisi S.51
19. EMECEN, Feridun M. (1999). **Osmanlılar’da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler**. Osmanlı Ansiklopedisi C.4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
20. ENGİNÜN, İ. (2006a). **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839–1923)**. İstanbul: Dergâh Yayınları
21. ENGİNÜN, İ. (2006b). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**. İstanbul: Dergâh Yayınları
22. ER, T. (1986). **Kemal Tahir’in Altı Romanının Halkbilimsel Açısından Değerlendirilmesi**. Ankara: Feryal Matbaası
23. ERCİLASUN, B. (1999). **“Kuruluş Devrini Konu Alan Romanlar Üzerine”**. Hacettepe Üniv. Ed. Fak. Dergisi Osmanlı Devleti’nin 700. Yılı Özel Sayısı Ankara ([www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr](http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr))
24. ERGİNLİ, Z. (2002). **“Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Türk Dervişlerinin İzleri”**. Türkler Ansiklopedisi C.9. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
25. ERONAT, K. (2005). **“Kemal Tahir’in Sağırdere ve Körduman Romanlarında Halkbilimi Öğeleri”**. Millî Folklor-Uluslararası Halkbilimi Dergisi S.65
26. ESEN, N. (1990). **Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası

27. ESER, F. (2010). **“Ahilik ve Eğitim”**. Eğitimde Birliğin Sesi Dergisi, Haziran 2010 ([www.egitimdebirlik.org](http://www.egitimdebirlik.org))
28. FEDAI, Ö. (2010). **“Mektuplar Da Hayata Dahil”**. **Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
29. FEDAI, Ö. (2010). **“Kemal Tahir’in Romanlarında Kadınlar”**. **Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
30. GENÇ, İ. (2010). **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Klasik Dönem)**. İzmir: Kanyılmaz Matbaası
31. GERAY, C. (bt.). **“Türkiye’de Köy Enstitüleri Hareketi ve Köy Kalkınması”**. ([www.dergiler.ankara.edu.tr](http://www.dergiler.ankara.edu.tr))
32. GÜLENDAM, R. (2006). **Türk Romanında Kadın Kimliği**. Konya: Salkımsöğüt Yayınları
33. GÜLENDAM, R. (2008). **“Kemal Tahir’in Kadın Mahkûmları: Karılar Koşuşu”**. Turkish Studies Dergisi ([www.turkishstudies.net](http://www.turkishstudies.net))
34. GÜLLÜLÜ, S. (1992). **Ahi Birlikleri**. İstanbul: Ötüken Yayınları
35. IŞIN, E. (1988). **“Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”**. Tarih ve Toplum Dergisi S.51
36. İÇLİ, Tülin G. (2000). **Türkiye’de Kadın Suçluluğunun Çeşitli Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Belirleyicileri**. Ankara: TC Adalet Bakanlığı Yarıaçık Cezaevi Matbaası
37. İÇLİ, Tülin G. (2007). **Kriminoloji**. Ankara: Seçkin Yayınları
38. İNALCIK, H. (1999). **“Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”**. Osmanlı Ansiklopedisi C.1. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
39. İZ, F. (1981). **“Yüzyılımızın Türk Romanı Üzerine Düşünceler”**. Hürriyet Gösteri S.4
40. KALKAN, A. (2010). **Tanrının Bahçesinde Bir Kadın**. İstanbul: B Yayınları

41. KALPAKÇIOĞLU, Fethi N. (1990). **100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme**. İstanbul: Gerçek Yayınevi
42. KALPAKÇIOĞLU, Fethi N. (2010). **Yüz Yılın 100 Türk Romanı**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
43. KAPLAN, M. (2005). **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3**. İstanbul: Dergâh Yayınları
44. KAPLAN, M. (2006). **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**. İstanbul: Dergâh Yayınları
45. KAPLAN, R. (1997). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**. Ankara: Akçağ Yayınları
46. KARPAT, K. (1962). **Türk Edebiyatında Sosyal Konular**. İstanbul: Varlık Yayınları
47. KAYALI, K. (2002). “Bir Arayışın Önemli Bir Durağı: Devlet Ana”. Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı. S. 65-66-67. Ankara: Hece Yayınları
48. KERMAN, Z. (1998). “Romancılarımızın İdeal Kadın Tipleri”. **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**. Ankara: Akçağ Yayınları
49. KIRBAŞ, D. (1987). **Osmanlı Toplum Düzeni ve Kemal Tahir**. İstanbul: Arba Yayınları
50. KIRKPINAR, L. (2009). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**. İzmir: Zeus Kitabevi
51. KODAMAN, B. (1980). **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**. İstanbul: Ötüken Yayınevi
52. KOÇER, Hasan A. (bt.). “Türkiye’de Kadın Eğitimi”. ([www.dergiler.ankara.edu.tr](http://www.dergiler.ankara.edu.tr))
53. KORKMAZ, R. (2004). **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839–2000)**. Ankara: Grafiker Yayıncılık



54. KÖKSAL, D. (1995). “**Cemil Meriç ve Kemal Tahir’de Sahnenin Dışındakiler**”. DeFTER Dergisi S.25 ([www.ata.boun.edu.tr](http://www.ata.boun.edu.tr))
55. KURNAZ, Ş. (1991). **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
56. KÜLAHLIOĞLU İSLAM, A. (2004). “**Esir Şehrin Mahpusu’ndan Hareketle ‘Dar Yer’de’ İnsan**”. Bilig Dergisi S.29 ([www.yesevi.edu.tr](http://www.yesevi.edu.tr))
57. MORAN, B. (1990). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**. İstanbul: İletişim Yayınları
58. NARLI, M. (2009). **Roman Ne Anlatır?**. Ankara: Akçağ Yayınları
59. NARLI, M. (2010). “**Biyografi ve Roman: Kemal Tahir’in Hapishane Romanları, Hapishane İnsanları ve Argosu**”. **Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
60. RAN, Nâzım H. (1996). **Kemal Tahir’e Mapushane’den Mektuplar**. İstanbul: Milliyet Yayınları
61. RAN, Nâzım H. (2002). **Kuvâyı Milliye Şiirler 3**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
62. SAKAOĞLU, N. (1991). **Osmanlı Eğitim Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları
63. SAKAOĞLU, N. (1992). **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları
64. SÖNMEZ, E. (1972). “**Türk Romanında Aile Yapısı**”. Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi C.4 S.1
65. ÖĞÜT, H. (2006). “**Edebiyat, Aşk, Arzu, Kadın**”. Varlık Dergisi. Şubat 2006
66. ÖZGEN, Ö. ve UFUK H. (bt.). “**Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi**” ([www.zmo.org.tr](http://www.zmo.org.tr))

67. ÖZLÜK, N. (2009). “**Tarık Buğra’nın Konusu Anadolu’da Geçen Roman ve Hikâyelerinde Görülen Yazarlar, Eserler ve Kahramanlar**”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S.26 ([www.turkiyat.selcuk.edu.tr](http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr))
68. PINAR, E. (2007). **Kemal Tahir’in Hikâye ve Romanlarında Anadolu**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
69. SAĞ, V. (2001). **Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk**. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi C.1 S.1
70. TEKİN, M. (2008). **Roman Sanatı**. İstanbul: Ötüken Yayınları
71. TEZCAN, M. (2000). **Atatürk ve Eğitim Bilimleri**. Ankara: Anı Yayınları
72. TANSEL, Fevziye A. (1988). **İstiklâl Harbi’nde Mücâhit Kadınlarımız**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
73. TAŞKIN, Ü.(2008). “**Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları**”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.1 ([www.sosyalarastirmalar.com](http://www.sosyalarastirmalar.com))
74. TİMUR, T. (2002). **Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**. Ankara: İmge Kitabevi
75. TOPRAK, Z. (1988). “**Kadın Askerler ve Millî Aile**”. *Tarih ve Toplum Dergisi* S.51
76. TUNA, S. (2009). “**Köy Enstitüleri’nde Kadın Olmak**”. *Fe Dergisi* C.1 S.1 ([www.cins.ankara.edu.tr](http://www.cins.ankara.edu.tr))
77. TUNCER, H. (2010). “**Kemal Tahir ile Tarık Buğra’nın Romanlarında Yakın Tarihe Bakış**”. **Kemal Tahir 100 Yaşında**. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
78. TURAL, Ş. (2011). “**Kemal Tahir’in Köy Romanlarında Natüralist Bir Eğilim Olarak Cinselliğin Vulgarize Edilmesi**”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.4 ([www.sosyalarastirmalar.com](http://www.sosyalarastirmalar.com))
79. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005) 10. Baskı Ankara

80. UNAT, Faik R. (1964). **Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış**. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı
81. UYANIKER, F. (2007). **Millî Mücadelede Türk Kadını**. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
82. ÜNALAN S. ve ÖZTÜRK H. (2008). **“İslâmiyet’ten Önce Türkler’de Eğitim ve Öğretim”**. Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi ([www.perweb.firat.edu.tr](http://www.perweb.firat.edu.tr))
83. YAKAR, A. (1973). **Türk Romanında Millî Mücadele**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
84. YALÇIN, A. (2005). **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı**. Ankara: Akçağ Yayınları
85. YALÇIN, A. (2006). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**. Ankara: Akçağ Yayınları
86. YARDIMCI, M. (2003). **Aşık Edebiyatı Araştırmaları**. İzmir: Ürün Yayınları
87. <http://tr.wikipedia.org>